

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KELÂM BİLİM DALI**

**KİŞİSEL GELİŞİM SİSTEMİNİN KELÂM İLMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdurrahman Hakan KARAYILAN

ŞANLIURFA - 2014

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KELÂM BİLİM DALI

KİŞİSEL GELİŞİM SİSTEMİNİN KELÂM İLMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdurrahman Hakan KARAYILAN

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Veysel KASAR

ŞANLIURFA – 2014

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

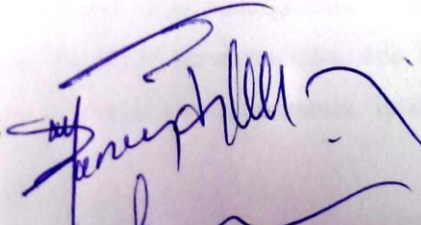
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalı'nda 125203004 numaralı Abdurrahman Hakan KARAYILAN'ın hazırladığı "Kişisel Gelişim Sisteminin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 07/11/2014 tarihinde, saat 14.00' de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

07/11/2014

Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Veysel KASAR

Üye
Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE

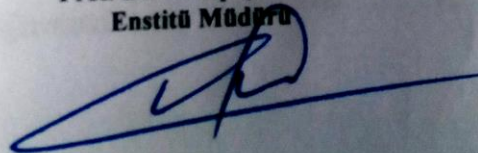

Üye
Yrd. Doç. Dr. Levent BİLGİ

Bu Tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylıyorum.

01.12.2014
Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

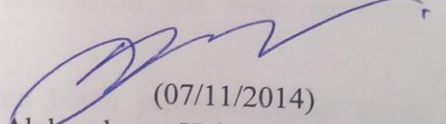

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Kelâm Bilim Dalı **125203004** no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Kişisel Gelişim Sisteminin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi” konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden herhangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(07/11/2014)
Abdurrahman Hakan KARAYILAN

İLETİŞİM ADRESİ :

Yeni Mahalle 3. Çevre Yolu Elif Kent No: 4
Merkez/ADİYAMAN
Tlf. Kod. (0. 542)6565916
e-mail: ahakan_karayilan@hotmail.com

ÖNSÖZ

Bireyin gelişmesi, değişmesi, kendi kişisel özelliklerini anlamasına yardımcı literatür olarak tanımlanabilecek kişisel gelişim kitapları bütün dünyada insan ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Bu literatürün yaklaşık yüz yıllık bir geçmişi vardır. Bu kitaplar Batıda, insanların özellikle modernizm ve postmodernizmin oluşturmuş olduğu belirsizliklere ve risklere karşı destek bulmak amacıyla popüler hale gelmiştir. Kişisel gelişim kitapları insan gelişimi üzerine yazılan eserler olarak bilinmekle birlikte, bu kitaplar insanın insanla, evrenle ve tanrı ile ilişkileri açısından da bir takım açıklamaları barındırmaktadır.

Dünyada var oluş amacını arayan, kendini keşfetmeye uğraşan modern insan bu kitapları yaşam boyu gelişim, sınırsız mutluluk, düşünce gücünü keşfetme, evrenle manevi bir ilişkiye girme gibi hedefler için okumakta ve incelemektedir... Bu kitaplar içinde tavsiye edilen bazı hal ve hareketler ise, çağdaş insana “yeni inanış ve ibadet biçimleri” gibi sunulmaktadır. Bu eserler insanın kendisi ile savaşımını başarı bağlamında ele almakta, yaşamda tesadüflere asla yer olmadığını iddia etmektedir. Bu eserler her tür insan için adeta statü ve endişelerini yok etme reçeteleri dağıtmaktadır.

Allah’ın verdiği donanım sebebiyle insanın bütün yaratılmışlardan üstün olduğu açıktır. Kuşkusuz insanı önemli ve kıymetli yapan şey, onun sahip olduğu kabiliyetleridir. İnsanın Allah tarafından görevlendirilmiş olması insanı tabii varlıklar içinde ayrıcalıklı bir konuma getirir. Bu bağlamda Kur’ân, insana açıkça sonsuzluk ve mutluluk vaat eder. Burada İslam vahyinin insanı bireysel sorumlulukları ile birlikte yetiştirmeyi hedef aldığı görülür. Vaziyet böyle iken, günümüz insanları kişisel gelişim kitaplarının ortaya koyduğu reçetelerden de faydalanmayı tercih etmektedirler.

Fakat bu setlerin gerek muhtevası, gerekse metotlarına dikkatle bakıldığında hedeflerinin insanın kendisine, tabiata, evrene ve hatta Allah’a bakışını da şekillendirdiği fark edilmektedir. Bu setler, gördüğümüz kadarıyla böylesine temel konulardaki yaklaşımları ile İslam’ın özünü teşkil eden tevhidin çerçevesini zorlayan

açıklamaları barındırmaktadır. İşte bu sebeple biz, bu tür eserlerin tevhid akidesi ile hangi noktalarda, nasıl ve ne şekilde çatıştıklarını araştırmak istedik. Öyle zannediyoruz ki, kahir ekseriyeti Müslüman olana bir ülkede, İslam inancını benimseyen insanlar arasında yaygınlaşan bu kitapların bu türden yaklaşımları eksik ve fazla yönleri ile araştırılmalı, ortaya konmalıdır.

Araştırmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Allah'ın varlığının ve birliğinin delillendirilmesi ve İslam itikadında Tevhid yer almaktadır. İkinci bölümde, kişisel gelişimin tarihsel serüveni, arkasındaki paradigma ve yeni dini oluşumlarla kişisel gelişimin ilişkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde, öncelikle kişisel gelişim kitaplarındaki Tanrı-evren-insan arasındaki ilişki irdelenmiştir. Daha sonra kuantum evren modeli ele alınarak, Tanrı-evren-insan arasındaki münasebet Tevhid üzerinden incelenmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmaya ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Bu araştırmanın yürütülmesinde ufuk açıcı fikirleri, tavsiyeleri ve eleştirileriyle bana yol gösteren kıymetli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Veysel KASAR'a ve ders dönemindeki katkılarından ötürü Yrd. Doç. Dr. Nurullah KAYIŞOĞLU'na teşekkür etmeyi vicdani bir borç bilirim. Araştırmada her türlü desteği gösteren eşim Şehrazat ZENGİN KARAYILAN'a da teşekkür ederim. Her türlü övgü ve şükran Âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VI
TÜRKÇE ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
GİRİŞ	1
Tezin Konusu.....	1
Tezin Amacı.....	2
Tezin Önemi	2
Tezin Kuramsal Çerçevesi.....	3
1. Bölüm İSLAM İTİKADINDA ALLAH'IN VARLIĞI VE BİRLİĞİ	
1.1. Allah'ın Varlığının ve Birliğinin Delilleri	4
1.1.1. Allah'ın Varlığını ve Birliğini Delillendirmenin İmkân ve İhtiyacı.....	4
1.1.2. Kur'an'da İsbat-ı Vacip	6
1.1.3. İslam Kelamında Allah'ın Varlığı ve Birliği	10
1.1.4. Asrımızda Allah'ın Varlığına Dair İleri Sürülen Delillerin Ortak Özellikleri	12
1.1.5. Asrımızda Allah'ın Birliğine Dair İleri Sürülen Delillerin Ortak Özellikleri	16
1.2. İslam İtikadında Tevhid	18
1.2.1. Tevhid Kelimesinin Anlamı ve Tanımı	18
1.2.2. Tevhid'in Kısımları	20
1.2.2.1. Tevhid-i Zat.....	20
1.2.2.2. Tevhid-i Sıfat.....	22
1.2.2.3. Tevhid-i Fiil.....	23
1.2.2.4. Tevhid-i İbadet	24
1.2.3. Kuşatıcı Bir Tevhid Tasavvuru.....	26
1.2.3.1. Tevhidin Kozmik Âleme Yansıması	26
1.2.3.2. Tevhidin Sosyal Hayata Yansıması.....	27

1.2.3.3. Tevhidin Ferdi Hayata Yansıması.....	29
2. Bölüm KİŞİSEL GELİŞİMİN TANIMI VE TARİHSEL SEYRİ	
2.1. Kişisel Gelişimin Tanımı	31
2.2. Kişisel Gelişim Kitaplarının Tarihsel Seyri.....	33
2.3. Kişisel Gelişim Kitaplarının Ortaya Çıkışını Hazırlayan Koşullar	37
2.3.1. Modernite.....	37
2.3.2. Kapitalizm.....	43
2.3.3. Post-Modernizm.....	44
2.3.4. Hızlı Tüketim	47
2.4. Kişisel Gelişim Kitaplarında Benlik/Kimlik Sorunları	48
2.4.1. İnsanın Yüceltilmesi	48
2.4.2. Mükemmellik ve Kendini Gerçekleştirme Arayışları	50
2.5. Yeni Dini Oluşumlar ve Kişisel Gelişim İlişkisi	51
2.5.1. Yeni Dini Oluşumların Çıkış Sebepleri ve Sonuçları	51
2.5.2. Kişisel Gelişim Kitaplarındaki Hak Dine Alternatif Dini Figürler	57
2.5.2.1. Yoga	60
2.5.2.2. Meditasyon	61
2.6. Kişisel Gelişim Kitaplarının İçeriğine İlişkin Bir Bakış.....	63
2.6.1. Kişisel Gelişim Kitaplarının Üslubu.....	63
3. Bölüm TEVHİD AKİDESİ BAĞLAMINDA KİŞİSEL GELİŞİM KİTAPLARININ İNCELENMESİ	
3.1. Kişisel Gelişim Kitaplarında Tanrı-Âlem-İnsan İlişkisi.....	68
3.1.1. Kişisel Gelişim ve Spiritüalizm.....	68
3.1.2. Kişisel Gelişim ve Panteizm.....	75
3.2. Kuantum Evren Modelinin Kişisel Gelişim Kitaplarındaki İşlenişi	78
3.2.1. Kuantum Fizikinin Tarihsel Seyri	78
3.2.2. Kişisel Gelişim ve Kuantum Metafiziği	83
3.2.3. Kuantum Mekanik Kuralı: Heisenberg'in Belirsizlik İlkesi ve Allah'ın İradesi	90
3.3. Tanrısal Etkinliğin Sınırlandırılması Problemi	97
3.3.1. Allah'ın Yoktan Yaratması \ Kelâmda Allah Evren İlişkisi.....	98
3.3.2. Kişisel Gelişim Kitaplarında Pozitif Yaratıcı Düşünce	100
3.3.3. Kişisel Gelişim Sisteminde İnsanın Tanrılaşması.....	104

3.3.4. Kişisel Gelişim Kitaplarında Din-Bilim Denklemi.....	110
3.4. Kişisel Gelişim Kitaplarında İnsan-Tanrı İlişkisi	112
3.4.1. Mükemmellik-Benliğin Yüceltilmesi Bağlamında Kişisel Gelişim	112
3.4.2. Başarı-Başarısızlık/Kazanmak-Kaybetmek Bağlamında Kişisel Gelişim Kitapları.....	125
3.5. Kişisel Gelişim Kitaplarına Olumlu Bir Bakış/mı?.....	134
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA	146

KISALTMALAR

a.s.	:Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.D.	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.k.z.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırmız
m.	: Miladi
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
H.Ü.İ.F	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
md.	: Maddesi
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahü anhü
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih yok
thk.	: Tahkik
v.	: Vefatı

KİŞİSEL GELİŞİM SİSTEMİNİN KELÂM İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Batı düşünce ve yaşayışında meydana gelen dini, felsefi, iktisadi, sosyal ve psikolojik değişimlerin kişisel gelişim kitaplarının oluşumuna olan etki ve katkısını tespit etmektir. Kişisel gelişim kitaplarını, İslam inanç esasları açısından ele alarak parametrelerinin ve argümanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma ile âlem ve Tanrı tasavvuru ile Allah'ın Ulûhiyetine ait sıfat ve fiillerin bu kitaplarda gizemli şekilde insan temelli ele alındığı tespit edilmiştir. İlahi dinlerde yer alan ritüellerin, yerlerini meditasyon ve yoga türü etkinliklere bıraktığı belirlenmiştir. Bu amaçla, Kuantum fiziği ve spirütüellik'in de kullanıldığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam itikadı, Kişisel Gelişim, Kuantum, Evren, Modernizm, Tanrı tasavvuru

THE EVALUATION OF THE PERSONAL DEVELOPMENT SYSTEM IN TERMS OF ISLAMIC THEOLOGY

ABSTRACT

The study examines the effect and the contribution of the religious, philosophical, economic, social and psychological changes in the Western thought and life, to the content of the personal development books. It aims to find out the parameters and the arguments of these books in terms of Islamic principles.

The research has indicated that the universe, God, and the attributes of God are integrated into these books by the human perspective. It has been underlined that the rituals of the divine religions are replaced by the meditation and yoga like activities. It has been stressed that the Quantum physics and the spiritualism are employed as a tool for this purpose.

Key Words: Islamic Creed, Personal Development, Quantum, Universe, Modernism, Imagination of God

GİRİŞ

1. Tezin Konusu

Dini ve peygamberi dışlayan Batılı modern dünya, kendi paralel inançlarını üretmekte gecikmemiştir. Çünkü din, modernite ve sekülerizmin getirdiği algı neticesi ile Batılı insanın hayatındaki önemini ve itibarını kaybetmiştir. Bu itibar kaybının sonucu kendini her şeyin tek ölçüsü olarak gören Batı, Tanrı'ya ve Evren'e karşı mutlak egemenliğini ilan etme cüretini göstermiştir! Bu cüret insanlarda inanç ve maneviyat boşluğu ortaya çıkardı. Batı bu durumda, insanların ruhi/manevi kısmını hazza ulaştıracak bazı arayışlara girmek zorunda kaldı. İşte kişisel gelişim kitapları bu arayışları doldurmaya aday görünmektedir.

Dünyanın hemen her yerinde kitapçıların raflarını dolduran kişisel gelişim kitapları, Batılı modern dünyanın argümanları olarak kabul edilen, başarmak, kazanmak, zengin olmak, kadere meydan okumak, özgürleşmek, başkalarının zaaflarından yararlanmak, kapitalist sistemi ayakta tutmak, tüketim toplumunu yönetmek, egoyu ve nefsi zirveye taşımak, ahiret inancını reddetmek ve neticede dünyaperest bir sistemi temsil edecek birçok iddialarla karşımızda durmaktadır... Bu iddiaların uzantısı olarak, Allah'ın evrendeki konumu, Allah-evren ve insan arasındaki ilişkinin mahiyeti kişisel gelişim kitaplarının temel problemlerindedir. Bir kısım spiritüaliz kişisel gelişim kitaplarının Allah'ın otoritesini sınırlandırma, insanın içindeki gücü keşfetmesini sağlama ve kendi ile tatmin olmasını savunan fikirleri, kanaatimizce Müslüman inanç sistemine zarar vermektedir. Bu kitaplar diğer taraftan da Uzak Doğu menşe'li dinlerin ritüellerini modernleştirerek farklı bir tarzda okuyucuya sunmaktadır. Bu eserler, modern insanın yalnızlık ve çaresizliklerine karşı, ona meditasyon ve yoga gibi yeni "ibadet biçimleri" önermekte ve okuyucularına "yeni nesil modern insan" tipini model olarak göstermektedir. İşte bu ve benzeri olumsuzluklar bizde, bu kitapların öğretilerinin sorgulanması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

2. Tezin Amacı:

Batı kültüründen beslenen ve diğer başka öğreti ve dinlerin homojen karışımı olan, özellikle de uzak doğu dinlerinin öğretilerini hayatta mutlu olma aracı olarak gören kişisel gelişim kitapları, içine girdiği toplumları değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedeflemektedir. Salt bireysel mutluluğun egemen kılınmasını amaçlayan hedonist bir sistem olan kişisel gelişim kitapları, toplumun ana temellerini sarsacak kadar bireysel ve narsist bir dil kullanarak, kişiyi toplumun, dinin, geleneğin ve tarihin bağlarından kopartarak güya “özgürleştirmeyi” hedef almaktadır! İnsanı bütün değer ve sistemlerin objesi yapan kişisel gelişim kitapları, insanın içindeki gücü kutsallaştırmakta ve insanın her şeyi yapabileceğine kendini inandırarak Tanrı’dan rol çalmasını öğütlemektedir. Biz tezimizde, bu kitapların bu tür yaklaşımlarını tespit ederek, İslam dinine muhalif söylemlerini kelâmi bir bakış açısıyla değerlendireceğiz.

3. Tezin Önemi:

Kişisel gelişim kitaplarının temsil ettiği iletişim kavrayışı, sadece çalışma hayatında değil, bütün günlük pratiklerimizde etkin olmakta; iletişim olgusu burada ilişki yoğunluğuna dair çağrışımıyla olumlu bir unsur olarak sahneye davet edilmekte ve verimliliği artırıcı bir kaynak ve güç olarak sunulmaktadır. İletişim olgusunun yönetsel bir mantık çerçevesinde başarı ve performansa odaklandığı bu yeni iletişim söyleminin egemenliği altında insanlar, hayatı da iş gibi yaşamaya yönlendirilmektedir. Böyle bir mantık çerçevesinde diyalog kurma gibi eylemlerimiz giderek sahiciliğini yitirirken; sevgi/mutluluk gibi kavramların da yaşamdan alacağımız hazzı göre değil, performansa göre değerlendirilmesinin önü açılmaktadır. İnsanın toplumsal boyutunu, manevi, ahlaki ve dini temellerini göz ardı ederek ele alan kişisel gelişim kitapları, kişiyi bu çerçevede sadece ekonomik fayda peşinde koştukları ve güç elde etmek için birbirleriyle mücadele ettikleri bir zeminde araçsallaştırmaktadır. Bu kitaplar insanı ayrıca ikna stratejilerine, hedefe ulaştırma araçlarına indirgenen bir iletişim aracı olarak görmektedir. Kişisel gelişim kitaplarında önerilen huzur bulma ve mutlu olma yolları “bazı egzersiz davranışlar” adı altında dini bir hüviyete büründürülerek, başta İslam olarak üzere Tanrı algısının dışında kurtuluş için başka reçeteler de sunmaktadır. Bu yönü ile de İslam dininin öğretileriyle çelişen fikirleri bünyesinde barındırmaktadır.

4. Tezin Kuramsal Çerçevesi:

Tezimizde kişisel gelişim kitapları ele alınacağı için evvela bu kitapların neden ve hangi amaçlarla yazıldığına bakacağız. Kişisel gelişim konusuyla ilintili yaklaşık yirmi başlık tespit ettik ve tezimizde kırk kişisel gelişim kitabı üzerinde inceleme yaptık. Kişisel gelişim kitaplarını tezimizin amacına uygun olarak dini, ahlaki, dünyevi bakış açılarına göre inceledik ve bunları da İslam dinin ilkeleri etrafında değerlendirdik. Özelde de, Kelâmi bakış çerçevesinde bu problemlerin çözümleri hakkında fikirlerimizi ifade etmeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM İTİKADINDA ALLAH'IN VARLIĞI VE BİRLİĞİ

1.1. Allah'ın Varlığının ve Birliğinin Delilleri

1.1.1. Allah'ın Varlığı ve Birliğini Delillendirme İmkân ve İhtiyacı

Varlık, bütün var olanların ortaklaşa taşıdıkları bir niteliktir. Gerek felsefi gerekse bilimsel bilgi de bu şekilde “var olan” bir şeyin bilgisidir. Bu anlamda bütün insan bilgisinin “var olan” bir şeyin bilgisi olması, dini, felsefi, bilimsel, vs. her türlü bilgiyi birbirine bağlamakta ve onları bütünleştirmektedir. Bütün bilimsel etkinliklerin ortak kaynağı olan ve onları birbiriyle birleştiren bu “var olan” da, yine özel bir bilginin araştırma alanıdır. İşte böyle bir bilgi alanına varlıkbilim (ontoloji) adı verilmektedir. Varlıkbilim içinde de, en genel anlamıyla, bütün varlık çeşitleri ve varlık tarzları irdelenmektedir.¹

Varlıkla ve varoluşla birebir ilgili anlam kaynağımız olan Tanrı, sadece var olan değil, varlığı hem kendinden olan, hem de diğer tüm varlık tarzlarından farklı olandır, yani O, O olandır. Varlık tarzıyla, bütün diğer varlıklardan farklı olan Tanrı, bu varlıkların var olmalarının ve varlığa devamlarının da kaynağıdır.²

Tanrı inancıyla ilgili problemler tarih boyunca felsefe ve ilahiyatın en merkezi konusu olmuştur. Düşünce tarihinde hiçbir ciddi mütefekkir yoktur ki, bu konuyla ilgilenmemiş olsun. Politeist inançların yaygın olduğu dönemlerde daha çok Tanrının birliği, dini inançların ağırlıklı olarak hayata hâkim olduğu dönemlerde Tanrı-âlem ve Tanrı-insan ilişkisi, modern çağda olduğu gibi materyalist ve ateist düşüncelerin yaygın olduğu dönemlerde ise Tanrının varlığı ile ilgili tartışmalar ön plana çıkmıştır. Günümüzde ise daha çok Tanrı tasavvurları tartışılmaktadır.³ Böylece anlaşılıyor ki, insan aklı, bu düzenli âlemin Allah 'sız, kör bir tesadüfle olacağına hiçbir suretle yer vermemektedir.

¹ Şaban Ali Düzgün, *Kelam El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012a, s. 193.

² Düzgün, 2012a, s. 193.

³ İbrahim Çoşkun, “Amidi'nin “İspat-ı Vacib” Delili ve Klasik Delillere Getirdiği Eleştiriler”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt VIII, S.1, 2006, s. 2.

İnsan zihni, hayatın bağılı bulunduğu “Mutlak Varlığı” her zaman bilmeye çalışmıştır. Bu düşüncesiyle sonlu varlık olan insan, sonsuzu kavramak istemiştir. Duyularımız, aklımız hep bu mümkün âlem içinde o müteal varlığı bilmek için çırpınmışlardır.⁴

İslam akidesinde “Tevhid” Allah (c.c)’in varlığından, sıfatlarından, O’na atfedilen ve atfedilmemesi icap eden vasıflarından, risaletini ispat etmek gayesiyle peygamberlerden, peygamberlik ve rasüllükle ilgili meselelerden, peygamberlerin vasıflarından, onlar hakkında caiz olan ve olmayan hallerden bahseden bir ilimdir.⁵

“Allah birdir” yani âlemi yapan ve yaratan birdir.⁶ Vâcibu’l-vücut kavramı, sadece tek bir zat için doğru ve geçerli olur.⁷ Tevhid’in asıl manası: Allah (c.c)’in birliğine, dengi ve ortağı olmadığına inanmaktır. Böylece Allah’ın zat ve sıfatlarından söz eden ilim, bu ilmin en önemli bölümüne nispetle, “Tevhid İlmî” diye adlandırılmıştır. Tevhid ilim Allah’ın zatında ve âlemleri yaratma fiilinde bir ve hür olduğunu, yaratılan her şeyin O’na döndüğünü ve her türlü hareketin O’na yöneldiğini ispat eder.⁸

Bir kısım İslam âlimine göre insandaki Allah inancı zaruri ve fitri olduğu için Allah’ın varlığına dair dışarıdan delil aramaya, mukaddimeler düzenleyerek, mantıki ve akli deliller sunmaya ihtiyaç yoktur.⁹ Bir kısım İslam âlimine göre de insan iç ve dış âlemde Allah’ın varlığını gösteren bir takım deliller üzerinde durup, bu şekilde Allah’ın varlığına ulaşmak durumundadırlar. Gerçi Allah duyularla doğrudan kavranamaz:

“Gözler O’nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pekiyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹⁰

⁴ Emrullah Yüksel, *Sistematik Kelam*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, s. 25.

⁵ Muhammed Abduh, *Tevhid Risalesi*, çev. Sabri Hizmetli, Ankara, Fecr Yayınları, 1986, s. 73.

⁶ Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *Üss-i İslâm*, sadeleştirilenler: Adnan Bülent Baloğlu ve Halife Keskin, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s. 20.

⁷ Taftazani, *Şerhu’l-akaid Kelam İlmî ve İslam Akaidi*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1991, s. 143.

⁸ Abduh, 1986, s. 73.

⁹ Şerafettin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelam*, Konya, Tekin Kitabevi, 1998, s. 149; Süleyman Uludağ, *İslam’da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, İstanbul, Marifet Yayınları, 1998, s. 108.

¹⁰ En’am, 6/103.

Fakat duyularımız Allah'ı tanıyacak olan aklımıza malzeme temin eder. Bu malzeme yaratılmış olan her şeydir, kâinatın ahenk ve düzenidir. Bunlar Allah'ın varlığına delalet eden belirtilerdir, izlerdir.¹¹ Varlığı açıklamak için mümkün âlem ile eserden onu yapana (müessir) şeklinde “akıl yürütme”ye başvurması, yaratılışı gereğidir.¹²

Kur'ân, Allah'ın varlığından daha çok birliği üzerinde dururken, Allah'tan bahseden ayetlerin çoğu, onun sıfatlarını mevzu edinmiştir.¹³ Zira Kur'ân, insanın aklını ve duyu verilerini kullanarak Allah'ın varlığını zorunlu, bedihi ve tabii¹⁴ olarak kabul edeceğini öngörmekte bu zorunluluğa direnenleri, sağduyudan sapmış, kalplerinde hastalık bulunan kimseler olarak tanımlamaktadır.¹⁵

İnsan düşünerek Allah'ın varlığı ve birliği fikrine kavuşabilirse de O'nun nasıl bir varlık olduğu ve âlemde, insanlarla ilişkisinin ne şekilde olduğunu akılla kavramak imkânsızdır. Bu bilgiler ancak peygamber yoluyla elde edilir.¹⁶ Tanrısal alana ait bilgiler elde etmemize zemin hazırlayan anahtar kavramlar, yaratma ve vahiydir. Yaratma simgesel olarak, yaratılan her şeye sinmiştir. Bunlara dayalı olarak Allah hakkında konuşmak da bize gerçek bilgi vermektedir. Bu durumda, başka gerçekliklerin de, kendi gerçekliklerinde Allah'ı yansıtabilecekleri anlaşılmaktadır.¹⁷ Böylece Allah kendisini âlemle ilişkilendirmiş olacağından kendisine dair bilgi, istidlali ya da mantıksal yolla elde edilebilir hale gelecektir. Buradan hareketle de Allah'ın varlığına dair birçok delil kelimeler tarafından vücuda getirilmiştir.

1.1.2. Kur'ân'da İsbât-ı Vâcib

Allah, o kadar aşikâr, o kadar gerçek bir varlık olmasına rağmen, O, duyu organlarıyla algılanacak ve hissedilecek bir varlık değildir. Allah'ın duyu ve tecrübeye konu olmaması, O'nun başka bir yolla araştırılıp ispat edilmesi, varlığının ve birliğinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu yol da, "akıl" yoludur. Allah'ın

¹¹ Saim Kılavuz, *İslam Akaidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2012, s. 79.

¹² Yüksel, s. 26.

¹³ Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998, s. 21; Uludağ, s. 110.

¹⁴ Topaloğlu, s. 21.

¹⁵ Düzgün, 2012a, s. 213.

¹⁶ Gölcük ve Toprak, s. 149.

¹⁷ Düzgün, 2012a, s. 194.

varlığını ortaya koymada akla çok büyük bir sorumluluk yüklendiğini kutsal kitaplarda, özellikle de Kur'ân'da görmekteyiz.¹⁸

"Allah, aklınızı kullanıp düşünesiniz ve gerçeği anlayasınız diye size ayetlerini gösterir."¹⁹

İslam dini, tevhid esaslı olduğundan, Kur'ân'ın asıl rehberliğinin Allah'ın varlığı ve birliği konusunda olacağı açıktır. Bundan dolayı inanan kişinin zihninin inşa edilmesi Allah'a imanla başlar. Kur'ân'ın kullanmış olduğu üslup ve bilgi sistemi yine kendine mahsus özellikler serdetmektedir. Kur'ân bilgiden bahsederken, herhangi bir epistemolojik paradigmaya denk düşecek bir yöntem izlemez. Yine ispat biçimi bütüncül ve sonuçları tek tek ortaya konmuş önermeler dizisini takip etmez. Ancak yine de, akıl ilkelerini ve mantıkî diziyi terk ediyor değildir. Kur'ân'ın defalarca insan aklına göndermede bulunması da bunu göstermektedir.²⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'dan bahseden ayetlerin çoğu O'nun sıfatlarını konu edinmiştir. Bu âyetlerde bilhassa tevhîd üzerinde ısrarla durularak Allah'ın ortağı ve benzeri olmadığı ifade edilir. Allah'ın varoluşu konusu, Kur'ân'da insan için bilinmesi tabîî, zorunlu ve bedîhî bir olgu olarak kabul edilir.²¹ Çünkü selîm bir fitratla yaratılmış ve dış çevrenin olumsuz etkileriyle yaratılışı bozulmamış olan insan normal olarak yaratanını tanır.²²

Kur'ân, isbât-ı vâcibe, evvela insanın kendi potansiyelini, düşünme ve akletme yeteneklerini harekete geçirerek işe başlar. Örneğin Kur'ân'da şöyle denir:

"Biz onlara dış âlemde de, kendi öz varlıklarında da ayetlerimizi göstereceğiz."²³

"Yeryüzünde, içlerinde hiçbir şüphe duymadan inananların görebileceği (Allah'ın varlığının) işaretleri vardır. Tıpkı kendi kişiliğiniz üzerinde de bulunduğu gibi."²⁴

¹⁸ Hüsameddin Erdem, "Allah'ın Varlığının Delillerinin Kur'ân'ı Temelleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, 1999, s. 19.

¹⁹ el-Bakara, 2/73.

²⁰ Kur'ân'da akletmeyle ilgili ayetlerin geçtiği sûre ve âyetlerin detayı için bk: Muhammed Fuad Abdü'l-Bâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000, s. 594.

²¹ Kılavuz, s. 80.

²² Rum, 30/30; Neml, 27/14; Kehf, 18/32-37.

²³ Fussilet, 41/53.

²⁴ Zâriyât, 51/20-21.

“De ki, size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da gözlere ve kulaklara kim kâdir olabilir? Ölüden diriye kim çıkarıyor? Yaratma işini kim yönetiyor? “Allah”, diyeceklerdir.”²⁵

Bütün bu ve benzeri ayetlerde insanın kendi varlığı üzerinde düşünmesi ve neticede bilinçli bir yaratıcının varlığına tanıklık etmesi istenmektedir.

1. Kur’ân’-ı Kerim âyetleri baştan sona incelendiğinde, insanın düşüncesini genellikle şu noktalara yöneltmesi gerektiği üzerinde durulur²⁶:

2. Büyük bir kudret, ilim ve hikmet eseri olan insanın yaratılışı, onun akıllara durgunluk veren vücut yapısı, organları ve fonksiyonları göz önüne alınarak insanı yaratan Allah’ın varlığına ulaşmak.²⁷

3. Yürüyen, uçanı, sürünen, iki ve dört ayaklısıyla birlikte sonsuz bir kudretin eseri olan hayvanların yaratılışı ve insanların hizmetine verilmesini tasvir eden ayetler.²⁸

4. Bozulması ve aksaması mümkün olmayan mükemmel tabiat nizamını anlatan, yerin ve göğün intizamından bahseden, dünyanın su döngüsü, mevsimlerin varlığından bahseden ayetler.²⁹

5. Gece, gündüz, güneş sistemi gibi kozmik olayları dikkate koyan ayetler.³⁰ Yeryüzünde meydana gelen coğrafi olaylar (yağmur, rüzgâr, bulutlar vb.) ve bunların arkasındaki ilahî kudreti vurgulayana ayetler.³¹

Kur’ân’ın ortaya koymuş olduğu "Allah’ın Varlığı ve Birliği" ile ilgili delillerin bazı özelliklerini şu şekilde belirtmek mümkündür:

²⁵ Yunus, 10/31.

²⁶ Topaloğlu, s. 22-23.

²⁷ el-Mürselat, 77/20; Abese, 80/17; el-Alâk, 96/1-2; Yâsin, 36/77-83; el-Furkan, 25/54; el_Kıyame, 75/36; Fatır, 35/11,27; Tâhâ, 20/49-56; el-Vâkıa, 56/57-62; en-Neml, 27/64; Yûnus, 10/31; ez-Zümer, 39/6; el-Mü’min, 40/64; el-Casiye, 45/4 vb.

²⁸ Yâsin, 36/71; fâtır, 35/27; ez-Zümer, 39/6; Zuhruf, 43/11; el-Casiye, 45/4; eş-Şûrâ, 42/29; en-Nahl, 16/12, 66, 69, 79; el-Mülk, 67/19 vb.

²⁹ El-Murselât, 77/25; Kâf, 50/6; Yâsin, 36/33; el-Furkân, 525/3; Fatır, 35/12, 27; Tâhâ, 20/49-56; en-Neml, 27/60; Yûnus, 10/6; Lokmân, 31/10-25; el-Mü’min, 40/64; ez-Zuhruf, 439; el-Casiye, 45/1-6; Ankebût, 29/61; el-Bakara, 2/21; İbrahim, 14/10,32 vb.

³⁰ Yâsîn, 36/37; el-Furkân, 25/45; Fâtır, 35/13, Yûnus, 10/4; el-En’âm, 6/75; el-Casiye, 45/5; er-Râd, 13/2; en-Nûr, 24/44 vb.

³¹ El-Murselât, 77/27; Kâf, 50/9; Abese, 80/24-32; el-A’la, 87/4; Yâsîn, 36/33; Fâtır,35/ 3, 9, 12, 27; Tâhâ, 20/53; Lokmân, 31/10 vb.

1. Kur'ân delilleri, mucizelerden daha ziyade, mantığa dayalı, akla hitap eden, ikna edici delillerdir. Bu deliller insanın zaaflarından faydalanma ve onları korkutma yerine, düşündürme, araştırma, sorgulama, makulleştirme ve ikna etme yolunu tercih etmiştir.

2. Allah'ın varlığını ispat için kullanılan diğer delillerin zamanının dolması, modasının geçmesi yahut da herkesi ilgilendirmemesi gibi bazı zaafları söz konusu olduğu halde, Kur'an delillerini, zaman ve zeminin eskitemediği, her devirde güncelliğe sahip ve gayet açık, genel-geçer deliller olduğu görülür. Bu nitelikler Kur'ân'ın da ana nitelikleridir. Çünkü o, bütün insanlara gönderilmiş ilahi bir kitaptır.

3. Birçok filozof ve teoloğun kullandığı delillerin kaynağı olan Kur'ân delilleri, insan tabiatına, fitratına uygun, kolay anlaşılabilen ve insanları kolay etkileyen delillerdir.

4. Kur'ân'ın ortaya koyduğu Allah'ın varlığını ispata çalışan delillerin en büyük özelliklerinden birisi de natüralist, materyalist ve ateist anlayışlara geçit vermemesidir. Çünkü bu anlayışlar, Allah'ın varlığını inkâr ettikleri gibi, tabiat ve orada gerçekleşen hayatıyeti de madde ve tesadüfe bağlarlar; madde ve tabiatın ötesinde bir yaratıcı, nazım bir yüce varlığa, güç ve kuvvete inanmazlar. Hâlbuki Kur'ân, şüursuz ve ölü maddeden kendiliğinden bir hayatın çıkamayacağını, tabiatta hiç bir şeyin kör bir tesadüfün eseri olmadığını, tabiata ve maddeye hayat verenin ancak Allah olduğunu net bir şekilde ispatlar.

Bu ve benzeri daha birçok ayet, kâinatta mevcut bulunan ve akıllara hayret verici yaratılışın ve bunların bağlı bulunduğu nizam, ahenk ve uyumun, şüursuz madde ve kör bir tesadüfün değil de, sonsuz hikmet, ilim, irade, mutlak bir kuvvet ve kudrete sahip şüurlu bir varlığın eseri olduğunu ortaya koymaktadır.

Bütün bu ayetler, akl-ı selim sahibi, kalp ve kafa gözü açık, insaf ehli insanlar için geçerli ve anlamlıdır. Yoksa inkâr batağına saplanmış, cahil, inatçı, inançsızlığı şüurlu bir şekilde kendisine yol edinmiş, itirazın ötesinde başka bir yolu olmayanlar için ise delil bulmak mümkün değildir. Onlara hangi esasa dayanan delil getirirseniz getirin, onları asla ikna edemezsiniz.³² Bunlar için Kur'ân şöyle buyurur:

³² Erdem, s. 27-28.

"Onlara gökten bir kapı açsak ve oradan yukarı çıksalar, yine de: "Gözlerimiz boyandı; belki de bize büyü yapılmıştır" derler. "Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken, onlar hala buna inanmazlar".³³

1.1.3. İslam Kelâmında Allah'ın Varlığı ve Birliği

Akaid esaslarının tartışılıp tartışılmayacağı ve Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli izah ve ispatlar yapılıp yapılamayacağı İslam âlimleri arasında tartışma konusu olmuştur.

Bir kısım İslam âlimine göre Allah'ı bilmek, insan için zaruri ve fitridir. Bu durumda Allah'ın varlığına kanaat getirmek için dışarıdan deliller arayıp, akıl yürütmeye gerek yoktur. Fıtratı bozulmamış, ruhi hastalığı olmayan her insan bunu kendinde bulur ve bilir.³⁴ Allah'ı ispat için getirilen deliller, insanları uyarmak ve zaruri bilgiyi geliştirmek ve düzeltmek içindir. Peygamber gönderilmesindeki hikmet de budur. Bir kısım İslam âlimi ise, "Allah'ı bilmek, akıl yürütme (nazar) ile olur" demişlerdir. Onlara göre bu bilgi, iç ve dış dünyada Allah'ın varlığını ispat için bir takım akıl yürütmeler ile meydana gelir.³⁵ İslam'da imanın kognitif temelini akılla inşası, bir yandan Kur'ân'ın insanı düşünmeye, akletmeye çağırması ve tevhidin delillerine işaret etmesi; diğer yandan da, bütün inkârcılara karşı bir meydan okuma ile görülür. Kur'ân insanlara mucizeler ve harikuladeliğin hikâyelerini serdetmekle değil, bilakis bu konuda düşünme ve tefekkür emriyle hitapta bulunur.³⁶

Kelam âlimlerine göre ilahiyyat ve nübüvvet konularında akli izah ve ispat yapılabilir. Diğer iman esasları ise sem'îdir, nakle dayanır, ama aklen de ispatları mümkündür.³⁷

Allah'ın varlığını delillendirme konusu da her zaman güncelliğini korumuştur. Dini düşüncenin öteki alanlarda elde edilen düşünce ve bilgilerle sürekli temas halinde olması, bunu zorunlu kılmaktadır. Ontolojik delilin dışındaki delillerin hepsi, âlem hakkında bilgilerden yola çıkarak yapılmaktadır. Delillerin dayandığı bu

³³ el-Hicr, 15/13-15.

³⁴ Ebu Mansur el- Matürîdi, *Kitabu't- Tevhid*, İstanbul, 1979, s. 129; Yüksel, s. 30.

³⁵ Yüksel, s. 31.

³⁶ Recep Ardoğan, "Kelâmcılara Göre Allah'a Akıl Yürütmenin Değeri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt VIII, S.1, 2004, s. 133-157.

³⁷ Gölcük ve Toprak, s. 148.

bilgi zemini, sürekli değişmekte ve gelişmektedir.³⁸ İnanç esaslarının özünde Allah inancı olduğuna göre düşünen her insan, bilimsel gelişmelerdeki sonuçlarla Allah inancını bütünleştirmek isteyecektir.³⁹ Böyle olunca Allah inancı ve Allah'ın varlığının delilleri her zaman güncelliğini korumaktadır. Ayrıca dinlerin kutsal metinlerinde Allah inancını savunma ve yayma düşüncesi, yine teolojilerin rasyonel bir tutum içerisinde olmaları, Tanrı inancıyla ilgili ortaya atılan şüpheleri bertaraf etme gayretleri gibi sebepler bu konuyu sürekli güncel kılmaktadır.⁴⁰

Allah'ın varlığı ve birliğinin delillendirilmesi anlamına gelen isbât-ı vâcib; inanan açısından, inancın mantıken izah edilebilir olduğunu, hatta imanın bir yönüyle akli olduğunu göstermektedir. “Bir yerde Tanrı'ya inanan birinin (theist) söylediği ifadenin doğruluğu veya yanlışlığı, eninde sonunda, Tanrı'nın var olduğunu dile getiren ifadenin doğruluğuna dayanır.”⁴¹ Bu nedenle bütün inanç sisteminin üzerine kurulduğu “Tanrı'nın varlığı” tezinin mantıki önermeler çerçevesinde ispatlanması gerekmektedir. İnanan açısından düşündüğümüzde, ister fitraten, isterse belli aşamalardan sonra inanmış olsun, bu imanın ilk basamaktan yukarıya doğru çıkarılması yani imanın taklidî ve icmalî halden tahkikî ve tafsilî bir aşamaya ulaşması gereği, O'nu Allah hakkında daha çok bilgi öğrenmeye itecektir. Bu da isbât-ı vâcibe duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

İsbât-ı vâcib konusunda kelamcılar kadar filozoflar da ilgilendiği için her iki ilmi disiplinin kendine özgü delilleri olduğu gibi; ortak kullandıkları deliller de vardır.⁴² Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli deliller muhtelif şekillerde gruplanabilir.

Delillerin özelliklerine göre:

1. Dış âlemden çıkarılan Tabii Deliller: Hudus, İmkân, Hareket, İbda ve İllet-i Gaiyye delilleri gibi.
2. Akıl yoluyla elde edilen Metafizik Deliller: Ekmel varlık Delili ve sonsuzluk tasavvurundan çıkarılan deliller gibi.

³⁸ Çoşkun, s. 2.

³⁹ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir, İzmir İlahiyat Yayınları, 1987, s. 16.

⁴⁰ Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, İstanbul, Şehir Yayınları, 2000, s. 19.

⁴¹ Turan Koç, *Din Dili*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998, s. 21.

⁴² Gölcük ve Toprak, s. 150; Uludağ, s. 117.

3. Beşer tabiatından çıkarılan Ahlaki ve Vicdani Deliller: Kabul-i Amme, Nefs-i Natikadan çıkarılan delil, vazife duygusu ve ahlak duygusundan çıkarılan delil gibi.

Delili ortaya koyup kullananlara göre:

1. Kelamcılarının Delilleri:
 - a. Hudûs Delili
 - b. İmkân Delili
 - c. Gaye ve Nizam Delili
 - d. Kabul-i Amme Delili
 - e. İlm-i Evvel Delili

2. İslam Filozoflarının Delilleri:
 - a. Hudûs Delili
 - b. İmkân Delili
 - c. Gaye ve Nizam Delili
 - d. İlk sebep, İlk İlet Delili
 - e. Hareket Delili
 - f. Ekmel Varlık Delili

3. Batı Düşüncesinde Allah'ın Varlığına Dair Deliller:
 - a. Ontolojik Delil (Varlık Delili)
 - b. Kozmolojik Delil
 - c. Gaye ve Nizam Delili
 - d. Ahlak Delili⁴³

1.1.4. Asrımızda Allah'ın Varlığına Dair İleri Sürülen Delillerin Ortak Özellikleri

Günümüzde isbât-ı vâcibe dair ileri sürülen deliller, genellikle materyalizmin ve tesadüf iddiasının reddini, tekâmülün tabiatta ne derece etkili olabileceğinin izahını hedef almaktadır.⁴⁴

⁴³ Gölcük ve Toprak, s. 150-151.

⁴⁴ Kılavuz, s. 96.

Mantık kuralları içerisinde, kâinatın var oluşunda göz önünde bulundurulması mümkün olan birkaç ihtimal şöyledir:

1.“Kâinat kendiliğinden var olmuş, kendi kendisini yoktan varlığa çıkarmış ve yaratmıştır.”

Kâinatın oluşumunda böyle bir ihtimalden bahsetmek mümkün değildir.⁴⁵ Kâinatı dolduran sayısız varlığın bir sebepler ve gayeler sistemi arz ettiği his ve müşahede ile sabittir. Hiçbir şey gayesiz, abes ve boşuna var edilmemiştir. Her şey bir sebeple var edildiği gibi, belli bir gayeye de yöneltilmiştir. Yani her varlığın var oluşuyla gerçekleştirilmek istenen bir gaye mevcuttur.⁴⁶

İlîyet prensibine göre, her meydana gelen şey bir meydana getiriciyi gerekli kılar. Her eser bir müessire, her olay bir sebebe muhtaçtır. Hayat, akıl, idrak gibi sonradan olan hallere elbette bir icat eden lâzımdır.⁴⁷ Kâinat da var olmuş ise, onu da var eden bir sebep bulunacaktır. Kâinatın kendi kendine var olması, ressam olmadan çok güzel bir tablonun ortaya çıkması, kaptansız bir geminin rotasında gitmesi gibi aklın ve mantığın kabul edemeyeceği bir düşünce şeklidir.⁴⁸ Üstelik âlemin bir kısmını cansız varlıklar ve arazlar teşkil eder. Bu cansız varlıkların kendi kendilerini var edecek bilgi, kudret ve imkâna sahip olmaları mümkün değildir.⁴⁹

Ehl-i sünnet der ki: Âlem hâdis, yani varlığının başlangıcı olduğuna göre onun var olması da var olmaması da müsavidir. Hâdisin var oluş zamanını daha önce de sonra da düşünmek mümkündür. Hâdis başka bir zamanda da var olabilirdi. Demek ki varlığı da yokluğu da müsavî olan hâdisin var olması ve bu varlığın muayyen bir zamana tahsis edilmesi onun bir tahsis ediciye, başka bir deyişle hâdisin bir muhdise muhtaç olduğunu göstermektedir.⁵⁰

Tabiattaki eşyanın bir kısmının diğer kısmını icat etmiş olması da düşünülemez. Çünkü hâdis şeyler, birbirine, yoktan var edici tarzda bir etki yapamaz. Şayet eşyada kendisi gibi bir varlığı oluşturucu bir kudret olsaydı, her şeyden önce

⁴⁵ Kılavuz, s. 96.

⁴⁶ Gölcük ve Toprak, s. 156.

⁴⁷ Yüksel, s. 38.

⁴⁸ Kılavuz, s. 96; Filibeli Ahmet Hilmi, s. 26.

⁴⁹ Nûreddin es- Sâbûnî, *Mâtüridiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000, s. 62-63.

⁵⁰ Topaloğlu, s. 91.

kendisini oluşturdu.⁵¹ Hâdis için varlığını yokluğuna tercih edecek, var ediş zamanını ve muhafaza ettiği şekli ta'yin ve tespit edecek bir varlığın mevcudiyeti şarttır.⁵²

Tabiatçıların iddia ettiği gibi âlemin muhdes ve muhassısı yine tabiat ise, bu da önceki prensipler karşısında muhale düşecektir. Çünkü onlara göre tabiat, mâni bulunmadığı takdirde, mutlaka tesirini icra eder. Düşünelim: Şayet tabiat kadim ise eseri olan âlem de kadim olacaktır. Tabiat hâdis ise başka bir muhassısa muhtaç olacaktır. Bunların ikisi de mümkün değildir. Nitekim Kur'ân, şu ayette her şeyi net olarak açıklamaktadır:

“Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır! Onlar bir türlü anlayıp inanmazlar.”⁵³

O halde şu neticeye varılmıştır ki âlem irade ve ihtiyar sahibi olan bir varlık tarafından icat edilmiştir, bu varlık ta Allah'tır.⁵⁴

2. “Kâinatta görülen nizam ve ahenk, kör bir tesadüfün eseri olarak meydana gelmiştir.”

Varlığın üzerinde kurulduğu düzen, mükemmel işleyen sistem, ince ayarlara dayanan işleyiş tarzı bir tesadüfün eseri olarak gösterilemez.⁵⁵ Evrende hiçbir boşluk, karmaşa ve kurlsızlık yoktur; evren canlı bir birliktir. Bu Allah'ın birliğine işaret eden bir delildir.⁵⁶ Bundan dolayı bu âlemde görülen güzellik, ahenk, nizam tertip ve sağlam işleyiş karşısında üç ihtimal akla gelebilir.⁵⁷

A. Ya bu düzen ezelden beri böyledir, denir. Yukarıda ki ilk delilimizde âlemin ezeli olamayacağını belirtmiştik, âlem ezeli olamayınca da ondaki düzenin de ezeli olması da imkânsızdır.

B. Ya da bu düzen ezelden beri değil de sonradan var olmuş, ama “kendiliğinden ve tesadüfen var olmuştur.” Âlemdeki düzenin kendiliğinden olduğu

⁵¹ Kılavuz, s. 97.

⁵² Topaloğlu, s. 93.

⁵³ Tûr, 52/35-36.

⁵⁴ Topaloğlu, s. 93.

⁵⁵ Düzgün, 2012a, s. 216.

⁵⁶ Adil Çiftçi, *Fazlur Rahman İle İslam'ı Yeniden Düşünmek*, Ankara, Kitâbiyât, 2001, s. 182.

⁵⁷ Gölcük ve Toprak, s. 158.

delillendirilemez ve tesadüflerle izah edilemez. Çünkü tesadüfle düzen olmaz. Mesela, üzerinde birden ona kadar sayıların yazılı olduğu kâğıtları bir torbanın içine koyup sonra, bir rakamını almak şartıyla, sırayla almaya çalışan bir kişinin ilk alıfta bir rakamını alma şansı onda birdir. Birinci ve ikinci seferde bir veya ikiyi ard arda alma şansı ise yüzde bir ihtimaldir. Birden ona kadar olan sayıların hepsini sırayla arka arkaya alma şansı ise on milyonda bir ihtimaldir.⁵⁸ Bu kadar basit bir düzen için dahi tesadüfün uzak oluşu, kâinattaki mükemmel ve karmaşık olan nizamın tesadüfle açıklanmayacağıının delilidir.⁵⁹

C. Sonradan var olmuş olan bu düzen, biri tarafından var edilmiştir. Âlemdeki bu düzeni koyan, âlemin bizzat kendisi veya bir parçası olamaz. Bu âlemin dışında ve bu âlem cinsinden olan başka bir âlem tarafından nizamını verildiği de iddia edilemez. Çünkü o takdirde teselsül veya devr gerekir ki, ikisi de bâtıldır.⁶⁰

Ayrıca âlemdeki değişim ve çeşitlilik, düzenin devamlı ve sistematik olması bütün bunların belli bir iradenin ve kudretin eseri olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Kur’ân bu konuda şöyle demektedir:

“Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün ard arda gelişinde akıl sahipleri için deliller vardır.”⁶¹

“Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.”⁶²

Kur’ân Allah’ı, her şeyin varlığının, varlığa devam edişinin, sona erişinin ve yeniden hayata gelişinin sebebi olarak takdim etmektedir:

“Allah sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra öldüren ve sonra da diriltecek olanıdır.”⁶³

Halk etme, rızık verme başka bir ifadeyle varlığın devamını sağlama, öldürme ve yeniden diriltme” etrafında örülü olan insan yaşamı, Allah’ı

⁵⁸ Gölcük ve Toprak, s. 158.

⁵⁹ Kılavuz, s. 97.

⁶⁰ Gölcük, Toprak, s. 158.

⁶¹ Âl-i İmran, 3/190.

⁶² R’ad, 13/4; Rûm, 30/22; Şûra, 42/32.

⁶³ Rûm, 30/40

delillendirmenin hangi alanlar üzerinde temellendirileceğine işaret etmektedir. Bütün bu var oluş aşamalarının birbirinin devamı şeklinde planlanması Allah'ın *hâkim* oluşuyla açıklanmaktadır. Zira hikmet, var edilenin varlığa devamını sağlamayı gerektirir, yok oluşa bırakılmasını değil. Onun içindir ki kelamcılar, âlemi açıklayan teorilerinde Allah'ın hâkim oluşuna yani her şeyi ince ayar planlayan hikmetine büyük vurgu yapmışlardır. Kelam âlimleri ayrıca hikmetin olmadığı yerde sefelin yani plansız programsız iş yapmanın hâkim olacağını, bunun ise Allah için düşünülemeyeceğini belirtmektedirler.⁶⁴

1.1.5. Asrımızda Allah'ın Birliğine Dair İleri Sürülen Delillerin Ortak Özellikleri

Allah'ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir⁶⁵ ve tek olması, eşi, benzeri ve ortağının bulunmamasına vahdâniyet denir.⁶⁶ Vahdâniyetin zıddı olan çokluk ve şirk Allah hakkında mümteni'dir.⁶⁷ Hiç şüphe yok ki bu âlemin var edicisi Bir'dir. O'ndan başka ilâh yoktur. Çünkü ilâh demek, her hususta tam bir kudret sahibi olmak demektir. O'nun acizliğini düşünmek mümkün değildir. İslam âlimlerine göre Allah'ın vahdâniyetini gösteren delillerin asıl kaynağı Kur'ân'dır.⁶⁸ Bu tür delillere teşkil olan ayetlerden bir kısmı şunlardır:

*“Eğer dedikleri gibi, Allah'la beraber başka Tanrılar da bulunsaydı, o takdirde bu ilahlar arşın sahibi olmaya yol ararlardı”.*⁶⁹

*“De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. O'nun hiçbir dengi yoktur.”*⁷⁰

*“Allah çocuk edinmemiştir. Onunla beraber hiçbir Tanrı da yoktur. Eğer olsaydı, her Tanrı kendi yarattığı ile gider ve mutlaka biri diğerine galip gelmeye çalışırdı.”*⁷¹

⁶⁴ Düzgün, 2012a, s. 217.

⁶⁵ Yüksel, s. 42.

⁶⁶ Kılavuz, s. 116.

⁶⁷ Yüksel, s. 42.

⁶⁸ Düzgün, 2012a, s. 217.

⁶⁹ İsrâ, 17/42.

⁷⁰ İhlâs, 112/1-4.

⁷¹ Mü'minun, 23/91.

Bu ayetlerden de anlaşılıyor ki, İslam inancına göre Allah bir ve tekdir. Bu bir oluş, sayı yönüyle değil, O'nun zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde eşi ve benzeri olmaması demektir.⁷²

Aynı şekilde nasıl Allah tek ve şeriki yoksa bu âlemi vücuda da getiren de tek bir kudret ve yaratıcıdır. Aşağıdaki ayet bunun delilidir:

“Göklerde ve yerde, Allah’tan başka Tanrılar da bulunsaydı, gökler de yer de bozulurdu.”⁷³

Vahdaniyetle ilgili kelâm âlimleri bu ayette, Burhan-ı Temanu’ diye anılan ve irade çatışmasına dayanan delil şöyle izah edilir:

Âlemde her bakımdan birbirine denk iki ilâhın var olduğunu farz edersek, bunlardan biri bir şeyin olmasını, diğeri olmamasını irade edebilir. Çünkü hür bir iradeye ve tam bir kudrete sahiptir.⁷⁴ Böylesi bir durumda üç ihtimal ortaya çıkar:

A. Ya her iki ilâhın da dilediği olacaktır. Bu ihtimal batıldır. Çünkü aynı anda bir şeyin hem olması hem de olmaması ki buna içtima-i nakızeyn denir, (iki zıddın, çelişğin birleşmesi demektir ki) bu imkânsızdır.⁷⁵

B. Veya her iki ilâhın dilediği de olmayacaktır. Örneğin; Biri, belli bir cismi itmek istediğinde diğeri de durdurmak isterse, bu durumda ikisinin istediği de yerine gelmez. Çünkü itmek ile durdurmak birbirlerinin çelişğidir. Çelişik iki durumun bir arada olması mümkün değildir. Böylece ikisinin de isteği gerçekleşmeyeceğinden ikisi de Tanrı olamaz.⁷⁶ Bu da bâtıldır, çünkü dilediği olmayan acizdir, aciz ise ilâh olamaz.⁷⁷

C. Yahut ilâhlardan birinin dilediği olacak, diğerininki olmayacaktır. Bu ihtimal de bâtıldır. Çünkü dilediği olmayan acizdir, aciz ise ilâh olamaz.⁷⁸ Öbür ilâh da her bakımdan buna eşit olduğundan, onun da aciz olması, dolayısıyla ilâh olmaması gerekir. Bu durumda âlemin yaratıcısının iki ilah olması imkânsız olunca,

⁷² Ebu Hanife, İmam-ı Âzam, *Fıkh-ı Ekber*, şerh. İsmail Kaya, İstanbul, Madve Yayınları, 1984, s.51; Uludağ, s. 157.

⁷³ Enbiya, 21/22.

⁷⁴ Gölcük ve Toprak, s. 210.

⁷⁵ Gölcük ve Toprak, s. 210.

⁷⁶ Düzgün, 2012a, s. 217.

⁷⁷ Kılavuz, s.118.

⁷⁸ Gölcük ve Toprak, s. 211.

ilahın bir ve tek olma zarureti ortaya çıkar. Âlemdeki düzenin devam edişi ve âlemin varlığı da bunu gösterir.

Kelâmcılar yukarıda zikrettiğimiz âyet ile Allah'ın birliğini, irade çakışması diyebileceğimiz şöyle bir delil ile de ispatlamaya çalışmışlardır:

Eğer yerde ve gökte birden fazla ilâh olsaydı, bu âlem:

A. Ya bütün ilâhların müşterek kuvvet ve kudretleriyle var olmuştur. Buna göre ilâhlardan hiç birinin güç ve kudreti eşyayı tek başına yaratmaya yeterli olmamış, âlemi müştereken var etmişlerdir. Bu ise hepsinin acizliğini gösterir, ulûhiyetle bağdaşmaz ve hiç biri ilâh olamaz.⁷⁹

B. Veya eşya, her biri tarafından, bağımsız olarak, ayrı ayrı yaratılmıştır. Bu durumda eser, eksiksiz ve tam iki etkin varlıktan (müessir) meydana gelmiş olur. Yani malûl (sonuç) üzerine iki illetin tevârüdü gerekir ki bu da imkânsızdır. Çünkü hâsılı tahsildir, elde edileni tekrar etmektir. Elde edilen bir sonucun tekrar elde etmek, boş ve abestir. Bu Tanrının hikmetiyle uyumlu değildir.⁸⁰

C. Yahut eşya, ancak birinin irade ve kudretiyle vücut bulmuştur. Eğer eşya, ilâhlardan birinin kuvvet ve kudretiyle meydana gelir, diğerlerinin yaratmada tasarrufu ve rolü olmazsa, müreccihsiz tercih gerekir ki, bu da batıldır. Çünkü aynı özelliklere sahip iki yaratıcının birisinin diğerine üstün gelmesi mümkün değildir.⁸¹

Bu ihtimallerin hepsi batıl olunca, Allah'ın vahdaniyeti ortaya çıkar.

1.2. İSLAM İTİKADINDA TEVHİD

1.2.1. Tevhid Kelimesinin Anlamı ve Tanımı

İslam akidesinin omurgasını teşkil eden tevhîd; arapça “v-h-d” kökünden gelmiş bir kelimedir ve tef'îl babından mastardır. Tevhid kelimesi sözlükte, birleştirmek, bir şeyin tek olduğu hakkında hüküm vermek, bir olduğuna inanmak,⁸² tek olan ortağı olmayan bir Allah'a inanmak⁸³ anlamına gelmektedir.

⁷⁹ Gölcük ve Toprak, s. 211.

⁸⁰ Kılavuz, s. 119.

⁸¹ Kılavuz, s. 119.

⁸² İbn Manzur, Celalüddin Muhammed b. Mukrim, *Lisanu'l Arab*, Dar'u Sadır, Beyrut, Cilt III, 1968, s. 446; Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, İstanbul, Bahriye Matbaası, Cilt II, 1305, s. 48.

⁸³ Rağîb el-İsfahanî, *Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul, Çıra Yayınları, 2010, s. 91.

Tevhid kelimesi masdar kipinde Kur'ân'da geçmediği gibi⁸⁴, “v-h-d” maddesi fiil olarak da Kur'ân'da hiç kullanılmamıştır. Buna karşılık tevhîd inancının taşımış olduğu anlam, Kur'ân'da birçok ayette yer almaktadır.

Kur'ân'da tevhîd öncelikle Allah'ın varlığı⁸⁵ ile anlatılır. Bu ayetler Allah'ın Tevhidini, O'nun bir ve tek oluşu⁸⁶, daima diri oluşu⁸⁷, yaratıcı⁸⁸, ezeli ve ebedi⁸⁹, öldüren ve dirilten⁹⁰, yegâne mülk sahibi⁹¹, gücü her şeye yeten⁹², her şeyi kontrol altında tutan⁹³, aff ve merhamet sahibi⁹⁴, yüce ve büyük olan⁹⁵, her şeyi bilen⁹⁶, dengi olmayan⁹⁷, yarattıklarını daima gözetleyen⁹⁸, her şeyi bilen ve gören⁹⁹, en güzel isimlerin sahibi¹⁰⁰, rızık verici¹⁰¹, lütfu ve cezası bol olan¹⁰² gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Istılâhî olarak ise tevhîd; Allah'ı zâtında, sıfatlarında, isimlerinde ve fiillerinde tek kabul etmek,¹⁰³ yegâne yaratıcının ve evrendeki her işin asıl çekip-çevireninin O olduğunu bilmek, eşi ve benzeri olmadığına¹⁰⁴ iman edip, O'nun

⁸⁴ Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1997, s. 142.

⁸⁵ Bakara, 2/255.

⁸⁶ Hac, 22/31; Uludağ, s. 154.

⁸⁷ Mü'min, 40/65.

⁸⁸ Hadîd, 57/4-6; Uludağ, s. 154.

⁸⁹ Hadîd, 57/3.

⁹⁰ Bakara, 2/258.

⁹¹ En'am, 6/3.

⁹² Sad, 38/65-66.

⁹³ Âl-i İmran, 3/18.

⁹⁴ Fatiha, 1/3.

⁹⁵ Bakara, 2/255.

⁹⁶ Haşr, 59/22.

⁹⁷ İhlas, 112/4.

⁹⁸ Rahman, 59/29.

⁹⁹ Neml, 27/65.

¹⁰⁰ Araf, 7/180; Haşr, 59/24.

¹⁰¹ Hûd, 11/6.

¹⁰² Mü'min, 40/1-3.

¹⁰³ Ebu Hanife, s. 52.

¹⁰⁴ Muammer Esen, “Hz. İbrahim'in İmanı ve Tevhid Mücadelesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.52:2, 2011, s. 111-128.

rızasını gözeterek yalnızca O'na ibadet ile de O'nu birlemek, ibadeti sadece Allah'a has kılmak demektir.¹⁰⁵

1.2.2.Tevhid'in Kısımları

1.2.2.1.Tevhid-i Zat

Tevhid Allah'ın varlık olarak tek ve sayı olarak bir olması anlamına gelir. O'nun zâtı tektir; hiçbir eşi, benzeri ve emsali yoktur.¹⁰⁶ O'nun zâtı her türlü eksik ve noksan sıfatlardan münezzehtir. Varlığı kendisindedir.¹⁰⁷ Allah'a nispet edilen "bir"lik, herhangi bir sayı dizisinin ilk basamağı anlamına gelmez. Çünkü sayı yönünden bir olmak sadece Allah'a mahsus değildir ve bu anlamda benzeri bulunmayan her şeye "birdir" denebilir. Buradaki "Bir", "cüzlerden oluşmuş (mürekkebe) bir varlık olmayan, kendisi hakkında ne bölünme ve çoğalma ne de üreme gibi durum söz konusu olmayan, benzeri ve dengi bulunmayan, yegâne tapınılacak varlık"¹⁰⁸ demektir.

Allah İlk'tir, yani ondan önce olan hiçbir şey yoktur¹⁰⁹, O son'dur¹¹⁰, yani O'dan sonra kalacak hiçbir şey de yoktur. O, açık ve gizlidir. Yani O'nun üstünde, ötesinde ve O'nun gerisinde olan başka hiçbir şey yoktur. Allah'ın "İlk ve Son (el-Evvel ve el-Ahir)" olma niteliği, zamana ilişkin gerçeği, "Açık (ez-Zahir) ve Gizli (el-Batın)" de mekâna ilişkin tüm gerçekleri bütünü ile kapsar.

Allah, kıdem sıfatıyla muttasıftır. Yani kadim'dir, ezeldir, çünkü Vücûdu, Yüce Zatının icabı olup, sonradan var olmuş değildir. O halde kıdem; O'nun varlığına yokluk sebkat etmemek demektir. Yani kıdem; vücûd üzerine geçmiş bir ademi selbetmek ve nefyettir. Geçmişe doğru ne kadar gidilirse gidilsin, Cenâb-ı Hakk'ın var olmadığı bir an, bir zaman tasavvur olunamaz. Bu bakımdan kıdem, Vücûd-ı İlâhi'nin ezeli olması, yani vücudunun bir başlangıcı olmaması demektir.¹¹¹

¹⁰⁵ Zeki İşcan, *Muhammed Abduh'un Dini ve Siyasi Görüşleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, s. 89.

¹⁰⁶ Arab-zâde Abdulvehhab, *Nesefî Akaidi Tercümesi*, hazırlayan; Osman Karadeniz, İzmir, Trabzon Halk Kütüphanesi-Kayıt No: 501/1'de yazma eser, 1999, s. 31.

¹⁰⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Ankara, Berikan Yayınevi, Cilt X, 2002, s. 111-122; Uludağ, s. 154.

¹⁰⁸ Yazır, s. 111-114.

¹⁰⁹ Abduh, s. 93.

¹¹⁰ Taftazani, s. 151.

¹¹¹ Ali Arslan Aydın, *İslam İnançları (Tevhid ve İlm-i Kelam)*, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1984, s. 271.

Bekaa ise; Allah'ın ebedi olması, yani varlığının sonu olmaması daima var olması demektir. Allah, Vacibu'l- Vücûd olduğundan, Vücûdu zatının muktezasıdır. Bu sebeple O, hem kadim ve ezeli, hem de bâki ve ebedîdir. Çünkü "kıdemi sabit olan bir varlığın bekâsı da vâcib olur." Yani, ademi (yokluğu) muhal olur.

Nitekim Kur'ân'da;

"O, hem evveldir hem deahirdir, hem zâhirdir, hem bâtıdır. O her şeyi kemâliyle bilendir."¹¹²

"Kâinatta her şey fâni (yok olucudur.) Yalnız Celâl ve ikram sahibi olan Rabbin (Vechi-Zâtı) bâkidir."¹¹³ Buyruluyor. Çünkü O'nun vücudu (c.c), Zâtının muktezasıdır. Zâtın iktiza ve icab ettirdiği şey ise, O Zâtın hiçbir zaman ayrılmaz. Vâcib Teâlâ'nın vücudunu harici bir kuvvet yok edemez. Çünkü kadîm olan Zâtın hariç olan kuvvet, mutlaka hâdis olan bir kuvvettir. Hâdis olan kuvvet ise, kadîm olan Zâtın vücudunu ifnâ edemez. Zira Vacibü'l Vücûd olan Hak Teâlâ; kudret sahibi olup, bütün kemal sıfatlarla muttasıftır. Noksanlık sayılan "acizlikten" münezzehtir. Bu bakımdan O'nu ifnâ edecek (yok edecek) bir kuvvet tasavvur edilemez. Bu suretle de O'nun bekaa sıfatıyla muttasıf olduğu sabit olur.¹¹⁴

Allah'ın zat ve sıfatlarında mahlûkattan hiçbir şeye benzememesine "Muhalefetün li'l Havâdis denir. Allah yaratılmışlara benzemez. Çünkü O, mahlûkata benzerse, var olmak hükmü bakımından da mahlûkatın hükmüne benzer. Allah, mahlûkata benzemez. Kur'ân'da Allah şöyle buyurmaktadır:

"O'nun (benzeri olmak şöyle dursun) benzeri gibisi (dahi) yoktur."¹¹⁵

"Hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir."¹¹⁶

Kur'ân'a göre insan Allah'ın zatının mahiyeti ve keyfiyetini bilmeye ehil değildir. **"İnsan ilmen Allah'ı kavrayamaz"**¹¹⁷ Ancak, belirtmek gerekir ki, Allah'ın varlığı ile O'nun zatını idrak etmek birbirine karıştırılmamalıdır. Allah, varlığıyla çok açık, fakat zatının mahiyeti itibariyle insanın idrak alanı dışındadır; **"o zahirdir ve**

¹¹² Hadid, 57/3.

¹¹³ Rahmân, 55/26-27.

¹¹⁴ A.Aydın, s. 273; Düzgün, 2012a, s. 231.

¹¹⁵ Şûra, 42/11.

¹¹⁶ İhlas, 112/4.

¹¹⁷ Taha, 20/110.

batındır". Zahirdir, çünkü varlığı sayısız delillerle gün gibi açıktır. Batındır, çünkü zatının hakikati duyular ve akılla idrak edilemez.

Hz. Peygamber de bir hadislerinde, "*Siz Allah'ın yarattıklarını düşünün, zatının hakikatini düşünmeyin. Çünkü siz O'nun hakikatini kavrayamazsınız.*"¹¹⁸ Buyurarak Allah'ın zatının mahiyetinin kavranılamayacağını açıkça ifade etmiştir.

İmam Maturidi, Allah'ın ne zatının ne de sıfatlarının benzeri olmadığı için, zat ve sıfatlarının mahiyetinin bilinemeyeceğini, Allah'ı bilmenin yolunun ancak O'nun kendisinin bildirmesi olduğunu söyler.¹¹⁹ Bundan dolayı Müslümanlar Allah'ın zatının hakikatinden bahsetmeyi uygun görmemişlerdir. Çünkü noksan birtakım düşüncelerle ebedi bir hakikat hakkında konuşmak ve hüküm vermek yanlıştır. Biz insanlar, akıllarımız sınırlı olduğu için, sınırsız olanı doğrudan doğruya idrak edemeyeceğiz. Yüce yaratıcının mahiyetini öğrenmeye çalışmak en zeki insanı bile hayretler içinde bırakır. İnsanın mevcut akli maddi âleme ait bilgileri anlamaya yeterlidir, ama bu âlemden ilahi âleme, bu akılla intikali ve oraya vakıf olması imkânsızdır. Bunun için ayrı bir fitrat ve akıl gerekir ki o ise insan için mümkün değildir. Şu halde akıl İslam'ın kabul ettiği Allah inancının üstünde daha rasyonel bir mertebeye ulaşamaz. Allah'ın "Muhâlefetün li'l Hâvadis", yani yaratıklardan hiç bir şeye benzememesi sıfatını O'nun bu manada ifade edilmezliği şeklinde anlamak doğru olur.

1.2.2.2.Tevhid-i Sıfat

Allah'a iman etmek, sadece onun varlığına inanmak değildir. Allah'ın zat-ı sübhaniyesi hakkında vacip olan kemal sıfatlarını, vasfedilmekten münezzehe olduğu noksan sıfatları, şan-ı ilahiyyede caiz olan sıfatları bilip öylece inanmayı gerektirir.¹²⁰

¹¹⁸ Aclûni, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amme işteharâ mine'l-Ehâdisi ala elsineti'n-Nâs*, thk. Yusuf b. Mahmut el-Hac Ahmed, I-II, Mektebetü İlmî'l-Hadîs, Dimeşk, 2001, Hadis No: 357-358.

¹¹⁹ Mâturîdî Ebu Mansur Muhammed, *Kitabu't-Tevhid*, thk. F'ethullah Huleyf, İstanbul, 1979, s. 107.

¹²⁰ İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlm-i Kelam*, İstanbul, Cilt II, 1946, s. 87.

Allah, kemal ifade eden sıfatlarla vasıflanmıştır. Eksiksizdir, acz ve süreksizlik belirten şeylerden de münezzehtir.¹²¹ Allah'ın sıfatları sonradan vücut bulup bilâhare yok olan arazlar cinsinden değildir.

Onlar cisim veya araz olarak vasıflandırılmaz. O her şeyden müstağni ve her şey ona muhtaçtır.¹²²

Bilakis Allah'ın sıfatları ezelidir, ebedidir, kadimdir.¹²³ Sıfatlar Allah'ın Zatının ne aynı, ne de gayrıdır.¹²⁴ Sıfatlar Allah'ın zatı ile kâim ve O'nunla mevcuttur. Bu sıfatlar hiçbir veçhiyle yaratılmışlarınkine benzemez.¹²⁵

1.2.2.3.Tevhid-i Fiil

Yüce Allah'ın yaratıcılıkta ortağının bulunmaması demektir. İradesi dilediği şeye taalluk eder. Mü'min yaratmanın, yaşatmanın, acımanın, bağışlamanın, öldürmenin, diriltmenin ve bütün mahlûkatına raci olan bu sonsuz, sınırsız fiili sıfatların ancak onun sıfatları olduğuna, iradesinde mecbur olmadığına iman etmekle mükelleftir.¹²⁶

Allah zatında ve sıfatında bir olduğu gibi fiillerinde de birdir. Âlem onun mülküdür ve mülkünde ondan başka söz sahibi yoktur.¹²⁷

Kâinatta meydana gelen her şey, bütün hareket, hal, davranış ve oluşumlar hep Allah'ın irade ve takdirinden kaynaklanmaktadır.¹²⁸

“Allah her şeyin yaratıcısıdır, O her şey üzerinde vekildir ve her şeyi gözetleyip denetleyendir.”¹²⁹ “Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur (O'nun kudret ellerindedir).”¹³⁰

¹²¹ Halife Keskin, *İslam Düşüncesinde Allah-Âlem İlişkisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996a, s. 238.

¹²² Fahreddin er Razi, *el-Metalibu'l Âliye*, thk. Ahmet Hicazi es-Sekâ, Beyrut, Cilt III, 1407/1987, s. 223.

¹²³ Keskin, 1996a,s. 238.

¹²⁴ Ebu Muin en-Nesefi, *Tabsıratu'l-Edille*, nşr. Hüseyin Atay, Ankara, DİB Yayınları, Cilt I, 1993, s. 261; Ebu Hamid Muhammed el-Gazzali, *el-İktisad Fi'l-İ'tikad*, Beyrut, 1983, s. 84; Taftazani, s. 159; Arab-zâde Abdulvehhab, s. 32-33.

¹²⁵ Düzgün, 2012a, s. 255; Ebu Hanife, s. 59.

¹²⁶ Abduh, s. 107.

¹²⁷ Keskin, 1996a, s. 278.

¹²⁸ Taftazani, s. 141.

¹²⁹ Zümer, 39 / 62.

Evet, varlık dünyasında Allah Teâlâ'nın münezze zâtından başkaca hiçbir etken yoktur.

Mü'min; yaratmanın, yaşatmanın, geliştirmenin, rızık vermenin, acımanın, öldürmenin ve diriltmenin ve bütün mahlûkatına raci olan bu sonsuz, sınırsız fiili sıfatların ancak ona ait olduğunu, iradesinde mecbur olmadığına iman etmekle mükelleftir. O'nun fiillerinde şeriki, naziri, muavini, müşiri bulunmadığına inanmaya fiilde tevhid denir.¹³¹ Kur'ân Allah'ın tek yaratıcı olduğunu defalarca ve açıkça zikretmiştir.¹³² Bu ayetlerden bir kaçı şöyledir:

“Şüphe yok ki Rabbin, her şeyi yaratandır ve her şeyi bilir.”¹³³

“Gökleri ve yeryüzünü yaratanın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet ve o, her şeyi yaratan mabuttur, her şeyi bilir.”¹³⁴ “O Allah, yaratandır, var edip olgunlaştırandır, suret verendir, onundur bütün güzel adlar; tenzih eder onu ne varsa göklerde ve ne varsa yeryüzünde ve O'dur üstün, hüküm ve hikmet sahibi.”¹³⁵

“Hiç bilmez mi yaratan ve O'dur kullarına lütfeden ve her şeyden haberdar olan.”¹³⁶

1.2.2.4.Tevhid-i İbadet

Allah hakkında konuşurken kullandığımız dilin en temel belirleyeni de, insanlarda bir “bağlılık” ve “bilinç” yaratmasıdır. ‘Kur’ân’ın “takva” olarak kavramsallaştırdığı bu “hal”, bilgi ile pratiğin birleştiği ve birinin varlığının diğerine bağlandığı bir model sunmaktadır.¹³⁷

Kur'ân'da kullanılan ibadet kavramı yukarıdaki anlamları içermekle beraber, sınırı daha da geniştir; Allah'a imandan, O'nun iradesine uygun her türlü ahlaki

¹³⁰ Şuara 42/12.

¹³¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul, Der Yayınları, 1979, s. 238.

¹³² M.Said Yazıcıoğlu, *Maturidi ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, Ankara, Akid Yayıncılık, 1988, s. 122, 128.

¹³³ Hicr, 15/86.

¹³⁴ Yasin, 36/81.

¹³⁵ Haşr, 59/24.

¹³⁶ Mülk, 67/14.

¹³⁷ Şaban Ali Düzgün, “Kur'an'ın Tevhid Felsefesi”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.3:1, 2005, s. 19.

doğru davranışa (salih amel) kadar bütün iradi eylemler ibadettir. Bu doğru davranış, günlük yaşamın bütün alanlarında (siyasi, iktisadi, hukuki, askeri vb.) gerçekleşebilir. İslam'da sözü edilen kulluk, günlük hayatta ritüellere de belli bir zaman ayırmaktan ibaret değildir. nemli olan, bireyin tek tek davranışları değil, bir bütün olarak seçtiği hayat tarzının niteliğidir. İnsanın yaratılışından gelen çift kutupluluk, onun iki zıt yönde iki farklı yaşam sürmesine imkân vermektedir. Kişi, yapacağı tercih sonucunda kendisini, ya yeryüzünde insan onuruna yaraşır bir hayatı oluşturma/sürdürme (ıslh) yolunda, ya da tam tersi yolda (ifsd) bulacaktır. İnsanın kulluğunu gerçekleştirme sürecinde, şekli ibadetlerin işlevsel rollerinin yanında; bireysel ve toplumsal boyutlarıyla, insanın kendine yabancılaşmasını ve toplumdan kopmasını nleme amacı da vardır.

Bağlılık, ibadet, güven gibi hayatın devamını sağlayan değerler bu ilişkinin içeriğini oluştur. Bu anlamda Allah'tan gelen vahiyle bir gerçekliğin izini sürme, beraberinde insanın bilgisinde ve zihninde değişikliği de getirir ve bu bilgiyi kalbe dönüştürür.¹³⁸ Böyle bir iman ve ibadet insanın gözündeki perdeyi, kulaklarındaki ağırlığı, vs. kaldırır. Olumsuz kişilik özelliklerini tasfiye edip olumlu özellikleriyle muttasıf olan kişiliğin oluşumunda iman temel, ibadetler ise o temelin üzerine inşa edilmiş direk ve duvarları ifade eder. İmana ve imanı destekleyecek bilgiye ulaşmanın önündeki bu engellerin kalkması, hayatın kaynağı olan ve devamını sağlayan Varlık hakkında bütüncül bir bilgiye ulaşmanın da yolunu açar. Böyle bütüncül bir bilgiye ulaşma sürecinde, hem Kitap'la hem de Kitabın vahyedeni ile karşı karşıya geliriz. Bir Müslüman olarak kitaba ne kadar kendimizi verir ve açarsak, vahyedenine dair farkındalığımız da o ölçüde artar. Bu Allah'ın emirlerine bağlılık ve yasaklarından kaçınma ile sonuçlanan ulvî bir durumdur.¹³⁹

Bu manevî dirilişin sırf ruhta yaşanan ve hiçbir amelî tezahürü olmayan mücerret bir olgu olarak kalmaması için Allah insanı imandan sonra ibadetlerle yükümlü tutmuştur. İnsan aklı, kendisine nimet ltfedene teşekkür etmeyi, gerekli gördüğü gibi, bu durumların karşıtı olan nankörlük ve cehaletten kaçınmayı da gerekli görür.¹⁴⁰

¹³⁸ şaban Ali Düzgün, *Allah, Tabiat ve Tarih*, Ankara, Lotus Yayınları, 2012b, s. 152.

¹³⁹ Düzgün, 2012b, s. 20.

¹⁴⁰ Hülya Alper, *İmam Maturdi'de Akıl-Vahiy İlişkisi*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010, s. 199.

İbadetler, imanla edinilmiş kişilik özelliklerini koruyan, geliştiren ve onların somut ahlâki neticelerini yaşam kalıpları içinde ortaya çıkaran sembolik ve periyodik ritüeller olup, şeklî ve ruhî şartlarına riayet edilerek gerçekleştirildiklerinde olumlu karakter özelliklerini kökleştirerek insan şahsiyetini ulvî anlam ve amacı çerçevesinde bütünleştirirler.¹⁴¹ İbadet, kulun söz, amel ve inanç olarak bütün varlığını Allah'a has kılmasıdır. Tevhid ve İslâm aslında bu anlama gelmektedir.¹⁴²

1.2.3. Kuşatıcı Bir Tevhid Tasavvuru

1.2.3.1. Tevhidin Kozmik Âleme Yansıması

Allah kendi varlığını ve birliğini Kur'ân'da ortaya koyarken, akli temellendirmelere başvurmuştur. Yaratılmış olan kâinat, yaratıcı olan Allah'ın varlığının; kâinattaki dirlik ve düzen ise yaratıcının birliğinin en büyük delili olarak sunulmuştur.

Allah-âlem ilişkisinin izini Kur'ân'da dikkatle sürdürdüğümüzde “âlemler”in; Allah'ın varlığının ve birliğinin ve kudretinin önünde secde eden bir “sacid”¹⁴³, O'nu bütün noksan sıfatlardan tenzih eden bir “müsebbih”¹⁴⁴ ve onun emrine bağlanmış teslimiyet halinde bir “müslim”¹⁴⁵ olarak vafedildiğini görürüz. Bu konumuyla en küçük parçasından devasa kozmik bütünlüklerine varıncaya kadar bütün kâinat, yaratıcısına sürekli ibadet eden bir “abid” sıfatıyla düzensizlik, gelişigüzellik ve çelişkiden eser olmayan intizam, insicam ve istikrarıyla Allah'ın varlığına ve birliğine “alâmet” olan bir “vahdâniyet simgesidir”.¹⁴⁶

İnsan bu âlem içerisinde eşref-i mahlûkat olarak ilan edilmiştir. Yer, gök ve bu ikisinin içindeki nimetler insanın hizmetine verilmiştir. Bu bakımdan, kulluk için yaratılmış olan insan kendi hizmetine verilmiş olan ubudiyet halindeki bu kâinatı ancak kendi ulvî anlam ve amacını gerçekleştirme konusunda bir araç olarak kullanmalıdır. O, yaratılana meyledip yaratandan sarf-ı nazar edemez; ya da

¹⁴¹ Yasin Pişgin, “Vahdet Bilincinin Kur'an'daki Temelleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, S.58, 2014, s. 33.

¹⁴² Alper, s. 202.

¹⁴³ “*Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedirler...*” Hac, 18/22; Nahl, 16/49; R'â'd, 13/15.

¹⁴⁴ “*Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder...*” İsra, 17/44; Nûr, 24/41; Hadîd, 57/1; Haşr, 59/1; Cum'a, 62/1.

¹⁴⁵ “*Göklerdeki ve yerdeki herkes ister istemez O'na teslim olmuş iken...*” Âl-i İmrân, 3/83.

¹⁴⁶ Pişgin, s. 24.

yaratılanı süflî hedefleri çerçevesinde israf ve itlaf mantığı ile heder edemez. İnsanın kâinatla ortak ubudiyet misyonuna sahip olduğunu fark etmesi ve canlı olsun cansız olsun bütün varlıkları bu ilişki sistemi içinde görmesi, yeryüzünü imar ederek Allah'ın halifesi olmak payesine ermesinin de temelini teşkil eder. Dolayısıyla insan, yaratılış gayesinin temelini oluşturan salih amel görevini kendisinin hizmetine verilen kâinatın bütünlük ve gereklerinden ayrı ve ona aykırı bir tavır ile yerine getiremez.¹⁴⁷

1.2.3.2.Tevhidin Sosyal Hayata Yansıması

Farklı kültür ve mizaçlara sahip bireylerden oluşan toplum, çokluk ve farklılıkların alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdaki kesret ve farklılık insanın dünyasında şeytan, nefis ve dünya tutkusu gibi cazibe merkezlerini tahrik edici bir özelliği de içinde barındırıyor. Ortamın getirdiği gaflet hali ile kişinin şehvet ve arzuları, dinin ve fitratın belirlediği yön ve hedefler bakımından insanlarda parçalanma ve kendi öz benliğine (fitrat) yabancılaşma yaşatmaktadır. Toplumsal yaşamın ortaya çıkardığı bu olumsuzlukları ortadan kaldırıp ahenk ve bütünlük içinde bir toplumsal yaşamın sağlanması; bireylerin bir takım esaslar çerçevesinde birleşmelerini gerekli kılmaktadır.

Kur'ân hem insanın kendi benliğinde meydana gelen sonsuz çeşitliliği ve bunun sebep olacağı parçalanmayı ve hem de dil, ırk, nesep ve kültür farklılığının doğurduğu ihtilafi, yaratılış amacı doğrultusunda aşkın bir değer aracılığıyla vahdete dönüştürür. Bu değer ise imandır. İman sadece Allah ile insanın kalbî derinliği arasında gelişen ve gerçekleşen salt ruhî bir hadise olmayıp aynı zamanda yansımaları itibariyle, Allah'a iman etmiş bireyleri birbirine bağlayan bir râbıta olarak yaşam kalıpları içinde belirginlik kazanan bir yapıya sahiptir.

***“Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”*¹⁴⁸**

Ayetinde de ifade edildiği üzere bu bağ, toplumsal vahdeti bir anne-babanın çocukları arasındaki kardeşlik bağı düzeyinde gerçekleştirir.¹⁴⁹ Böylece imanın bireyleri birbirine bağlamadaki en önemli işlevi olduğu ortaya çıkmaktadır.

¹⁴⁷ Pişgin, s. 25.

¹⁴⁸ Hucurat 49/10.

¹⁴⁹ Pişgin, s. 34.

Tevhid inancı, sadece bir inanç esası değil aynı zamanda İslami yaşam tarzını da ortaya koyan ilkeler bütünüdür. İman ortak paydasında bütünleşmeden kurulan bir toplum yapısının temel özelliği Allah'a imanda birlik ve sağlamaktır. Tevhidin özünü teşkil eden imanda birlik, insan için kuvvetli bir istinat noktası oluşturur. Öyle ki bu güç ve kuvvete nispetle Allah'a inanmayanların ruhsal hali arasında dağlar kadar fark vardır. Şu ayet, imansız kişinin nasıl "aciz, zavallı, parçalanmaya" maruz bir vaziyette oluşunu göstermektedir:

"Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksız ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi."¹⁵⁰

Bu ayette, inançsızlık hiç bir metaneti olmayan, yok olamaya mahkûm bir "örümcek ağı"na benzetilmiştir. Çünkü

"Sen onları birlik halinde sanırsın. Hâlbuki kalpleri darmadağındır."¹⁵¹

Ayetinde de vurgulandığı üzere süflî değer ve hedefler etrafında toplanmak bir vahdet halini değil bir çıkar ve menfaat birlikteliğini ifade eder. Müşterek menfaatin ortadan kalkmasıyla, vahdet gibi görünen durum da yerini bozulma ve dağılmaya bırakır. İman aracılığıyla bir takım aşkın ilkeler üzerine inşa edilen vahdet bilinci ise çıkara dayalı ve değişken unsurlardan etkilenmeksizin varlığını evrensel düzeyde koruyabilir.¹⁵² Allah'a ve O'nun elçisine itaate odaklı olan bu vahdet hâli:

"Allah'a ve Rasûl'üne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider. Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."¹⁵³,

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler..."¹⁵⁴ Ayetleriyle belirtilmektedir. Dolayısıyla "Allah'a iman" mü'minler arasında kuvvetli bir birlik bağı olarak kendini hissettirir. Bu vahdetin kaynağı Allah'a ve Resulüne iman ve teslimiyettir.

¹⁵⁰ Ankebut, 29/41.

¹⁵¹ Haşr, 59/14.

¹⁵² Pişgin, s. 35.

¹⁵³ Enfâl, 8/46.

¹⁵⁴ Tevbe, 7/71; Nisâ, 4/59.

1.2.3.3. Tevhidin Ferdi Hayata Yansıması

Şahsiyette vahdet, toplumsal vahdetin temelidir. Çünkü toplum, büyük oranda o toplumun bireylerinin şahsiyetlerinde barındırdıkları erdemlerin ete kemiğe bürünmesinden ibaret bir “vücut”, birey ise bu vücûdun temel yapı taşı olan “hücre” konumundadır. Vücûdun sıhhati ise bizzat her bir hücrenin sağlıklı olması üzerine temellenen bir âhenk ve bütünlük hâlinden ibarettir. Bundan dolayı Kur’ân öncelikle bireyin ruh dünyasını, yaratılışının anlam ve gerekleri çerçevesinde yapılandırarak “şahsiyette vahdet”i tesis eder.¹⁵⁵

Ancak İslam dini ferdiyetçi değildir. Bireyi putlaştırıp toplumu yok sayarak dengeyi bozmaz. O sadece toplumcu da değildir. Bireyin hak ve hukukunu topluma feda etmez. Onu bir fert olarak ele alır, sık sık her nefsin kendi hesabını kendisinin vereceğini hatırlatır.

İslam ferdiyetçiliğinin temel esprisi ferdin bölünüp parçalanmamasıdır. İnsan tek bir denge üzerinde yaratılmıştır. Bunu da şu ayet açıklamaktadır:

“Ey insan, seni kerim olan Rabbine karşı aldatıp asi eden ne? O ki seni yarattı, seni tesviye ederek bir düzene soktu, (duygu düşünce ve eylem düzleminde) seni dengeledi. Seni istediği surette terkip etti.”¹⁵⁶

Allah’ın insan üzerinde yarattığı bu muazzam dengeyi göz ardı edip insanı yalnız duygu, yalnız düşünce ya da yalnız eyleme hasreden tüm inanç ve ideolojiler tevhidin fert üzerindeki yansımasını yok eden inanç ve ideolojilerdir. Onların hedeflediği insan tipi de, parçalanmış, bölünmüş, bu parçalanma ve bölünme sonucunda kimlik ve kişilik kaybına uğramış şahsiyetsiz insan tipidir.¹⁵⁷

Tevhid inancının öngördüğü insan tipi ise muvahhid insan tipidir ki o; Allah-insan, insan-evren, insan-eşya ve fert-toplum ilişkilerini tevhidi dünya görüşünün ön gördüğü şekilde bir nizam ve intizam üzere düzenleyen bir sistemdir.

Muvahhid insan, dünyadaki varoluş amacına uygun olarak hem yaşadığı dünyaya hem de fani âleme uygun hareket eden, bu minvalde insanüstü değerler manzumesinin oluşturduğu tevhidi, dünya ve ahiret düşüncesini içselleştirmiş kimsedir.

¹⁵⁵ Pişgin, s. 27.

¹⁵⁶ İnfitar, 7-8.

¹⁵⁷ Mustafa İslâmoğlu, *İman*, İstanbul, Denge Yayınları, 1998, s. 122.

Muvahhid insan, kendi içsel bütünlüğünü şeytana, nefse, topluma, çevreye ve aykırı kültürlere parçalamayıp; duygusuyla düşüncesi, düşüncesiyle hayatı, inancıyla yaşantısı arasında çelişki olmayan yekpare insandır.¹⁵⁸

Neticede tevhid; imanda birlik, insanda birlik, toplumda birlik, güç ve hükümde birlik, evrende birlik ve dirliğin diğer adı olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵⁸ İslâmoğlu, s. 123.

İKİNCİ BÖLÜM

KİŞİSEL GELİŞİMİN TANIMI VE TARİHSEL SEYRİ

2.1. Kişisel Gelişimin Tanımı

Bugün kitapçılara gittiğinizde giderek artan bir şekilde kitapçı raflarının kişisel gelişim kitaplarına ayrıldığını görürsünüz. Bu gözlem başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyanın bir gerçeğidir. Ülkemizde bu eğilim özellikle 1980'den sonra hız kazanmıştır. Kişisel gelişim kitapları çok zengin bir yelpazede okuyucu ile buluşmaktadır.¹⁵⁹

Kişisel gelişim kitapları terimi İngilizcede “self help”, bibliotherapy, personal growth (kişisel gelişim)i personal development, self-actualization (kendini gerçekleştirme), self-realization, self-acceptance (kendini kabul) ve self-esteem (öz saygı) gibi birbiriyle benzerlik gösteren, bazıları anlamdaş ya da birbirini kapsayan kavramlarla ifade edilir.¹⁶⁰

Kişisel gelişim, sadece bireyin kendisini ve yeteneklerini geliştirmesinden ibaret değildir. O bireysel bir çaba ile birlikte, bireyin toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde yaşadıkları ve bireyin hayattan beklentilerini de içine alan bir süreçtir.

Kendini geliştirme geniş ölçüde Alman romantik çağının ürünüdür. Bu kavram bireylere mutlak bencillikten cemaatçiliğe kadar uzanan farklı “özbenlik düşünceleri” telkin eder. Kendini geliştirme kavramının davranışsal sonuçları da toplum karşıtı olmaktan başlar, kişinin toplum dışında olması ya da, ileri seviyede toplumsal bir kişi olmasına kadar varabilir.¹⁶¹

Kişisel gelişimin birçok tanımı vardır. Kişisel gelişimin sözlük tanımı “başkalarının yardımı olmadan kendine yardım ve kendini iyileştirme eylemidir”.

Kişisel Gelişim; “İnsanın içindeki “sınırsız gücün” farkına varabilmesi, var olan potansiyelinin neler olduğunu kavrayabilmesi ve bunu kullanabilmesi”

¹⁵⁹ Füsün Ekşi, *Kritik Bir Bakış Açısıyla Kişisel Gelişim Kitapları*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2012, s. 11.

¹⁶⁰ Ekşi, s. 17.

¹⁶¹ Cengiz Güleç, *Psikiyatrinin ABC'si*, İstanbul, Say Yayınları, 2006, s. 189.

yeteneğidir.¹⁶² Kişisel gelişim yolculuğunda kişinin tek eğitmeni ve tek sorgulayıcısı yine kendisidir.¹⁶³ Şu cümleler böyle bir yapıyı ortaya koymaktadır: “Gelişmeye kendin karar vermelisin. Gelişimin hedeflerini kendin koymalı, hangi zaman dilimi içerisinde nasıl değişeceğini kendin belirlemelisin. Değişimin sonunda nasıl biri olacağına önceden karar vermelisin ki, gelişim amaçlı olsun...”¹⁶⁴ Kişisel gelişim oldukça geniş bir kavramdır. Kavram, hem değişik formatları hem de geniş bir davranış alanını kapsar. Kişisel gelişim kendine, insanın varoluşu ile ilgili bütün alanları amaç edinmiştir.

Kişisel gelişim, bireyin kendisine karşı yerine getirmek zorunda olduğu bir görev, bireysel bir sorumluluktur. Her birey kendisi için gelecekte en iyi olanı şimdiden hazırlamak ve kendini bu yönde geliştirmek için gereken sorumluluğu almak zorundadır.¹⁶⁵

Kişisel gelişim kavramının gelişimi insani psikolojiyle de oldukça ilişkilidir. “*kendine yardım*” olarak da çevrilebilecek kişisel gelişim kavramı insanı merkeze alan psikolojiden türemiştir. Bu kavram, bir kişi ya da grubun ekonomik, entelektüel ya da duygusal bağlamda gelişimini olanaklı kılacak her durum ya da uygulamayı ifade eder.¹⁶⁶

Kişisel gelişim, bireyin kişisel hedeflerini gerçekleştirmek için kendini yeterli hale getirme sürecidir. Kişisel gelişimde kişi daha az iyi olduğu düşünülen bir durumdan daha iyi olduğu düşünülen başka bir duruma doğru gelişme süreci içindedir.¹⁶⁷ Bu tespitlerde kişisel gelişimin herkese yönelik pratik faydalarından söz edildiği görülmektedir. Ancak bu tavsiyeleri yaparken kullanılan bazı ifadeler pek de masum gözükmemektedir.

¹⁶² Turgay Şirin, *Kişisel Gelişim Medeniyeti*, İstanbul, Armoni Yayınları, 2005, s. 11.

¹⁶³ Nejat Sezik, *Kişisel Gelişim El Kitabı*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2002, s. 11.

¹⁶⁴ Sezik, s. 74.

¹⁶⁵ Adil Çoruk, *Okul Müdürlerinin Kişisel Gelişim Çabaları ve Birlikte Çalıştığı Öğretmenlerin Kişisel Gelişime Katkıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007. s. 10.

¹⁶⁶ Mehmet Tat, *Zihin Dili Proglamlanması (NLP)nin Kişisel Gelişim ve Kişilerarası İletişime Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s. 149.

¹⁶⁷ Zülfikar Özkan, *Bilgelige Yöneliş: Kişisel Gelişim Dinamikleri*, İstanbul, Hayat Yayınevi, 2000, s. 74.

T. Şirin ise kişisel gelişimi şöyle tanımlar: “İnsanın içindeki ‘sınırsız gücü’ fark edip, mevcut potansiyelinin içeriğini kavraması ve bunu kullanabilmesi.” Buna göre, kişisel gelişimin amacı, kişinin kişisel ‘sınırsız’ potansiyelinin bileşenlerini kavraması ve karakterinde yer alan özelliklere göre harekete geçmesini sağlamaktır.¹⁶⁸ Oysa ilahi beyanlara göre insan hiçbir zaman ‘sınırsız bir güç’ sahibi değildir.

Bazı kişisel gelişim tanımlamaları benliğin yüceltilmesi ve övülmesine atıf yapmaktadır. Bunlarda “*Tanrı senin içindedir*” gibi ilahi olanın insanda mevcut olduğu ve ondan kaynaklandığı şeklindeki görüş yaygın olarak işlenmektedir. Bu tür ifadeler ile kişisel gelişim, dünyada ve ülkemizde “yeni bir tür maneviyatçılık” olarak popülerlik kazanmaktadır.¹⁶⁹ Oysa, “Tanrının insan içinde olması” gibi insan gücünü abartan ifadeler dini literatür açısından tasvip edilecek yaklaşımlar olamaz. İnsan mahlûktur ve Allah’ın eseridir. O her an, Allah’ın yardım ve lütfuna muhtaçtır.

2.2. Kişisel Gelişim Kitaplarının Tarihsel Seyri

Kişisel gelişim tarihi hem uzun hem de karmaşık bir hikâyedir. Kişisel gelişimi, insanın ilk var olduğu tarihten itibaren başlatanlar, onun, tarihi, sosyal, ekonomik, moda, sosyal değişimler, trendler ve inançlardaki değişim ve gelişimin neticesi olduğunu belirtirler.

Bugünkü haliyle kişisel gelişimin tarihini ABD ve Avrupa’da yaşanan bir takım ideoloji, siyasi, ekonomik ve dini söylemlerin tarihi olarak da görebiliriz. Özellikle 17. Yüzyılda ABD’ye ilk yerleşimcilerin gelmesiyle beraber kişisel gelişim literatürünün ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

İlk kişisel gelişim kitapları ortalama insanların yasal konularda nasıl davranmaları gerektiği hakkında yol gösteren ya da mahkeme ve avukata danışmadan bazı konularda nasıl davranacaklarını anlatıyordu. Ayrıca geleneklere ve püriten Protestan teolojinin değerlerine dayanan dini motifleri üzerinde taşıyordu.¹⁷⁰

Modern anlamda kişisel gelişim metinlerinin başlangıcı ise Benjamin Franklin’in öz yaşam öyküsü ile başlatılır. 17. Yüzyılda ABD’de kendini gösteren

¹⁶⁸ Şirin, s. 11.

¹⁶⁹ Kemal Sayar, *Terapi: Kültürel Bir Eleştiri*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s. 118.

¹⁷⁰ Ekşi, s. 102.

kişisel gelişim kitaplarındaki ana tema; iş, çalışkanlık ve tutumluluktur.¹⁷¹ Bu kitaplarda bir kimsenin mesleği ne olursa olsun kendini tüm görevlere adanmışlık ruhuyla bağlanmasını öneren ve yeni bir ulusun doğumunda görev alan bireylere yurttaşlık ve vatanperverlik duygularının kazandırılmaya çalışıldığına şahit olmaktayız.

18. yüzyılla birlikte Amerika'daki kişisel gelişim kitapları daha seküler olmaya başlamıştır.¹⁷² Bu dönem kitapları okuyucularına becerilerde, zenginlik ve sosyal statüde gelişme vaat ederken bunu da başarı ve saygın figürlerin vesayeti altında ve Protestan etik çerçevesi içine alarak sunmuşlardır. 19. Yüzyılda ise başarı manuelllerinde bir artış olmuş, büyük toplumsal değişimler yaşanmıştır. Ayrıca 19. Yüzyılda sanayileşme ile birlikte zenginlik isteği ve materyalizm yükselen değerler olmuştur.¹⁷³

19. yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başları, kişisel gelişim kitaplarında yeni bir tür akım yansımalarını bulmuştur. Klasik kişisel gelişim kitaplarındaki püriten değer ve erdemler yeni Amerikan kültürüne ve problemlerine hitap edemez hale gelmiştir. Hızlı toplumsal değişimler tarafından morali bozulan ve kafası karışan şehirli, endüstrileşmiş ve bilimsel Amerika kendine umut sunabilecek bir felsefe arayışına girmiştir. Bu felsefe, popüler bir dini hareket olarak ortaya çıktı ve geleneksel inançları aştı. Uyum, birleşme, mental bilim, metafizik tedavi kutsal bilim ve dini bilim kilisesi gibi adlar altındaki grupları “new thought”/yeni düşünce terimi altında ifade edilir hale geldi. 1894 yılında ilk *Yeni Düşünce Kongresi* toplandı. 1914 yılında hareket “Uluslararası Yeni Düşünce Birliği” olarak gelişti ve birçok popüler kitap ve derginin ortaya çıkmasına sebep oldu.¹⁷⁴

I. ve II. dünya savaşları neticesinde ortaya çıkan ekonomik krizler, büyük buhranları getirdi; bu dönem Avrupa'da manevi arayışların ortaya çıkmasına da sebep oldu. İnsanlığın içindeki buhranlara çıkış arayışlarının yoğunlaştığı bu

¹⁷¹ Aydın Bilgen, *Kişisel Gelişim Kitaplarındaki Başarı İdeolojisi: Mümin Sekman Örneği*, Volume 8/3, Winter 2013, p. 17-35, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1088298414_2Ayd%C4%B1nSevimBilgen-17-35.pdf, s. 19, 12 Mart 2014.

¹⁷² Stephen R. Covey, *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı*, çev. Osman Deniztekin ve Filiz Nayır Deniztekin, İstanbul, Varlık Yayınları, 2009, s. 34.

¹⁷³ Ekşi, s. 107.

¹⁷⁴ Ekşi, s. 108.

dönemlerde içsel yaşama dönük merakın artması sonucu psikiyatri ve davranışçılık popüler hale geldi. Kilisenin söylemleri yerini daha seküler bir algıya bıraktı. Bu durum yeni bilim dilinin hâkimiyetini kurmasına fırsat verdi. Özellikle 2. Dünya savaşının getirdiği hayal kırıklıkları, insanları yeni arayışlara sevk edince yeni politik söylemler gelişti.¹⁷⁵

Sosyal sistemdeki değişiklikler toplumda dini kurumların ve ailenin öneminin azalmasına yol açarken, daha mistik ve egzotik kültlerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Kişisel gelişim kitapları da bu boşluğu doldurmak için daha cesur, bağımsız ve bireysel çabalara vurgu yapan bir yazım dilini geliştirmiştir.

1960'lardaki Hümanistik psikoloji hareketi, benliğe odaklanma, öze yönelme, kendini gerçekleştirme, bireysellik, yaratıcılık, değerler, anlam yaratma gibi konuları öne çıkarmıştır.¹⁷⁶ Yine bu dönemde feminist hareket, kadınların sosyal konumları ve rollerindeki genişleme, kendi kariyerlerini kurmalarını destekleme, kişisel gelişim kitaplarının konuları arsındaydı.¹⁷⁷

1980'lerden günümüze geçen sürede ise, boşanmaların artması, kadınların iş yaşamında daha fazla gözükmeleri ve yeni yaşam biçimlerinin gelişmesi¹⁷⁸ ile birlikte kişisel gelişim, insanların diyet, egzersiz gibi dışsal görünüşlerini de ele alan çalışmalara yönelmiştir.

90'lı yıllar batının ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik anlamda en güçlü olduğu, kelimenin tam anlamıyla altın çağını yaşadığı yıllardır. S.S.C.B.'nin çöküşü, batı için sosyalizm "tehdidinin" bir anlamda ortadan kalkışı ve dolayısıyla ekonomik kaynaklarının savaş endüstrisinden refah endüstrisine doğru kaydırılması bu durumun nedenleri arasında sayılabilir. Ancak asıl neden neo-liberalizm adı verilen akımın da tam bu yıllarda doğmuş olması ve piyasaları daha hareketli ve küresel hale getirmesidir. Bununla birlikte özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan atılımlar, kitle iletişim araçlarının ve medyanın yaygınlaşarak güç kazanması, demokrasi ve bireysel özgürlük kavramlarının daha da vurgulanması 90'lı yılların karakteristik sosyo-kültürel yapısını meydana getirir.

¹⁷⁵ Bilgen, s. 22.

¹⁷⁶ Jack Ensign Addington, *% 100 Düşünce Gücü*, çev. Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşa Yayınları, 2007, s. 38.

¹⁷⁷ Ekşi, s.115.

¹⁷⁸ Covey, s.7.

Zenginleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni orta sınıf, yani yuppieler (genç şehir profesyonelleri), yükselen değerler sistemi olarak materyalizm ve bireycilik, azla yetinmeyerek hep daha fazlasını isteme ve kariyer basamaklarını hızla tırmanma konusunda daha hırslı olmayı temel ilkeler olarak benimsemişti. İşte kişisel gelişim kitaplarının ilk türü olan başarı odaklı kitaplar da bu şekilde ortaya çıktı. Yeni orta sınıf, daha önceleri merkezde olan yüksek edebiyat metinlerinde yüceltilen muhafazakâr değerleri artık kabul etmiyordu. Toplum değişime uğramıştı, o halde bireylerin okuduğu metinler de değişmeliydi. Talep beraberinde arzı da getirmekte gecikmedi. Hatta geleceği görebilen yazarlar talepten önce arzı meydana getirdi ve bugün ikinci dönem kişisel gelişim kitaplarının temeli sayabileceğimiz *Unlimited Power: The New Science of Personal Achievement (Sınırsız Güç: Kişisel Başarıda Zirveye Ulaşmanın Yolu)* 1986 yılında Antony Robbins tarafından kaleme alındı. Bu noktada sayabileceğimiz bir diğer köşe başı kitap da 1989 yılında yayınlanan Stephen Covey'in *The Seven Habits of Highly Effective People (Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı)* olmuştur. Bu iki temel kitabı bilindiği üzere binlercesi takip etti ve başarı odaklı kişisel gelişim kitapları Batının çoğuldizgesindeki¹⁷⁹ merkez konumunu kazandı.

Ancak çoğuldizgenin devingen (hareketli) bir yapıya sahip olması gibi tarih de durağan değil devingen bir çizgide ilerlemektedir. 90'lı yıllarda görülen bu refah dalgası 2000'li yıllara, özellikle de içinde bulunduğumuz yıla gelindiğinde yerini yine başını ABD'nin çektiği ekonomik krizlere, siyasi çalkantılara ve çatışmalara bıraktı. Daha önceki yıllarda ekonomik refahın baş aktörleri olan yeni orta sınıf, bu kez maddi değerlere olan bağlılığın ne kadar mutsuz edici olduğunu kavradı ve mutlu olabilmek için manevi değerlere, kelimenin tam anlamıyla, saldırdı. Reiki, feng-shui gibi uzak doğu felsefeleri Batıda birden moda olurken, psikoloji de metalaşarak popülerleşti ve kuantum sözcüğü neredeyse günlük kullanıma girdi. 80'li yılların sonunda ve 90'lı yıllar boyunca merkezde bulunan başarı ve kariyer odaklı kişisel gelişim kitapları, toplumda yaşanan bu değişim sonrasında işlevini yitirmişti.

¹⁷⁹ Çoğuldizge; "Çeviribilim, yazılı ve sözlü çevirinin teori, betimleme ve uygulamasını konu alan beşeri ilim dalıdır. Sahalar arası bir çalışma alanı olarak çeviribilim, çeviriye destek olan farklı sahalardan da katkı almaktadır."

Tüketici sınıf artık başarılı değil mutlu olmak istiyordu ve yayınevleri de boş durmayarak hemen bu talebe yönelik kişisel gelişim kitaplarını piyasaya sürdü.¹⁸⁰

Bu dönemde iş yaşamındaki değişimler neticesinde ortaya çıkan insan kaynakları yönetimi ve çalışanlarda bulunması gereken özellik ve kazanımların neler olacağı hakkında yeni kişisel gelişim kitapları yazılmaya başlanmıştır.

Ayrıca iş hayatında daha nasıl başarılı olunabileceğine dair arayışlar, artan rekabetle başa çıkabilecek iş gücünün oluşturulmaya çalışılması, öz benliği yüksek ve sorumluluk alabilecek çalışanların yetiştirilmesi, daha çok kazanç elde edip mutlu olma hayalleri de yeni bir kişisel gelişim yazımının doğmasına sebep olmuştur.

2.3. Kişisel Gelişim Kitaplarının Ortaya Çıkışını Hazırlayan Koşullar

Kişisel gelişim kitaplarının yazımı ve gelişimini tarih, sosyal, psikolojik, ekonomik ve dünyadaki yerel ve genel değişim ve oluşumlardan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Özellikle son yüzyılda meydana gelen modernleşme ve küreselleşme bireyi yakından ilgilendiren konuların ağırlık kazanması neticesinde kişisel gelişim kitapları gündelik hayatımızda daha sık görünmeye başlanmıştır.

Kişisel gelişim kitapları, bahsini ettiğimiz sosyal olaylara ek olarak bazı akımların da etkisinde gelişmiştir. Bunlardan birkaçını şöyle toplayabiliriz:

2.3.1. Modernite

Terim olarak “*modern*”¹⁸¹ daha gerilere giden bir tarihçeye sahip olsa da, J. Habermas’ın modernite projesi olarak andığı husus 18. yy.’ de belirlemiştir. Bu proje Aydınlanma düşünürlerinin “nesnel bilim, evrensel ahlak ile hukuku ve kendi ayakları üzerinde duran sanatı, kendi iç mantıkları temelinde geliştirme” konusunda gösterdikleri olağanüstü bir düşünsel çabadan ibarettir. Amaç, özgür ve yaratıcı (üretken-velud) biçimde çalışan çok sayıda bireyin katkıda bulunduğu bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamını zenginleşmesi yolunda

¹⁸⁰ Alper Kumcu, “*Kişisel Gelişim kitaplarının 80 ve 90’lı Yıllardaki Yeniden Doğuşu Çoğul Dizge Kuramı Etrafında Bir Değerlendirme*”, <http://yazihane.alperkumcu.com/kisisel-gelisim-kitaplarinin-90%E2%80%99li-yillardaki-yeninden-dogusu-coguldizge-kurami-isi-ginda-bir-degerlendirme/15>

Aralık 2013.

¹⁸¹ Stuart Sim, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, çev. Ali Utku ve Mukadder Erkan, Ankara, Babil Yayınları, 2006, s. 340-341.

kullanmaktı. Modernitenin temel vurgusu, insanı köleleştirdiğine inanılan gelenek ve dinin bağlayıcılığından kurtularak,¹⁸² bireysel ve toplumsal yaşamı aklın önderliğinde yeniden anlamlandırmak ve kurmaktır.¹⁸³ Modernite, yaşamı anlamlandırmada ve sürdürmede herhangi bir dışsal otoriteyi kabul etmez. “Akılcı, özgür ve yaratıcı bireyin dünyayı yeniden biçimlendirebileceğini ve sürekli ileriye doğru akan bir tarih” anlayışıyla bütün toplumların, ortak olan akıl ve bilimsel bilgi neticesinde, aynı süreci yaşayacağını savunur.¹⁸⁴

Modernizm, doğa üzerinde bilimsel hâkimiyet kurulmasını, kaynakların kıtlığından, yoksulluktan ve doğal afetin rastgele darbelerinden kurtuluşu vaat ediyordu. Rasyonel toplumsal örgütlenme biçimlerinin ve rasyonel düşünme tarzlarının gelişmesi, efsanenin, dinin, boş inancın akıl dışılığından, iktidarın keyfi kullanımından ve kendi insan doğamızın karanlık yanından kurtuluşu vaat ediyordu.

Diğer bir deyişle aydınlanma çağında akıl ve düşünce birleşerek bireyin en güçlü yetisi olarak anlaşılmaya başlanmış, bu yetiler dünya ve toplumun metafizik ve mistifiye olarak anlaşılmasına dayalı geleneksel toplum ve bilgi yapılarını ortadan kaldırmıştır.¹⁸⁵ Bu dönemde, dini dünya görüşüne meydan okunmuş, bu görüşün iktidarı el değiştirerek akıl ve düşünce iktidara gelmiştir.¹⁸⁶ Akıl, Aydınlanma felsefesinin anahtar kavramıdır. Böylelikle akıl ontolojik bir kategoriden işlevsel bir özne durumuna geçmiştir.¹⁸⁷

Modernzime göre metafizik bilgi, yani gerçeğin gözlem dışı bir anlatıma dayanabileceği fikri yanlıştır. Bilimin temeli gözlemdir. Bazı pozitivistler gözlem dışında insanın algılayabileceği bir gerçek alanı olsa bile, bu tür gerçekleri algılama olanağı olmadığı için, bunların, araştırma konusu olamayacağını söyleyerek, dini bu kategori içinde değerlendirip bilim dışı saymışlardır.¹⁸⁸

¹⁸² Marcus Raskin ve Noam Chomssky ve Diğerleri, *Bilim ve Postmodernizm Tartışmaları, Postmodernizm ve Rasyonelite*, çev: Sevinç Altınçekiç ve Taylan Doğan, İstanbul, BGST Yayınları, 2008, s. 20.

¹⁸³ Gencay Şaylan, *Posmodernizm*, Ankara, İmge Yayınevi, 2009, s. 293.

¹⁸⁴ Gamze Aslan Yaşar, *Ortaçağdan Günümüze “Modernite”*: *Doğuşu ve Doğası*, http://www.adyusbd.com/Makaleler/153800680_ASLAN,%20GAMZE.pdf, 06 Mart 2014, s. 11.

¹⁸⁵ Marcus Raskin ve Noam Chomssky ve Diğerleri, s. 21.

¹⁸⁶ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999, s. 321.

¹⁸⁷ Ahmet Çiğdem, *Aklın ve Toplumun Özgürleşmesi*, Ankara, Vadi Yayınları, 1992, s. 13.

¹⁸⁸ Şerif Mardin, *İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002a, s. 76.

Modernleşme süreci Batı'yı bir dizi köklü değişikliklere zorladı. Bu süreç, sanayileşme ve bunun bir sonucu olarak tarımda dönüşümü, entelektüel bir aydınlanmayı, ayrıca, siyasî ve toplumsal devrimleri başlattı. Bu büyük değişiklikler doğal olarak insanların kendilerini algılayış biçimlerini etkiledi ve geleneksel Hıristiyan yorumunu yeniden gözden geçirme ve çağa uyarlama ihtiyacı duyuldu. Bu gelişmelerle birlikte sekülerleşme ile bireysel kimlik ve otonominin öne çıkması gibi kültürel değişimler de gerçekleşmiştir.¹⁸⁹

Bu büyük değişiklikler doğal olarak insanların kendilerini algılayış biçimlerini etkiledi ve geleneksel Hıristiyan yorumunu yeniden gözden geçirme ve çağa uyarlama ihtiyacı duyuldu. Zira geleneksel Hıristiyanlık paganlaşma süreciyle birlikte temel ilkelerinde doktrinel sapmalara uğramış ve birçok akıl-dışı unsurlarla dolmuştu. Özellikle reform öncesi Hıristiyanlığın durumu, aşağılanmış ve lanetlenmiş bir dünya yorumu, vahdaniyeti zedelenmiş ve antropomorfist bir karaktere bürünmüş bir Tanrı anlayışını andırmakla kalmıyor, bu durum dinî anlamda 'üstü örtülü bir irtidat' görüntüsünü çağırıyordu. Hiç kuşkusuz, bütün bu gelişmeler doğrultusunda İncil'in yeniden kavramlaştırılması, Tanrı anlayışlarının yeniden tanımlanması, Hıristiyanlık akîdesinin hellenizmden koparılması gibi konularda sekülerizasyon sürecine katılarak onun yardımını istemek Batı toplumları için anlaşılır bir olgu niteliğini taşımaktadır.¹⁹⁰

Modern dönemin hâkim düşünce tarzı modernizmin özellikleri ve aydınlanmanın idealleri şöyle sıralanabilir:

1. Kendi kendini belirleyen özerk birey, toplumun temelini oluşturmalıdır.
2. Ekonomik, sosyal ve idari alanda rasyonalizasyon, başka bir deyişle, araçsal aklın iddialarının evrenselleştirilmesi gerekmektedir.
3. Bilimin yardımıyla yeni keşifler ve teknolojik gelişmeler sonucu insanın doğa üzerindeki denetimi sürekli artırılarak, sonsuz kalkınma ve ilerleme sağlanmalıdır.

¹⁸⁹ Ramazan Altıntaş, *Din ve Sekülerleşme*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2005, s. 20.

¹⁹⁰ Altıntaş, 2005, s. 22.

4. Batı uygarlığı dünyanın diğer yörelerinde ortaya çıkan uygarlıklara karşı üstündür, bu nedenle batı uygarlığının tüm kurumları dünyanın her yanına yayılmalıdır.¹⁹¹

5. İktisadi alanda seri üretim, sanayileşme ve kalkınma tüm dünya insanlarına refah ve mutluluk getirecektir. Bu nedenle bütün ekonomiler bu yönde bir seyir izleyecek biçimde planlanmalı ve yönlendirilmelidir.

6. Sağlıklı bir toplum için sosyal ve siyasi alanlarda meşruluğun kaynak ve dayanağının dünyevi otoritelere devredilmesi gerektiğini savunan seküler sistem.¹⁹²

7. Dünyanın evrimsel ve ilerlemeci bir çizgide gelişebilmesi için başkalarının hayatını düzenleme, onlara siyasal, sosyal, iktisadi çözümler sunma hak ve yetkisi Batılı entelektüellere aittir.

8. Evrensel insan hakları temeli üzerinde kurulacak olan dünya kardeşliğinin çerçevesini hümanizm çizmelidir.

Modernizm ile birlikte, toplumsal hayat din ile bağlarını gitgide koparırken, insan etkinliği ilahi bir etki, yani vahiy kurumu tarafından değil, direk toplumun kendisi tarafından sağlanan bir şey olarak algılanır olmuştur.¹⁹³

Modernite önce insanı, sonra da onun dünyaya bakışını değiştirmiştir. Modernitenin insana olan bakışı, insanın da içinde yaşadığı çevreye olan tavrını değiştirmiştir. İnsan, bilgisi sayesinde doğa üzerindeki egemenliğini ve ona yönelik faydacılığını geliştirebilmiştir. İnsanın doğa üzerinde egemen hale gelişi ve onu

¹⁹¹ Kudret Bülbül, *Küreselleşme, kültür, medeniyet; Yerel kimliklerden Küresel Stratejilere*, Ankara, Orient Yayınları, 2007, s. 301-303.

¹⁹² “Sekülerizmin temel varsayımına göre insan zihni ilerleme halindedir ve bu zihin her türlü bilgi, etik ve kutsallığın yegâne kaynağıdır. Dolayısıyla sekülerlik tam olarak bir yönetim teorisi veya dini otoritenin reddi değil bir doktrindir. Sekülerizm teorisi kendisini, nihai hakikatin bir kaynağı gibi kutsallaştırarak gösterir. Fakat sekülerliğe yakından bakıldığında, onun Hıristiyanlık zihniyeti içinde derin kökleri olduğu açığa çıkar; bu sekülerlik Hıristiyanlığın kurtarıcı şiddet, enkarne olmuş (ruhun bedenlenmesi) tanrı kavramı ve apokaliptik (anlaşılmaz, karanlık ve kıyamet sonrası) vizyonlarıyla yakından ilgilidir.” S. Parvez Manzoor, “Tanrıyı Terk Etmeden Tarihe Sahip Çıkmak: İslam, Sekülerizm ve Dünyevileşme Sorunu”, çev. Yücel Aşıkoğlu, *Milel ve Nihal Dergisi*, Cilt 5, S.2, 2008, s. 130-145.

¹⁹³ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 39.

kendi istek ve ihtiyaçlarına göre değiştirebilmesi, bilimsel bilginin hayata geçirilmesi demek olan teknoloji sayesinde mümkün olmuştur.¹⁹⁴ Teknoloji sayesinde insan, Tanrı'nın ihtiyaını yansıtan ve bilinemeyen doğa kavrayışından, "doğanın efendisi" konumuna gelmiştir. "Tanrı, kadercilik, Tanrısal doğru, Tanrısal takdir, düzen ve bilgi" anlayışının yerini artık "bilim, pozitivism, evrensellik ve aklın üstünlüğü ve düzeni" kavramları almıştır. Modernite; pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonel eğilimle, ilerici ve doğrusal gelişme ve mutlak doğrulara inançla ve bilginin ve üretim standardlaştırılmasıyla özdeşleşmiştir. Bilim ve bilgilenme Tanrısal bir süreç olmaktan çıkarak, akıl temelli bir insan özelliği olma konumuna indirgenmiştir.¹⁹⁵

Batıdaki geleneksel dönem olarak adlandırılan dönem, düşünce, toplum örgütlenmesi ve değer yargılarında referans kaynağı olarak Tanrı'nın kabul edildiği bir dönemdir. Bu dönem, Tanrı'nın hem siyasal hem kültürel kurumlar, hem de hayat nizamı ve açıklama biçimi olarak her şeyin merkezinde görüldüğü bir dönemdir. Hayatı algılamada her şeyden önemlisi Tanrı'nın buyrukları olduğundan, insanlar görüşlerini Tanrı buyruklarına dayandırarak sunmaktaydı. Modern dönemde ise soyut insan kategorisi Tanrı'nın yerini almaya başlamıştır.¹⁹⁶ İnsan akli mutlak bilginin kaynağı haline gelip, tüm bilgiler insan aklının süzgecinden geçmeye başlamıştır.¹⁹⁷ Doğa üzerinde hâkimiyet modern dönemin diğer bir belirleyici özelliği olmuştur.¹⁹⁸ Aydınlanma projesi, yeni hedefler belirlemiştir, bunun için yeni bilgi alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Modern bilim bu alanların en önemlisidir. Bundan sonra bilimsel bilgi insanlığın yeni kutsal metinleri haline gelmiştir.¹⁹⁹

Moderniteyle beraber geleneksel inançlar zayıflamıştır. Moderniteyle beraber fiziktesine (gayb ve gaybi olan) ait alana dair kuşkular başlar. Modern dünyada temel varsayım şudur: Var olan, mevcut olan kendisini bir şekilde duyurur ve şekle girer. zerinde düşünmeye değer her şey görünür bilimin nesnesi olabilir. Bu kuşku çağında kalabalıkları kuşatan dinlerin yerine, kesik kesik, ortak temaları

¹⁹⁴ şaylan, s. 159.

¹⁹⁵ şaylan, s. 162-163.

¹⁹⁶ Francis Robinson, "İslam'da Sekülerleşme", ev. Celaleddin elik, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, 2002, s. 345-353.

¹⁹⁷ Marcus Raskin ve Noam Chomssky ve Diğerleri, s. 33-34.

¹⁹⁸ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, ev. Hülya Tufan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 30.

¹⁹⁹ mer Demir, *Bilim Felsefesi*, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s. 161.

olmayan maneviyat biçimleri ortaya çıkar. Neredeyse her bireyin kendi ikonlarını, kişisel metafiziğini yaratabileceği çoğul bir kutsallık alanı açılır. Bireyliğin ifadesi olarak “yaşam biçimleri” bu kutsallığın tecrübe edildiği alan halini alır.²⁰⁰

Dünya bir zamanlar düşünce, pratik ve kurumsal form alanlarında kutsal ile dolu idi. Reformasyon ve Rönesans’tan sonra modernleşme güçleri bütün dünyayı sardı ve modernleşme ile eş zamanlı bir tarihsel süreç olan sekülerizasyon, kutsalın baskınlığını gevşetti. Özel alan hariç, zamanla kutsal bütünüyle yok olacaktır.²⁰¹

“Hristiyanlık, aslında insanlığın Us’undan değil, bizzat hayatından da uzun zamandan beri yok olmuştur. Hristiyanlık, artık yangın ve hayat sigortalarımızla demiryollarımız ve buhar gemilerimizle, resim ve heykel galerilerimizle, askeri ve endüstri okullarımızla, tiyatro ve bilimsel müzelerimizle tam bir zıtlık halinde olan sabit fikirden başka bir şey değil” diyen Feuerbach’a göre modernizm, insanın ihtiyacı olan her şeyi karşılamaktaydı.²⁰²

Sanayi toplumlarında kilise ve kilisenin temsil ettiği din hakkında yapılan araştırmalar, basit bir şekilde, dinin genel olarak çökmekte olduğunu gösteriyor. Bu araştırmalara göre, din her gün artan şekilde hayattan uzaklaştırılıyor. Ve tipik modern dünya vatandaşlığının artan şekilde hakiki anlamını kaybettiğini gösteriyor.

Öte yandan modernizmde insan hem bir özne hem de bir öznelliktir. Özneye geçiş, bireyin kendi yaşantısı üzerinde, toplumsal ilişkilerini, hiçbir toplulukla özdeşleşmeden dönüştürmesi ve bu dönüştürme sürecinde edimci rolünü alması ile sağlanır. Bireylerin kişisel edimci rolü almaları, toplumsal bağlamda da edimci olmalarını ve toplumsal sınıf yerine toplumsal hareketliliğin ortaya çıkışını gerektirir. Modernlik anlayışında, toplumsal edimci rolü, özne²⁰³ fikrinden ayrılmaz; çünkü bireyin toplum içinde var oluşu geçmişteki gibi kutsal buyruklara uygun davranılmasını değil, özne olarak oluşmak, özgürlük alanını genişletmek ve korumak üzerine kuruludur.²⁰⁴

²⁰⁰ Özgür Taburoğlu, *Dünyevi ve Kutsal: Modernlerin Maneviyat Arayışları*, İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 223.

²⁰¹ Talip Küçükcan, “Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.13, 2005, s. 109-128.

²⁰² Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002b, s. 44.

²⁰³ Touraine, s. 345.

²⁰⁴ Ekşi, s. 37.

2.3.2. Kapitalizm

Batı Medeniyetindeki endüstriyel kapitalizmin de bu değişimdeki rolü büyüktür. Weber'in tespiti modernizmde gerçek olmuş, asketizm²⁰⁵ önemini yitirmiştir.²⁰⁶ Modern öncesi her eylem toplumsal olarak yerine getirilirken, modernlikle birlikte bireysel hal almaktadır. Artık Batı'nın yaşam biçiminde ne toplum tarafından yargılanma vardır, ne de Bauman'ın söylemiyle "*toplum tarafından kurtarılma.*"²⁰⁷

Modern olmak kentlileşme demektir. Düşünme sitali, duygu ve yaşanan realiteyi içinde barındıran yaşam stilini, yaşam tarzını şehir yaratmakta ve bu, günümüz toplumu için bir standart haline gelmektedir.²⁰⁸

Marcuse da bu görüşleri geliştirerek tüketim ideolojisinin "sahte ihtiyaçlar" yarattığını ve bunların günümüz toplumlarında bir "sosyal kontrol" şekli olarak işlevselleştirildiğini ileri sürmüştür. İnsanlar sahip oldukları mallarla kendi değerlerini anlarlar. Yani onlar sahip oldukları otomobil, müzik seti, ev, mutfak eşyası vs. aracılığıyla ruhlarını ve benliklerini keşfederler.²⁰⁹ Marcuse'a göre küresel tüketim kültürüyle birlikte bireyi topluma bağlayan mekanizma değişmiştir. Tüketim toplumunda reklâmlar, belirli tip giysiler giyen, yiyecekler tüketen, aksesuarlar kullanan vs. gibi kitle kültürünün biçimlediği bir insan olma arzusu geliştirmek için sahte ihtiyaçlar yaratırlar.²¹⁰

Moderniteyle kapitalizm iki paralel gelişmedir. Kapitalizm; insanların gereksinimlerini reklam ve eğitim gibi yöntemlerle mübadele ilkesine uygun olarak biçimlendirir.²¹¹ Dünyayı bir Pazar haline getiren kapitalizm insan faaliyetlerini sonuçlarından ayırarak ekonomik olanın alanını evrenselleştirme girişiminde bulunur. Dünya evrensel bir alışveriş merkezi haline dönüşmüş ve "çağdaş kültürün sıfır noktası"na gelmiştir.²¹² Artık kültürel ürünlerin tüketicileri serbest piyasa ilişkilerine

²⁰⁵ "Çalışmanın, tasarruf etmenin, tutumlu davranmanın bir ibadet olarak kabul edilmesini ifade eder."

²⁰⁶ Altıntaş, 2005, s. 23.

²⁰⁷ Zygmunt Baumann, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Y. Alagon, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005, s. 15.

²⁰⁸ Touraine, s. 124.

²⁰⁹ Hayriye Erbaş, *Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2009, s. 132.

²¹⁰ İhsan Çapcıoğlu, "Küreselleşme, Kültür ve Din", *AÜYFD XLIX*, S.2, 2008, s. 153-183.

²¹¹ Touraine, s. 125-130.

²¹² Erbaş, s. 132.

göre ve medya ağırlıklı olarak şekillenmeye başlamıştır.²¹³ Serbest piyasa ilke ve değerlerinin biçimlendirdiği kültürel yapının siyasal ve ideolojik tercihleri popüler kültürün ürünlerini ve dolayısıyla tüketicilerini de farklılaştırmıştır; anlık, değişen, çelişkili ürün ve imajlar farklı piyasa teknikleriyle hazcı tüketicinin beğenisine sunulmuştur.²¹⁴

18.y.y.'da başlayan endüstrileşme ve şehirde yaşamayı gerektiren modernleşme, Batı'nın kültürel yapısını değiştirip geleneksel değer ve inançları zedelemiştir. Ekonomik büyüme de kültürel değişime neden olmuştur. Bu süreçte Hristiyanlığın başarısız olmasıyla, eskiden dinin sağladığı ahlaki kontrol, yeni seküler sistemde yerini mekanik ve bürokratik araçlara bırakmıştır. Modern aletlerin gündelik hayattaki kullanımının artışı da insan ilişkilerini asgari düzeye indirmiş ve bu da insanı ruhsal açıdan zorlamaya başlamıştır.²¹⁵

Modern toplum, bireyin yaşadığı hoşnutsuzluklara çare olarak özel yaşam alanını inşa etmiş, bireyin iç âlemi ile dış âlemi arasına sınır çekmiştir.²¹⁶ Özel yaşam, özel kişilik, ilişkiler kişinin belirleyicilik alanı haline gelmiş, en sonunda din de bireyin özel yaşamında varlığını ve fonksiyonlarını sürdüren bir realite olmuştur. Bireyin özel yaşamı denilen alan modernliğin belirsizliğine, anonimliğine karşı bireyin kendi anlamını yaratıp, dışarıya göğüs gererken kendisine güç sağladığı bir alandır. Aslında insanın ne anlam arayışı ne de manevi ihtiyaçları son bulmuştur, sadece bunun arandığı yer olan geleneksel büyük dinler yerine yeni alanlar yaratılmış, anlamın yaratılmasında insan aktif kılınmıştır.²¹⁷

2.3.3. Post-Modernite

Çok hızlı bir değişim ve dönüşümün gerçekleştiği dünyamızdaki süreçten modernizm de nasibini almıştır. Özellikle 1980 sonrasındaki değişim, modernizmin çok fazla akılcı ve işlevsel yapısından, özellikle gelişmiş, endüstrileşmiş ülkelerdeki, Batılı insanlar bıgınca, onların farklılaşma arayışları artmıştır. Bunun neticesinde

²¹³ Çapcıoğlu, s. 95.

²¹⁴ Erbaş, s. 131.

²¹⁵ Ali Köse, *Milenyum Tarikatları, Batı'da Yeni Dini Akımlar*, İstanbul, Truva Yayınları, 2006, s. 16.

²¹⁶ Tourame, s. 227.

²¹⁷ Ekşi, s. 48.

Batılı insanın biraz akıldan, rasyonellikten ve her şeyin işlevsel olmasından uzaklaşma hayalleri postmodernizmin²¹⁸ ortaya çıkmasına sebep olgulardandır.²¹⁹

Postmodernizm terimi, “sonra” anlamındaki İngilizce *post* ön ekiyle “çağdaş, asrı” anlamındaki yine İngilizce *modern* kelimesinin birleşimiyle oluşturulmuş bir kelimedir.²²⁰ Türkçe karşılığı, “modernizm sonrası” ya da daha yaygın kullanımıyla “modernizm ötesi” olarak da düşünülebilir. Postmodernizmin çıkış noktasını, modernizmin sorgulanması, biraz daha ileri bir adım olarak, modernizmin aşılması düşüncesi oluşturmaktadır.²²¹

Postmodernite moderniteye kültürel olarak büyük eleştiriler getirmiştir. Bu eleştirilerden biri de *tek gerçek* kavramına ilişkin olmuştur. Furedi, postmoderniteyle birlikte insanların “*gerçek*” diye bir şeyin varlığına olan inançlarını kayb ettiklerini, gerçeğin çoğullaştığını belirtir.²²² Bu şekliyle rölativizm kültürel ve sosyal, yaşam alanı üzerinde belirleyici bir etki cephesi kazanmış, özellikle eğitim ve kültürel kurumların çalışmaları bu görüşten önemli bir şekilde etkilenmiştir. Özetle *gerçek*, statüsünü kaybetmiştir.

Günümüz postmodern toplumunu karakterize eden özellikler: Tüm yaşam alanlarında yoğun bir bireyselleşme, toplumda geçerli değer tasavvurlarının çeşitlenmesi, ekonomik ve politik yaşamdaki değişimin dinamik karakterleri olarak gösterilebilir.²²³

Teknolojik ilerleme ve büyüme, sıradan insanı daha önce benzeri görülmemiş şekilde bilgi bombardımanına maruz bırakmıştır. İnsanlar artık tek bir kaynaktan gelen bilginin doğruluğu üzerinde şüpheye düşmeye başlamışlar ve tek doğrunun olmadığını sorgular olmuşlardır. Toplumun artık birliği kalmamıştır,

²¹⁸ Sim, s. 361-362.

²¹⁹ Baran Ethem, Eşitgen Dinçer, Güler Çağrı ve Can Kozanoğlu, “Popüler Kültür ve Futbol Üzerine”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S.57, 2004, s. 161.

²²⁰ Şaylan, s. 88.

²²¹ Yavuz Bayram, “Postmodernizm Üzerine”, *Baykara Dergisi*, S.5, 2007, s 37-39.

²²² Philip Smith, *Kültürel Kuram*, çev. Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu, İstanbul, Babil Yayınları, 2007, s. 303.

²²³ Muhsin Hesapçioğlu, *Postmodern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları*, İstanbul, DEM Yayınları, 2004, s. 50.

dolayısıyla da hiçbir kahraman hiçbir toplumsal kategori, hiçbir söylem anlamın tekeli elinde tutamaz.²²⁴

Postseküler çağ, belirsizlikler çağıdır. Kuralların, inanç ve ahlaki değerlerin çokluğu, müphemlikleri getirmekte, her birey birçok cemaate ait olmakta, ya da birey sayısınca cemaat ortaya çıkmaktadır. Postseküler insan, hiç olmadığı kadar özgür; fakat ayın zamanda bir o kadar tedirgindir. Geleneksel dünyada insan, monist yaklaşımlar sayesinde tereddütsüz, fakat baskı altında, modern dünyada insan dualitenin kısılcacında mutsuz, postmodern dünyada ise çoğulculuğun ortasında mütereddittir. Postseküler insan hem dindar hem de sekülerdir. Hem ötelere açıktır hem de bu dünyaya ait kazanımların hiçbirinden vazgeçme niyetinde değildir.²²⁵ Tezimizin Yeni Dini Hareketler bölümünde, bu arayışların nasıl cereyan ettiğini ve insanların hem dünyaya hâkim olmak hem de öteki âlemle ilişkilerini nasıl seküler ve ruhani bir tarzda yaptıklarını anlatacağız.

Bu dönemde ortaya çıkan kültürel değişimlerden biri de yeni mesleklerin ortaya çıkmasıdır. P. Bourdieu, yeni orta sınıfı tanımlarken “yeni kültür araçları” adını verdiği bir sektörden söz etmiştir. Bu sektördeki, simgesel malların ve hizmetlerin sağlanmasıyla uğraşır. Bunlar pazarlama, reklam, halkla ilişkiler, radyo ve televizyon yapımcılığı,²²⁶ insan ilişkilerine yardım meslekleri (sosyal yardım çalışanları, evlilik ve cinsellik terapistleri, diyetisyenler gibi) gibi ikili ilişkileri düzenlemeye yönelik işlerdir. P. Bourdieu bunlara “yeni entelektüeller” adını vermiştir. Ve bunların hayat karşısında bilgilenmeye yönelik tutumu benimsediklerini ifade etmiştir.²²⁷

İ. Özdemir’e göre ise kültür aracısı meslekler ile kılavuz kitaplar bireyselliği ve bireysel başarı, saygınlık talebi, hijyenik ve sağlıklı yaşam, gündelik yaşam gibi ilgileri iletme ve yaygınlaştırma görevi görürler.²²⁸

Postmodern insanın çelişkili durumu hakkındaki tespitlere örnek verecek olursak, Batı postmodernitesi içinde insanlar bir yandan kafa karışıklığı, dağılma ve

²²⁴ Touraine, s. 237.

²²⁵ Mesut Hazır, “Postsekülerliğin Gelişi: 21. Yüzyılda Sekülerliğin Sosyolojisini Yapmak”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 7, S.2, 2012, s. 151-153.

²²⁶ Erbaş, s. 135.

²²⁷ Ekşi, s. 44.

²²⁸ Özdemir, s. 77.

hayal kırıklığı, öte yandan ise heyecan, arzu ve kişisel gelişim durumlarını bir arada yaşıyorlar.²²⁹

Postmodernitede bireyin geçirdiği büyük dönüşümler onu kişisel gelişime yönlendirmektedir. 20. yy'ın son on yılında, ekonomik küreselleşme ve teknolojik devrim, çağa damgasını vuran iki önemli gelişmeydi. Bilginin en önemli güç ve dünyayı yönlendirici unsur haline gelmesiyle insanlar yeni değerlerle şekillenen bir uygarlıkla karşı karşıya kalmışlardır. Bu yeni uygarlık hem farklı yaşam biçimlerini ortaya koymuş, hem de farklı bir bilinci beraberinde getirmiştir. Teknolojik gelişmeler bir yandan yaşamı kolaylaştırıp, yaşanabilir ve sürdürülebilir koşulların oluşmasını sağlarken; öbür taraftan da aynı teknoloji, hızla yeni alışkanlıklar, ideolojiler, kahramanlıklar, moda ve eğlence araçları oluşturup bunların tüketilmesine de insanları sevk etmektedir.²³⁰

Reklam endüstrisinin çabaları, bütünüyle sahte gereksinimlere insanları yönlendirmekte ve bu tüketim süreci bireyleri tatminsizliğe ve düş kırıklığına uğratmaktadır.²³¹ Nesnelere yaşamımızdaki hızlandırılmış geçiş hızı, insan-nesne ilişkisinin geçiciliğini de arttırmıştır. İnsan-nesne ilişkisindeki geçicilik ve tatminsizlik duygusu, insanlar arası ilişkilere de yansımakta, böylece 21. yy'ın tüm nimetlerinden yararlanma peşinde koşan, bunun için tüm yolları meşru gören, çıkar amaçlı ve geçici ilişki biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu değerlerin baskınlığı ile şekillenen insan, öte yandan anlamını yitirdiği bu dünyada “kendi” kalabilmek, özüne ulaşmak, yaşamını katlanılır ve anlamlı kılmak, geride daha mutlu bir insan topluluğu bırakmak amacıyla kişisel gelişim konularına yönelmektedir.²³²

2.3.4. Hızlı Tüketim

Narsisizm, çıkarıcılık, hızlı tüketim, istenilen her şeye kolayca ulaşma yollarının artışı, hedonizmin yaşam tarzı haline gelmesi gibi etkenler sürekli tatmin arayan ama istediği tatmine bir türlü ulaşamayan insan modelini ortaya çıkarmıştır.²³³ Postmodern çağda kişisel imajın her şey olduğunu öne çıkarmaya çalışan kitle

²²⁹ Sayar, s. 128.

²³⁰ Bülbül, s. 97-103.

²³¹ Sim, s. 50-55.

²³² Tat, s. 139.

²³³ Şaylan, s. 228.

iletişim araçları ve programlar bireyin kendi yaşamını oluşturmaya zemin hazırlamış ve bu konuda ona yeni örnekler ve anlamlar ortaya koymuştur.²³⁴ Psikolojik destek de diyebileceğimiz yardımlar bireyin kendisini var etmesinde başat görevi görmeye başlamıştır. Kişisel gelişim endüstrisi de bu danışma ihtiyacını gidermede hem daha ekonomik hem de kolay ulaşılabilir seçenekler sunmaya aday gözükmektedir.

Modernite ve postmodernite insanın üzerinde çok köklü değişikliklere yol açmıştır²³⁵. İnsanların inançlarından tutun da yeme içme kültürüne, aile ilişkilerinden çocuk bakımına, benlik algısından kültürel yapıya kadar sayısız konu üzerinde etkileri mevcuttur.

Tüketim kültürünün egemen kültür haline gelmesi sonucunda, sunulan mal ve hizmetlerdeki çeşitlilik artmıştır. Bu çeşitlilik insanların yaşam biçimlerinin tüketim tarzlarına göre yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Tüketim mal ve hizmetlerinin artmasına rağmen, insanların derinden etkileyen tatminsizliklerin ve varoluşsal sıkıntıların çoğalması, günümüz insanının en temel problemi olarak karşımızda durmaktadır.

2.4. Kişisel Gelişim Kitaplarında Benlik/Kimlik Sorunları

2.4.1. İnsanın Yüceltilmesi

Batıda modern dönemde farklı alanlardaki “Tanrı otoritesi” anlayışı terk edilmiş bunun yerine, lojik-analitik düşünen özne (ben) ve onun “sonsuz –olduğu söylenen- iradesi” geçmiştir. Bu dönemde Benlik bilinci fikrine sürekli ivme kazandırılarak zaman içinde ben şuuru güçlendirilmiştir.²³⁶

Batının yanlış ve batıl bir tasavvurla düşündükleri “Tanrı”yı, insanların kafasından hepten sürmesinden sonra bir boşluk meydana geldi. Bu boşluk bir başka özne ile doldurulmak istendi. Boşluğu dolduracak nesne lojik-analitik düşünen “ben” oldu.²³⁷

Modernizmden önce Hristiyan Batı’da Tanrı, sabit bir anlam, hakikat ve değer noktası sunuyor gözüküyordu. Postmodernizm ise “böylesi kesinlik

²³⁴ Sim, s. 51.

²³⁵ Covey, s. 8.

²³⁶ Şentürk, s. 75.

²³⁷ Şentürk, s. 28.

dayanaklarını” reddetti. Bu ret ve itiraz, fırtınalı denizdeki insanları bir sığınak, dayanak aramaktan vazgeçmeye, “akıntıya kapılmaya” çağırarak aynı şeyi ifade eder.²³⁸

Endüstrileşme, şehirleşme, sekülerleşme gibi tarihi zorlamalar modern dönemi şekillendirmiştir. Bunlar günümüzün baskın psikolojik felsefesini, kendi kendine yeten bireyselliği etkilemiştir.²³⁹ Endüstrileşme insanları “kendine yeterli” olma noktasında itici bir güç olmakla birlikte, bu kişiliğin içi manevi açıdan boş kalmıştır. Batı toplumu bu boşluğu doldurmak üzere psikoterapiyi geliştirmiştir.

R.Sennett’e göre 18. ve 19. Yüzyıllarda sekülerizmin getirdiği değişimle birlikte insanlar inançlarını yitirmeye başlamışlardır. 19. Yüzyılda inanma isteği daha akli bir hale geçmiş; insan kendi deneyimlerine odaklanmaya başlamıştır. İnsani unsurlarla yoğrulmuş “muharref dinlerin yapısındaki ‘Tanrının’ gizemini yitirmesi”, insanın kendi benliğini gizemleştirmesine yol açmıştır.²⁴⁰ Bu süreçte insan kendi yaşamındaki gizlenmiş anlamları ortaya çıkarmaya çalışır. Çünkü insan yaşantısını anlamlı kılacak şeyin onda var olduğu düşünölmeye başlanmıştır. Bu noktada, insan benliğine olmayan bir değer atfedildiğini görmekteyiz. Ekşi’nin ifadesi ile “Bu aşamada kişilik, içkin inanç şemasına girer ki, insanın artık kendini Tanrısallaştırmasının önündeki kalın duvar çökmüş olur.”²⁴¹ Bu dini değişimlerin özellikle Batı düşüncesinde ve Hristiyanlık dininde yaşandığını unutmamak gerekir.

Bireyselciliğin artışı ve geleneksel çerçevelerin yıkılması, insanı bulunduğu topluluktaki özdeşleşmelerden uzaklaştırarak özgürleştirmiştir. Artık insan kendisine ve ilişkilerine göre tanımlanır hale gelmiştir. Kişinin kendini belirlemesi hali onu daha büyük kutsaldan kopmaya götürmüş, sonuçta da kişinin kendi ben’iyle sınırlanmasına ve kişiliğinin daralmasına yol açmıştır.²⁴²

H.M. Rimke’ye göre; bu çağ daha önce görülmemiş şekilde self/benlik’le meşgul olunan bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu meşguliyetin en göze çarpan belirtisi olan, “Ben kimim? Kendimi nasıl daha iyi hale getirebilirim” sorularına

²³⁸ Sim, s. 60.

²³⁹ Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 47.

²⁴⁰ Sim, s. 65.

²⁴¹ Ekşi, s. 57.

²⁴² Nuri Bilgin, *Kollektif Kimlik*, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1995, s. 113.

aranan cevaplar modern kişisel gelişim kitaplarının yaygınlaşmasına sebep olmuştur.²⁴³

K. Sayar, bu sürecin, “ahlaki bireyciliği, inanç ve eğilimleri ortadan kaldırdığını” söyler. Sayar insanların “sadece kendini ölçü alan, kendine her şeyi hak gören bir varlık haline geldiğini” belirtir. Bu süreçten geçen böyle bir kişi için, tek hedef kendi kendini tatmindir ve bunun da bir sınırı yoktur.²⁴⁴

Görüldüğü gibi Batı'nın geçirmiş olduğu dini, sosyal, ekonomik ve kültürel değişim kişisel gelişim kitaplarına yansımıştır.

2.4.2.Mükemmellik Ve Kendini Gerçekleştirme Arayışları

Mükemmele ulaşma her insanın fitratında olan bir duygudur. Ancak insanın kendi sınırlarını dikkate almadan yöneldiği “mükemmellik saplantısı” insanı tatminsiz hale getirir. Böyle insanlar kendilerine sürekli ulaşılması imkânsız hedef ve standartlar belirlediği için başarılı olma ihtimalini de baştan yok ederler. Ne kadar büyük başarılar elde ederse etsin, başarılarından hiçbir zevk alamazlar.²⁴⁵

20. Yüzyılın “psikolojik insanı”, kaygı, çöküntü, nedeni açık seçik bilinmeyen hoşnutsuzluk ve içte boşluk duygusundan rahatsızdır ve sürekli zihinsel huzur peşindedir. Huzura ulaşmada “psikolojik insanın” yardımcıları sağaltım sektörüdür. Psikolojik insan, kurtuluşun modern karşılığı olan “zihin sağlığına” kavuşma umuduyla sağaltımcılara (terapi) yönelmektedir. Tinsel (bilinçten bağımsız olarak var olan her şey) çarelerin araştırılmasını daha da acil hale getiren psikiyatrik düşünce biçimlerinin yaygınlaşması, “yeni bilinçlilik” hareketinin yayılması, ün hayalleri, kaygı doğuran başarısızlık duygusu, kendisi ile yoğun biçimde uğraşma özelliğini modern insanlar paylaşırlar. Bu kendi içine gömülme, günümüz toplumunun ahlaki iklimini betimler oldu. Doğanın fethi ve yeni sınırlar arayışı, insanların kendilerini gerçekleştirme arayışlarına yol açtı.²⁴⁶

İnsanların kendini gerçekleştirme ve kişisel boşluk duygusu, kişileri farklı bir mecrada var etmeye sevk etti. Bu aslında insanın manevi rehberliğe duyduğu ihtiyacın farklı bir görüntüsü olarak da anlaşılabilir. Söz konusu boşluğu doldurma

²⁴³ Ekşi, s. 58.

²⁴⁴ Sayar, s. 41.

²⁴⁵ Tal Ben-Shahar, *Mükemmeli Aramak*, çev. Bülent Akat, Ankara, Elma Yayınevi, 2012, s. 31.

²⁴⁶ Ekşi, s. 63.

arayışı bazen “Tanrı” ile bütünleşme, bir dini “gerçek”le, ya da otoriter bir lider ya da gurubun güç ve kişiliğiyle birleşme isteği şeklini alabilir. Manevi olarak dolma ve rehberlik, bireyi aldatıcı ve kısıtlı dini pratiklere ya da toplu psikolojik eğitim maratonlarına, karizmatik politik liderlerin zorlamalarına, etik olmayan psikoterapistlere, hatta oldukça otoriter ve kontrolcü romantik partnerlere karşı aciz ve zayıf kılabilir.²⁴⁷ Görüldüğü gibi insanların psikolojik problemleri onları kişisel gelişim sektörünün kurbanları haline getirmektedir.

2.5. Yeni Dini Oluşumlar Ve Kişisel Gelişim İlişkisi

2.5.1. Yeni Dini Oluşumların Çıkış Sebepleri ve Sonuçları

“Yeni dini hareketler” kavramı, çoğu 1950’lerden sonra ortaya çıkıp, öncelikle 1945-1960’lar arasında Avrupa²⁴⁸ ve Kuzey Amerika’da görülmeye başlamıştır.²⁴⁹

Yeni dini hareketler, başta ABD olmak üzere modern toplumlarda gençlik arasında yaygın siyasal-kültürel protesto hareketlerine dinsel biçim ve içerik kazandırılarak,²⁵⁰ 1970’lerden itibaren de dünyada yaygın bir ilgi gören ve söylemlerinde “coşkun dini, ruhi ve felsefi yaşantı vaat eden” birbirinden farklı oluşumları ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁵¹

Yeni dini hareketler, bilimin ve politikanın çözemediği pek çok problemin bulunduğu ortamlarda görülmektedir. Aile müessesesi²⁵² ve Kilisenin çökmeye yüz tuttuğu, aradığı refahı ve huzuru bulamayan, insana ve topluma dair mekanist-

²⁴⁷ Ekşi, s. 69

²⁴⁸ Ali Rafet Özkan, “Seküler Dindarlık Biçimleri: Yeni Dini Hareketler”, Ankara, *Dinler Tarihi Araştırmaları IV*, S.6. 2008, s. 307.

²⁴⁹ Celaleddin Çelik, “Türkiye’de Dini Grupların Sosyolojisi”, *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, S.1, 2011, s.42.

²⁵⁰ Hüsnü Ezber Bodur, “Küreselleşme Bağlamında Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketler ve Türk Toplumuna Etkileri”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şûrâsı Tebliğ ve Müzakereleri*, Cilt I, Diyanet İşleri Bşk. Yayınları, Ankara, 2000, s. 15; Ekrem Sarıkçıoğlu, “Yeni Dini Akımlar”, Ankara, *Dinler Tarihi Araştırmaları-2*, (Sempozyum 20-21 Kasım Konya, 1998), 2000, s. 81.

²⁵¹ M.Ali Kirman, “Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, 1999, s. 223.

²⁵² Bodur, s. 19.

materyalist,²⁵³ görüşlerin hâkim bulunduğu bir zeminin ürünü olarak görülmektedir. Bu tür toplumlarda ortam, fertleri kimliksizleştirmiş, tatminsiz ve huzursuz insanlar haline getirmiştir. Kimliksiz, din ve aileden kopuk bu insanlar, içinde buldukları problemlerden kaçış yolu ve kurtuluş için teselli kaynağı olarak “Yeni dini hareketleri” görmektedir.²⁵⁴

Modern insan sosyo-ekonomik problemlerden ve modern hayatın baskısından bir kaçış yolu olarak bu akımlara yönelmektedir.²⁵⁵ Bu durum Batı toplumunun hızla sekülerizasyona²⁵⁶ maruz kalması neticesinde oluşturulan rasyonel ve liberal bir dini anlayışının “dünyayı büyüünden arındırdığı” söylene de, fertlerin dine olan ihtiyacını hiçbir zaman yok edemediğini göstermektedir.

Toplumsal değişimin bir sonucu olarak, bireylerin sosyal davranışlarını düzenleyen kuralların belirsiz hale gelmesi, geleneksel norm ve değerleri altüst etmiştir. Kitlelerin inançlarını sarsarak onları birbirlerine kenetleyen dayanışma biçimlerini zayıflatan sekülerizm²⁵⁷ ters istikamette yeni dini hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.²⁵⁸ Zira modern insanın modernist ve seküler bir yapıya sahip olması, bu tür anlayışların ana gerekçelerini oluşturmakta ve insanların kaybettikleri manevi alanı tekrar elde etmeyi umdukları akımlara yönlendirmektedir.²⁵⁹

Ahlaki belirsizlik, kültürel karmaşa, yapısal farklılaşmanın yarattığı girift sosyo-ekonomik sistemin kırılğan bir karaktere bürünmesi için yeni modern entegratif (bütünleştirici) mekanizmaların oluşturmuştur, Bunun neticesinde egoizm ve bireyseliğin yaygınlaşması, yalnızlık duygusu ortaya çıkmıştır. Moral belirsizlik, dünyanın aşırı materyalist ve gayr-i şahsi olarak algılanışı da yeni dini hareketlerin gelişmesi için uygun şartları hazırladığını söyleyebiliriz.²⁶⁰

²⁵³ Çelik, s. 85.

²⁵⁴ Kirman, s. 225.

²⁵⁵ Kirman, s. 226.

²⁵⁶ Özkan Ali, s. 310-311.

²⁵⁷ Ramazan Bıçer, “Heretik Bir New Age Tarikatı Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı”, *EKEV Akademi Dergisi*, Güz 2006, s. 28.

²⁵⁸ Kirman, s. 229.

²⁵⁹ Köse, s. 16

²⁶⁰ Bodur, s. 17.

Yeni dini hareketlerde dini özümsemeyen spiritualist bir anlayışın da kendine sıkça yer bulduğuna şahit olmaktadır.²⁶¹

“Yeni dini hareketlerin” ismindeki “dinilik” vasfına rağmen, özünde geleneksel din anlayışına meydan okuma vardır.²⁶² Bu akımlarda yaygın din anlayışına ve bunun yansıması olan resmi-dini kurum ve makamlara karşı saldırgan bir tavır izlenmektedir. Bu noktada üyelerine de rasyonel düşünce ve analizlerden ziyade irrasyonel bir tarzda duygusal olarak hareket etiklerine dair yaygın bir kanaat vardır.²⁶³

Barker’ın da belirttiği gibi, bu akımların en önemli özelliği, mistik tecrübeyi ön plana çıkarmalarıdır. Hareket öz yapısı itibari ile ruhçu bir çizgi eksenindedir.²⁶⁴ Ayrıca bu hareketler “Tanrı’yla veya kutsal varlıkla doğrudan ilişki kurduğunu” iddia etmekte ve “kutsalın doğrudan tecrübesi için imkân sunduğunu” söylemektedir. Bu türden aşırı söylemler insanlara çekici hale gelebilmektedir. Çünkü idealist, genç ve yeni bir üyenin gözünde, geleneksel dine karşı, “yeni bir din” söylemi heyecan verici ve merak uyandırıcı görünebilmektedir.²⁶⁵

New Age ruhsallığı herhangi bir mevcut dinden türemez. Bu ruhsallık dini olduğu kadar dini olmayan sembolik sistemlerin bireysel manipülasyonuna da dayanır. Bu manipülasyon bu sembollere yeni dini anlamlar yüklemek için yapılır.

Spangler’a göre New Age ne günlük hayattan koparan ne de şahsiyetinden uzaklaştıran bir kutsallıktır! O bu akımın “tam bir kutsallık ve bütünlük” gösterdiğini “kişinin bu dindarlıkla “ bedenine bürünmüş (enkarne olmuş) yüce Tanrı’nın ruhu ve tabiatı ile çok yakın iletişime geçtiğini” iddia etmektedir!²⁶⁶

Ünver Günay’a göre bu “hareketler”, geleneksel dini unsur ve uygulamalar ile modern toplum yapısı arasındaki bir çatışmanın sonucudur. O’na göre insanlar modern hayata uyumlu yeni enstrüman arayışındadır.²⁶⁷ Yeni Dinî Hareketler, üyelerine meditasyon, reenkarnasyon, içsel manevi huzur,²⁶⁸ şifa temin etme, başarılı

²⁶¹ Biçer, s.28.

²⁶² Biçer, s. 28.

²⁶³ Kirman, s. 226.

²⁶⁴ Biçer, s. 28.

²⁶⁵ Kirman, s. 230.

²⁶⁶ Özdemir, 2011, s. 8.

²⁶⁷ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1998, s. 443.

²⁶⁸ Köse, s. 20.

olma²⁶⁹, psişik deneyim, holistik sađlık²⁷⁰ üyeleri arası manevi kardeşlik tesis etme gibi alternatif sosyal ilişkiler ortamı sunmaktadırlar.²⁷¹ Ayrıca bu hareket, meditasyon gruplarının çalışmalarına katılma, kitap, müzik, kristal ve tütsü gibi malzeme alma, ruhsal rehberler, şifacılar ve şifacılara danışma gibi geniş bir yelpazede kendini anlatmaktadır.²⁷²

New age düşüncesi, astroloji, rüya, bitkisel tedavi, simya, Hristiyan sembolizmi, Şamanizm, Feng Shui, yeryüzü gizemleri, insan potansiyeli, doğal büyü, Aborjin geleneği, Taoizm, Zen, Budizm, Mistisizm, Sufizim, Eski yunan geleneği, Yahudi geleneği ve meditasyon gibi konulardan oluşan, eklektik bir yapıya sahiptir.²⁷³

M.c. Berg'e göre New Age literatüründe görülen on tavsiye bulunmaktadır: *Manevi/ruhsal ol, özgün/otantik ol, kendini bil, dünyayla bağlantı kur, meditasyon yap, pozitif düşün, kontrolü eline al, sağlıklı yaşa, basit yaşa, kendi iç sesini izle.*²⁷⁴ Dikkatlice bakılırsa bu söylemlerin hepsini kişisel gelişim kitaplarında bolca bulabiliriz. Hatta kişisel gelişim kitaplarının çoğunun bu kavramlar ve öneriler üzerine bina edildiğini görebiliriz.

Kısacası YDH'ler "sekülerizm, subjektivizm, kayıtsızlık, aşınmışlık, bireycilik, hazcılık, küreselleşme, çoğulculuk ve hızlı değişim ortamının" ürünüdürler.²⁷⁵

1980'lerden beri kişisel gelişim kitapları bütünleştirici olarak psikoloji, din ve bilimi birleştirmiştir. Bu kitaplar farklı inanç sistemlerinden olan insanları ortak bir noktada buluşturmak amacıyla yazılmaktadır. New Age kitapları, bireylerin gerçeklik, gerçek ve istenilen yaşam tarzı gibi konularda kendi fikirlerini oluşturduklarını kabul etmektedir. Ayrıca kompleks teoriler basitleştirilerek okuyucunun anlayabileceği seviyeye dönüştürülmektedir.²⁷⁶

²⁶⁹ Özkan Ali, s. 308.

²⁷⁰ Biçer, s. 29.

²⁷¹ Çelik, s. 85.

²⁷² Biçer, s. 29.

²⁷³ Ekşi, s. 122.

²⁷⁴ Ekşi, s. 130.

²⁷⁵ Özkan Ali, s. 310-322; Sarıkçıoğlu, s. 87.

²⁷⁶ Ekşi, s. 123.

New Age öğretisine dayanan kişisel gelişim kitapları (başta Jack Ensing Addington, Anthony Robbins, Dale Carnegie ve Stephen R. Covey gibi yazarlarınkiler olmak üzere) akıldan çok inanç ve duygulara önem vermektedir.²⁷⁷

“Düşündüğün neyse o’sun” popüler, kişisel bir gelişim felsefesidir, Deepak Chopra, Wayne Dyer, Shakti Gawain ve diğerleri tarafından yazılan kitaplarda ana hatlarıyla sergilenirler. Değişken, esnek, **“Kuantum evrende, enerjik düşünce ve duygu titreşimleri”** bir kimsenin yaşam şartlarını belirler. Zenginlik, aşk, mutluluk, sağlık, hatta fiziksel ölümsüzlüğe **“çekim yasasını-pozitif sonuçlar üreten pozitif titreşimleri”** anlayan bir kimse tarafından ulaşılabilir. Bu iddialar yalın bir gerçeklik olarak sunulur, modern fizikteki gelişmeler ve Doğu felsefesindeki içgörülerle desteklenir.²⁷⁸

Büyük dünya dinleri, dünya ile entegre olmuştur. Oysa yeni dini hareketler, onun pek çok kurumu ve kültürünün önemli bir kısmını reddetmek suretiyle dünya ile kavga halindedir. Bunlardan başka yeni dini hareketlerin toplumlar üzerinde çok büyük olumsuz etkileri de söz konusudur. Her şeyden önce onlar, başta Hıristiyanlık olmak üzere dünyanın en büyük beş dinini inkâr etmekle, dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunu karşılarına almış olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal barış açısından ciddi bir tehdit oluşturduklarını söylemek mümkündür. He ne kadar dini çoğulculuk anlayışları bunu tolera etmeye çalışsa da, dünya genelinde yaygın bir hoşgörü oluşturmak oldukça zordur.

Bu tür dini cereyanlar, insanların her türlü sınırlandırmalar, baskılar ve kısıtlamalardan ve hatta egemen dinlerin boyunduruğundan kurtulması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu temel çağrı ve iddiaları ile birlikte, kendi mensuplarının iradelerini “kendi tekellerine” almakta ve adeta insanları kendilerine köle haline getirmektedirler.

²⁷⁷ Özdemir, 2007, s. 301.

²⁷⁸ Kişisel Gelişim söylemleri dini kavramlarla yoğrularak yeni bir manevi din dili oluşturulup kendisini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Şu iktibasta bu görülür: “Bilinçaltımız, mıknaş gibidir. Kendi inançlarını yansıtan şeyleri çeker. Açıkçası, bilinçaltımızda belli bir inanç varsa, bilinçaltımız bu inanca uygun titreşimler yaratır ve bunu yansıtan veya buna uyan olayları ve insanları kendine çeker. Buna Evrensel Titreşim ve Çekim Yasası denir.” Grabhorn, s. 25; Ekşi, s. 130.

Taraftarları kendilerine bağımlı haline getirebilmek için beyin yıkama, ferdi ve grup terapileri, psiko-terapiler, uyuşturucu bağımlılığını yaygınlaştırma, gençliğin cinselliğe olan zaafından yararlanma ve eğlenceyi teşvik etme gibi yöntemlerden yararlanmaktadırlar.

Bu hareketler, gruptan ayrılanların sonunun hüsrana olacağı telkinleriyle taraftarları üzerinde psikolojik-baskı ve terör uygulamaktadır. Dolayısıyla yeni dini hareketlere mensup olan kişiler, kolayca gruptan ayrılamamaktadırlar. Şu veya bu sebeple dâhil oldukları grubu terk etmek isteyen kişiler, kendilerine verilen korku, şartlanma ve beyin yıkamaların etkisiyle ağır psikolojik travmalar yaşamaktadırlar. Satanizmde olduğu gibi psikolojik problemlerinin üstesinden gelemeyip çıkış yolu bulamayanlar intiharı son çare olarak görmektedir.

Bu tür grupları geleneksel dinlerden ayıran bir diğer özellik ise, taraftarları cemaatin bir üyesi olmaktan ziyade, müşteri olarak görmeleri ve onları maddeten, manen, ruhen ve hatta bedenen sömürmeleridir. Dolayısıyla taraftarlarını mali zarara uğratmakta, onları cinsel olarak sömürmekte, siyasi hilelerin yanında psikolojik teröre başvurmakta ve kendilerine yönelik eleştirilere karşı da baskı uygulamaktadırlar.

Netice olarak, bireysel sağlık, kurtuluş ve içsel harmoni sağlamak için bir takım pratikleri öngören yeni dini hareketlerin önemli bir güç elde ettiğini belirtmek gerekir. Nitekim saha kritikçileri de esoteriğin günümüzde ulaştığı milyarlarca Euro'luk bir pazara dikkatleri çekmektedir. Focus dergisinin haberine göre sadece Astrolojinin Avrupa'daki yıllık kazancı 150 milyon Euro'dur. Ayrıca ruh kurtarıcıları ve esoterik hayat danışmanlarının yıllık kazançlarının çeyrek milyar Euro olduğu ve bütün grupların yaklaşık olarak 9 milyar Euro'luk bir meblağa ulaştığı ifade edilmektedir.²⁷⁹

Hedonist gruplarda Tanrıyla özdeş kabul edilen "kozmik enerji", kendi yolunu sekste bulmakta ve kendi iddialarına göre güya buradan Tanrısal sahaya geçmektedir. Seks ve ruhçuluk bir enerjinin iki sonu olarak düşünülmektedir. Bu düşünceye göre cinsellik asla baskı altında tutulmamalı ve cinsellik ile Tanrısallığa geçişin önü açılmalıdır!²⁸⁰

²⁷⁹ Özkan Ali, s. 322.

²⁸⁰ Özkan Ali, s. 322

YDH'nin değişik açıklamalarında Tanrısal enerji cereyanına (sekse) kendini teslim etme, bilhassa üstada teslim etme, onu cisimleştirme olarak değerlendirilmektedir. Kişinin kendini üstada cinsel açıdan teslim etmesi, cinsi birliktelik ve erotik orgazm vasıtasıyla onunla sevgi birliğine girme olarak kabul edilmektedir.

Bu durum, yaratılmışların en kıymetlisi olan insanın, batıl, sahte, cerbeze dolu bir yaklaşımla nasıl sömürüldüğünün çok açık bir göstergesidir. Adında “din” bulunan bu kara, karanlık sömürü dolu akımlar, insanlığın en büyük sermayesi olan gençlerin sahip oldukları fitri enerjii öldürmekte, cinsel duygularını kötü arzularına alet etmektedir. Üstelik bu hareket, gençleri diğer büyük dinlerin baskısından kurtardığını iddia edebilmektedir!

Biraz akıl ve basiretle değerlendiren için, bu süslü iddialarına rağmen, onların taraftarlarını maddeten ve manen kendilerine bağımlı modern köleler haline getirdikleri görülür.

Çünkü başlangıçta kendilerine sınırsız hürriyet vaat edilen bu grupların müntesipleri büyük miktarda maddi bedel ödemelerinin yanında ahlak, manevi ve hatta hayati bedeller de ödemek durumunda kalabilmektedir.²⁸¹

Genel bir değerlendirme yaptığımızda kişisel gelişim kitaplarının yeni dini oluşumları desteklediği ve bu oluşumlara literatür bilgi sağladığı, okuyucunun arayışlarını yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Çünkü “*Zenginlik, aşk, sağlık, mutluluk, fiziksel ölümsüzlük, çekim yasası, kuantum yasası, spiritüellik, pozitif düşünce, kendini gerçekleştirme, sonsuz mutluluk ve bilgelik, Tanrılaşma, evrenle birliktelik kurma*” gibi birçok kavram ile kişisel gelişim kitaplarının yeni dini oluşumlardan etkilendiği görülmektedir. Şimdi bunların nasıl gerçekleştiğini inceleyelim:

2.5.2. Kişisel Gelişim Kitaplarındaki Hak Dine Alternatif Dini Figürler

Geçen asrın ikinci yarısından itibaren Batı toplumlarında sanayileşme, şehirleşme ve sekülerleşmenin²⁸² getirdiği bir sonuç olarak, yoga ve meditasyon gibi Uzakdoğu düşünce sistemleri ve uygulamaları giderek önem kazanmıştır.²⁸³ Batı'da kapitalizmin yalnız bıraktığı insanlar kendilerini manevi açıdan boşlukta hissetmeye

²⁸¹ Özkan Ali, s. 322.

²⁸² Özkan Ali, s. 310.

²⁸³ Kirman, s. 228.

başladılar. Modern yaşamın oluşturduğu sıkıntılar çeşitli ruhsal hastalıklara neden oldu. Batı insanı ruhsal anlamdaki rahatsızlıklarını gidermede Hıristiyanlığın yetersiz kaldığı durumlarda farklı arayışlar içine girdi. Bu esnada meditasyon, yoga gibi Uzak-Doğu düşünce sistemi, Batı insanının ilgisini çekti.²⁸⁴

Günümüzde tüm dünyada şifacılık, medyumluk, ruhçuluk ve gizcilik kavramları çerçevesinde faaliyetlerini yürüten, sağlıklı yaşam, mutluluk,²⁸⁵ başarı gibi söylemlerle çağımızın modern insanına sunulmakta olan, özde Doğu Dinlerine dayanmakla birlikte, kendilerini din ve inanç sistemi olarak tanımlamaktan kaçınan birçok akım bulunmaktadır.²⁸⁶ Batı'da yeni dinî hareketler adıyla anılan bu akımlar, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de belirli çevrelerde müşteri bulmaktadır. Faaliyetlerini düzenledikleri kurslar, seminerler, toplantılar, muhtelif yayınlar, internet aracılığıyla ve kişisel gelişim kitaplarıyla yürütmektedirler.

Kişisel gelişim kitaplarında sıkça kendine yer bulan meditasyon²⁸⁷ ve yoga, bir nevi insanların karşılaştıkları ruhsal ve psikolojik sorunlardan kendilerini koruma ve kollama görevini üstlenmişlerdir.

İslam'ın özü olan tevhide zarar veren birçok ritüeli içinde barındıran bu tür uygulamalar, kişisel gelişim kitaplarında farklı adlar altında sunulmaktadır. Bunlardan birisi "rahatlamadır" ki şu şekilde örneklendirebiliriz; "*İçiniz olumsuz duyguyla dolduğu zaman durun ve derin bir nefes alın. Tekrarlayın: "Bedenim huzur ve sakinlik peptitleri salgılıyor. Yumuşak bir huzur ve rahatlama dalgası içime yayılıyor. Olumsuz bir tepkiyi ateşleyen bir şey gördüğünüzde ya da yaşadığınızda tekrarlayın: "Bunu boş verebilirim. Bırakıyorum ve rahatlıyorum. Huzuru seçiyorum."*

²⁸⁴ Nasuh Günay, "Yoga'nın Mahiyeti ve Çeşitleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19, 2007, s. 52.

²⁸⁵ Kutsal Dalai Lama ve Howard C. Cutler, *Mutluluk Sanatı*, çev. Güneş Tokcan, İstanbul, Dharma Yayınları, 2001, s. 21, 32.

²⁸⁶ "Bu neslin insanları protestodan seminere ve yogaya hemen her şeyi, grup halinde gerçekleştirdiler" Jean M. Twenge, *Ben Nesli*, çev. Esra Öztürk, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2009, s. 21.

²⁸⁷ Adrian Calebrese, *6 Adımda İstediyin Her şeyi Elde Et*, çev. Ayşe Kara, İstanbul, Kalipso Yayınları, 2012, s. 38.

²⁸⁸ Sandra Anne Taylor, *Kuantum Başarı*, çev. Buket Yılmaz, İstanbul, Crea Yayınları, 2009, s. 108. Tövbe etmek, kişisel gelişim kitaplarında kişinin kendisiyle barışık olması, yaptığı kötülükleri

Kendi sesini duyma; “Gözlerinizi kapayın ve başınızın üstünde parlak bir yıldızın varlığını gözünüzün önüne getirin, ışığın başınızdan parmak ucunuza kadar vücudunuzun her hücresine sızdığını hayal edin. Şanslı hale geldiğinizi bilmenin mucizevi duygusunu deneyimleyin.”²⁸⁹

Dinginleşme, evrenle ve Tanrısal Ruhla ilişkiye geçme; “Derin bir meditasyon haline ulaştığınızda, bilinçaltı zihninizde kilitli kapı açılacaktır. Burada arzuladığınız yaşamı yaratma gücünüz yatar. ”Meditasyonun mucizesi budur, ölümü Tanrı’ya dönüştürmesi. Meditasyon ölümü Tanrı’ya dönüştürebilirse, yaşam hakkında söylenecek ne kalır? Doğal olarak yaşamı da büyük vecd haline dönüştürür.”²⁹⁰

Benliğini tanıma²⁹¹, düşünce gücü,²⁹² evrensel enerjiyi kullanma ve isteklerini evrenle yerine getirebilme adları altında şöyle iddia edilmektedir; “Düşünce gücü, bu insanların tekelinde değildi. Sizin ve herkesin düşünce gücü var. Yapmanız gereken tek şey onu kullanmak. İşte o zaman hayalinizde canlandırdığınız insan olacaksınız çünkü etki ve tepki yasası işleyince, en baskın düşüncelerinizin içten ve dış çekimden yarattığı yeni öğeleri hayatınıza getireceksiniz” “Sessizliğin gücünde, varlığınızın en derin yerinde Tanrı Ruhunu

kabullenmesi olarak anlatılmaktadır. Böylece Allah’a ihtiyaç duymadan kişinin günahlarından kurtulduğu iddia edilmektedir.

²⁸⁹ “Julia Hastings, *İsteyin, Düşleyin Sahip Olun*, çev. H. Betül Çelik, İstanbul, Sistem Yayınları, 2003, s. 24, 66.

²⁹⁰ Bu eserlerde Tanrısal ruhla iletişime geçme, geleneksel dinlerde kabul edildiği gibi sadece bir dua değil, onlara göre, “insanın içindeki tanrısal yanla iletişim kurması” olarak tarif edilmekte, istek ve arzuların evren aracılığıyla hayata geçeceği iddia edilmektedir: Addington şöyle der: “İçinizdeki gerçeğin Öz’ü, ihtiyacınız olan her şeyi öğretir ve yürümeniz gereken yolu size gösterir.” Jack Ensing Addington, *% 100 Düşünce Gücü*, çev. Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşa Yayıncılık, 1996, s.91; Calabrese, s. 102; Taylor, s. 68; Osho, *Devrim*, Editör; Pantha Nirvano, çev. Işıl Ölmez, İstanbul, Butik Yayıncılık, 2010, s. 55, 266.

²⁹¹ Natalie Reid, *Kuantum Mucizesi*, çev. Pelin Tornay, İstanbul, Omega Yayınları, 2007, s. 103.

²⁹² Çekim yasası aracılığıyla istek ve arzuların olacağını iddia ederek, Allah’ın irade ve kudreti ve O’nun âleme müdahil olduğu ıskalanmaktadır: Claude M. Bristol, *İnancın Büyüsü*, çev. Biray Anıl Birer, İstanbul, Koridor Yayıncılık, s. 248; James Arthurray, *Sipiritüellik Nedir? Nasıl Kullanılır?* çev. Merve Duygun, İstanbul, Butik Yayıncılık, 2008, s. 47.

bulacaksınız. Ancak o zaman Tanrı Ruhunun ve insanın bütünlüğünü göreceksiniz.” Bu ifadelerde alternatif dini ritüeller ve uygulamalar karşımıza çıkmaktadır.²⁹³

İktibaslarda görüldüğü gibi, belirli hareketlerle insanlar “Tanrı ruhu”, “kâinat enerjisi” “kâinattaki çekim yasası” ile iletişime geçmeye çağrılıyor. Modern insan bu ruh ve enerji ile problemlerini çözmeye yönlendirilmektedir. İnsanın üstünde bir yıldız hayali ile kötümserlik duygularını yenilebileceği önerilmektedir. Bunlar dua ve ibadeti andırmakla birlikte sadece İslam değil, vahiy kaynaklı dinlerin de dua ve ibadet kalıplarına uymuyor. Kur’ân’da bize sunulan ibadet ve duaya ise tamamen zıt olduğu açıkça görülmektedir.

2.5.2.1. Yoga

Bunlardan ilki olan Yoga, Sanskritçe, “bağlamak”, “birleştirmek” anlamına gelen Yuj veya “Joug” kökünden gelmektedir. İnsanın enerjisini belli bir gayeye yöneltmeyi hedef alan disiplindir. Bir irade eğitimi yoludur. Egzersiz ve antrenman anlamına da gelmektedir. Gita’da insanları kurtuluşa ulaştıran yol olarak gösterilir.²⁹⁴

Ayrıca buna Hind fakirizmi de denmektedir. Yogayı ruhî yaşama ve bedene egemen olmayı amaçlayan Hind felsefe sistemi olarak da tanımlayabiliriz.²⁹⁵ Dini bir yönünün olmadığı, insanların zihinsel ve bedensel arınmasını amaçlayan bir “alıştırmalar bütünü” olduğu söylene de bu doğru bir yaklaşım değildir. Zira yoga sistemi ilk defa IV. Yüzyılda Patanjali’nin Sutralarında, “idrakteki bütün değişikliklerin ortadan kalkması” olarak tarif edilir. Dolayısıyla uzak doğu dinleriyle özellikle Hinduizm’le ve onların din anlayışlarıyla yakından irtibatlıdır ve bu dini bir ritüeldir.²⁹⁶

²⁹³ Kişisel gelişim kitaplarında dua form değiştirerek, insanın Allah’a yalvarıp yakarması yerine; “kendi niyetini bilinçaltına kabul ettirmesi” olarak görülmektedir: “Kısacası yapmanız gereken tek şey, ona sahip olmanın nasıl bir şey olacağını hayal etmek, onun elde edilmesi için neler gerektiği hakkında düşünmek, ardından zihninizi düzenli olarak hayalinizin üzerine odaklamanızdır.” Mckenna, *Hayatınızı 7 Günde Değiştirin*, çev. İbrahim Şener, İstanbul, Pegasus Yayınevi, 2013, s. 120 “Dua olduğuna inanmak üzere koşullandırdığımız şeylerin çoğu, dizlerinizin üzerinde çıkardığımız gürültüden başka bir şey değildir. Gerçek dua, niyetinizi ve istediğinizi net bir şekilde bilinçaltınıza göndermek ve onu daha yüksek bir bilince yönlendirmektir.” Arthurray, s. 80.

²⁹⁴ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, Ocak Yayınları, 1997, s. 103.

²⁹⁵ Selim Özarslan, *Günümüz İnanç Problemleri*, Ankara, Nobel Yayınları, 2012, s.141.

²⁹⁶ Özarslan, s. 141.

Büyük dilci Panini yogayı “yüce olanla birleşme” olarak tanımlar. Buna göre yoga özgürlüğü bulma çabası ve bilimidir. Maddi âlemden kurtulma ve evrensele varmayı da ifade eder. Vedantacılar da yogayı kişisel atmandan evrensele dönüş olarak izah ederler. Upanişatlar’da da “ferdi ruhun, evrensel ruhla birliği” şeklinde tarif edilmektedir.

Diğer taraftan yoga; öz disipline hitap eden çeşitli gelenekleri, günümüzde Batı’da yaygın olarak uygulanan; denge, koordinasyon, esneklik ve meditasyonu geliştirmeyi amaçlayan fiziksel egzersiz formlarını da kapsar. Bu bağlamda yoga meditasyona hazırlayıcı bir rol oynamaktadır.²⁹⁷

İnsanın benliğini ve bedenini eğitmesine dayanan yoga, Hindu dininde bütün Tanrıların en üstünde olduğuna inanılan ilahi ruh ya da Brahma’ya ulaşabilmek ve onunla bütünleşebilmek için uygulanan yöntemlerden birisidir.²⁹⁸

2.5.2.2. Meditasyon

“Meditasyon;²⁹⁹ zihni düşüncelerden arındırma veya zihinsel enerjiyi bir noktaya yoğunlaştırma gibi yöntemlerle kişiliğin geliştirilmesi, ruhsal problemlerin çözülmesi veya stresin dağıtılarak başarı oranının artırılmasını amaçlayan bilgi ve teknikler bütünüdür.³⁰⁰” Yeni dini akımların bir kısmı meditasyonu önemli bir ibadet olarak kabul etmekte ve uygulamaktadır.³⁰¹

Onlar meditasyonu insanın hayattaki başarısının temeli olan derinlerdeki potansiyel enerjinin ve zekânın geliştirilmesi sonucu kişiyi rahatlatan, onu enerjik

²⁹⁷ N. Günay, s. 55.

²⁹⁸ Özarslan, s. 141.

²⁹⁹ “Meditasyonun Tanrı’yla ilişkisi yoktur. Tanrı’yla ilgisi yoktur; seninle, zihninle ilgisi vardır. İçinde bir sessizlik, derin bir sessizlik yaratılması gerekir. O mutlak sessizlikte Tanrı’nın varlığını hissetmeye başlayacaksın.” Bu tarife göre meditasyon uygulaması panteizme örnek teşkil eden bir yaklaşım olarak görülebilir. Nitekim bu uygulamayı öneren kitaplarda insanın, evrenin ve tanrının aynı ve birbirinden bağımsız olmadığı iddia edilmektedir. Osho, s. 52.

³⁰⁰ Özarslan, s. 143.

³⁰¹ Meditasyon bir ibadet modeli olarak sunulmaktadır : “Dini ya da dünyevi, bütün tozu bırak. Gözlerini temizle; meditasyonun amacı budur. Geçmişin varlığından silinmesine izin ver. Şimdi burada ol; o zaman ışılayacak ve görebileceksin. Tanrı başka yerde değil, Tanrı şimdi buradadır! Tam bu anda.” Osho, s. 37.

hale getiren bir teknik olarak tanımlamaktadır.³⁰² Meditasyonun amacı, yaratıcılık, zekâ ve enerjiyi geliştirip arttırmak, böylece hayatta sağlık, mutluluk ve başarının keyfini çıkarmaktır.³⁰³

Meditasyon uzak doğu dinleriyle ilişkin olarak yüzyıllardan beri uygulanmakta olan bir yöntem olup, önceleri insanların iç dünyalarını anlamaları için kullanılan bir eylem biçimiydi. Günümüzde ise birçok birey meditasyonu günün yorgunluk ve stresini azaltmak veya rahatlamak için kullanmaktadır. Bu yöntemi benimseyenler, meditasyonun bedene derin bir rahatlama ve sakinlik verdiğini, zihni ise olabildiğince durgunlaştırdığını, stres, gerginlik, sürmenaj vb. zihinsel sorunlara karşı dayanıklılık kazandırdığını, konsantrasyon yeteneğini artırdığını ifade ederler.³⁰⁴

Ayrıca meditasyonun sorunlarımızı kendi düşüncemizle çözmemizi sağladığını, zihindeki karmaşık duygu ve düşünceleri düzene soktuğunu, bireyi dış etkenlerin kölesi olmaktan kurtarıp, kendisinin efendisi yaptığını, özgüveni, iş ve yaratıcı gücü geliştirdiğini de söylerler.

Son olarak meditasyonun kişiyi biyolojik olarak gençleştirdiğini, pozitif düşünceyi geliştirdiğini, insanın içinde uyuyan ışık ve gizli gücü keşfettireceğini, bireyi daha insancıl yapacağını, daha da önemlisi sevgi, saygı kazandırıp iç ve dış temizliğe daha çok önem verdireceğini, bedendeki enerjinin stoklanmasını, ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlayacağını ileri sürerler.³⁰⁵

Meditasyonun bireyin duygusal ve fiziksel yapısına olumlu yönlerden etki yaptığı ve onu bir süreliğine olsa da dinlendirdiği kabul edilebilirse de nihai huzur ve dinginliğe ulaştırması mümkün görünmemektedir. Bilgiyi dinden, maneviyata olan ihtiyacı rasyonalite ve mantıktan, en fenası da dil ve düşünce sürecini kutsaldan uzaklaştırarak, bilginin kutsal niteliklerini yok etmeyi hedefleyen “izm”ler ve analitik felsefenin girdabına düşmüş, bu nedenle kutsaldan hızla uzaklaşarak dünyevileşen günümüz insanı, aradığı beden ve zihin huzurunu, kaybettiği kutsal değerlerine yeniden dönerek bulabilir. Zira İlahi mesajın son esintisi İslam, bütün

³⁰² “Meditasyonla geri gidip tarihimizi olmasını istediğiniz gibi yeniden yazabilir ve böylece duygusal olarak verdiği hasarı iyileştirmiş olursunuz.” Reid, 53, 56, 98, 108.

³⁰³ Ali İhsan Yitik, “Doğu Kökenli Batılı Akımlar”, *Diyanet Aylık Dergisi*, S.221, 2009, s. 8.

³⁰⁴ Özarslan, s. 143.

³⁰⁵ Özarslan, s. 143.

dünya coğrafyasında, inanç, ibadet ve ahlak ilkeleriyle günümüz insanına dünya ve ahiret mutluluğunu vaat etmektedir.³⁰⁶

Bu tür akımlar insanlara yaklaşırken hayatlarının anlam kazanacağını ve hayattan zevk alacaklarını ileri sürmektedirler. Bunun için de insan fitratına uymayan bir sürü önerilerde bulunmaktadırlar. Hâlbuki İslâm'a göre hayatın anlamı ancak fitrata uygun yaşamakla gerçekleşir. Yeryüzündeki gelmiş geçmiş hiçbir din ve ideoloji bunu sağlayamamıştır. Ancak insanın fitratı, her türlü muhteşem teknik gelişmelere, maddi ilerlemelere rağmen tabiatı gereği gerçek mutluluğu bulamamakta, büyük bir manevî boşluğa düşmektedir. Bu boşluk Allah'ın sınırlarını aşmak ve nefesine zulmetmektir.

Yeni dini akımlar fitrata aykırı birçok ritüeller icat etmişler. Bu ritüellerle insanları hayatın anlamını elde etmesi, huzura ulaşabilmesi bir tarafa, bu akımlara kendini kaptıranlar çevresine zarar veren birer insan haline gelmektedir. Gençliğin baharında birçok gencin ve grupların manevi boşluk içinde bocalaması ve intihar etmesi bunun en açık göstergesidir.

Allah'a gerçek manada kulluk, ibadetlerin bütün manalarını bizzat yaşayarak olur. Bu şekilde yapılan kulluk da insanın insan-ı Kamil, olmasını sağlar; insanı hem dünya hayatında hem gelecek hayatında mutluluğa götürür. Hayatın anlamlı hale gelmesi için kişinin öncelikle ruhsal yönden sağlıklı olması gerekir. İslâm, bir iman ibadet sistemi olarak her türlü fiziksel ve ruhsal hastalıklara karşı hem koruyucu hem de iyileştirici birçok tedbirler almıştır. Allah'ın emri olan ibadetler yerine getirildikçe huzurlu ve sağlıklı bir ruh ve beden yaşantısı sürdürülebilir.

2.6. Kişisel Gelişim Kitaplarının İçeriğine İlişkin Bir Bakış

2.6.1. Kişisel Gelişim Kitaplarının Üslubu

Kişisel gelişim kitapları D. Grodin'e göre pek çok farklı türü kapsamaktadır. Kitapçılarda "benlik", "sağaltım", "ilham", "kadın çalışmaları", "ebeveynlik", "new age" olarak isimlendirilmiş raflarda bulunabilir. Kişisel gelişim kitapları, fiziksel sağlığın nasıl geliştirileceğinden başlayarak, finans, öz saygı ve ilişkilerden, alkolizm,

³⁰⁶ Özarslan, s.144.

çocuk istismarı ve depresyondan nasıl kurtulacağınıza kadar çok geniş bir yelpazede tavsiyeler sunarlar.³⁰⁷

Kişisel gelişim kitapları, herkesin anlayabileceği ve akılda kalıcı tumturaklı sözlere, özdeyişlere ve basitleştirmelere dayalı kişisel dili, yaşam deneyimlerini aktarmayı esas alan anlatım tarzını kullanmaktadır. Kişisel gelişim kitapları, analize dayalı yöntemleri ve eleştirel düşünceleri pratikte kullanabilir bulmayarak dışlamaktadır. Ayrıca kitapların bilince değil bilinçaltına seslenmesi, hafıza gücü gibi arkaik performanslara önem vermesi ve kültür aktarma biçimi olarak didaktik öykü anlatma biçimlerini canlandırması nedeniyle; modernlik öncesi sözlü kültür dönemine ait unsurları ve dolayısıyla monologa dayalı retoriksel söylemleri bünyesinde barındırdığından yeni değil, eski bir iletişim anlayışını savunmaktadır.³⁰⁸

Kişisel gelişim kitapları hayatın her alanında kendini etkin ve yetkin gören bir anlayışın ürünü olarak, yeni bir yaşam biçimi sunduğunu iddia etmektedir. Bunu da yaparken kişisel ve sosyal sorunları gidermeye dönük bazen kurgusal bazen de yaşanmış hayat hikâyelerinden ilham alır.

Kişisel gelişim kitapları akademik olmaktan ziyade genel olarak popülasyona dönük kitaplardır. Bunun en önemli sebebi ise, bu alanda kitap yazan yazarların ciddi bir akademik unvana sahip olmamaları ve daha çok şahsi tecrübelerinden yola çıkarak değerlendirmelerde bulunmalarındır.³⁰⁹

Bu kitaplar okuyucusuna daha çok, bilgi, yardım, bilgilendirme, rehberlik, yeni bir anlayış ve iç görü kazandırmayı amaç edinmişlerdir. Bu boyutta felsefe, mistisizm ve öz farkındalıkla ilgili literatürün kişisel gelişim kitaplarının içine dâhil olduğunu gösterir.

Kişisel gelişim kitapları aynı zamanda birer popüler kültür ürünüdür. L. Lowenthal'a göre popüler kültürün ürünü gerçek sanatın özelliklerinin hiç birini taşımaz, tersine popüler medya kültürü kendine özgü özellikler taşır. Bunlar standardizasyon, muhafazakârlık, yalancılık, manipüle edilmiş tüketim nesnesi olmak gibi özellikler gösterir. Medyanın değerlerden uzaklaştığı ve eğlence ile dikkat

³⁰⁷ Ekşi, s. 18.

³⁰⁸ İlker Özdemir, "Kişisel Gelişim Kitaplarının Eleştirel Bir Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, S.2, 2010, s. 69.

³⁰⁹ Ekşi, s. 26.

dağıtmanın dışında bir şey vaat etmediği³¹⁰ tenkidi bu kitaplar hakkında da geçerlidir.

Kişisel gelişim kitaplarında uygulanabilir modeller oluşturma ve kolay anlaşılır bir dil kullanma, basitleştirme ve sığlaştırmadan yana bir tutum sergilenmektedir. Ayrıca kişisel gelişim kitapları sözlü kültürü ve sözelliği ön plana alan bir anlatım yapısına sahiptir.³¹¹

Bazı yazarlara göre kişisel gelişim kitapları okuyucu için “sanal bir dünya” yaratarak onu yanıltır. Kişisel gelişim kitapları bir kurguya dayanır. Zamandan ve bağlamdan (yer/kontekst) bağımsız, ideal bir yer. Okuyucunun yaşadığı ve mücadele ettiği, karar vermesinin bir şeyleri kaybetmek anlamına geldiği yerin aksine, kişisel gelişim kitaplarının ideal dünyasında istekler her zaman gerçekleşir ve bireyle toplum arasında hiçbir çatışma yoktur.³¹² Kişisel gelişim kitaplarının dünyası tanıdık, doğal ve evrensel görünür; ancak bunlar birer mittir. Kişisel gelişim kitaplarının anlatım tarzı, doğunun hikâyelerine ve insanın pozitif potansiyeline yaptığı övgülerden dolayı 19. Yüzyılın popüler dinlerine benzetilebilir.³¹³

Tatmin edici, paylaşılan bir inanç sisteminin yokluğunda, postmodern birey gerçeği kişisel bir deneyim içinde arayabilir. Birçok kişisel gelişim kitabı arkadaşlar arasında geçen konuşmaların yazılı bir formu gibi gözükür. Bu kitaplar genelde kişisel anekdotlarla ve diğer insanlarla ilgili nükteli, kısa hikâyelerle tatlandırılmış bir formattadır. Bir bakıma, kişisel gelişim kitabı, bildiği iddiasında olan bir kimsenin gözünden dünyanın tarif edildiği bir seyahatnamedir.

D. F. Scholz ise kişisel gelişim kitaplarının ticari yayınlar olduğunu vurgular ve şöyle tanımlar; kişisel gelişim kitapları kişinin özel ya da sosyal yaşamındaki istenmeyen yönlerini değiştirmeyi vaat ederek üretilmiş ticari yayınlardır.³¹⁴ Ayrıca kişisel gelişim kitapları kişinin kendini teşhis ve bu teşhise

³¹⁰ Şirin, s. 21.

³¹¹ İlker Özdemir, *İletişimin stratejikleştirilmesi: Kılavuz Kitaplar, Kişisel Gelişim Kursları ve İletişim Eğitimi Seminerlerinin Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 201.

³¹² Ergün Yıldırım, *Kişisel Gelişimin Sosyolojisi*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2003, s. 19.

³¹³ Şirin, s. 23.

³¹⁴ Yıldırım, s. 12.

dayanarak kitabın okuyucu tarafından seçilip ona başvurması gibi özelliklerinden de bahseder.³¹⁵

Kişisel gelişim kitaplarının insanların gelişimlerini nasıl tamamlayacakları ve başarılı ve mutlu olmak için ne tür yöntemler izlemeleri gerektiğine dair yazılan senaryoları ile bireylere yardım edilmeye çalışıldığı savunulurken, arka plandaki sistem ve sistemin ana birimi olan işletme çıkarları ise bu görüntüde gözden ırak kılınmaya çalışılmaktadır.³¹⁶

Kişisel gelişim kitaplarının yazarları geçmişten yararlı ve kullanışlı buldukları her şeyi korumaya ve kullanmaya çok heveslidir, ancak kitaplarında önerdikleri program ve teknikler “yeni” olarak lanse edilir. Yani aslında “eski” olan birçok şey yeni olarak paketlenip sunulmaktadır.

Bu iletişim anlayışı kendisini: yenilik iddiasının yanı sıra nitelikli, özgürlük ve özerklikten yana, insan odaklı, eşitlikçi, demokratik ve katılımcı ve açıklık ve içtenlikten yana bir yaklaşım olarak sunmaktadır.³¹⁷

Kişisel gelişim kitaplarının başvurduğu yöntemlerden birisi de yazarların kendi dönüşümlerini anlatarak, kendi dönüşüm ve başarılarına şahitlik edilmesini istemeleridir.

Kişisel gelişim yazını öykü anlatımını ve öğüt vermeyi öne çıkaran bir model sunmaktadır. Bu model bilimsel veya düşünsel bir çabanın ürünü olmayıp, yaşam deneyiminden süzülüp gelen öğütler verilmesine dayalı geleneksel kültür aktarma biçimlerinden devşirilmektedir.³¹⁸

Sorunlara çözümler öneren, fakat bu sorunların analizine ise duyarız kalan kişisel gelişim yazını teferruatlı ve incelikli düşünmeyi dışlayarak, kafa karıştırmayan, basitleştirilmiş ve pratik yararı olan eylemden yana tavrıyla eyleme yönelik olmayan bilgi ve sözü değersizleştirmekte, entellektüel uğraşları dışlayıp sıradanlığı yüceltmektedir. Hatta bilimsel, entellektüel ve politik çabaları pratikte yararsız ve hatta zararlı olarak görüp aşağılar. Böylece tümüyle pratik yarara odaklanmamızı salık verir. Bunun için basitleştirmeden yana olan ve özlü ve özlü benzeri tumturaklı sözler ve deyişler sıklıkla kullanılan unsurlar olarak karşımıza

³¹⁵ Şirin, s. 24.

³¹⁶ Özdemir, 2010, s. 67.

³¹⁷ Özdemir, 2010, s. 68.

³¹⁸ Özdemir, 2010, s. 69.

çıkar. Kişisel gelişim kitapları para-bilimsel alanlardan ve yaşam öykülerinden *anekdotlar* ve *sloganlar* ile bezenmiş *sığılaştırıcı/retoriksel* anlatısı ile muhakememizi tatmin etmeye değil, duygularımızı harekete geçirmeye çalışır. Kişisel gelişim kitaplarının en belirgin ortak özelliklerinden birisi de, basmakalıp yargılarla dolu ve sentetik alışımlara dayalı, estetik ve düşünsel açıdan niteliksiz ürünler olmalarıdır.³¹⁹

Modern toplumda artık bireyler kariyer, ebeveynlik, diyet ve fitness, kendini ifade ve sunuş, iç görüşü kazanma, ruhsal sıkıntılarla başa çıkma, insani ilişkilerde mesafe alma, hayata anlam verme ve hayattan lezzet almak, iç dinginliğini sağlamak, mutlu bir yaşam sürmek için kişisel gelişim kitaplarını kendisine rehber ve referans almaktadır.

Genel olarak kişisel gelişim kitapları muhataplarına kişisel ve sosyal alanlarda karşılaşılabilecekleri her türlü problemlerle başa çıkma yöntemi ve rehberliği sunmaya gaye edinmişlerdir. Modern dünyanın getirdiği liberalleşme, bireyselleşme olgusuna karşı kişisel gelişim kitapları bireyi hedef alan, özgüveni yüksek, yüksek rekabetle başa çıkabilen, kendini sürekli yenileyen ve becerilerini geliştiren, kaygı ve depresyonla mücadele edebilen, kendi inancını oluşturup bununla huzur bulmaya çalışan bir kişiliği kendisine hedef almaktadır. Ancak tezimizin ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, bu hedefe yönlendirilen insanların içine düştükleri psikolojik, ekonomik ve sosyal problemler, kişisel gelişim kitaplarının ortaya koyduğu insan tipi ve dünya tasavvuruyla örtüşmemektedir.

³¹⁹ Özdemir, 2010, s. 71.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEVHİD AKİDESİ BAĞLAMINDA KİŞİSEL GELİŞİM KİTAPLARININ İNCELENMESİ

3.1. Kişisel Gelişim Kitaplarında Tanrı-Âlem-İnsan İlişkisi

3.1.1. Kişisel Gelişim ve Spiritüalizm

Spiritüalizm ya da öte âlemcilik terimi Latince “ruh” anlamına gelen “spiritus” sözcüğünün sıfatı “spiritualis” sözcüğünden türetilmiş olup ruhçuluk anlamında kullanılmaktadır. Türkçe’de *tinselcilik* olarak da adlandırılmaktadır. Günümüzde dinsel, mistik ve felsefi alanlarda pek çok akım, ekol ve gruplar kendilerine *spiritüalist* adını vermekteyse de aralarında ilke, görüş ve kavram bakımından önemli farklar bulunmaktadır. Aralarındaki temel ortak nokta, ruh denilen manevi bir unsurun varlığını kabul etmeleridir.³²⁰

Spiritüalizme birçok alt kategoriye ayrılmıştır: Astroloji, inanç, bilinçlilik ve farkındalık, yaratıcılık, enerji şifacılığı ve enerji tıbbı, aydınlanma, iman, burçlar, imgelem, içsel barış, sezgi, meditasyon, mucizeler, mistisizm, yeni çağ, nümeroloji olumlu düşünme, psişik okumalar, spiritüel rehberlik ve tarot gibi konular bu bölümlerden sayılabilir.³²¹

Spiritüalizm son zamanlarda kişiye özgü olarak ele alınmaktadır. Çünkü maneviyatta yaşayan her bir kişi hayat ya da deneyim açısından farklı boyutta ve şekildedir. Böylece dinler ve mezhepler farklı manevi etkileşimler yaratır. Bu da dini boyutta ve dini gerçeklerde farklı deneyim, tasvir ve adlandırmaya sebebiyet vermektedir.

21 yy.’a gelinceye kadar yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal olayların sonucu olarak gelenekten kopma, dinlerin sosyal etkilerinin zayıflaması, değerlerin değişmesi, boşluk duygusu, boş zamanların artması, aile yapısının ve diğer kurumların dönüşmesi gibi olaylar karşısında modern insan yeni başvuru kaynakları aramaktadır. Modern dönem insanı bireyleşen, yalnızlaşan, kısmen özgürleşen,

³²⁰Wikipedia, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Spiritüelizm>, 01 Haziran 2014.

³²¹ Ekşi, s. 179.

doğaya ve kendine yabancılaşan, eski ve geleneksel kurumların kısıtlayıcı olduğu kadar koruyucu da olan kalkanından mahrum kalan bir varlığa dönüşmüştür.³²²

Modern insan, hayatında bir yandan çok seçeneğe sahip olmanın avantajını yaşarken öte yandan bu seçeneklerin yarattığı kafa karışıklığı ve kaygının kısılcı altında anlam karmaşasına düşmüştür.

Bu anlam karmaşası, insanda, “boş benlik” olarak niteleyebileceğimiz, bir anlam yoksunluğu olarak kendini göstermiştir. Bu boşluk kendini manevi rehberliğe duyulan bir açıklık/ihtiyaç şeklinde gösterir ki bu da bazen Tanrı'nın ruhuyla, seçkin, basit bir dini “gerçek”le ya da otoriter bir lider ya da gurubun güç ve kişiliğiyle birleşme isteği şeklinde olabilir.³²³

Özellikle 90'dan sonra spiritüel kişisel gelişim kitaplarında ruhsal şifa, ruhsal büyüme, rüya, yüksek bilinç, ilahi rehberlik, kuantum düşünce tekniği, çekim yasası ve şamanizm gibi konular daha çok işlenmeye başlanmıştır. Evvela şunu söylemek gerekir ki bu alanda yazılan kişisel gelişim kitaplarının amacı, modernizmin bireyde oluşturmuş olduğu manevi boşluğu doldurmaktır.³²⁴

Tezimize konu olan spiritüellik, “olumlu düşüncenin gerçekliği yaratması” olarak tanımlanabilir. “Düşünce gücü”, inancına dayanarak, insanların hayatlarını, ilişkilerini, işlerini ve kişiliklerini farklı düşünerek değiştirebileceklerini iddia etmektedir.³²⁵ Kişisel gelişim kitaplarında, gerçeklik asıl olarak düşünme yoluyla yaratılır, bu ameliyede dini ve bilimsel dünya görüşleri destekleyici bir rol oynar.

Genel olarak kişisel gelişim kitaplarında kişinin gizemli yönlerini nasıl keşfedeceğinden bahsedilmektedir. Örneğin; “Çünkü her gerçek yaratıcı, direkt temas kurduğu Evrensel Bilinçaltı'na, tüm fikirlerin görünmeyen kaynağına güvenmeyi öğrenmiştir. Kullandığı araç, sezgisidir. Ben sezgiyi, mantık yürütmekten çok, içimizden ruhsal algılama yoluyla gelen bilgi olarak tanımlıyorum.”³²⁶

Kitaplar, insanların yaşadığı anlam boşluğuna vurgu yapmaktadır. Kitapta hayatın bu dünya ile sınırlı olmayan bir anlamı olduğu üzerinde durulmaktadır. Nitekim şu örnekte görüldüğü gibi; “Hayatınıza bitmez tükenmez bir kaynak

³²² Ekşi, s. 64.

³²³ Ekşi, s. 69.

³²⁴ Ekşi, s. 179.

³²⁵ Mustafa Gödeş, *Kişisel Gelişim Zirvaları*, İstanbul, Esen Kitap, 2013, s. 187; Ekşi, s. 168.

³²⁶ Addington, s. 65.

*sağlayan şey ruhunuzdur. İhtiyacınız olabilecek bütün enerjik durumları sunabilmesinin yanı sıra, sonsuz ve ölümsüz evrenin bilgeliğine erişme imkânı da vardır.”*³²⁷

Kişisel gelişim kitapları insanın yaşamın anlamını keşfedecek içsel bir potansiyele sahip olduğuna vurgu yapılır. Eserler bu potansiyeli Doğu kaynaklı mistik öğretileri bağlamından soyutlayarak pragmatik amaçlar çerçevesinde sunmaktadır.³²⁸

Ayrıca insanın ruhsal bir varlık olduğu görüşü ortakken, “evrenle bütünlük, her şeyin düşünce olduğu, düşüncenin maddi dünyayı yarattığı” inancı sıklıkla işlenmektedir. Kişisel gelişim kitapları insanın “Tanrının ruhuyla özdeşliğinden” bahsederken, insan benliğinin ilahileştirilmesini de şöyle konu yapmaktadır; “*Herhangi bir şeyi yaratmanın tarifi oldukça basittir. İyi ve kötü duyguları (yani pozitif ve negatif titreşimleri) alın, hislerinizle manyetizmayı arttırın. Çekeceğiniz şey, hoşunuza gitsin veya gitmesin, ortaya çıkacaktır.*”³²⁹

Kişisel gelişim kitaplarında geçen Psikoenez (düşünce+başlangıç), “*her şey düşüncede başlar*” demektir. Bu kitaplara göre “Başlangıçta düşünce, cenneti ve dünyayı yarattı. Düşünce her şeydir. Hayatı oluşturan şeyler, düşüncenin sürekli değişen kreasyonlarıdır.” Bu kitaplar “düşüncenin başlangıç” olmasını şöyle de ifade ederler: “Bu sizi şaşırtıyor mu? Bir düşünün, çevrenizde gördüğünüz her şey önce bir fikirdi.”³³⁰ “*Her birimiz evrensel zekânın birer fikri ürünüyüz. Kendimizi hayattan*

³²⁷Taylor, s. 234, 263.

³²⁸ Ekşi, s. 284.

³²⁹ Lynn Grabhorn, *Secret Çekim Yasası*, çev. Suat Kadioğlu, İstanbul, Kalipso Yayınları, s. 65, 111, 148, 176; “.” Reid, s. 119; “İnsan için imkânsız vardır, ama Tanrı için her şey mümkündür. İçimizdeki mutlak güç her şeyi kolaylıkla ve kesinlikle yapabilir.” Addington, s. 94

³³⁰ Kişisel gelişimciler “insan düşüncesinin âlemi yaratacak bir potansiyele sahip olduğu”nu iddia eder. Şu ıktibasta bu düşünce çarpıcı şekilde ifade edilmiştir: “Kendi evrenimizi kendimiz oluşturuyoruz. Onu yaratan bizleriz; enerji dalgalarını katılaştırarak dünyamızın maddeleri haline getiren ve düşüncelerimizi tetikleyen bizleriz.” Reid, s. 47. Bu durum Allah’ın âlem ve insan üzerindeki “tasarruf ve yaratıcı kudretin” ilişkisini iptal etmekte ve “yaratma eylemini” insan düşüncesi ve enerji dalgalarına vermektedir!

ayrı düşünebiliriz, fakat aslında okyanustaki bir damlanın denizin parçası olduğu kadar biz de bir düşünce'nin parçalarıyız."³³¹

Kişisel gelişim kitaplarındaki spiritüellik, ya da ruhanilik, insanın, "Yaratıcı kaynakla olan ilişki" şeklinde anlatılmaktadır. "Yaratıcı kaynak" fikri bu kitaplarda şöyle ele alınır: "En nihayetinde hepimiz aynı kaynaktan geliyoruz. Bu kaynağa ister 'Tanrı deyin, isterseniz enerji ya da ruh'." Onlar ismi farklı olsa da bu kaynağın var oluştaki her fiziksel varlığın temel tuğlası olduğunu söylerler.³³²

Spiritüellik düşüncesine göre "siz de, tek, nihai ve sonsuz bir benliğin eşsiz bir yansımasıdır". Unutmayın, Tanrı bir enerji alanıdır. (Ruh) ve siz de öyle!"³³³

*Siz, spiritüel bir varlık olan Yaratıcı kaynağın ve gücün, bireysel var oluşunuz, sizin kimliğiniz budur!*³³⁴

Unutmayın, Tanrı ruhtur ve bu ruh içimizdedir. Sizin temel kimliğiniz ruhtur; geldiğiniz yerden dolayı, bu formdan başka bir şey olamazsınız. Tüm bunların başlangıcı ruhtur ve sonuç olarak siz tüm kişi ve şeylerle birsiniz. Sezgi, Yüce Güç'le direkt iletişim içindedir. Bunun, sizin parlak ve mükemmel ve tanrı imajında olan kısmınız olduğunu söyleyebiliriz. Pozitif amaçlar için çağırılan göksel enerjiler sevgi dolu ve spiritüeldir. Bunlar her şeyi yaratan Evren'deki bir kutsal Kaynak tarafından yaratılır. Tanrı tıpkı bizim Tanrı'yla bir olmamız gibi, onun yarattığı enerjinin bütünüyle de biriz."³³⁵

Bu uzun iktibasta kişisel gelişim setlerinin "insandaki enerjiyi" ortaya çıkarmak adına insanı bir taraftan panteist bir taraftan materyalist ve ateist ilah teorileri izah etme garipliklerine şahit olunmaktadır!

Çalışmamızın bu kısmında kişisel gelişim kitaplarında anlatılan spiritüalist fikir ve iddiaların İslam dini açısından ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışacağız.

³³¹ Addington, s. 11; Hastings, s.1; Taylor, s. 13, 20, 40, 48, 50; Norman Vincent Peale, *Olumlu Yaşamın Gücü*, çev. Şahin Cüceleoğlu, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997, s. 25; Anthony Robbins, *Sınırsız Güç*, çev. Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1993, s. 4,5.

³³² Arthurray, s. 11.

³³³ Arthurray, s. 16, 33.

³³⁴ Osho, s. 11. 92, 203; Paul Mekkenna, *Hayatınızı 7 Günde Değiştirin*, çev. İbrahim Şener, İstanbul, Pegasus Yayınevi, 2013, s. 120.

³³⁵ Calabrese, s. 109, 213.

Felsefî ve dinî literatürde çok önemli tartışmalara konu olan ruh, zihin, benlik ve nefis gibi kavramlar kişisel özdeşlik tartışmalarında anahtar bir rol oynamaktadır. Kişisel özdeşlik sorununda materyalist yaklaşımlar ile ruhçu yaklaşımlar konuyu önemli oranda, ruh kavramına yükledikleri anlam ekseninde tartışmışlardır. Bazılarına göre, on yedinci yüzyıla kadar benlik kavramı manevi bir cevher olan ruh olarak kullanılırken, on yedinci yüzyılla birlikte ruh kavramındaki entelektüel bir dönüşümün neticesinde bu kavram yerini zihin (*mind*) kavramına bırakmıştır.³³⁶

Kişisel özdeşlik tartışmalarında genel olarak ruh, zihin, benlik ve nefis kavramlarının aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı söylenebilir.³³⁷

İslam ulemasında ruhun mahiyeti konusunda ağırlık kazanan iki görüşün vardır. Bunlardan birine göre ruh, insanları, hayvanları hatta bitkileri diğer maddi objelerden ayıran canlılık anlamında kullanılmaktadır. İkincisinde ruh, zihinsel olguların temel öznesi olarak kullanılmaktadır. Burada söz edilen birinci yaklaşıma göre nefis, bedeni mekânsal olmayan bir tarzda işgal eden bir cevher olarak kabul edilmelidir.

İkinci anlamda kullanılan ruh ise, kişinin özsel boyutunu içerdiği için hem zihinsel yaşamın temel referansı kabul edilmekte, hem de kişisel özdeşliğe taşıyıcılık yapmaktadır. Fakat birinci anlamda olduğu gibi, ruhun bir şekilde de olsa cisimleştirilmesi felsefî anlamda ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³³⁸

Birçok batılı akademisyenin geliştirmiş olduğu spirütüalist ve pozitivist akım ruhun dinamizmini sağlamak, bu dinamizmin maddeye yaklaşmasını gerçekleştirmek kastıyla “mutlak ruh metafiziğini” ortaya çıkarmışlardır. Âlem onlara göre bütün olarak Ruh’tan ibaret olup, tabiat kanunları onun tarafından tekrarlanan alışkanlıklardır.³³⁹ Ruhçuluk, materyalizmin vahdet-i vücud anlayışıdır. Bunlara göre Allah ve âlem tek varlıktır.³⁴⁰

³³⁶ Eyüp Aktürk, *Eskatolojik Açıdan Kişisel Özdeşlik Sorunu*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 34.

³³⁷ Aktürk, s. 34.

³³⁸ Aktürk, s. 35.

³³⁹ Fırat Mollaer, *Ruhun Metafizik Ayaklanması*, İstanbul, Yedi İklim Yayınları, 2007, s. 23.

³⁴⁰ Ahmet Ersöz, *Ruh Dosyası*, İzmir, Nil Yayınları, 1991, s. 152.

İslâm düşünürleri ruhun varlığını kabul etmişler ancak mahiyeti hakkında değişik görüşler ortaya koymuşlardır. Şimdiye kadar bütün insanlığın kabul edebileceği şekilde ruhun tarifi ve mahiyeti hakkında tatmin edici bir ifade ortaya konulamamıştır.³⁴¹

Sözlükte can, nefis, kuvvet gibi anlamlara gelen ruh, canlılarda hayat kaynağı olan güç diye tanımlanır. İnsan maddi bedenle ruhtan oluşmuş bir varlıktır.³⁴²

İmam Gazzali; insan ruhu mücerreddir, soyuttur, cisim olmadığı gibi cismani de değildir, bedene yapışık, muttasıl olmadığı gibi ondan ayrı da değildir, yer işgal etmez, kendi başına kaimdir, görüşündedir.³⁴³ İnsan ruhu, gül suyunun güle sirayeti gibi bedene dağılmış bir latif cisimdir, yer işgal etmekten ve değişiklikten uzaktır. Kelamcıların çoğunluğunun görüşü bu doğrultudadır. Bakıllani “ ruh kalpte, dimağda ve ciğerde olmak üzere üç kuvvettir. Kalpteki hayvani kuvvet, dimağdaki nefsi kuvvet, ciğerdeki nebati kuvvettir. Bu halde ruh nefisten başkası, hayat denilen arazdır” der.³⁴⁴

Ruh beyinde bir kuvvettir. His ve hareket başlangıcıdır. Hareket, hayat ve İdrak mebedidir.³⁴⁵ Elmalılı H. Yazır ruhla ilgili ayetlerin tefsirinde ruhun, “hareket, hayat, idrak ve kuvvet” şeklinde anlaşıldığını söyler.³⁴⁶

Kur’ân’da “ruh” dört manada kullanılmaktadır: Cebrail’in adı³⁴⁷, vahy³⁴⁸ ve canlılarda hayat kaynağı olan kuvvet³⁴⁹, rahmet³⁵⁰ ve “Allah’ın emirlerinden bir emr”.³⁵¹

³⁴¹ Gölcük ve Toprak, s. 144.

³⁴² Kılavuz, s. 354.

³⁴³ Muhammed İkbâl, *İslam’da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmet Asrar, İstanbul, t.y. s. 140.

³⁴⁴ İ. Hakkı İzmirli, s. 168-169.

³⁴⁵ Veysel Kasar, “İsmail Fenni Ertuğrul ve Bazı Çağdaşlarına Göre Ruhun Bekası ve Ahiret”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.20, 2008, s. 147.

³⁴⁶ Hamdi Yazır, Cilt I, s. 298.

³⁴⁷ el-Bakara, 2 / 87; Meryem, 19 / 17; el-Mearic, 70 / 4; el-Kadr, 97 / 4.

³⁴⁸ en-Nahl, 16 / 2; el- Mu’min, 40 / 15; eş-Şuara, 42 / 52.

³⁴⁹ el- İsrâ’, 17 / 85; el-Enbiya, 21 / 91; Tahrir, 66 / 12.

³⁵⁰ el- Mücadele, 58/22.

³⁵¹ el- İsrâ, 17 / 85.

“Ruh varlıklara can katan hayat soluğudur. Ruh basit (yalın) bir cevherdir. "Ol!" emriyle yaratılmıştır. Suyun, ağacın zerrelere geçtiği gibi bedene geçip ona hayat veren, hava gibi latif bir varlıktır. Ruh, nefsin ana elemanıdır. Ruhun bedenle birleşip medh veya zemm (övülüp yerilme) ile nitelenmesi haline nefis denilir. Ruh bir bakımdan nefis ise de bir bakımdan değildir. Ayetlerin belirttiğine göre Allah sizin ve önceki atalarımızın Rabbi'dir. Allah'ın Rablığı, yalnız bedenimize değil, beden ve ruh bütünlüğümüzedir. Çünkü insanı oluşturan bu ikisidir.³⁵²

İslam âlimlerinin ruhla ilgili görüşleri nettir. Ruh, varlık itibariyle Allah'tan farklı ve sonradan var edilen bir gerçekliktir. Allah, kişisel gelişim kitaplarında tasvir edildiği gibi bir ruh değildir. Çünkü ruhun hadis oluşu hususunda ihtilaf yoktur.³⁵³ Allah ise ezeli ve ebedidir.

Ruh kadîm bir varlık değildir. Çünkü onda değişiklik vardır. Kadîm varlık değişen hallere mahal olamaz. Ruh, “ezeliyetle nitelendirenler” boş söz etmiştir. Ruhun varlığını inkâr edenler için ise Halîmî, “ruh, varlığı zarûî ve bedîhî olarak bilinendir. Bu konuda, aklî bir istidlâle bile gerek yoktur. Sâdık bir kişinin haberi ise hakkında delil gelmeyen konularda geçerlidir” der. Çünkü insanlar ruhun çıkmasıyla birlikte, idrak, hissetme ve akletme gibi şeylerin kendilerinden uzaklaştığını bilir. Bu, akletmek, açıklamak, duyular gibi mânâların ölümden önce bir şeyde bulunduğu işaretlerdir. Ruhun bedene komşuluğu gidince bu hususiyetler de insandan gider. Böyle olmasaydı, ruhun bizden uzaklaşmasıyla de uzuvların duyuları devam ederdi. Halîmî, idrâk ve hislerin merkezi olarak ruhun varlığını göstermekle birlikte, insandaki her bir uzva Allah'ın bir güzellik ve hasiyet taktığını ifade eder. Allah, akletmeyi kalbe, açıklama kabiliyetini dile vermiştir. Her azayı ne için yaratmışsa o işi yapmayı, o azaya kolaylaştırmıştır. Ruh da hayatın sebebi olarak yaratmıştır. Ruh gidince, kalbin akletmesi, azaların duyuları yok olur.

Ruh Allah tarafından canlılık sebebi olarak yaratılmıştır. Ruhun varlığı apaçık bilinen hususlardandır. İnsan azaları ruhla faaliyet gösterir, ruh çıktıktan sonra bu fonksiyonlarını yerine getirmekten uzaklaşırlar.

Kur'ân tevhîdî bir Allah tasavvuru ortaya koymakta, bu bağlamda âlemi “Allah'ın dışındaki her şey” olarak tanımlamakta; onun tamamını ya da herhangi bir unsurunu hulûl anlamında, Allah ile ilişkili görmeyi ise “şirk” saymaktadır. Kur'ân,

³⁵² Kasar, 2008, s. 148.

³⁵³ Gölcük ve Toprak, s. 146.

âlemin Allah olmadığını ortaya koymak için de, tüm unsurları ile evreni sonradan ve sonlu oluşuna dikkat çekmektedir. Kur'ân, insanı âlemde seçkin bir konuma yerleştirmekle beraber onu da evrenin bir parçası saymakta, dolayısıyla âlemla aynı ontolojik statüde kabul etmektedir. Bu durum, insanın da bir bütün olarak “sonradan” ve “sonlu” olmasını gerekli kılmaktadır.

Dolayısıyla Kur'ân'dan insan doğasında Yaratıcı ile aynı öze sahip, mücerret, ölümsüz bir cevher ya da ruh bulunduğu fikrini çıkarmak mümkün değildir. Kur'ân'a göre insan ruh ve bedeni ile birlikte, doğan, yaşayan, ölen, ahirette yeniden diriltilerek hesaba çekilecek ve nihayetinde cennete ya da cehenneme konulacaktır. Ve dünyada yaptıklarından da, ruh-beden bütünlüğü içinde hesaba çekilecektir.³⁵⁴

3.1.2. Kişisel Gelişim ve Panteizm

Yukarıdaki kişisel gelişim kitaplarında sıraladığımız Spiritüalist fikir ve düşünceleri derinlemesine incelediğimizde karşımıza yeni bir terim çıkmaktadır: Panteizm. *Panteizm* kelimesi, *pan* ve *teos* olmak üzere iki Yunanca kelimedenden meydana gelmektedir. Pan, istiğrak, başka bir deyişle umumileştirme edatıdır; teos ise Allah Teâlâ manasına Tanrı'dır.³⁵⁵ Panteizm deyişi, “her şey O'dur” anlamına gelen “Heme-ost” deyişiyle aynı anlama gelmektedir.

Bazı düşünörlere göre panteizmin esası, “sonsuzun (namütenahinin) sonluda (mütenahide), Allah Teâlâ'nın tabiatla indimacından (Allah'ın tabiatla bütünleşmesi) ibarettir”. Bazıları da bunun tam tersini savunarak “panteizm, sonlunun sonsuzda, tabiatın Allah Teâlâ'da fena bulup yok olmasıdır” derler. Şu halde panteizmde Mutlak Varlık bir yönüyle tabiat, bir yönüyle de Tanrı (Cevher) olmaktadır; Tanrı dış dünyada tecelli edecek yerde, dış dünya yani varlık, Tanrı olarak görülür. Başka bir deyişle bu düşünce de Allah'ın âlemden ayrı ve müstakil bir şahsiyeti yoktur. O sadece bir kanundur, bir kuvvettir. Bu yüzden panteizmde şahsiyet kavramı ve

³⁵⁴ Mehmet Bulgen, “İslam Dini Açısından Tenasüh ve Reenkarnasyon”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.40, 2011, s, 63-92.

³⁵⁵ H.Hüseyin Tunçbilek, “Muhyiddin İbn Arabî'de Vahdet-i Vücut Telakkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19, 2008, s, 7.

özgürlüğün varlığı yoktur.³⁵⁶ Olmadığı için de insan fiziki dünyanın bir parçası, ahlak da tabiat düzenine zaruri ve pasif bir itaat halini almaktadır.³⁵⁷

Kişisel gelişim kitaplarında insanın Tanrı ile beraber yarattığı fikri sıklıkla dile getirilmekte olup, insan zihni ve düşüncesi eylemi yaratma mekanizmaları olarak tarif edilmektedir.³⁵⁸

Bu konuda şöyle bir örnek verebiliriz: *“Düşüncenin insan beyniyle sınırlı olduğunu düşünmek yanıltır bizi. İnsan beyni, düşüncenin bir aracıdır yalnızca. Evrenin sıralı düzenlenişi, evrensel bir zekânın varlığının kanıtıdır. Atomlarda var olan bu zekâ, hayatın her bölümünde, evrenin sonsuzluğuna doğru tekrar tekrar üretilir. Bu zekânın var olmadığı hiçbir yer yoktur. Her şey Düşünce'dir ve Düşünce'nin ürünüdür. İnsan tanrıyla birlikte yaratır: Başka bir deyişle, Tanrı insan vasıtasıyla yaratır. Hangi güçle? Elbette ki tek Güç olan Kutsal Güç'le yaratırız. Her şeyi yaratan Evren'deki bir kutsal Kaynak tarafından yaratılır. Tanrı, tıpkı bizim Tanrı'yla bir olmamız gibi, onun yarattığı enerjinin bütünüyle de biriz.”*³⁵⁹

Panteizm “Tanrı her şeydir” demekle varlık mertebeleri arasındaki ayrımı kaldırmakta, sözgelişi taşla insanı bir tutmaktadır. Şuurlu fert kendi kendini bildiği, kendisini öteki fertlerden ayırabildiği, kendisini “başkası”ndan ayrı gördüğü takdirde fert olmaktadır.³⁶⁰ Panteizmde bu nasıl meydana gelecek? İradem, söz gelişi, benim iradem midir? Yoksa hem bana hem de “külli olana” mı aittir? İslam dini, “kulun iradesinin, Allah'ın iradesine tabî olmasını” ister. Önce insana ait bir irade olmalı ki, onun da başkasına tabi olmasını ifade edebilelim! İslam bu anlamda insan ile Allah'ın iradesi arasında kesin bir ayrım yapar. Bu varlık planındaki Allah-insan farklılığının da kesin bir sonucudur. Aksi halde Kur'an'ın anlattığı ulûhiyet ve

³⁵⁶ “Yüksek bilinç, sizin yüksek benliğinizdir: Tanrısal Ruh sizin içinizde ve sizin aracılığınızla yaşar. Hiçbir zaman kendini kabul ettirmeye çalışmaz, bilinci ve egosunu bastırmaz; ama her zaman hazır ve isteklidir.” Arthurray, s. 90.

³⁵⁷ Mustafa Ünver, “Nesimi ve Vahdet-i Vücut”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.39, 2009, s. 540.

³⁵⁸ Calabrese, s. 213.

³⁵⁹ Addington, s. 76; Grabhorn, s. 183.

³⁶⁰ Tanrı'nın düşünce yoluyla içsel bir arayışla bulunabileceğini ve insanın tanrı parçasıyla birleşerek gerçek benliğini bulabileceği düşüncesinin bir başka örneği de şöyle: “Tanrısal olana giden yol uzun değildir. Hepimiz o ışıltılı kaynağın dalgalarıyız, Tanrı'nın sonsuz parlak titreşiminde bir araya geliyoruz.” Taylor, s. 247.

Tevhidin özü çökertilmiş olur. Kişisel gelişim kitaplarındaki “panteist ulûhiyet tasavvurunu andıran tasvirler” İslami açıdan kabul edilecek şekilde değildir.

Panteizm, *kendisi için her şey Tanrı olan bir sistem olarak* isimlendirilebilir, yani orada hiçbir şey, farklı ve hissedilir gerçeklikten üstün tabiatın (nature), (ruhi veya maddi) bir gerçekliği gibi anlaşılmış olan Tanrı'dan aynı fail-i müşterek olarak var değildir. Kişisel gelişim kitaplarının birkaç örneği konuyla ilgili şöyledir: “*Sessizliğin gücünde, varlığınızın en derin yerinde Tanrı Ruhunu bulacaksınız. Ancak o zaman Tanrı ruhunun ve insanın bütünlüğünü göreceksiniz.*”³⁶¹ Bu anlayışta insan ve Tanrının özdeşliği fikri öne çıkmaktadır ki bu Tevhid düşüncesiyle asla bağdaşmamaktadır.

Sonuçta panteizmde Tanrı'nın âlemde veya âlemin Tanrı'da içkin/mündemiç olduğu anlayışının yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışta Tanrı-âlem aynîleşmesi söz konusudur. Başka bir deyişle Allah denilen varlık, evreni oluşturan varlıklar toplamından başka bir şey değildir. Dolayısıyla müstakil bir şahsiyete sahip olmayan ve aşkın olmayan Tanrı'nın iradesi yoktur. İradesi olmadığı için yaratma gibi bir eylemi de yok demektir. Tanrı ilim, kudret gibi diğer sıfatların da sahibi değildir.³⁶²

Panteizm, İslam'ın kabul ettiği; “duyan”, “yardım eden”, “karar veren” gibi kişisel özellikler atfedilen Allah fikrini reddeder. “Aşkın Allah” fikrini de kabul etmez. “Her şey Tanrı'dır”, demek, aslında “Tanrı yoktur” demekten başka bir şey değildir.³⁶³ Nitekim kişisel gelişim kitaplarında şu örnekte olduğu gibi; “*Tanrı ruhtur ve bu ruh içimizdedir diyerek,*” insanın kendi dışında ilahi bir güç araması, onunla iletişime geçip ondan yardım ve destek beklemesinin hiçbir anlamı kalmamaktadır.³⁶⁴

Panteizmde aşkın ulûhiyet anlayışı olmadığı için “yaratma” fikri de yoktur. Teizmin en bariz vasfı, iradesi olan bir hür yaratan fikrine yer vermesidir.

³⁶¹ Taylor, s. 68; Peale, s. 25; Colin Turner, *Herkes Doğuştan Başarılıdır*, çev. Gülder Tümer, Ankara, HYB Yayıncılık, 2007, s. 3; Eckhart Handler, *Limitsiz Secret*, çev. Selvihan Kurt, İstanbul, Are Kitap, 2008, s. 3.

³⁶² Tunçbilek, s. 23.

³⁶³ Şaban Ali Düzgün, *İslam İnanç Esasları*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2013, s. 69.

³⁶⁴ Taylor, s. 70.

Panteizmde her şey Tanrı'da olup bitmektedir. Ondan ayrı bir âlem olmadığı için yaratma da yoktur.³⁶⁵

Ayrıca panteizm, cevherin mutlak birliğini doğrulayarak ferdiyet ve şahsiyeti yıkmaktadır.³⁶⁶ Şahsiyet yıkılınca, şuurlu şahsa ait olan gerçek ölümsüzlük de yıkılmaktadır. Ölümle, “ben”i oluşturan öğeler, yeni bir birleşim için büyük bütünde dağılacaktır. Yeniden dirilme, cennet ve cehennem panteizm için söz konusu değildir.

Panteizm dinî tecrübenin anlaşılmasını da oldukça güç duruma sokmaktadır. Eğer, Tanrı bir zat değilse, ibadetin, duanın ne anlamı vardır? Dinî tecrübe, Tanrı-insan münasebetine dayanmaktadır. Tanrı-insan ayniyetine değil. Kişisel gelişim kitaplarında insan ile yaratıcının aynı kaynaktan geldiğini ve ortak özelliklere sahip olduğunu iddia eden varsayımların, “insanı ilahlaştırmaya” dönük bir imaj ürettiği buradan anlaşılabilir. Kişisel gelişim kitaplarında bu mesele, insanın mevcut potansiyelini açığa çıkarması için basamak kabul edilse bile, bu düşüncelerin İslam’la bağdaşmadığı görülmektedir.

3.2.Kuantum Evren Modelinin Kişisel Gelişim Kitaplarında İşlenişi

3.2.1.Kuantum Fiziğinin Tarihsel Seyri

Kuantum teorisinin bulgularının felsefî anlamlarının peşine düştüğümüz anda kendimizi zorlukların ve kafa karıştırıcı unsurların içinde buluruz. Bu yalnızca mikrokozmosun ince ve karmaşık yapısından kaynaklanmaz, asıl önceliğe ve öneme sahip, Rene Descartes’den bu yana düşünsel alanda hâkim bir konuma sahip olan belli yanlış metafizik öncüllere bağlanmaktan da kaynaklanır.³⁶⁷

On yedinci yüzyıldan beri modern bilimi kuran ve geliştiren “kesinlikçi ve deterministik” ilkeler sarsılırken, uzay ve zaman konusunda yeni telakkiler hâkim olmaya başlıyordu.³⁶⁸ Bu paradigma değişimi kendini ilkin felsefe ve

³⁶⁵ “Bizimle bireysellik kazanan büyük Evrensel Bilinç, bizlere seçim hakkı da sunuyor. Ya cesur olup istediğimiz şeyi yapar ya da güvenlik içinde olmayı seçip başkalarının istediklerini yaparız. Yaşadığımız deneyimler, kendimizle ilgili inancımız, bilinç denilen şeyi oluşturur. “İnandıklarınız size uygulanacaktır.” Addington, s. 45.

³⁶⁶ “Siz Tanrısal zihinle birsiniz, bilginin kaynağına ulaşabilirsiniz. Özünüz bilgi kaynağının ta kendisidir.” Taylor, s. 234.

³⁶⁷ Wolfgang Smith, *Kuantum Bilmecesi*, çev. Orhan Düz, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 11.

³⁶⁸ Düzgün, 2012b, s. 21.

toplumbilimlerinde gösteriyordu. Yeni gelişmeleri metafizik bir sisteme bağlayan ise geçen asrın “spirütüalist pozitivizmi”dir. Bu gelişmelerin sonuçlarından birisi, kadim teleoloji fikrinin yıkılmasıdır. Spirütüalist pozitivizm akımı, modern bilimin öncülerinden teleoloji fikrine yaklaşımıyla ayrılmıştır. Bu akım çevresindeki düşünürler, teleolojik düşüncenin sonunu getiren determinizm ve mekanizm gibi akımlara karşı felsefi bir duruş almışlar ve doğa bilimlerinden kovularak tarihe aktarılan teleolojiyi yeniden değerlendirmişlerdir.

Bu felsefi düşünce geleneğinin tarihte yerini almasından önce, “mekanik evren tasarımı”, modernliğin kurucu öğelerinden biri olarak bütün bilimleri etkilemiş; sosyal bilimler tarafından –özellikle evrensel iktisat yasaları görüşü olarak tercüme edilen ekonomik alanda- kabul görmüş ve ahlak alanının da bu gelişmelerden bağımsız olamayacağı düşüncesi yerleşmiştir. Newtoncu ilkelere dayalı bir “ahlak bilimi”nin kurulması. Spiritüalist pozitivizm, mekanik evren tasarımının ahlak alanına sıçramasına bir tepki olarak ahlakın ve insan özgürlüğünün yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Buna göre, ahlakın kurulabilmesi için determinizmin etkili olmadığı bir özgürlük alanı şarttır.³⁶⁹

Newton’dan sonraki yüzyıllarda, kesin bir biçimde doğal yasalarla belirlenen bir evren telakkisi ile geleneksel Tanrı-âlem ilişkisi görüşlerinin uyuşmadığı ortaya çıktı. Son dönemlerde ise kuantum fenomenindeki tesadüf kavramı, ilahi gaye ve bağımsızlık görüşlerine meydan okumaktadır.³⁷⁰

Newton ve çağdaşları, Tanrı’nın daha çok evrenin düzeniyle ilgilendiğine inanıyorlardı. Onlara göre âlem, değişmez yasaları izleyen şaşırtıcı bir makineydi, fakat aynı zamanda da akıllı bir yaratıcının hikmetini aksettirmekteydi.³⁷¹ Bunun yanında Tanrı’nın yasaya-dayalı bir âlemde sürekli bir rol aldığı iddia edilmişti. Tanrı sadece yasaları düzenlemez, aynı zamanda da onları devamlı elinde tutar. Yasalar, Tanrı’nın amaç ve bağımsızlığının sürekli ifadesidir. Tanrı tüm olayları takdir eder ve önceden bilir; olup biten her şey Tanrı’nın iradesine uygundur. Newtoncu bilim adamları, kendi bilimlerinde maddenin pasif olduğu görüşünün

³⁶⁹ Mollaer, s. 21; M. Sait Kurşunoğlu, *İnan-Evren İlişkisi ve Antropik İlke*, Ankara, Elis Yayınları, 2006, s. 25-33.

³⁷⁰ Ian G. Barbour, *Bilim ve Din*, çev. Nebi Mehdi ve Mübariz Camal, İstanbul, İnsan Yayınları, 2004, s. 103.

³⁷¹ Reid, s. 31.

geleneksel bağımsız ve aşkın Tanrı görüşlerine uygun olduğunu belirtirler. Onlar, geleneksel Tanrı anlayışının, evrende Tanrıdan ziyade maddenin aktif olduğunu söyleyen panteizm, astroloji, vitalizm³⁷² ve simyayla ise uyuşmadığını iddia ettiler.³⁷³

Fakat on sekizinci yüzyıl boyunca, geleneksel teizmin bazen deizme kaydığı görülmüştür. Saat gibi çalışan bir âlemden Tanrı sadece bir saatçi şeklinde algılanmıştır. Düzen argümanı (doğal teoloji) ilk başta vahye dayalı teolojiyi desteklemek için geliştirilmiş, fakat çok geçmeden bu ikincinin yerine kullanılmaya başlamıştır. Kökleri kutsal metin ve bireysel dini tecrübeye olan bir Hristiyan topluluğu içinde yeniden yorumlanma şeklinde başlayan bu olay, uzak ve kişisel olmayan bir Tanrı anlayışına evrilmiş ve aklın gücü ve insan gelişimine güvenerek, bilim adına saldırgan bir ateizm geliştirilmiştir.³⁷⁴

On dokuzuncu ve Yirminci yüzyıl, bilim alanındaki büyük gelişmelerle başladı. Doğa bilimlerindeki ilerlemeler olağan dışı bir seyir takip etti. Yeni gelişmeler, bilim tarihçisi Thomas Kuhn'un terimiyle, bir "paradigma" değişimini özetliyordu: Planck'ın ileri sürdüğü "Kuantum teorisi", Einstein'ın "İzafiyet teorisi", Heisenberg ve Schörodinger'in fizikte mutlak ölçüler yerine ihtimal ve olasılığı getiren "Kesinsizlik teorisi" insanın evrenle ilgili düşüncelerini değiştirdi.³⁷⁵

Bu teoriler içinde "Kuantum Teorisi" insanın evreni anlama çabaları içinde yeni söylemler içeren bir alan olmuştur.³⁷⁶ Newton mekaniği de denen klasik fizik, maddeyi mikroskobik olarak incelerken, onun cevap bulamadığı bazı sorulara cevap bulmak amacıyla 20. yüzyılın başlarında fizik dünyası, kuantum evresine geçer. Kuantum fiziği, parçacık fiziğidir. Artık maddenin en küçük yapıtaşı atom değildir, atomaltı parçacıklar ve bunların birbiriyle etkileşimi modern fiziğin konusudur. Werner Heisenberg "matris mekaniği"ni (1925) ve Erwin Schrödinger "dalga mekaniği"ni (1926) ortaya koyarak kuantum kuramını güçlü bir zemine oturturlar. Bu teorilerle bilim artık evrenin "canlı" olabileceğini düşünmeye başlar. Dalga ve

³⁷² "Vitalizm İlke olarak hem ruhtan hem de organizmadan ayrı bir hayatı kabul eden fizyolojik öğretisi. Bu görüş, bütün uzvi aksiyonları kapsar." <http://tr.wikipedia.org/wiki/Vitalizm> 17 Ağustos 2014.

³⁷³ Smith, s. 32-48; Barbour, s. 103.

³⁷⁴ Barbour, s. 104.

³⁷⁵ Mollaer, s. 19.

³⁷⁶ Bkz. Arthur Beiser, *Modern Fiziğin Kavramları*, çev. Gülsen Önengüt, Ankara, Akademi Yayıncılık, 2008, s. 161-192.

parçacıkların sürekli yer değiştirmesinin sezilmesi, gerçekliğin değişkenliği fikrini de beraberinde getirir. “Tanrı vardır, yoksa bile” sözü bilimin bilinçaltına yazılmaya başlar. Zaman artık, kırılan, bükülen bir “yanılsama”dır. Kuantum kuramı günlük yaşamın içindedir. Niels Bohr, “Kopenhag Yorumu” diye bilinen görüşünde bilimin gerçek dünyayla ilgili söyleyebileceği fazla bir şeyi olmadığını, tek yapabileceklerinin denklemler sonucu tahminlerde bulunmak olduğunu ifade eder. Hiçbir şey sabit değildir; her şey olasılıklar denizinde yüzer. Bohr ve Heisenberg gibi kuramcılar gerçeklikle ilgili her şeyin öyle kalmaya mahkûm olasılıklardan ibaret olduğuna inanırlar. Bu da kuantum mekaniğinin en önemli sorusunu beraberinde getirir; “Herhangi bir şey nasıl var olur?”³⁷⁷

Kuantum metafiziğine inananlar, Newtoncu determinizmin insanın tüm özgürlüğünü alıp götürdüğünü, tüm yaratıcılığı ve umudu çalıp, geleceğe dair hayalleri çaldığını iddia etmişlerdir. Dünyayı determinist açıdan görmek demek, belirlenmiş dünya düzeninin hiç değişmeyeceği, ulusların ve insanların dünya üzerinde hiçbir şey yapamayacağı anlamına gelmektedir. Oysa kuantum metafiziğinde artık tüm irade ve kudret insanın eline geçmiştir.³⁷⁸

Kuantum metafiziği teolojinin alanıyla ilgili birçok soru sormuş ve bu minval üzerine farklı cevaplara ulaşmıştır. Bu konuları şöyle sıralayabiliriz:

1. Evrimsel Bir Âlem: Monarşik dönemde âlemin değişmez ve statik olduğu bir düzen telakki edilmişti. Bu sabit düzen, Tanrı’nın bağımsız gücü ve önceden her şeyi bilme ve planlamasıyla birleştirilmiştir. Evrimsel âlem görüşü bu iddiaya meydan okumuştur.

2. Yasa ve Tesadüf: Modern bilimle beraber doğaya doğa-üstü müdahale fikri giderek şüpheli görünmüştür. On sekizinci yüzyılda, Tanrı’nın hikmet ve

³⁷⁷ Milliyet Gazetesi, <http://blog.milliyet.com.tr/kuantum-evrende-tanri--1-/Blog/?BlogNo=102094>, 15 Haziran 2014; Reid, s. 112.

³⁷⁸ İslam’a göre, Allah’ın kendisine ortak kabul etmediği alanlardan birisi de Rububiyet yani “varlığın yönetimidir”. Bütün varlık âlemini yöneten, mutlak ilim, kudret ve hikmet sahibi Allah’tır. Kur’an’da genellikle “mülk ve hâkimiyet” kelimeleriyle ifade edilen Allah’ın kâinat üzerinde egemenliği, Kur’an’da bir “melik” ifadesiyle anlatılır. Canlı, cansız bütün varlık üzerinde Allah’ın mutlak egemenliği fikrini ifade eden birçok ayet vardır; (92/13; 97/3; 50/43;25/59;36/83; 7/158; 35/41; 20/5;10/31 vb.) Kur’an, biyolojik yönüyle Allah’ın egemenliği dışına çıkamayan insanoğlunu, iradi boyutuyla da Allah’a teslim olmaya çağırılmaktadır. İnsanın bu çağrı karşısında direnmesi, onun kendi öz varlığına yabancılaşması ve beşeri bütünlüğü parçalamasıyla sonuçlanmaktadır.

kudretinin, evrenin sürekli yönetiminde değil, sadece ilk düzeninde bulunduğu söylenmeye başlanmıştır. Deizm, Tanrı'nın faaliyetini uzak geçmişe indirgeyerek doğanın yasaya tabi olduğunu kabul etmiştir. Son zamanlarda kuantum anlayışıyla hem tesadüf fikrini, hem kaderi, hem de doğal yasa determinizmini sorgulamaya başlamıştır.

3. İnsan Özgürlüğü: Tanrı'nın her şeyi bilmesi ve kader, insanın seçimindeki gerçek alternatiflerin varlığıyla uyumsuz görünmektedir. İnsanlığın tamamen otoriter bir Tanrı'nın iradesine teslimiyeti ile insanın sorumluluğu ve olgunluğu arasında da bir gerginlik söz konusudur. İşte kuantum düşüncesi bunu da sorgulamaktadır.

4. Kötülük ve İstirap: İyi ve kötü her şeye gücü yeten bir Tanrı niçin kötülük ve ıstıraba müsaade etmiştir?

5. Ataerkillik: Monarşik Tanrı'nın özellikleri, Batı kültürü tarafından "dişil" değerlerden (terbiye, sorumluluk, karşılıklı dayanışma ve duyarlılık) ziyade "eril" değerler (kudret, kontrol, bağımsızlık, rasyonellik ve duygusuzluk) özdeşleştirilmesi, ataerkil bir kültürün eğilimlerini yansıtıyor gibi gözükmektedir, zira Tanrı'nın bu modeli toplumda erkek egemenliğini haklı çıkarmaktadır.³⁷⁹

Kuantum fiziği, determinizm fikrini reddediyor ve bunun yerine bize olasılıklar ve ihtimallerle dolu bir dünyanın bir evrenin resmini sunmaktadır. Kişinin Tanrıyla arasındaki ilişki ne olursa olsun onun büyük makineyi çalıştırma düşüncesi artık geçerli değildir. Her şeyi kararlaştırmış, biz insanlar da bir oyun sahnesindeki aciz parçalar, ya da önceden programlanmış emirler eşliğinde adım atan askerler değiliz. Tam tersine, kuantumun da ispatladığı gibi dünya her şeyi değiştiren güç ve umutla akıyor. Hayatımızın nasıl olacağını seçmekte özgürüz;³⁸⁰ aslında sorumluluk bizde olduğu için durumun böyle olması gerektiği ifade edilmektedir.

Kuantum fiziğinin sormuş olduğu soruların hepsinin cevaplanması bu çalışmanın sınırlarını zorlamaktadır. Ancak, yukarıda sıralanan başlıklar günümüz insanının Tanrı-âlem ve insan tasavvurunu yakından ilgilendirmektedir. Kişisel gelişim kitapları içeriğinin bu problemlerin etrafında kümелendiğini görmek zor değildir.

³⁷⁹ Barbour, s. 202.

³⁸⁰ Reid, s. 38.

3.2.2. Kişisel Gelişim ve Kuantum Metafizigi

İnsanın kendisini ve evreni doğru, tutarlı olarak anlamlandırmaya olan ihtiyacı yüzünden, sıradan insanın dünyayı ve yaşamı sade ve basit bir yorumla değerlendirmesinden tutun da ilahiyatçı, felsefeci ve bilim adamının varlık ve oluş hakkındaki kapsamlı bakış açısına kadar, değişik düzeylerde insan-evren ilişkisinin ele alınmasına neden olmaktadır.³⁸¹

İnsan ile evren arasındaki ilişkiyi; insanın evreni algılaması, ona kendi açısından tutarlı bir açıklama getirmeye çalışması ve bu doğrultuda evrenin bir parçası olan kendini de anlama, anlamlandırma ve açıklama çabaları olarak ele alabiliriz. Bu ilişkinin, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren, insanın en köklü düşünsel sorunlarından biri olarak ortaya çıktığına şahit oluruz.³⁸²

Kişisel gelişim kitaplarının kuantum fiziğini kendine konu yapmasını ve buradan hareketle de insanın yaşamını ve evreni ihata ve idare edişini şu örnekler üzerinden ortaya koyabiliriz; *Yaratılışın Tanrısal kaynağı evrendeki bütün dalgalarda ve parçacıklarda bulunur. Bu karşı konulmaz enerji hayatın ve başarılar dahi her şeyin kalbinin attığı yerdir. Öyle ki, bu düşünceye göre Tanrısal varlığın hayatınızın gerçek ve yaşayan bir parçası haline gelmesi gerekmektedir. Eğer bu şaşırtıcı gücü görmezden gelerseniz hayalleriniz ruhsal açlık yüzünden yok olur. Fakat siz Tanrısal olanı hayat veren bir yaratıcı olarak görürseniz enerjinizi birden sınırsız bir güçle hızlandırabilir, bütün varlığınıza işleyen huzur ve sükûnet bilinci yaratırsınız.*³⁸³

Kuantum fiziğinin özgürleştirici bir bilim olduğu iddia edilir, çünkü size “geleceğinize hâkim olma gücü verir. Kaderinizin gideceği yönü belirlemenize izin vererek bütün yetkiyi sizin elinize bırakır”. Geçmişte ne yaşamış olursanız olun, o şaşırtıcı evrensel güçleri nasıl kullanacağınızı öğrendiğinizde başarımın gerçek kaynağına ulaşmış olursunuz.³⁸⁴ Kuantum teorisinin insana telkin ettiği düşüncelerden birisi şu cümlede karakteristik bir şekilde kendini gösterir:

³⁸¹ Kurşunoğlu, s. 11.

³⁸² Kurşunoğlu, s. 13.

³⁸³ M. Bristol, s. 13, 47, 48, 154, 248; Taylor, s. 245.

³⁸⁴ Taylor, s. 13, 48.

*“Kaderinizi istediğiniz şekilde yönlendirme gücüne sahipsiniz; şu anda bu konuda çalışıyorsunuz.”*³⁸⁵

*“Arzu ettiğim her şeyi çekebilme yeteneğine ve kaynaklarına sahip olduğumu biliyorum. Biz hayatımızı değiştirebilecek kutsal bir güce sahibiz. Elde etmek istediklerimizi doğru titreşimlerle evrene gönderirsek isteklerimizi kendimize çekebiliriz”*³⁸⁶

*Her zaman en iyisini hak ettiğinizi düşünün. Değeriniz ve hak ettikleriniz gerçek kaynağınızın size verdiği ödüllerdir. Bunlar sizin Tanrısal mirasınızdan, ölümsüz ebeveyninizin kayıtsız şartsız sevecen enerjisinden gelir. Kaynağınızda bu varsa değeriniz asla değişmez ve gücünü kaybetmez, başka bir şey bunun yerini tutmaz, yapacak hiçbir şey yoktur. Tanrı'nın çocuğu olarak bereketli evrenin sunmak zorunda olduğu mükemmellikleri her zaman hak eden biri olmuştunuzdur ve hep öyle olacaksınız.*³⁸⁷

*Düşüncenin insan beyniyle sınırlı olduğunu düşünmek yanıltır bizi. İnsan beyni, düşüncenin bir aracıdır yalnızca.*³⁸⁸ *Evrenin sıralı düzenlenişi, evrensel bir zekânın varlığının kanıtıdır. Atomlarda var olan bu zekâ, hayatın her bölümünde, evrenin sonsuzluğuna doğru tekrar tekrar üretilir. Bu zekânın var olmadığı hiçbir yer yoktur. “Her şey Düşünce'dir ve Düşünce'nin ürünüdür.”*³⁸⁹

Yukarıda kişisel gelişim kitaplarında tavsiz edilen fikirler çerçevesinde insanın kaderini kendi başına yaratıp kontrol edebileceği, evrene gönderdiği mesajlarla geleceğini istediği şekilde oluşturabileceği şöyle iddia edilmektedir; *“Evren, sizin tahmininizden daha iyi bir düzenleyicidir; bu nedenle ona bir şans verin ve işine karışmayın. Evrene bir görev veriniz, manyetik enerjinizi gönderiniz.*

³⁸⁵ Calebrese, s. 28, 48, 50, 52, 109, 113; Taylor, s. 29; Hastings, s. 7, 12, 24, 50; Meckenna, s. 115, 120; Peale, s. 7, 25, 35; Gödeş, s. 194.

³⁸⁶ Grabhorn, s. 14,16; Reid, s. 12; Taylor, s. 41; Jack Canfield& Mark Victor Hansen, *Tavuk Suyuna Çorba Hayallerinizdeki Hayatı Yaşayın*, çev. Elif Özkaya, İstanbul, Koridor Yayınları, 2010, s. 19, 20, 27; Bülent Akyürek, *İçinizdeki Öküzü Oha Deyin*, Ankara, C4 kitap, 2012, s. 235, 236, 240.

³⁸⁷ Turner, s. 18, 55, 94, 102.

³⁸⁸ James J. Mapes, *Kuantum Düşünce Yöntemi*, çev. Eda Aksan, İstanbul, Yakamoz Yayınları, 2012, s. 45, 47.

³⁸⁹ Dr. Jeanne Segal, *Kazanma Sanatı*, çev. Selen Özdiş, İstanbul, Kalipso Yayınları, 2012, s. 12, 13; Addington, s. 12.

Şimdi geri durun ve bunun gerçekleşmesini bekleyin.”³⁹⁰ Buradan hareketle de düşünce gücüyle evrende bir farkındalık oluşturarak hem şimdiyi hem de geleceği istediği şekilde değiştirebilecek bir güce ve kudrete sahip olabileceği de şöyle iddia edilmektedir;

*“Her şeyi düşüncelerimizle ve duygularımızla biz yaratıyoruz; iyi ya da kötü koşulları tıpkı arıları çeken bal gibi çekiyoruz. Bizler güçlü mknatıslarız.”*³⁹¹

Kişisel gelişim kitaplarına göre bir şeyi bilerek veya bilmeyerek isterseniz ve o da olur, olan şeyleri siz istediğiniz için de başınıza gelenlerin sorumluluğu size aittir.³⁹² İnsanın bazen bunu olumlularla bilinçli olarak yaparken, bazen de olumsuz düşüncelerinin bilinçsizce evrene iletilmesiyle bu düşüncelerin evrende karşılık bulacağı iddia edilmektedir. İnsanın kendi hayatını sadece kendisinin dizayn edebileceği ısrarla vurgulanmaktadır. Buradan hareketle de düşüncenin evreni harekete geçiren bir güç ve ivme olduğu, insanın düşündüklerinin bir fiil meydana geldiği belirtilmektedir.³⁹³ İnsanın bu fiili yerine getirirken de kullandığı gücün, içindeki Tanrısal özellik veya yaratılıştan kaynaklanan Tanrısal mirastan aldığı belirtilmekte veya insanın Tanrısal tarafıyla böyle bir fiil de bulunabileceği iddia edilmektedir.

Kişisel gelişim kitaplarında insanın kendi geleceğini dizayn etme çabası olarak ele anlatılan husus, kelimada kulların fiilleri ve kader konusudur. İnsanın geleceğe dair olan kaygısı bu konun popülerliğini korumasına sebep olmaktadır. Mesele bir yandan âlemleri yaratan, mutlak ilim, irade ve kudrete sahibi bir varlık olan Allah’ın hâkimiyetini ve öte yandan ise yeryüzünde vazifeli olduğu Allah tarafından vahiylerle bildirilmiş olan insanoğlunun hürriyetini ilgilendirmektedir.

Eğer kaderi mutlak olarak alır ve insanın hiçbir hürriyeti yoktur dersek bu durumda binlerce peygamber ve onlarca vahiy mahsulü kitap ne için insanoğluna gönderilmiştir suali ile karşı karşıya kalırız. Aksine insanın yapıp etmeleri hiçbir takdir ve tayine bağlı değildir, o âlemde dilediği gibi fiilini yaratır dersek bu

³⁹⁰ Grabhorn, s. 176, 183.

³⁹¹ Grabhorn, s.31.

³⁹² Aslı Yazıcı Yakın ve Rahşan Balamir Bektaş, “Liberalizmle Muhafazakârlık Arasında Hipnoz: Kişisel Gelişim Fantezisi”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Doğu Batı Yayınları, 2009 s. 24.

³⁹³ “Her türlü isteğimizi elde etme konusunda kutsal bir yeteneğe sahibiz. Sınırsız bir seçim yapma özgürlüğümüz var.” Grabhorn, s. 32.

durumda da Allah'ın mutlak olan hâkimiyeti ve tekliğini nasıl temellendireceğiz sualine muhatap olmaktadır.³⁹⁴ Bu tartışmalar kelimelerince teferruatlı bir şekilde yapılmıştır. Biz bu tartışmalara girmeden kişisel gelişim kitaplarında yukarıda anlatıldığı şekliyle insanın fiillerinin kaderi oluşturmada tek başına etkin ve yetkin olup olmadığının İslam açısından ne anlama geldiğinin izini süreceğiz.

İlk olarak insanın hür olup olmadığı, dolayısıyla insana gerçek anlamda fiil, eylem ve davranışın nispet edilip edilemeyeceği sorgulanmalıdır. Saniyen hür ise bu hürriyetinin dayanağının ne olduğu, zaman dilimi içerisinde yapmış olduğu eylemlerin ezeli ilim, irade ve takdirle şekillenen kaderle nasıl ve ne şekilde yer aldığı soruları insanın var olduğu ilk günden beri önemini korumuş sorulardır.

İnsanın fiillerini ele aldığımızda karşımıza iki seçenek çıkmaktadır. Bunlardan birisi insanın kendi irade ve ihtiyarıyla yaptığı fiillerdir. Diğer ise, irade ve ihtiyarının dışında meydana gelen fiillerdir. Biz bunlardan birincisine ihtiyarî (iradeli) fiiller, ikincisine ızdırarî (zorunlu) fiiller demekteyiz. İzdırarî fiillere örnek olarak nefes alışımız, sindirim sistemimiz, kalp atışımızı verebiliriz. Bu ızdırarî fiillerin oluşumunda insanın iradesinin hiçbir tesiri yoktur.³⁹⁵ İzdırarî fiillerin yaratıcısının Allah olduğunda bütün İslam mezhepleri hem fikirdir.³⁹⁶ Ancak ihtiyarî fiillerimiz konusunda farklı görüşler mevcuttur.

Ehl-i Sünnet'e göre Allah'ın iradesi ezeldir, zaman üstüdür, sonsuzdur ve sınırsızdır, zaman ve mekân vb. şeylere bağlantılı değildir ve mutlakır.³⁹⁷ İnsanın iradesi ise sonlu, sınırlı, zaman ve mekânla bağlantılıdır. Evrende meydana gelen her olay ve varlık, Allah'ın tekvini iradesi ile meydana gelir. Kul da Allah'ın kendisine tanıdığı sınırlar içinde fiilini seçer. Kulun fiilinde hür olması demek, hürriyetine inanması, fiilini yaparken herhangi bir baskı altında olmadığını kabul etmesi ve bu bilinç içerisinde bulunması demektir.³⁹⁸

İnsanlar gerçek bir irade hürriyetine sahiptirler ve bu hür iradenin fiilin meydana gelmesinde etkisi vardır. Bu etki yaratmaya yönelik değil; irade, seçme ve

³⁹⁴ Halife Keskin, *Kader ve Kaza*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1997a, s. 7.

³⁹⁵ Keskin, 1997a, s. 181.

³⁹⁶ Kılavuz, s. 145.

³⁹⁷ Gölcük ve Toprak, s. 225.

³⁹⁸ Kılavuz, s. 148.

tercihe yöneliktir. Fakat fiillerin yaratıcısı Allah'tır.³⁹⁹ Allah kullarını iradeli fiillerini, onların irade ve seçimlerine uygun olarak irade eder ve yaratır.⁴⁰⁰ O halde fiili seçmek ve tercih etmek (kesb) kuldandan, bu seçim ve tercihe uygun yaratmak (halk) Allah'tandır.⁴⁰¹ Çünkü yaratma, bir yoktan meydana getirme işidir. Bu da ancak yegâne yaratıcı vasfına sahip olan Yüce Allah tarafından gerçekleştirilebilir.⁴⁰²

Allah'ın âlemle ilişkili en temel fiili yaratmadır. İmama Mâturidî Allah'ın fiilinin yokluktan varlığa çıkarma olduğunu belirtmiştir. Öte yandan âlem-Allah münasebetinin başlangıcını ve idame şeklini ise: “Allah eşyayı olduğu şekilde, sahip oldukları bütün özelliklerle yarattı, onları yok iken icat etti” şeklinde açıklamaktadır. Burada İlâhi fiilin iki yönü ortaya çıkmaktadır. Birincisi; her şeyden önce “yokken vücut verme”; ikincisi ise, “şekillendirmek, vasıflandırmak” böylelikle, ilk varlık vermek de, şekillendirip vasıflandırmak, hayati donanımlarını vermek de İlâhi fiilin neticesi olmaktadır. Bu tür fiil yalnızca Allah'a mahsustur.⁴⁰³

Bir fiilin meydana gelmesi, yokluktan varlık sahasına geçecek olan bir şeyin yaratılması üç safhada gerçekleşmektedir. Birincisi; Yaratılacak nesne ile ilgili bir ön bilgi, ancak nesne böyle bir ön bilgiye göre var kılınabilir.⁴⁰⁴ Bu bilginin meydana gelecek fiillerin bütün inceliklerine nüfuz etmesi ve bütün yönleriyle onu kapsamaması gerekmektedir.⁴⁰⁵ İnsanın fiilleriyle ilgili böyle bir bilgiye sahip olmamış olması onun fiillerinin yaratıcısı olmadığına delildir.⁴⁰⁶

İkincisi; Kudret safhası, bir şeyi yoktan var etmenin, bir fiili gerçekleştirmenin, o fiilin özelliğine göre bir kudreti gerektirdiği açıktır. Çünkü fiil, bir açıdan yok iken var etme anlamına gelmekte ve bir oluşu (hudus) ifade etmektedir. Kudretsiz ise bir işin meydana gelmesi imkânsızdır. İnsanda böylesi bir kudret vaki olmadığı açıktır.⁴⁰⁷

³⁹⁹ Arab-zâde Abdulvehhab, s. 36.

⁴⁰⁰ Gölcük ve Toprak, s. 225.

⁴⁰¹ Kılavuz, s. 150; es-sâbunî, s. 134.

⁴⁰² “*Allah her şeyin, yani bütün mahlûkatın yaratıcısıdır.*” Ra'd, 13/16.

⁴⁰³ Keskin, 1996a, s. 172.

⁴⁰⁴ Sâbunî, s. 134; Keskin, 1996a, s.173.

⁴⁰⁵ “*Hiç yaratan bilmez mi! O latîf ve habîrdir.*” Mülk 67/14; Taftazani, s. 190.

⁴⁰⁶ Keskin, 1997a, s. 182.

⁴⁰⁷ Keskin, 1997a, s. 182.

Üçüncüsü, Önümüzde bir netice olarak fiil bulunmaktadır ve bu fiil bir zaman, bir mekânda cereyan etmiştir, etmektedir. Her fiilin kendine göre bir mahiyeti vardır. İşte bu mahiyeti olduğu gibi var etmek insanın kudreti ve ilminin sınırları dâhilinde değildir.⁴⁰⁸

Öyleyse kul, kişisel gelişim kitaplarında iddia edildiği gibi kendi fiilinin yapıcısı/yaratıcısı değil, ortaya koyduğu niyet ve kararlılık ile fiili kazanan ve üzerinde veya kendisiyle irtibatlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayan etkidir.⁴⁰⁹

Fiilin kesb yönüyle insana ve yaratma cihetinden ise Allah'a ait olduğu fikri Ehl-i sünnet kelamcıları tarafından bu şekilde kabul edilmiştir.⁴¹⁰ Bu kabul bir yandan Allah'ın yaratmada tek olduğunu, ortağının bulunmadığını ispat ederken, öte yandan insanın mesuliyetini de temellendirmiş olmaktadır.⁴¹¹

Buradan çıkarılan sonuca göre kişisel gelişim kitaplarında iddia edildiği gibi, insanın düşünce yoluyla gelecekte olabilecek şeyleri yaratması ve evreni buna aracı kılması mümkün değildir. Ancak insan kendi özgür iradesi ile seçimlerinden mesuldür.

Ayrıca insan kâinatın ayrılmaz bir parçasıdır. Her şey, içinde hiçbir cüz'ün diğerinden daha aslı olmadığı tek bir bütünü oluşturan başka her bir şeye bağlıdır. Bütün, kendileri bütünü oluşturan cüzleri destekler. Yani, her şey yoksa hiçbir şey de yoktur; her şey olmadan herhangi bir şeye sahip olamayız. O halde, bireyden sorumlu olan her ne ise, her şeyden de onun sorumlu olması gerekir. Bu sebeple, mümkün ve sınırlı sebeplere herhangi bir şey atfetmemiz mümkün değildir-bu, olabildiğine küçük bir şey de olsa.

⁴⁰⁸ Mâturîdî, s. 232.

⁴⁰⁹ Düzgün, 2012a, s. 404.

⁴¹⁰ Yazıcıoğlu, s. 36; Taftazânî, s. 198.

⁴¹¹ Yüksel, s. 73; İslam'a göre, Allah'ın kendisine ortak kabul etmediği alanlardan birisi de "varlığın yönetimidir". Bütün varlık âlemini yöneten, mutlak ilim, kudret ve hikmet sahibi Allah'tır. Kur'an'da genellikle mülk/hâkim kelimeleriyle ifade edilen Allah'ın kâinat üzerinde egemenliği, Kur'an'da bir "melik" benzetmesiyle anlatılır. Canlı, cansız bütün varlık üzerinde Allah'ın mutlak egemenliği fikrini ifade eden birçok ayet vardır; (92/13; 97/3; 50/43;25/59;36/83; 7/158; 35/41; 20/5;10/31 vb.) Kur'an, biyolojik yönüyle Allah'ın egemenliği dışına çıkamayan insanoğlunu, iradi boyutuyla da Allah'a teslim olmaya çağırılmaktadır. İnsanın bu çağrı karşısında direnmesi, onun kendi öz varlığına yabancılaşması ve beşeri bütünlüğü parçalamasıyla sonuçlanmaktadır.

Sebeplerin, küçük de olsa bir sonuç vücuda getirmeleri için, sonucun içinde yer aldığı tüm kâinatı vücuda getirmeye muktedir olmaları gerekir. Çünkü bir sonuç tüm kâinat olmaksızın var olamaz; onlar ayrı bir biçimde var olamazlar. Meselâ, bir ağacın büyümesi için, en başta tüm kâinatın var olması gerekmektedir: toprak ve mineraller, su, güneş ışığı, çekim, güneş sistemi vs... Diğer bir deyişle, eğer sebepler bir ağacın büyümesinden yetkili ise, her bir sebep tüm kâinatı yapmaya ve kontrol etmeye muktedir olmak zorundadır. Çünkü bir ağaç tüm kâinat olmaksızın var olamaz. Buna göre, her bir sebebin her şeyi görüp bilmeye muktedir olması ve her şeye hükmü geçen bir kudrete sahip olması gerekecektir. Hayat vermeye, anlamlı hedefler gütmeye muktedir olması gerekecektir.⁴¹²

Kısacası, eğer sonucu sebeplerin vücuda getirdiğini veya onların ona sebep olduğunu söylersek, o zaman her sebepte sonsuz bir güç ve kudretin mevcut olduğunu kabul etmemiz gerekecektir.

Mevcudata baktığımızda, düzenleri, karşılıklı münasebetleri ve vazifeleri aracılığıyla, onların tek bir Yaratıcının mülkü ve mahlûku olmanın dışında her iddiayı reddettiklerini görürüz. Misal olarak bir sineği ele alalım. Sinek, tüm dünyada bulunan bir türün üyesidir. O halde, bu tek sineği kim yapmışsa, bu türe ait tüm sinekleri yapan da O'dur. Dahası, bu sinek güneş ışığıyla, havayla, yeryüzüyle ve güneş sistemiyle vs. münasebet halindedir. Tüm kâinatla münasebeti vardır. O halde, bu sineği ve sinek türünü kim yaratmışsa, içindeki mevcutlarla birlikte kâinatı da onun yaratmış olması gerekir; Onun her şeyi kuşatan bir ilim ve kudrete sahip olması gerekir. Böylece her bir sinek o türdeki diğer tüm sinekleri ve gerçekte zaman ve mekân içindeki diğer tüm mevcutları kendi Saniine izafe eder.

Kur'ân, dikkatimizi mevcudatın yaratılışındaki sayısız fayda ve maksatlara çeker. Bu şekilde, Kur'ân âciz ve zayıf sebeplerin böylesine maksatlı hedef ve faydaları gütmekten ne kadar uzak olduklarını gösterir. Kendileri yaratılmış olan sebepler, kendiliklerinden bu faydalı gayeleri güdemez, planlayamazlar. Dolayısıyla, yaratılıştaki maksat ve faydalar gösterir ki, bunlar sebeplerin sonucu değildir; bilakis, gerek sebepler, gerekse sonuçlar bize her ikisini de gören ve takip eden birinin eseri olduklarını ispat eder.⁴¹³

⁴¹² Said Nursi, *Lem'alar*, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 1998, s. 243,244.

⁴¹³ Yamina Bouguenaya Mermer. "Tümevarım problemine bir çözüm önerisi "Tabiat Kanunları" ve "İllyet", *Köprü Dergisi*. S.53, 1996, s. 71.

3.2.3. Kuantum Mekanikası Kuralı: Heisenberg'in Belirsizlik İlkesi ve Allah'ın İradesi

Heisenberg Belirsizlik İlkesi ile bir taneciğin aynı anda konumunun ve momentumunun büyük bir duyarlılıkla ölçülemeyeceği anlatılmaktadır.⁴¹⁴

Kuantum mekaniği rastlantı ve belirsiz süreçlerin varlığını ön gördüğü için, nesnel bir dünya görüşünü veya doğanın objektif olamayacağını ileri sürer. Bu düşüncede, klasik mekanikte gözlenmeyen bir olayın bilgisi bizim bilgi eksikliğimiz ya da aletlerimizin eksikliğinden kaynaklandığı için, gelecek bir zamanda bu olayın bilgisinin elde edilebileceği ileri sürülür. Oysa kuantum fiziğinde gözlenmeyen herhangi bir olayın bilgisi elde edilemez; Çünkü biz herhangi bir olayı gözlemlersek onun bilgisini elde edebiliriz. Ancak gözlemlediğimiz şey gerçektir. Kopenhag yorumunun nedensellik kavramı şudur: “biz bir deney yaptığımız zaman, atom olayından başlayıp deney cihazımızı da içine alarak gözlemcinin gözüne kadar ulaşan bir nedensellik zincirini kabullenmek zorundayız. Bu zincirin varlığını kabul etmeyecek olursak, atom olayı hakkında sadece, olası bir bilgi değil, hiçbir bilgi sahibi olamayız.”

Bu tartışmaların nerelere geldiğini görmek için Doç. Dr. Caner Taslaman'ın Kuantum Teorisi Felsefe ve Tanrı isimli kitabındaki Kuantum Belirsizliklerinin Tanrısal Etkinlikle Belirlenmesi başlıklı bölüme bakmamız gereklidir.

“İddia Tanrının evrendeki belirsiz boşlukları belirleyerek şansa yer bırakmadığıdır. Diğer yandan Tanrısal etkinliğe ontolojilerinde önemli bir yer veren ve kuantum teorisini evrenin teolojik yorumu için önemli bulan herkes, Heim ve Pollard gibi, kuantum seviyesindeki bütün belirsizlikleri Tanrı'nın belirlediğini düşünmemektedir. Örneğin, Arthur Peacocke, kuantum belirsizliklerinin Tanrı için de belirsiz olduğunu; bu yüzden Tanrı'nın geleceği bilemeyeceğini, Tanrı'nın yaratışta riskler aldığını ve kendisini sınırladığını (*self-limitation*) düşünür. Bu noktada, Peacocke'un panenteist olduğunu hatırlamak faydalı olacaktır. Peacocke için “Tanrısal Doğa” ile evren yasaları arasında bir ilişki vardır, aynı ilişkiyi Spinoza da kurmuştu, ama o kendi döneminin biliminin gereği olarak determinizmi “Tanrısal

⁴¹⁴ Mapes, s. 28; Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Emin Şeker, “Kur'an'da Heisenberg Belirsizlik İlkesi: Fâtır Suresi (35) 13. Ayetinin Anlattıkları”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.11:1, 2013, s. 462; Beiser, s. 107.

Doğa” ile ilişkilendirmişti. Peacocke ise kuantum kuramının varlığını gösterdiğine inandığı objektif indeterminizmi 'Tanrısal Doğa' ile ilişkilendirir. Peacocke'a göre Tanrı, belirsizlikleri belirleyip veya doğa yasalarını ihlal ederek evrensel oluşumları gerçekleştirmez. Peacocke, bu yaklaşımların, doğa ile Tanrı arasında ayırma sebep olacağını ve kötülük sorunu hakkında kabul edilemez neticelere götüreceğini düşünür.”⁴¹⁵

İslami pencereden baktığımızda ise evrendeki düzeni, illiyeti, gaye ve hedefi şöyle özetleyebiliriz; Makro âlemde gördüğümüz düzenli, maksatlı ve “kânunlar” olarak adlandırdığımız ve onlarla anlayabildiğimiz olayların temelinde belirsizlikler, düzensizlikler, kararsızlıklar var. İşte bu türden olayların üzerinde düzenli ve insanlara hitap eden tarzda olayların bina edilmesi açıkça bir iradenin göstergesidir.⁴¹⁶

Kur’ân'ın evren hakkındaki öğretisi üç temel esasa dayanır. Birincisi, onun bir düzen olması⁴¹⁷; İkincisi, gelişen ve büyüyen canlı bir düzen olması⁴¹⁸ ve üçüncüsü de onun beyhude bir oyun alanı⁴¹⁹ olmayışdır. Allah bir şeyi yarattığında ona varlık kanunlarını, gelişimi için gerekli imkânları ve fiziksel güçlerini de hemen yerleştirir. Varlık alanına çıkarma ve şekil verme, *yaratma*; ona temel niteliğini veya hareket kanunlarını vermek ise *emr* veya *takdir* terimleri ile belirtilir. Allah bir şeyi yaratıp şekil verdiği zaman, ona bir fitrat, dinamik davranış kanunu, yani onun takdirini de yükler. Bu, aynı zaman da onun yöneldiği yön ve hedefi de gösterir. Bu gerçek Kur’ân'da şu şekilde ifade edilmektedir;⁴²⁰

“Yaratıp düzene koyan, takdir edip yol gösteren yüce Rabbinin adını tespih (ve takdis) et.”⁴²¹

⁴¹⁵Caner Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2008, s. 98-101.

⁴¹⁶“*Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allah'ın gücünün her şeye yettiğini ve Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığını bilmeniz için, Allah'ın buyruğu bunlar arasında iner durur.*” Talâk, 65/12.

⁴¹⁷ İnfitar, 82/7-8; Ra'd, 13/4; Enbiyâ, 21/22-23.

⁴¹⁸Zâriyât, 51/47.

⁴¹⁹Duhan, 44/38-39; Yunus, 10/5.

⁴²⁰ Enver Bayram, “Kur’an’a Göre Allah-Âlem Münasebeti”, *Gazi Osmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 2013, s. 33.

⁴²¹Ala', 87/1-3.

Fiziksel-dünyada göze çarpan en önemli niteliklerden birisi “düzenlilik”tir. Bizim karşımızdaki varlık, en küçük bir düzensizliğin dahi söz konusu olamayacağı bir varlıktır. Bu sebeple o, “düzensizlik” demek olan “kaos” olarak değil de “düzenlilik” demek olan “kozmos” olarak anlaşılmalıdır. Bütün bilimler tarafından didik-didik edilen kâinat ‘ta görülen şey, çok sıkı ve tavizsiz, kesin ve mutlak bir düzenden başkası değildir.⁴²²

Esasen onun bizzat bilimsel olarak incelenebilmesi, yani bir bilgi ve bilim objesi halinde ele alınabilmesi, doğrudan bu düzenlilik ilkesiyle irtibatlıdır. Eğer evrende bu düzenlilik olmasaydı, onu bilimsel olarak incelemek imkânı olamazdı. Zira bilimin bizzat kendisi, düzenlilik demektir. Hatta daha ileri giderek şunu da söyleyebiliriz: Bizzat “düzen” kavramı insanın dış-dünya’ ya yüklediği en temel bir aksiyom, bir apriori, bir inanç ’tır. Hatta diyebiliriz ki: Düzen fikri, bizde doğuştan mevcut ve var-olmamızın tabii bir rüknü olan bir fitrî fikirdir. Biz, varız ve düzenliyiz: esasen var olmak, düzenli olmak demektir. Ya da, sadece “düzenli-olan” (kozmetik olan) vardır, “düzensiz- olan” (kaotik olan) yoktur.⁴²³

Mükemmellik ilkesi, düzenlilik ilkesi ile bitişik ve hatta onun kaçınılmaz sonucu olan bir ilkedir. Hatta bu ilke, düzenlilik ilkesinin en ileri bir şekli olarak da kabul edilebilir.⁴²⁴ Mükemmellik, evrendeki düzenliliğin kusursuzluğunu ifade etmektedir.⁴²⁵

⁴²²“*Şüphesiz, Biz her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır.*” Kamer, 54/49; “*Biz, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak bir gayeyle ve belirli bir süre için yarattık; inkâr edenler uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.*” Ahkâf, 46/3. “Bu ve benzeri birçok ayette, Kur’an, tabiattaki nizamı, evreni yöneten gücün birliğine ve kudretine bağlamaktadır. Bu nizam, yaratılışla birlikte her şeye hareket kanunlarının ve potansiyel güçlerin verilmesiyle kurulmuştur. Taha, 20/50. Evrendeki bu düzenlilik, onun insanlığın hizmetine sunulmuş olması itibarıyla bir nimettir. Diğer yönüyle de, insanın imtihanında iki zıt işlevi yerine getirebilen bir müşahede alanıdır. Zira evrendeki bu düzenlilik, insanı Allah’a ulaştırabileceği gibi, bu düzenin gerisindeki mutlak gücü gölgeleyebilmektedir. İşte, Kur’an’da evrenden söz eden pasajların büyük bölümü, muhataplarını bu konuda uyarmaktadır.” Ömer Özsoy ve İlhami Güler, *Konularına Göre Kur’ân*, Ankara, Fecr Yayınları, 1999, s.16.

⁴²³ Ömer Özsoy, *Sünnetullah*, Ankara, Fecr Yayınları, 1999, s.78.

⁴²⁴ Durmuş Hocaoglu, “Bilim ve İnanç/İman Üzerine Felsefi Bir İrdeleme”, *Köprü Dergisi*, S.53, 1996, s. 81.

⁴²⁵ “*Onlar, üstlerindeki göğü nasıl yapmışız ve süslemişiz, bakmazlar mı? Onda hiçbir çatlak yoktur.*” Kâf, 50/6; “*Yedi göğü, kat kat yaratan O’dur. Rahman’ın yaratmasında bir düzensizlik*

Kozmos ‘un en temel niteliklerinden birisi de onun biline birliğidir. Kozmik dünya, insan tarafından bilinebilen, bilgisinin edinilmesi mümkün olan bir varlık alanıdır. Evrenin bu niteliği, onu bir muammalar, anlaşılmazlıklar yığını olmaktan çıkarır ve bir bilgi nesnesi haline getirir. Böyle bir ilke, ayrıca, evreni insana açar. Bu “açma” İnsanın Evren’e, yani tabiata hükmedebilmesinin de yolunun açar ve insanı onun karşısında edilgen durumdan çıkarıp etken duruma, köle olmaktan çıkarıp efendi konumuna yükseltir.⁴²⁶

“Evrende bir gayenin mevcudiyeti” idesine ulaşmak için kısaca şunu söyleyebiliriz: Sebepsiz bir var-olma irrasyonel ve abes bir şeydir. Bu, en temelli bir inanç, bir aksiyomdur. Var-olma, ancak, “bir sebebe müsteniden var-olma” demektir. Binaenaleyh “var-olma” keyfiyeti “bir sebebe müsteniden var-olma” keyfiyeti olarak kabul edilirse aklileştirilmiş ve kabule şâyân hale getirilmiş olur.⁴²⁷ Sebep bir gâ illet’i ve o da bir gaye’yi zarûî kılar. Yani, sebep’ten gayeli sebep’e ve oradan da gaye’ye ulaşmış oluruz. Bütün bunlar ise, bizi, kendinde var-olan tabiatın üstünde (süper natürel) ve aşkın (transandantal, müteal) bir fail’e götürür. Beri yandan da evren, bir “var-olan”dır, mevcûdiyeti gerçektir, haktır. Şu halde, evren, gerçek bir var-olan olarak, zâtı itibariyle, bir sebebe bağlı olarak vardır.⁴²⁸ Ve bu evrenin var edicisi de Allah’tır.

İlim sıfatı, Allah’a mahsus olan kemâl sıfatlarının en önemlilerindedir. Çünkü bu âlemi en güzel bir şekilde, en mükemmel bir nizamda yaratan ve onu idare

göremezsin. Gözünü bir çevir bak, bir çatlaklık görebilir misiz? Gözünü tekrar çevir bak; göz umduğunu bulamamış ve bitkin bir halde sana dönecektir.” Mülk, 67/3-4. Gibi birçok ayette evrendeki düzen ve mükemmelliğe atıf yapılarak, âlemin başıboş ve amaçsız yaratılmadığına vurgu yapılmaktadır.

⁴²⁶ Hocaoğlu, s. 82.

⁴²⁷ Kur’an, evrenin insanın hizmetine sunulduğu fikrini çok yoğun bir biçimde işlemektedir. Henüz insanlığın ulaşmadığı ve belki hiç ulaşamayacağı parçalarıyla bütün bir evrenin insan içinliği ne israf, ne de insanın abartılmasıdır. Evrenin insan içinliğinin anlamı, insanın yaşamasına elverişli bir dünyanın varoluşunda, evrendeki her bir cüzün ihmal edilemez rolü bulunduğuudur. O halde, bu durum, evrende insan dışında sorumlu yaratıklar bulunmasını ilke olarak engellemez. Öte yandan, kendisi de yaratılmış olması itibarıyla, insan da bu gâi sebepler zincirinin son halkası değildir. Evrenin niçinliğinin cevabı, insanın niçinliğinde aranmalıdır: “*Ben insanları ve cinleri, ancak Bana kulluk etmeleri için yarattım.*”Zâriyât, 51/56; Özsoy ve Güler, s. 18.

⁴²⁸ Hocaoğlu, s. 83.

eden Allah'ın, yarattığı varlığı en ince teferruatına kadar bilinmesi gerekir.⁴²⁹ İlim; bilgi, marifet demektir.⁴³⁰ Allah'ın mevcûd, madûm, olmuş, olmakta olan ve olacak olan, açık,⁴³¹ gizli her şeyi bilmesidir.⁴³² O'nun ilmi yarattıklarının ilmine benzemez, artmaz, eksilmez, O'na unutmaya arız olmaz.⁴³³ Allah'ın işleri sağlam ve muhkemdir. Bir şeyi yapabilmek için, o şeyi bilmek zaruridir. O'nun ilmi sadece maddi varlıklarla sınırlı değildir. Her şeyin yaratıcısı ve terbiye edicisi Allah, ruhlarda, zihinlerde ve gönüllerde olan her şeyi, meydana gelen ve gelecek olan her şeyi bilir. Allah, onları bizzat vasıtasız, kendi kendine bilir. Filozofların iddia ettikleri gibi zamanın yenilenmesi (teceddüt) ve değişmesi (tebeddül) dolayısıyla meydana gelenlerin değişikliklerinden, Allah'ın bir sıfattan diğer sığata değışikliğı gerekmez. Çünkü meydana gelen şeylerin değışmesi ilim sıfatında bir değışikliğı gerektirmeyip, ancak itibari ve izafi şeylerden olan yalnız taallukatında değışikliğı icap eder.⁴³⁴ Çünkü O, değışmekte olan şeylerin değışeceğini de önceden bilir ve onun ilminde bir değışiklik olmaz.⁴³⁵ Bu sıfat Allah hakkında vâcib, zıddı olan cehalet muhaldir.

Allah'ın daima değışmeler halinde olan cüz'iyatı bildiğine yukarıda değinmiştik. Allah'ın külliyatı, yani eşya olsun, kâide olsun, genel olan her şeyi bildiğı kesindir.⁴³⁶ Kişisel gelişimciler *Heisenberg Belirsizlik İlkesini* kendi algı ve inançlarına göre yeniden düzenleyerek Tanrı'nın her şeyi bilmediğı bir evrende belirsizliğin hâkim olabileceğini öne sürmektedirler.

Kur'ân ise, Allah'ın cereyan eden bütün hadiseleri, hatta tek tek varlıkları ve onların hallerini bildiğini söylemektedir⁴³⁷:

“Ne işte bulsanız, Kur'ân'dan ne okusan ve siz ne iş yapsanız mutlaka biz içine daldığımız an, üzerinizde şahidiz. (her yaptığınızı görürüz). Ne yerde ne de

⁴²⁹ A. Aydın, s. 300.

⁴³⁰ Kılavuz, s. 124.

⁴³¹ Taftazani, s. 164.

⁴³² Düzgün, 2012a, s. 234.

⁴³³ Gölcük ve Toprak, s. 215; Keskin, 1997a, s. 98.

⁴³⁴ Yüksel, s. 46.

⁴³⁵ Gölcük ve Toprak, s. 215.

⁴³⁶ Halife Keskin, *Bilgi Teorisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1997b, s. 108, 109.

⁴³⁷ Keskin, 1997a, s. 102.

*gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbin (in bilgisin)den kaçmaz. Ne bundan küçük ne de büyük hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın”.*⁴³⁸

*“Gaybın anahtarları Allah’ın yanındadır; onları ondan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O’nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”*⁴³⁹

Bu ayette Allah’ın insan fiillerinin yanı sıra cansız varlıkların da durumlarını bildiği açıklanmaktadır.⁴⁴⁰ Ayrıca Allah’ın fiil haline gelmemiş olan insan niyetlerini, insanların açığa vurdukları şeylerin yanında içlerinde gizledikleri şeyleri bildiği⁴⁴¹ de Kur’ân tarafından ifade edilmektedir.⁴⁴²

Konuyu bir ayetle müşahhas hale getirelim; *“Allah sizi önce topraktan, sonra da az bir sudan (meniden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişili) eşler yaptı. Allah’ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Herhangi bir kimseye uzun ömür verilmez yahut ömrü kısaltulmaz ki bu bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da yazılı) olmasın. Şüphesiz bu Allah’a kolaydır.”* Fâtır, 35/11.

Bu ayeti kerime de, bir taraftan Cenâb-ı Hakk’ın yaratıcılık sıfatına değinilirken, diğer taraftan da O’nun bütün yaratılmışlara ait ayrıntıların bilgisine sahip olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede, bir dişinin gebe kalması ve doğurması yani yeni bir canlının dünyaya gelmesinden her bir canlının ömrünün miktarına kadar evrende olup biten bütün olaylar ve incelikleri O’nun nezdinde mâlûmdur. Bir insanın ömrünün uzun veya kısa oluşu tesadüfe yahut kendiliğinden oluşa değil Allah’ın iradesine bağlıdır; bu irade değişmemek üzere levh-i mahfûz diye bilinen özel bir kayıt sistemine de bağlanmıştır. Ayetin “Bir canlının ömrünün uzun olması da kısa tutulması da mutlaka yazgıya uygun olarak gerçekleşir” şeklinde çevrilen kısmı için şu yorumlar da yapılmıştır:

⁴³⁸ Yunus, 10/61; Sebe’, 34/3.

⁴³⁹ En’am, 6/59.

⁴⁴⁰ *“Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah’(ın rahmeti ve nimeti) genişdir, O her şeyi bilendir.”* Bakara, 2/115; *“Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah’a gizli kalır.”* Al-i İmran, 3/5.

⁴⁴¹ *“Onlar bilmezler mi ki, gizlediklerini de açıkta yaptıklarını da Allah bilmektedir”* Bakara, 2/77; *“...Allah açıkladığımızı da gizlediğinizi de bilir”.* Mâide, 5/99.

⁴⁴² Keskin, 1996a, s. 336.

A. Herkesin ömrünün ne kadar olacağı tamı tamına kayıtlı olduğu gibi bunun yaşanan her günü, ayı, senesi de kaydedilmektedir. Bu cümlenin “ömründen eksilen, eksiltelen” anlamına gelen ikinci kısmından maksat işte ömrün bu bölümü yani yaşanan ve bu yönde kayda geçirilen miktarıdır; “verilen ömür” anlamına gelen ikinci kısmından maksat ise ömrün kalan bölümüdür.

B. Bu cümle “Bir canlının ömrünün uzatılması da kısaltılması da mutlaka yazılıdır” anlamına gelmektedir. Hadislerde belirtildiği üzere bazı sebeplerle ömür uzatılabilir veya kısaltılabilir; ama bu da Allah’ın iradesiyle olmaktadır ve O’nun ezeli ilminde mevcuttur (bir kitapta kayıtlıdır). Allah’ın bildikleri insanlar tarafından bilinmediğinden, bu durum dünya hayatının sınav düzenini ve kişinin sorumluluğunu etkilemez.

Ayetin kendisi ve tefsiri bizim konumuz açısından o kadar açıktır ki baktığımızda konuyla hemen bağlantı kurabiliriz. Vurgulanan şey, “evrende olup biten bütün olaylar ve incelikleri O’nun nezdinde mâlûmdur”⁴⁴³ ifadesi etrafında dönmektedir. Gelecek de buna dâhildir.

Akli olarak da Allah’ın tek tek varlıkları bildiği Sünni akidesine göre kolayca ispatlanabilir. Müttekellimin tamamına göre varlıkların hepsi tek tek Allah’ın mahlûklarıdır. Hatta insan fiilleri de bu çerçevede içinde değerlendirilebilir. Fiiller her ne kadar kesb cihetiyle insana aitse de, yaratılmaları yönünden Allah’ın kudretinin eseridir. Buradan hareketle onları Allah’ın bildiği rahatça söylenebilir. Kaldı ki, kâinatta bulunan bütün varlıklar birbirine uygun yaratılmış olmaları ile (inayet, itkan ve ihkam) kendilerini sadece mutlak ilim, mutlak irade ve mutlak kudret sahibi bir Yaratacının var kılmış olabileceğini göstermektedir.⁴⁴³

Diğer taraftan kelamcıların “ sonsuz kudret sahibi olan Allah, yaratışında ve dünyaya ait fiillerinde hürdür (fail-i muhtardır)” sözleri de tabiat kanunlarında zorunsuzluğu ifade etmektedir. Çünkü fail-i muhtar olan Allah, her zaman kâinattaki olaylara müdahale edebilir. Öyleyse onun bizim alışageldiğimiz sebebin dışında bir sebep halk etmesi mümkündür. Zaten bütün gerçekleri, bu tabiat âlemine hasretmek doğru değildir, bu madde âleminin ötesinde akıl ve duyuyüstü hakikatlerinin de bulunduğunu kabul etmek zorundayız. Eğer tabi âleme kendi sebeplerini yaşatan bir

⁴⁴³ Keskin, 1996a, s. 337.

kanunlar dizisine sahip olduğuna dair bir yetki verirsek ilahi iradeyi sınırlandırmış, hatta tabiatüstü âleme hapsedmiş oluruz.⁴⁴⁴

Bilimle ilgilenen bazı çevrelerde, bilimin gelişmesiyle dinlerin sonunun geldiği, bilimin hemen her şeyi açıklayabildiği ve bilim adamlarının artık yaratıcı bir Tanrı'yı tanımaması gerektiği görüşü vardır. Bu çevrelerde bilime güvenerek yaratıcıya meydan okumak moda olmuştur. Bilimsel gelişmeleri kendi ideolojik düşünceleri istikametinde yorumlayan bu çevrelerde modernliğin dinlere ve yaratıcıya inanmamakla özdeşleştirilmek istendiğini görmekteyiz.⁴⁴⁵ Bu durum bilimin tartışma kabul etmez bir tabu, bir put haline getirilmiş olmasıyla izah edilebilir. Bilimi eleştirdiğinizde aklınızdan şüphe ederler. İşte bu ayet tüm bunlara cevap vermektedir ve insanın bilimi ancak Rabbinin verdiği kadar öğrenebileceğini, kullanabileceğini gerçek güç ve bilginin kendisinde olduğunu belirtmektedir.

3.3. Tanrısal Etkinliğin Sınırlandırılması Problemi

Tek Tanrılı dinlerde, başlangıçta tüm evreni yaratan, sonra ise bu evrenin varlığını devam ettiren, dinler gönderen ve kullarının dualarına gereğinde cevap veren bir Tanrı inancı benimsenmiştir. Tek Tanrılı dinleri kendi dışındaki görüşlerden ayıran en önemli özelliklerden biri aktif bir Tanrı'nın varlığının savunulmasıdır. Materyalist görüşü benimseyenler madde-dışı bir cevherin varlığını kabul etmediklerinden, Tanrı'nın varlığını da kabul etmezler; dolayısıyla bu anlayış açısından hiçbir Tanrısal etkinlik mümkün değildir. 17. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlaşan deizmde ise Tanrısal etkinlik başlangıçtaki yaratma eylemiyle sınırlıdır; Tanrı'nın, evrenle ve insanlarla ilişkisinin devam ettiği, dinler gönderdiği, dualara gereğinde cevap verdiği kabul edilmez.⁴⁴⁶

Kuantum metafiziğinde de Allah'ın etkinliği ve evrendeki pozisyonu, insan-evren-Tanrı üçlemesinde Allah'a biçilen rol dikkatlice değerlendirildiğinde aşağıda açıklamaya çalışacağımız başlıklar çerçevesinde birçok problem ortaya çıkmaktadır.

⁴⁴⁴ Yüksel, s. 151.

⁴⁴⁵ Şeker, s. 480.

⁴⁴⁶ Taslaman, 2008, s. 92.

3.3.1. Allah'ın Yoktan Yaratması \ Kelâmda Allah Evren İlişkisi

Kişisel gelişim kitaplarının bir kısmında insanın evrende ki yeri ve konumu hakkında şöyle bir değerlendirilme yapılmaktadır: “*Bu evrendeki her şey enerjiden oluşuyor; siz, ben, kaya, masa, çimenler. Enerji de titreşim demek olduğuna göre, bu var olan her şey titreştiği anlamına geliyor. Her şeyin! Buna siz ve ben de dâhiliz. Evrende titreşimleri başlatan ve her şeyi mıknatıs gibi çeken bizleriz. Ve her şeyi biz yarattık, yaratmaya da devam ediyoruz.*” “*Yaratılışın Tanrısal kaynağı evrendeki bütün dalgalarda ve parçacıklarda bulunur. Bu karşı konulmaz enerji başarılar dahi her şeyin ve hayat kalbinin attığı yerdir. Öyle ki, Tanrısal varlığın hayatınızın gerçek ve yaşayan bir parçası haline gelmesi gerekmektedir. Eğer bu şaşırtıcı gücü görmezden gelerseniz hayalleriniz ruhsal açlık yüzünden yok olur. Fakat siz Tanrısal olanı hayat veren bir yaratıcı olarak görürseniz enerjinizi birden sınırsız bir güçle hızlandırabilir, bütün varlığınıza işleyen huzur ve sükûnet bilinci yaratırsınız*”.⁴⁴⁷ Görüldüğü gibi burada “yaratılışın Tanrısal kaynağı” evrendeki “dalga ve parçacıklara” nispet edilmektedir.⁴⁴⁸ Aslında “Yaratılışın Tanrısal kaynağı” ifadesi bile yaratma eyleminin ilahi bir güce atfedilmesi gereğini ima ediyor. Ancak bu tür kitaplar bu yüce eylemi belirsiz parçacık ve dalgalara havale etmek suretiyle “ilahi gücü” evrene dağıtmışlardır. Bu inançlarımıza göre problemlili bir yaklaşımdır.

İslâm Kelâmı açısından konu ele alındığında âlem, Tanrı dışında bütün varlıkların adı olmakla birlikte, cevher ve arazdan meydana gelmiştir. Hâdis yani yaratılmış/ezeli olmayan oldukları gözlemlerle de anlaşılabilen arazlardan bağımsız olarak var olamayan cevherler de hâdis olmak durumunda kaldıklarından âlem bütünü ile hâdis olacaktır. Yani o, ezeli olmayacaktır. Burada Tanrı âlemden öncedir.⁴⁴⁹

Burada üzerinde durulması gereken anahtar terim “kadim” kelimesidir. Kıdem, ezeli ve ebedi oluşu ifade ettiği gibi zaruri oluşu da icap ettirmektedir. Kadim’in sözlük manası “varlığı önceden olan” demektir. Bu kelime Allah hakkında kullanıldığında “*varlığının başlangıcı olmayan demektir.*”⁴⁵⁰

⁴⁴⁷Taylor, s. 245; Bristol, s. 13, 47, 48, 154, 248; Calabrese, s. 38, 48; Addington, s. 76.

⁴⁴⁸ Grabhorn, s. 16, 19.

⁴⁴⁹ Ömer Ali Yıldırım, “İslam Düşüncesindeki Yoktan Yaratma ve Kıdem Tartışmaları: Kelamcılar ve İbn Sina merkezli Bir İnceleme”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.10:2, 2012, s. 251-274.

⁴⁵⁰ Keskin, 1996a, s. 258.

Birçok kelimede, Allah'ın yoktan yaratmaya sahip olduğu hususu, vazgeçilemez bir ilkedir. Bunun sebebi, Allah'ın yanında ikinci bir varlığın olamaması meselesidir. Zira Allah'ın dışında, bazı felsefecilerin dile getirdikleri “heyula” gibi, pasif de olsa bir başka varlığın olduğunu söylemek, Allah'ın dışında ikinci kadim varlığın kabulü anlamına gelir. Bu ise Allah'ın kadim olan ilahlığını zedeler ve tevhid fikrine aykırı bir durum ortaya çıkarır.⁴⁵¹

Matûrîdî'ye göre, tabiat birleşme-ayrışma, hareket-sükûn, kirli-temiz, güzel-çirkin gibi zıt özellikler göstermektedir. Zıt olan bu şeylerin bir araya gelmesi tabiatın yaratılmış olduğuna işaret eder. Çünkü zıtların bir araya gelmesi mümkün değildir. Burada sözü edilen zıt nitelikler bir zamanlar yokken bilâhère vücut bulma statüsü içinde olan arazlardır. Matûrîdî bu ve benzeri ifadelerle âlemin yaratılmışlığını anlatırken yaratmanın mekanik bir güçle olmadığını ifade eder. Meselâ spermadan insanın, çekirdekten bitkinin yaratılmasında yeni oluşan şey yaratılmıştır ve bilkuvve değil, bilfiil mevcuttur. Çünkü kuvvet başkasının oluşum sebebidir. “Tabiattaki birleşme ve ayrışma mekanizması bir sanat olarak doruk noktasındadır. Bu, dış bir sebep olmaksızın mümkün olamaz. Duyulur âlemde meydana gelen her türlü terkip (yaratma), varlığına sebep olan bir faktörden sonra oluşur. Tabiatın tamamı duyulur âlem statüsündedir.”⁴⁵²

Matûrîdî evrendeki varlıkların birbirinden farklı olmasına rağmen menfaatleri açısından birbiriyle ilişkili yaratılıp düzenlendiğini belirtir. “Yerdeki her türlü bitki gökteki güneşe, gökten inen yağmura muhtaçtır. İnsanların da geçimi çeşitli çalışma alanlarına bağlı kılınmıştır. Varlıkların statüsü söz konusu mekanizma çerçevesinde düzenlenmiştir.”

Maturidi'nin ifadelerinden anladığımız şudur: Allah her şeyin yaratıcısıdır. Eşya birbirine karşılıklı menfaat ilişkisi ile bağlanmıştır. Bu, Allah'ın kurduğu bir mekanizmadır.⁴⁵³

İslam inançlarını sistematize eden kitaplar bildiriyor ki, “âlemin yaratıcısı zatında, sıfatlarında, esmasında, hüküm ve kazasında tek olduğu gibi fiillerinde de tekdir. Onun fiillerinde tek olması, varlıkları yaratırken kendisine başka şeyin

⁴⁵¹ Düzgün, 2012a, s.266.

⁴⁵² Veysel Kasar, “Yaratma Sıfatı Bağlamında Tabiat Kanunları”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.8:1, 2010, s. 223.

⁴⁵³ Kasar, 2010, s. 224.

müessir olmaması; işinde hiçbir ortak bulunmamasını ifade eder. Gerçek fail sadece Allah'tır. O, bütün mevcudatı doğrudan doğruya yardımsız ve yardımcısız olarak varlık sahnesinde çıkarmıştır.” O, varlıkları var etmekte, yaratmakta tekdir, münferittir, yalnızdır. Ehl-i Sünnet âlimleri, “tabiat olayları diye bilinen hallerin tamamının Allah'ın kanunları ve takdiri çerçevesinde cereyan ettiğine” hükmetmiştir.⁴⁵⁴

3.3.2. Kişisel Gelişim Kitaplarında Pozitif Yaratıcı Düşünce

Kişisel gelişim kitaplarının belirli bir evren görüşü olduğunu daha önce ifade etmiştik. Burada geliştirilen evren tasarımında iki bileşen karşımıza çıkmaktadır. Birbiri ile bağlantılı olan bu iki özellik “tesadüf diye bir şey yoktur” ve “düşünce canlıdır” ilke sözleri ile ifade edilir. İlkinde evrenin hiçbir zaman hata içermeyen yasalar üzerinde kurulu bir sistem olduğu anlatılırken, ikincisinde geri bildirimler üzerine kurulu gizemli bir sinyalizasyon sisteminin varlığı ileri sürülür. The Secret kişisel gelişim kitabında, “güçlü bir mıknatıs” ve “evrenin en güçlü verici istasyonu”⁴⁵⁵ olarak nitelediği insanın, “zihninde canlandırabildiğini, elleriyle de tutabileceğini” ileri sürer.⁴⁵⁶ Bunun dışında insanın iletmediği frekanslar, “şehirlerin ülkelerin ötesine geçerek dünyayı şekillendirecek” ve evrenin her yanında yankılanacağı şöyle iddia edilmektedir; “*İnsanın gereksinim duyduğu her şey Evrensel Akıl'da zaten mevcuttur, insan algılamayı ve Yüce Düşünce'nin akışına nasıl açılacağını öğrendikçe, kendisine gelen fikirleri alabilir ve bunlar arasında*

⁴⁵⁴ Kasar, 2010, s. 211-212.

⁴⁵⁵ Düşünce gücüyle ve yaratmanın aynı kategoriye konulduğu şöyle örneklendirilebilir: “Evrende bereketli bir zenginlik ve mutluluk özgürce süzülüyor ve istediğim her şeyi almayı hak ediyorum.” Taylor, s. 70; Hastings, s. 8; Handler, s. 3,5, 8.

⁴⁵⁶ Allah'ın irade ve kudretinin insanın istek ve arzularına göre şekilleneceği şöyle iddia edilmektedir: “Pozitif yaratıcı düşünce, eyleme ve isteğin gerçekleşmesine öncülük eder. Ama gerçek güç, eylemden öte, düşüncedir. Şu lafi unutmayın: “İnsan zihninde ne tasavvur ederse gerçekleştirilebilir.” Bristol, s. 248; “Eğer doğru zihin resimleri yaratılır ve sürekli korunursa, sağlık, varlık ve mutluluk ardından gelecektir çünkü etki ve tepki yasası sabittir. Düşünce, enerji ve gerçeğimi değiştirme gücüm sınırsız.” Arthurray, s. 122 ; “İlahi irade sizin serbest iradenizle birlikte bunun meydana gelmesi için çalışır.” Calabrese, s. 56; Mapes, s. 45, 178, 198, Grabhorn, s. 13, 58, 65, 149, 218.

*izlemek istediği yolu seçip uygulayabilir. Hayatına hükmetme fırsatı! Fakat onunla birlikte, hayatın sonsuz kaynaklarını akıllıca kullanma sorumluluğu da verilmiştir.*⁴⁵⁷

Claude M. Bristol, İnançın Büyüsü adlı kişisel gelişim kitabında şöyle demektedir: “Ünlü İngiliz fizikçi Sir Arthur Eddington, içinde yaşadığımız evrenin, şüphe edilemez bir ölçüde kendi zihnimizin ürünü olduğunu söylemiştir. Aynı alanda eşit derecede ünlü Sir James Jeans de evrenin, zihinlerimizin temelinde yatan ve onları düzenleyen büyük ve evrensel bir zihnin düşüncesi sonucunda ortaya çıkmış bir varlık olduğunu belirtmiştir. Tam ve güçlü bir hayal gücüyle her şey somut bir şekle getirilebilir”. Büyük fizikçi Paracelsus “İnsan zihni o kadar büyük bir şeydir ki kimse ifade edemez; insan zihnini tam olarak kavrayabilirsek dünyada bizim için hiçbir şey imkânsız olmayacaktır. İnanç yoluyla, hayal gücü güçlenir ve tamamlanır ama her şüphe onun mükemmelliğine zarar verir. Pozitif yaratıcı düşünce, eyleme ve isteğin gerçekleşmesine öncülük eder. Ama gerçek güç, eylemden öte, düşüncedir.” Şu lafı unutmayın: “İnsan zihninde ne tasavvur ederse gerçekleştirilebilir.” Eğer doğru zihin resimleri yaratılır ve sürekli korunursa, sağlık, varlık ve mutluluk ardından gelecektir çünkü etki ve tepki yasası sabittir⁴⁵⁸

Paracelsus’un bu ifadelerine göre, “insan neyi hayal eder ve düşünürse bunlar mutlaka gerçek” olacaktır! Bu oldukça iddialı bir tespittir. Öncelikle, insan olarak tecrübelerimiz bize gösteriyor ki “her hayal” realize edilemez. Gerçekleşenler de sadece biz hayal ettiğimiz için gerçek olmazlar. Bir fiilin gerçek olması için hayal bir şart ise, onu tamamlayan başka onlarca şart ve sebep sayılabilir. Zaman, mekân, uzaydaki her hangi bir nesne de bizim hayalimizin gerçek olmasına birer aracılık etmektedir. Fakat insan ne zamanı ortaya çıkarabilir, ne mekâna söz geçirebilir!

⁴⁵⁷ İnsanın kendinden kaynaklanana bir güç ve kudret ile Allah’a ait olan bilgi ve gücü ele geçirebileceği ve insanın Tanrıdan rol çalabileceği iddia edilmektedir. Ayrıca bu durumda Tanrı’nın nasıl pasif bir konuma indirildiği ifade edilmiştir;” Addington, s. 15.

⁴⁵⁸ Bu tarz düşüncelere daha çarpıcı ifadeler ve kalıplar halinde Kişisel Gelişim Kitaplarında çokça rastlanır; “Yaratıcının imajı ve suretisiniz siz. Yüce Düşünce'nin görkemi için giriş ve çıkışları oluşturuyorsunuz. Tüm Bilgelik ve Güç sizinle ifade edilmiş.”Bristol, s. 43, 47, 248; Addington, s.12,13,14,15,44; Taylor, s. 29, 40, 41, 70, 113; Arthurray, s. 27, 32, 33, 112; Mapes, s. 187. Sadece düşünme ile bir şeylerin meydana geleceğini iddia etmek, düşünceye irade, kudret ve ilim tahsis etmek olur ki, bunların insanda bir araya toplanması ve yoktan var edecek bir kabiliyete ve kudrete ulaşması İslam dini açısından tutarsız ve kabul edilemezdir.

İşimizi yapmada muhtaç olduğumuz, hava, ışık, atomlar vb. mikro ve makro seviyedeki varlıkları, hiçbir şekilde insan iradesi ve kudreti ile çekip çeviremez.

Pozitif bilimin kâinatı düz bir sebep-sonuç ilişkisi içinde açıklamaya çalışması çoğu zaman ilahi kudretin görülebilmesini örtebilmektedir. Çünkü metaryalist bilimin mekanik dünya görüşü kâinattaki mucizevi ilahi eserleri sebeplere, tabiata ve tesadüfe vermektedir. Allah'a iman eden birçok insan bile, "nedenselliğe" dayalı mekanistik dünya görüşünün etkisiyle ilahi icraatları tam olarak görememektedir. Oysa kelime-i tevhid dediğimiz "Lailahe illallah" kelimesinin ilk kısmı "la ilahe" deyip, sebepler, tabiat ve tesadüf de dâhil olmak üzere Allah'ın tasarrufuna ortak yapılan, bütün vehmi "ilahları reddetmeyi" istiyor bizden. Hiçbir şeye hiçbir güç, hiçbir kuvvet, hiçbir tesir vermemeyi gerektiriyor. Kâinattaki her türlü icraat doğrudan doğruya Allah'ın sonsuz kudretinden geliyor. Müsebbibü'l-esbab, yani her şeyin sebebi, Allah'tır. Zahiri maddi sebeplere gelince sadece "görüntüsel" sebeplerdir.⁴⁵⁹

Kur'ân bir yandan, âlemde bir nizamın varlığından söz ederken, öte yandan bunun mutlak bir mekanizma olmadığını hatırlatır. Evet, kâinat muayyen kanunlara göre işlemektedir, ancak bu işleyişinde asla Allah'tan bağımsız değildir. O, dilediği takdirde mevcut düzeni bozmaya da güç yetirir. Kur'ân'ın bu tavrının nedeni, insanlığın nedenselliğe olan güvenini sarsmak olmaz, çünkü insanın dünya hayatını sürdürebilmesi için güvenini kazanmış bir nedenselliğe ihtiyacı vardır. Tabiatta hâkim olan nedensellik, tabiatın insanın hizmetine sunulmuş olmasının bir sonucu olduğu gibi, aynı zamanda insanın imtihanında iki zıt işlevi yerine getirebilen en temel unsurlardan biridir. Kur'ân'a göre, aklını kullanan insan için, varlık âlemi üzerinde düşünmek, Allah'ın varlığını bulmak için yeterlidir.⁴⁶⁰

İnsanın yeryüzündeki amacının Allah'a kulluk etmek olduğu her daim hatırda tutulması gerekirken kişisel gelişim kitapların da, insanın var oluşu hep insanın benliği etrafında yoğunlaşmakta, insanın benliği öne çıkarılmaktadır. Ayrıca kişisel gelişim kitaplarında âlem, hep beraber insanın hizmetine sunulmuş otonom bir sisteme sahiptir. Fakat bu sistemi kuran ve süreklilik veren İlahi Kudrete hiç atf yapılmamaktadır. Böylesi bir algı sonucunda insan bu durumda, "otonom sistemin"

⁴⁵⁹ Furkan Aydın, *Seküler Bilimin Tanrıları*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2012, s. 152.

⁴⁶⁰ Özsoy, s. 79.

verdiklerine karşı şükür ve minnet gibi sorumluluk da taşımaz. Adeta insanla kâinat arasındaki ilişki tek boyutlu çalışan bir makineye benzetilmiştir.

Evrenin yaratıcısının mutlak ilim, kudret ve hikmet sahibi oluşu, her şeyden önce onun anlamlı olmasını gerektirir. Nitekim Kur’ân’a göre tabiat hem tümel, hem de tikel anlamda “nedensel”dir. Yani hem yaratmanın gaî bir sebebi vardır hem de bizzat tabiatın kendisi nedenselliğe sahnedir. Koskoca evrenin gayesiz yaratılmış olması, Kur’ân’ın Allah fikri ile bağdaşmadığı görünmektedir.⁴⁶¹

“Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri eğlenmek için yaratmadık. Eğlence dileseydik, kendi katımızda bir eğlence edinirdik; şayet dileyecek olsaydık!”⁴⁶²

Kur’ân’ın öne çıkardığı Yaratıcı sadece yaratan değil, yaratmasını adalet üzere yapan, yaratmasına rahmet ve merhametini eş kılan, yaratması sadece açıklamaya çalıştığımız duyu verilerinin algıladığı âlemle (âfâk) sınırlı olmayan, anlamaya çalışmamız gereken bir psişik dünyanın da (enfüs) yaratıcı olan bir Allah’tır. Bu yaklaşım Allah ile yarattığı alan arasındaki ilişkiyi, felsefenin ve din felsefesinin algıladığı gibi, sadece ontolojik ve epistemolojik bir ilişki olmaktan çıkarır ve işin içine aksiyolojiyi, etiği ve estetiği de yerleştirir. Nihayetinde bu kurulu düzende görmek istediğimiz, Allah’ın kendi dışındaki varlıklarla ilişki içinde tezahür eden yüzü ve isimleridir. Bu tabiat teolojisi içinde, yaratma ve inayet doktrini, sürekli yaratma doktrinine entegre edilecek, ancak sürekli yaratma doktrinini içerdığı bu içkinlik, aşkınlığı dışlamayacak bir yapıda olacaktır.⁴⁶³

Canlı âlem, Allah’ın varlığının bir başka delilidir. Metaryalistlere göre, atomda tekâmüle doğru bir gidiş vardır; hayat, maddenin bir tekâmülü sonucunda meydana gelmiştir. Nasıl kimya laboratuvarlarında bazı elementler birleşerek başka bir maddeyi meydana getiriyorlarsa, hayat da bunun gibi bazı atomların birleşmesinden meydana gelmiştir. Tek tek atomlar bir araya gelince, ilahi akıl var olmuş ve kâinatın nizamını sağlamıştır. Metaryalistler maddeden hareket ederek, ilahi akıl dedikleri Allah’ı vücuda getirmektedirler. Hâlbuki doğru olan bunun tersidir. Allah ilktir, madde ise sonradır. Atomların tekâmüle doğru gittiği doğrudur; ama onların birleşmelerini tesadüfe bırakmanın mantığı yoktur. Atomlar yüce bir

⁴⁶¹ Özsoy, s. 77.

⁴⁶² Enbiya 21/16-17; Â-li İmran 3/191; Sad 38/27.

⁴⁶³ Düzgün, 2012b, s. 173.

varlığın kudreti ve hikmeti ile birleşerek, canlı bir cisim meydana getirmektedirler. Yoksa aynı tür atomların, bir kısmının birleşerek bir ağacı, bir kısmının bir dağı meydana getirmesi nasıl izah edilebilir? Demek ki onları yönlendiren ve kontrol eden bir *Varlık* vardır.⁴⁶⁴

Mevcudata baktığımızda, düzenleri, karşılıklı münasebetleri ve vazifeleri aracılığıyla, onların Tek bir Yaraticının mülkü ve mahlûku olmanın dışında her iddiayı reddettiklerini görürüz.⁴⁶⁵

Âlemde bir yaprağın düşüşü veya yerin karanlıklarındaki kuru ve yaş her şey Allah'ın bilgisi ve programlaması dâhilindedir. Bütün âlem onun mülküdür. ***“Gaybin anahtarları Allah’ın yanındadır: Onları O’ndan başkası bilemez. O karada ve denizde ne varsa bilir; O’nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”***⁴⁶⁶ Yağmur yağmasından, toplumların yükseliş ve düşüşüne; savaştan barışa kadar bütün süreçleri Kur’ân Allah'a atfetmektedir. Bu açıkça gösterir ki O, sadece en aşkın değil, aynı zamanda en içkin olandır. Evrende hangi noktayı düşünürsek düşünelim Allah orada vardır. Bu var oluş Allah'ın yüceliğini gözler önüne sermektedir. Aksi takdirde evrenin bir düzen oluşunun gerekleri karşılanamazdı.

3.3.3. Kişisel Gelişim Sisteminde İnsanın Tanrısallaşması

Kişisel gelişim kitaplarında evrene hâkim olma ve onu yönetme isteği insanın âlem tasavvuruyla yakından ilintilidir. Seküler dünya görüşüne sahip olan insan için hayatın anlamı dünya üzerinde kurulacak hâkimiyet ile eşdeğerdir. Bu açıdan bakıldığında sürekli olarak evrene hâkim olmak, onu istek ve arzuları yönünde kullanmak, insanın ego ve hazlarını tatmine yönelik her türlü hakkı kendinde görmek gibi bir anlayış yatmaktadır. Bunun altında yatan temel düşünce ise kişisel gelişim kitaplarının ortaya çıkmasına sebep olan nedenleri anlattığımız bölümde de görülebileceği gibi, seküler, kapitalist, tek boyutlu ve ahiret telakkilerinden sıyrılmış dünya görüşüdür.

⁴⁶⁴ Düzgün, 2013, s. 72.

⁴⁶⁵ Mermer, s. 78.

⁴⁶⁶ En’âm, 6/59.

Kişisel gelişim kitaplarındaki evrensel yasalardan söz edildiğinde okur, artık kadir-i mutlak bir varlığın var olmadığını düşünebilir. Çünkü bu ilkeler açıklanırken başlangıçta işin ilk bakışta çarpıcı gelen kısmı ifade edilir. İnsan, önce evrenin bir parçası ve sonra da yaratıcı Tanrı ile aynı yaratıcılık gücüne sahip bir varlık olarak Tanrı düzeyine çıkarılmaktadır: “Gerçek arzu Tanrı olmaktır, Tanrı’yı bilmek değil. Tanrı uzakta bir yerde olmak zorundadır. Bırak Tanrı etten, kemikten ve kandan olsun. Bırak gerçek olsun. Tanrı bir nesne değildir, Tanrı senin özelliğindir. Tanrı dışarıda değildir; Tanrı senin içerdeliğin, içselliğindir”⁴⁶⁷ Üstteki cümleler bir yandan çelişik hükümler içerirken bir yandan da panteizm telkini yapmaktadır. Bu, kimlik arayışındaki insanlara panteist düşüncenin “kişisel gelişim kılıfı” ile pazarlanmasından başka nedir? Şu iktibasta bu çarpık durum daha net şekilde görülmektedir:

“Tanrı gibi düşün! Kendi dünyevi, mantıksal zihnimiz, bilincimiz Tanrı olan kısmıyla birlikte çalışarak yaşamlarımızın gerçekliğini biçimlendirir. Sorumluluk sadece bizindir. Kendi yaratıcı gücünüzü anlamak, istediğinizi elde etmede esastır”⁴⁶⁸

Bu kitaplarda nasıl olduğunu bizim anlayamadığımız ama iç içe geçmiş daireler halinde bir bütün olarak tasvir edilen, “ışık ve bilgiden yapılmış”, “matrixe hükmedecek” bir insan modeli çizilir; “Tanrısal olana giden yol uzun değildir-yalnızca beyninizden kalbinize giden mesafe kadardır. Hepimiz o ışıltılı kaynağın dalgalarıyız, Tanrı’nın sonsuz parlak titreşiminde bir araya geliyoruz.”⁴⁶⁹ Ancak hemen anlaşılır ki, insan “kendi realitesini yaratma” anlamında bir Tanrı olarak görülmeye başlanır.⁴⁷⁰

Konumuz açısından bakıldığında çekim yasası düşüncesinde, hem evrensel yasalar, hem bir makine gibi ayarlanabilen bir insan tasavvuru, hem istekler üzerine

⁴⁶⁷ “Geçmişin tanrıları öldüler. İleride tanrılar olmayacak, tek bir Tanrı bile olmayacak; ancak tanrısalılık olabilir.” Osho, s. 11, 12, 19, 77. İnsan ile Tanrı arasındaki farkların ortadan kalkması ile aslında Tanrı da anlamını yitirmektedir.

⁴⁶⁸ Calebrese, s. 48, 124.

⁴⁶⁹ Taylor, s. 247, 263.

⁴⁷⁰ Yakın ve Bektaş, s. 23, 24; “Bütün geleceğimiz, zihnimizde oluşturduğumuz alışkanlıklara, yani inançlara bağlıdır. Neye yürekte inanırsak, hayatımıza çekmeye başlarız. İncanın gerçekle bir ilgisinin olması ya da hayal ürünü olması bu sonucu değiştirmez.” Cengiz Erşahin, *Zorluklara Karşı Kendini Ateşle*, Ankara, Tutku Yayınları, 2009, s. 7; Calebrese, s. 32, 48, 51.

odaklanmak ve onların imgelerini zihinde yaşatmak, hem de insanın kendisini evrenin akışına bırakması gibi bir biri ile uyuşmayan ilke ya da kurallar yığını içerir. Yukarıdakine benzer ikili ve çelişen bir mesajla daha karşılaşırız. Yer çekimi yasasından farklı olmadığı ve Bill Gates’i dünyanın en zengin adamı yaptığı söylenen çekim yasası evrensel olmakla birlikte, “yaşamın belirleyicisi ve efendisi” insandır. Lambadan çıkararak “istediğiniz benim için emirdir” diyen cine benzeten çekim yasasını tutkuyla savunanlar, evren ve insan arasında yapılması gereken bir “ince ayardan” söz ederler.⁴⁷¹

Önce, insanların, bilinçli ve baskılanmış düşüncelerinin kendi yaşamlarındaki gerçeklikleri belirlediği “gerçeği”ni kavramaları gerekmektedir. İstekleri üzerine odaklandıkları ve olacağına inandıkları takdirde arzularına kavuşacaklardır. Şu örnekte görüleceği gibi; “Unutmayın, istediğiniz Evren/Tanrı bunun sizin ve ilgili herkesin en büyük ve en yüce iyiliğine olduğunu hissettiğinde, yanıtlayacaktır. İlahi irade sizin serbest iradenizle birlikte bunun meydana gelmesi için çalışır.”⁴⁷²

Düşüncelerin enerji ve canlı kabul edildiği, benzerin benzeri çektiği bu evrende tesadüfe yer olmadığı şöyle dile getirilir; “Yaratmak istediğiniz konuda çok açık ve kesin olun. Ne istediğiniz konusunda çok dikkatli olun. Her şeyi göz önüne alın. Seçtiğiniz bir olumlamayı kullanın ve uyumadan Evrene şu an sahip olduğunuz için teşekkür edin.”⁴⁷³ İşin tuhaf yanı da tuhaf olduğu için “sır” olarak adlandırılan kısmı, evrenin “ceza ve ödül kavramları ile değil, “sebeup sonuç yasaları” çerçevesinde işlenmiştir.

Kişisel gelişim kitaplarında anlatılan Tanrı, her türlü iradesi elinden alınmış mekanik bir Tanrıdır. İradesi insanın düşüncesiyle sınırlandırılmıştır. Öyle ki, bu durum şöyle anlatılır: Kendi içimizde Tanrı olan parçamız hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. İnsan tarafımızsa, buna rağmen, Tanrı’nın yeryüzündeki işini yürütmek ve sadece bunu yapmak amacıyla bedenlerimizi canlı tutmak için çok fazla şeye ihtiyaç duyar. İşte bu Tanrı’ya dua ve olumlama yoluyla konuşmayı öğrenmemizin birçok nedenlerinden biridir; böylece o bu gezegende kendi işlevimizi destekleyebilsin. Tanrı’ya kendi işini yapmamızda bizi desteklemesi için gerek duyarız, bunu iyi bir

⁴⁷¹ Grabhorn, s. 147; Yakın ve Bektaş, s. 24.

⁴⁷² Calebrese, s. 56, 63. 194

⁴⁷³ Grabhorn, s. 36, 77.

yöneticinin, şirketin işlerini yürütmesi için işçilerine gereksinim duymasına benzetebiliriz.⁴⁷⁴

Görüldüğü gibi vahyin ve sahih din anlayışının getirdiği Allah itikadını, “gizli güçler, evren, kâinat ruhu gibi kavramlar” arasında eritip yok eden kişisel gelişim kitapları, insanın, Allah’a tamamen kayıtsız ve müstağni kalamayacağını da itiraf etmektedir. İnsanın acizliği ile duaya ihtiyacını görüyor, fakat bunu da “Tanrıya yardım etmek” gibi materyalist bir zihniyetle ele alıyor. Oysa insan acizdir, aciz olarak yaratılmıştır. O duaya muhtaçtır. İnsan dua ile kendisi ve tüm evrenin sahibi olan Allah’la iletişime geçer. Acze düştüğü işlerinde O’ndan istimdat eder, medet umar. Bu kulluğun şiarıdır.

Tanrı eğer ihtiyaç ve arzularımızı açıkça kendisine iletirsek bizi destekleyecektir. Bundan da sevgi dolu bir Tanrı’nın tek yanıtının sınırsız ve koşulsuz destek olduğunu anlarız. Tanrı, bencillikten uzak ve şükran dolu biçimde istediğiniz takdirde dilediğiniz şeyi size verecektir. Bu yaşamda maddi mülkler, sevecen ilişkiler, duygusal mutluluk tarzında sahip olabileceğimiz diğer her şey sadece detaylardır ve bunlar olmadan da yaşayabiliriz; çünkü nihai tatmin ve neşe, Tanrı, zaten içimizdedir ve bir parçamızdır.⁴⁷⁵

Kişisel gelişim kitaplarında evren şöyle çalışır; örneğin zile üç kere basarsanız kapı açılır. Bunu biliyorsanız ve kapının açılmasını istiyorsanız, zile üç kere basarsınız. Bilmezseniz şansınızı denersiniz, doğrusunu bulana kadar çabalar durursunuz.⁴⁷⁶ Sır da buradadır, evrenin sizden ne istediğini bilerek öyle hareket etmeniz gerekmektedir. Evren size sürekli fısıldar.

*Evren adil değildir ve adalet dağıtmaz, sadece doğru frekans bandında olanlara istediklerini gönderir. Adalet, insanların ürettiği bir kavramdır, evren buna uymak zorunda değildir.*⁴⁷⁷

Sadece sizin bolluk içinde yaşadığınızı düşünmeniz sizi bolluk içinde yaşamaya götürmez. Bu, düşüncenin aynı zamanda gerekli yoğunluğa sahip olmasına ve daha da önemlisi, evrenin başka bir yerinde birilerinin bir şekilde bolluk içinde yaşamaktan vazgeçmesine bağlıdır. Sadece sizin düşüncelerinizin ya da nasıl

⁴⁷⁴ Calabrese, s. 300

⁴⁷⁵ Calabrese, s. 301.

⁴⁷⁶ Handler, s. 29.

⁴⁷⁷ Handler, s. 38.

düşündüğünüzün evren için bir anlamı yoktur.“ *Evren bizim isteyip istemediğimiz şeyler konusunda zar atmıyor; burada tamamen Çekim yasası adını verdiğimiz ilke geçerlidir. Biz manyetik duygularımızı gönderiyoruz, evrende bunları dikkate alıyor. Yalvarmalarımıza tepki vermiyor; tepki verdiği tek şey duygularımıza bağlı olarak ortaya çıkan titreşimlerimizdir.*”⁴⁷⁸

Hayatında olup biten her şeyden insanın kendisinin sorumlu tutulması varoluşçuluğun temel savunularında yer alan türden özgürlüğün insana yüklediği sorumluluk değildir. Kişisel gelişim dünyasında “*herkes kendinden sorumludur*”. Kısaca bir şeyi ya bilerek ya da bilmeyerek isterseniz ve o da olur, olan şeyleri siz istediğiniz için de başınıza gelenlerin sorumluluğu size aittir. Evrensel yasalar denen ilkelerin ardında *duyguların enerjisinin* olduğu, bu duygularla birleşen düşüncelerin evrene “*yayın*” yaptığı ve bu sayede insanın her şeyi yaşamına çektiği iddiası yer alır.⁴⁷⁹ Bunun için öncelikle hayatınıza neyi çekmek istediğinizi net bir şekilde zihninizde canlandırmanız ve istediğinizi kendinize çektiğinizi, arzuunuza kavuştuğunuzu kendinize söylemeniz ve rüyalarınızın gerçekleştiğine dair yoğun duygular hissetmeniz gerekir.⁴⁸⁰

İnsanın, Tanrının en temel özelliği olan *yaratıcılık* özelliğini kendisine aktarmasıyla yeni bir sürece girilmiştir. Bir şeyin yaratılması, o şeyin ne olduğu ve ne olacağına ilişkin tüm bilgiye sahip olmaktır. Yaratılmış olanın kendisinin tüm yazgısını sunma özelliği, insanın kendi çevresindeki şeylere bakışını da değiştirdi. Şeyler artık sınırlı bilgisine sahip olunan şeyler değildi. Onları tümüyle kontrol etmek olanaklıdır artık. Bu insanın Tanrı ile eşit düzeyde bir varlığa sahip olduğu

⁴⁷⁸Grabhorn, s. 25, 28; Handler, s. 50.

⁴⁷⁹ “Unutmayın, evren bize söylediklerimizi, hak ettiklerimizi ya da yazılanları vermez. Evren bize her gün her dakika yaşadığımız titreşimlerin sonucunu verir.” Grabhorn, s. 106.

⁴⁸⁰ Bu iktibasta “Evren” kelimesi “Allah’ın” sıfatlarını haiz bir konumda ifade edilmiştir. Kişisel gelişim kitaplarının çoğunda görüldüğü gibi, Vahyin getirdiği bir Allah reddedilmekte ve Kâinat/Madde Allah’ın sıfatları ile donatılmaktadır: “Evren sadece dağıtılmış olan kartları eline alır, bir kez daha dağıtır. Hiçbir zaman herhangi bir şey ne azalır ne da çoğalır. Olan, sadece el değiştirmesidir. Evren birinden alır ötekisine verir. Evren adaletsizdir. Bu kavram ona yabancısıdır. Elindekileri hakkaniyet ya da eşitlik üzerine dağıtmaz. Sadece dağıtım sırasında orada, o hat üzerinde olanlara dağıtım yapar. Evrene öyle şeyler göndermelisiniz ki, onun göndereceklerini hak ettiğinizi, onlara sahip olması gerekenin siz olduğunuzu anlasın. Bu duruma faydacılık ya da çıkarıcılık diyebiliriz.” Yakın ve Bektaş, s. 26, 27; Handler, s. 51, 52, 53.

anlamına geliyordu.⁴⁸¹ Yeryüzünün efendisi olarak yaratılan insan bunu evirerek yaratıcılık yönünü ateşlemiş ve doğaya ve Tanrıya karşı yürüttü savaşı kendince kazandığını ilan etmiştir. Her şeyin ölçüsü olması felsefesi ile hareket eden insan artık mutlak değerlerin kaynağı haline gelmiştir. İnsan özgürlüğünün sınırı artık Tanrı'yı çoktan geçmiştir.

Modern insan müthiş derecede indirgemecidir. Tanrı'yı önemsizleştirerek ve güçlerini elinden alarak, Tanrı'nın kozmos içindeki etkinliğini insan kendi irade ve isteklerine bağlamıştır. Bu süreç içinde insan kendi hükümdarlığını belirleme savaşında kendi değerlerini yitirmiş gözükmemektedir. Bunun neticesinde de insan nitel olan her şeyi nicele dönüştürerek her şeyi dünyevileştirmiştir. Tabii ki insan da bundan nasibini almıştır. İnsan ürettiklerinin esiri olarak tüketim kültürüne kurban gitmiştir.

Yukarıda anlatılanlara göre insana hizmeti kendisine amaç edinmiş, insanın varoluşsallığını kendi varlığına dayanak yapan bir Evren/Tanrı modeliyle karşı karşıyayız. Yapılan bütün dua ve isteklere sınırsızca destek veren bir Evren/Tanrı. Aynı şekilde bu Evren/Tanrı, istenilen şeylerin içeriğiyle hiç ilgilenmemektedir, Doğruluk, adalet ve ahlaki açıdan ilkeselliği olmayan, istenilen şeylerin iyi mi kötü mü olduğuna bakmadan, isteyen insanın isteme ve çekim gücüne göre tüm istekleri yerine getirmeyi kendine amaç edinmiş bir Evren/Tanrı ile karşı karşıya bulunmaktayız.

Aynı modelde Evren/Tanrı'nın adalet üzere iş görmediği şiddetli bir şekilde savunulurken, Evren/Tanrı'nın insanlar arasında hüküm verirken tutarlı ve adil olmadığı anlatılır. Evren/Tanrı da bunu yaparken ceberrut bir anlayışla nimeti bir insandan alıp diğerine verirken de bunu hiçbir hakkaniyet üzerine yapmaz. Allah'ın iradesini, ilmini, kudretini dışarıda ve atıl bırakan bir anlayışın Tevhid akidesi ile bağdaşması mümkün gözükmemektedir. Bu Allah'ın kadir-i mutlak oluşuna ve tevhide aykırı bir düşünce ve inançtır. Allah adildir, insanlar arasında bu adaleti bizim tam olarak görmeyişimiz, O'nun adil olmadığına delil sayılmaz. Biz insanlar her şeyin dış yüzüne bakarız, yanlış hükmedebiliriz. Allah ise her şeyin hem iç hem de dış yüzünü bilir ve yaratır. Aynı olay üzerinde insanın zulmü, Allah'ın, kader ve takdiri ile adaleti gerçekleşir.

⁴⁸¹ Ertuğrul R. Turan, "Agon Kökenindeki Savaşın Öyküsü", *Doğu Batı Dergisi*, Doğu Batı Yayınları, S.48, 2009, s. 45.

Oysa Kur'ân, fiilleri konusunda insandan doğru bir ahlâkî tutum beklemektedir. Kuran'da insanın sorumluluğu en temel ilkedir ve sorumluluğun öznesi de bireydir. İradesi ve özgürlüğü olmayanın sorumlu tutulması anlamsızdır. İnsan yapması ve yapmaması gereken bütün fiillerinden Allah katında sorumludur. En geniş anlamıyla insan, fiillerinde tasarruf ve yetki sahibidir.

İnsan bu dünyadaki yaşamında denenmek üzere var edildiğinin bilincinde, Allah lütuf ve merhametiyle her zaman insanın yanındadır ve onun yardımcısıdır. Bunun yanında Allah'ın insandan istediği ve beklediği en önemli şey; hayatını tevhit şuuruyla yaşaması, olup bitenlerin farkında olması, kendini bilmesi, gurur-kibir gibi kötü ve şeytani sıfatlardan uzak durmasıdır.⁴⁸² Çünkü Allah katında insanın fiillerini değerli ve anlamlı kılan veya neticesiz bırakan şey; onun fiillerini işlerken taşıdığı niyeti, varmak istediği hedefi, taşıdığı duygusu, ahlâkî tutumu ve imanındır.

3.3.4. Kişisel Gelişim Kitaplarında Din- Bilim Denklemi

Batı düşünce tarihinde, din bilim ilişkisi hayli ibret vericidir. Orta çağda kuvveti elinde bulunduran kilise, bilimin gelişmesinin önündeki en büyük engeldi. Aydınlanma ve reform hareketleriyle, düşünen kafalar, kilisenin zincirlerinden kurtulunca büyük buluşlara imza attılar. Ne garip ki, seküler bilim, kiliseden öç alırcasına, dine ve kutsala savaş açtı. Dini hem toplum hem de bireyin dünyasından çıkarmak için büyük mücadele verdi. Her şeyi maddeye indirip, maneviyatı inkâr etti. Kâinatı sebep-sonuç halkasına dayalı maddi olgularla izaha kalkıştı. Maddenin en derinine inip, metafiziğe yer olmadığını göstermeye çalıştı. Oysa bu gün gelinen noktada meteryalist bilim artık maddeci yaklaşımla yol alamamaktadır. Metafiziğe dayanmaktan öte çare bulamayınca, metafizik öğeleri sekülerize etmeye ve Tanrı dışı bir yeni evren modeli geliştirmeye gayret etmektedir.⁴⁸³

Kişisel gelişim kitaplarında genel olarak terapötik (ruh ve beden, iyileşme ve ruhsal gelişme), dini, (yaratıcı ve yaratan), ekolojik (doğa ve insan) düalizmine karşı bir söylem vardır. Bu kitaplar genel olarak her türlü düalizmin “holistik” alternatiflerle yer değiştirmesi, gerektiğini öne sürerler. Evreni ölü bir mekanizma

⁴⁸² Nurullah Kayışoğlu, “Kur'an'da İnsan Fiillerinin Ahlaki İçeriği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.23, 2010a, s. 46.

⁴⁸³ Aydın, s. 173.

olarak görmek yerine, onu ruhsal bir güç tarafından sürdürülen ve yaşayan bir organizma olarak ele alırlar.⁴⁸⁴

Kişisel gelişim kitaplarında antiseküler bir düşünceye sahip insanlardan bahsederken öte yandan da dini motivasyonları fazla olmayan insanlar hedef alınmıştır. Bu insanlar, metafizik alemden koparılmış hissetmekte ve kaybettikleri anlamı bulmak için astrolojiden, ruhsal şifa, ekolojik öğretilere, kuantuma kadar çeşitli konulara yönlendirilmişlerdir.

Modern materyalist bilim illiyeti bütün bilimsel açıklamaların temeli olarak kabul eder. Yaratılmış nesnelere başka bir şey olmayan sebeplere, Allah'tan bağımsız bir varlık ve zâtî özellikler atfeder. Böyle yaparak, sebeplere ulûhiyet izafe eder. Materyalist bilim mutlak ve müteal bir Varlık'a inanmaya karşı çıkar, ama sonsuz sayıda ilahî kabule muztar kalır: sebepler.

İslâmî bilim tevhidî onun bütün incelemelerinin temeli olarak kabul eder. İnsana kâinatı Kur'ân'ın rehberliğinde nasıl okuyacağını; mevcudatın, onların Saniî'nin varlığına ve birliğine nasıl şahit olduğunu ve Ona nasıl hamd ve tesbih ettiklerini öğretir.

Bilim vahyin rehberliğini kabul etmediği sürece, varlıkların ve olguların açıklamalarını yaratılmış dünyanın sınırları içerisinde aramaya ve dolayısıyla illiyete başvurmaya mecbur olacaktır. Bütün sebeplerin ve sonuçların, kendilerinden öte, bütün Güzel İsimleriyle birlikte Yaratıcılarına işaret ettiğini asla anlamayacaktır. Yaratılışın hakikatini asla görmeyecektir. Böyle bir bilim hiçbir şeyi açıklayamaz; bilgi (marifet) üretmez.⁴⁸⁵

Gerçek bilim marifet üreten ve insanlığın problemlerini çözen bir bilimdir. Böyle bir bilim vahiyle el ele çalışır ve Kur'ân'ın gayelerini inkâr etmeden, onun rehberliğinde yürür. Gerçekte, bu İslâmî bilim şu gayelere hizmet eder; her şeyin bir kast ve hikmete binaen, anlamlı bir biçimde yaratıldığını gösterir. Kur'ân'ın metodunu kullanan İslâmî bilim kâinat hakkında edindiği malumatı marifetullah'a ve hikmete dönüştürür. İnsana her bir mahlûktan nasıl Allah'ın isimlerine bakan bir pencere açıldığını öğretir ve Onun varlığını ve birliğini esmasıyla birlikte gösterir. Çünkü insanlığın en ulvî derecesi Allah'a iman içindeki marifetullah'tır. Ve Allah'a

⁴⁸⁴ Ekşi, s. 125.

⁴⁸⁵ Mermer, s. 79.

iman hilkatın en yüce gayesi ve en mühim neticesidir. Bu şekilde, yaratılışın amacı, yani Allah'a kul olma görevi ifa edilmiş olur.

3.4. Kişisel Gelişim Kitaplarında İnsan-Tanrı İlişkisi

3.4.1. Mükemmellik- Benliğin Yüceltilmesi Bağlamında Kişisel Gelişim Kitapları

18. ve 19. Yüzyıllarda sekülerlikle yaşanan değişimle birlikte insanlar inançlarını yitirmeye başlamışlar ancak inanç toplumsal temel bir durum olarak kalmıştır. 19. Yüzyıla birlikte Batı inanç ve felsefesinde inanma isteği pıtsuz bir dinden, daha dönüşümsel bir duruma geçmiştir. İnsan kendi deneyimlerine odaklanmaya ve bunu esas almaya başlamıştır. Tanrıların gizemini yitirmesiyle insan kendini gizemleştirir, kendi yaşamındaki gizlenmiş anlamları ortaya çıkarmaya çalışır çünkü anlam onda mevcuttur. Bu aşamada kişilik için inanç şemasına girer.⁴⁸⁶

Neticede Modern dönemde farklı alanlardaki Tanrı otoritesi anlayışı yerine lojik-analitik düşünen özne (ben) ve onun sonsuz iradesi geçmiştir.

H. M. Rimke'ye göre; bu çağ daha önce görülmemiş şekilde self/benlik'le meşgul olunan bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu meşguliyetin en göze çarpan belirtisi “ben kimim? Kendimi nasıl daha iyi hale getirebilirim” sorularına cevap sunma iddiasında olan modern kişisel gelişim kitaplarının yaygınlaşmasına tanık olmaktır.⁴⁸⁷

Tüketim kültüründe yaşayan insan, dışı vurumsal bir hayat inşa ederken, bireyi kuşatan meta ve pratiklerden yararlanır ve bir düzen duygusu yaratmaya çalışır, bunun için de sürekli enformasyona ihtiyaç duyar. Bireyin “yaşayacak tek bir hayatı” vardır ancak etrafı çok çeşitli kültürel mallar, tecrübeler ve hayat tarzları ile çevrilidir, birey bunlarla ilgili geniş bir yorumlar yelpazesine sahiptir ve bunların hepsi de benliğin ve hayat tarzının dönüştürölme kapasitesine işaret eder.⁴⁸⁸

Kapitalist sistemin getirdiği hızlı tüketim ve rekabetçi hayat anlayışı insanı bu sistemde hem en iyi olmaya hem de en iyi yaşamı hak ettiğine inandırmayı

⁴⁸⁶ Ekşi, s. 57.

⁴⁸⁷ Ekşi, s. 58.

⁴⁸⁸ Ekşi, s. 59.

kendisine amaç edinmiştir. Tamamen tek dünya üzerinde odaklanan ve yeryüzü cennetini kurmayı amaç edinmiş bir sistemin içinde doğan bireyler, bu amacı gerçekleştirmek ve kendi içlerindeki potansiyellerini açığa çıkarmak, daha başarılı ve mükemmel bir hayat yaşamak için kişisel gelişim kitaplarının büyülü dünyasına davet edilmişlerdir.

Burada iki farklı yaklaşımla karşılaşmaktayız. Birincisi biraz daha spiritüalist bakış açısıyla hareket ederek insanın Tanrının küçülmüş veya form değiştirerek yeryüzündeki gölgesiymiş gibi tanımlayan ve insanı Tanrısallaştıran açıdır. Diğeri ise, insanın benlik ve egosunu öne çıkararak onu dünyanın en mükemmel insana haline getirerek hayattan en üst düzeyde kazanç, mutluluk, başarı vs. almasını isteyerek insanın içindeki gücü açığa çıkarmasını tetikleyen bakış açıdır⁴⁸⁹. Biz bu iki öncülden birincisini spiritüalizm konusunda işlemiştik. Şimdi de üstteki tiplerden ikincisi olan, “insanın nasıl mükemmel ve her şeyi yapabilecek bir enerji ve yeteneğe sahip bir varlık” imajına sahip olduğunu öne çıkaran yaklaşımı, örneklerle anlatmaya gayret edeceğiz:

Kişisel gelişim uzmanları, potansiyelimizin sınırsız olduğunu,⁴⁹⁰ başarabileceğimize inanmamız gerektiğini, istedikten sonra yapamayacağımız hiçbir şey olmadığını iddia ederler. Ayrıca kusursuz mutluluğa ulaşmanın tek yolunun daha önce gidilmemiş olan yolda ya da dingin manevi liderlerimizin –New York Times’ın en çok satan sayısının kapağında yüzünde gülümsemeyle poz veren bir insan- seçtiği yolda ilerlemek olduğunu sürekli olarak bize anlatır dururlar. Şu misalde olduğu gibi; “*Bana göre mükemmelliğe giden ana yol, modelledir. Dünyada benim istediğim sonucu üreten birisini görürsem; yapmam gereken şey, onun daha önce yaptıklarını modellemenin bir yolunu bulmaktır.*”⁴⁹¹ Bu yaklaşımın insanı başarıya motive etmede etkili olduğu iddia edilebilir. Başarı öyküleri ve modelleme insan tabiatının bir işi başarmak için izlediği yoldur. Bu seviyedeki telkinler elbette genç nesillere

⁴⁸⁹ Gödeş, s. 122.

⁴⁹⁰ Aşırı bireyselleşme ve dünya metanın sınırsızca arzulamak insanda doyumsuzluğu ve kanaatsizliği doğurur: “Bana göre, azla yetinme yazısı ve güzel reklam bize iki seçenek sunuyor. Hiçbir ilerleme beklentisi olmadan, monoton bir hayat mı istiyorsunuz?” David J. Schwartz, *İstediyini Elde Etmenin Büyüsü*, çev. Seda Serdar, İstanbul, Koridor Yayınları, 2010, s. 21.

⁴⁹¹ “Ben-Shahar, s. 198; Robbins, s. 32; “Mutluluk istediğinize sahip olmaktır. Bunun için asla “iş işten geçti” diye düşünmemelisiniz. İster on yedi, isterse yetmiş olsun, istediğinize sahip olabilirsiniz.” Hastings, s. 69.

faydalı gibi görülebilir. Ancak “Yaratıcı güçle” ilgili tespitler ise ölçsüz insanın yüceltmesine dönmektedir

Kişisel gelişim ideolojileri benliğin yüceltilmesi ve övülmesi prensibine dayanmaktadır.⁴⁹² Bu ideolojilerin “Tanrı senin içindedir” gibi ilahi olanın insanda mevcut olduğu ve ondan kaynaklandığı şeklindeki görüşü yeni maneviyatçılık olarak dünyada ve ülkemizde popülerlik kazanmaktadır. Bu da aşırı bireyselleşme ve narsisizm kültürüyle paralellik gösteren bir akım olarak gelişme göstermektedir.⁴⁹³ Şimdi kişisel gelişim kitaplarından örnekler vererek konuyu derinleştirelim:

Ne kadar mükemmel olduğunuzu biliyor musunuz? “İçinizdeki mükemmelle ulaşmanız konusunda ısrar etmeyi sürdürün; çünkü kısa bir süre için de olsa insanın kendisini mükemmel hissetmesi çok hoş bir duygudur. Mükemmel olacağınızı düşünün.”⁴⁹⁴ Yaratıcının imajı ve suretisiniz siz. Yüce Düşüncenin görkemi için giriş ve çıkışları oluşturuyorsunuz. Tüm “bilgelik ve güç” sizinle ifade edilmiş. Sizin gerçeğiniz bu.⁴⁹⁵ İsteddiğin şey inanabilirsin, kimsenin inanç sistemine uymak zorunda değilsin.

Geleceğin kendi avuçlarının arasındadır. Sen kendi kendine yeterlisin. Başarmak için gereken her şeye sahipsindir.⁴⁹⁶ Beklemek zorunda değilsin,⁴⁹⁷ kimseden izin almak zorunda değilsin.⁴⁹⁸ Hayatta istediğin her şeye sahip olabilirsin,⁴⁹⁹ bu senin hakkın, yeter ki iste ve sahip ol. Kaderin senin elinde, istediğin her şeyi yapabilecek güce sahipsindir.⁵⁰⁰

⁴⁹² Philippa Davies, *Evreka Gündelik Hayatta Yaratıcı Zekâ*, çev. İbrahim Şener ve Yusuf Tan, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007, s. 121.

⁴⁹³ Sayar, s. 118; Mckenna, s. 84.

⁴⁹⁴ Matthew McKay Ve Patrick Fanning, *Özgüvenin Yaratılması Ve Korunması*, çev. Anita Tatlıer, İstanbul, Epsilon Yayınları, 1998, s. 43; Mustafa Tarhan, *İçindeki Gücü Keşfet*, İstanbul, Kalipso Yayıncılık, 2005, s. 50.

⁴⁹⁵ “William Blake bu düş gücüne "Tanrı" der. Ben de "Düş gücü, eyleme geçmiş Tanrı'dır" diyorum.” Addington, s. 38, 76.

⁴⁹⁶ Kasım Sezen, *İkna Sanatı*, Ankara, Aktifhayat Yayınları, 2010, s. 35.

⁴⁹⁷ “Hak ettiğim hayat bu değil!” Eğer bir şeyleri değiştirmeye kara verip harekete geçmezsen, hak ettiğin hayat bu olacak.” Erşahin, s. 38.

⁴⁹⁸ Erşahin, s. 20; Twenge, s. 13, 41; Grabhorn, s. 47.

⁴⁹⁹ Twenge, s. 20; Grabhorn, s. 33.

⁵⁰⁰ Reid, s. 120; “Tanrı hepimizin “kendi içinde” yaşadığı bir dünya tasarlamıştır; yani biz kendi ruhlarımız içinde yaşarız ve bizi “biz” yapan şeyler için sorumluluk üstleniriz.” Dr. Henry Cloud ve

“Yapabileceğinize inandığınız sürece başarılırsınız” lafını kaç kere duydunuz? Görev ne olursa olsun, yapabileceğinize inanarak başlarsanız, mükemmel bir şekilde yaparsınız. “Hepimizin içinde aynı kapasite var. Sadece azımız bunların farkındalığına ve onları geliştirecek disipline sahibiz. Eğer tutkulu bir yenilenme ve mükemmelliğin peşine düşmezsen sıradanlık sen farkında olmadan seni ele geçiriyor demektir.”⁵⁰¹ İnanç insana sık sık, başkalarının imkânsız diye nitelediği şeyleri yapma gücü verir. İnanma eylemi başlama kudreti, başarıya götüren üretici güçtür.⁵⁰²

Kişisel gelişim kitaplarında anlatılan insan imajı, Batı’lı değerlerle yetişmiş, modern insanın hayata, insana, evrene ve yaratıcıya olan bakışını ortaya koymaktadır. Ben Nesli kitabının yazarı Jean M. Twenge, bu insanı ortaya çıkaran faktörler, medya⁵⁰³, kapitalist sistem⁵⁰⁴, eğitim sistemi,⁵⁰⁵ kitle iletişim araçları, moda⁵⁰⁶, siyasi ve liberal uygulamalar, sinema sektörü⁵⁰⁷, kişisel gelişim kitapları ve kişisel gelişim seminerleri olarak saymaktadır.⁵⁰⁸

Dr. John Townsend, *Sınırlar*, çev. İdil Güpgüpoğlu, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2007, s. 23; “Biz hayatımızı değiştirebilecek kutsal bir güce sahibiz.” Grabhorn, s. 12.

⁵⁰¹ Robin Sharma, *Ünvensiz Lider*, çev. Filiz Gülerkaya, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2010, s. 83, 94.

⁵⁰² Bristol, s. 79.

⁵⁰³ “Kültürünüz masallar, hikâyeler, filmler, televizyon reklamları ve popüler şarkılar yoluyla bağıra bağıra, mahalledeki en akıllı ve en yetenekli çocuk olmanız ve istediğiniz her şeyi alabilmeniz gerektiğini söyledi size.” Albert Ellis, *Başarının Şifresi*, çev. Hatice Bayrak, İstanbul, Kalipso Yayıncılık, s. 29.

⁵⁰⁴ S. Dweck, s. 154; Twenge, s. 115, 311; J. Schwartz, s. 60.

⁵⁰⁵ Covey, s. 10, 17; S. Dweck, s. 19.

⁵⁰⁶ “Birçok genç kadın, cinsel tavsiye alabilmek için bu dergileri okuyor. Verilen mesaj ise şöyle: Bu sizin vücudunuz, eğlenin ve ne isterseniz onu yapın.” Twenge, s. 229.

⁵⁰⁷ “Bu tür filmlerle toplum kurallarının yıkılması, bireyin doğuşu ve bireysel bakış açısı önem kazanınca, diğer görüşler gözden düştü.” Twenge, s. 34.

⁵⁰⁸ “Bireyciliğin ve tüketiciliğin bu kadar arttığı bu dünyada, bizlere daha fazlasını beklememiz öğretildi. Medya, mükemmel olmamız konusunda üzerimize çok büyük bir baskı oluşturuyor ve bu da endişe ve depresyona yol açıyor. İşte burası “Her şey olabilirsiniz” sloganının çıkış noktası ve gerçek tam da burada, endişe ve bunalımla kesişiyor.” Twenge, s. 179; Bu üç dipnotta anlatılan hususlar. Kişisel Gelişim kitaplarının bir ülkede yerleşik olan dini ve ahlaki değerleri de ıskaladığını gösteriyor. Kadının namusu, iffeti, aile ve eşe olan sadakati ayaklar altına alınıyor. Hazcılık, zevk, bencillik ve bireysellik, kadını dinlerin ve özellikle İslam’ın getirdiği evine ve eşine mahsus bir insan olmak yerine fani hazların zebunu bir meta hükmüne getiriyor.

Böylesi bir materyalist ve kapitalist sistemin içinde doğan bireyler hayatta başarılı olabilmek için sürekli bir yarışın içinde bulmuşlardır kendilerini. Bu yarışta öne geçebilmek için de aşırı bir öz güvene, mükemmellik algısına ve bireyselliğe itilmiş bir yolu seçmek zorunda bırakılmışlardır. Ayrıca manevi bir boşluk yaşayan ve bu nedenle bulunduğu halden hiçbir şekilde mutmain olamayıp hayatını hep daha fazlasını, daha ötesini aramakla geçiren batılı insanın bu doyumsuz arayışı, onu, elde etmek istediği şeyleri nasıl daha kolay, daha kısa yoldan elde edebileceği arayışına yöneltmiştir.

Ancak mükemmel olmak istemenin ve mükemmellik yarışına girmenin birçok olumsuz yanları da bulunmaktadır. Evvela sınırlı yetenek ve kabiliyetlerle donatılmış insanın sınırsızlık ve mükemmellik arzusu onun ruhunda birçok derin problem oluşturmuştur.

Bugün kişisel gelişim alanında Batıda yayınlanan binlerce kitabın çıkış noktası da aslında batılı insanın sahip olduğu bu anlayışa hitap ederek yeni bir sektör oluşturmaktır. Batıda en çok satan kitapların bu alanda basılan kitaplar olduğu dikkate alınır, insanlara kolay yoldan zengin, başarılı ve mükemmel bir kişi olmayı öğretme propagandasıyla yola çıkan birçok yazarın hangi yolla zengin olduklarını daha iyi anlarız. Bu noktada akla şu fıkra geliyor: “Nasıl milyarder olunur?” kitabının yazarı fuarda kitaplarını imzalarken, okurlardan biri yaklaşmış ve “Üstat, nasıl milyarder olabilirim, neler tavsiye edersiniz?” diye sormuş. Yazar kitabını almak için kuyrukta bekleyen yüzlerce insanı göstererek: “Zengin mi olmak istiyorsun. Hemen ‘Milyarder Olmanın En Kolay Yolları’ adında bir kitap yazıp piyasaya sürmelisin dostum” cevabını vermiştir.

Mükemmel; en üst oluş halidir. Tam ve bütündür. En iyi olasılık konumu, her şeyin olduğu andır. Tanrıdır, yaratıcıdır. Bu tüm oluş hali içerisinde her şey vardır; İyi, kötü, doğru, yanlış, ama tamdır. Her şeyi ile bir bütündür. En iyi süper konumdur. Biz tam olmaya çalışırken, hata yapmaktan korkuyoruz. Yarım bırakmaktan, risk almaktan, rezil olmaktan, dalga geçilmekten. Tam olmanın mükemmelliği yerine, hatasız olmanın bencilliğini yaşıyoruz. Evren, yaratılış bir bütün halindeyken, biz bunun içerisinden hataları ayıklamaya çalışıyoruz. İşte bu bütünün içerisinden hataları ayıklamak bizim acizliğimizden kaynaklanıyor.

Tüm bunları çıkartarak, “ben mükemmeliyetçi biriyim’ demek problemlidir. Her şeyi dört dörtlük yapmaya çalışırken bütün gibi davranmamak insan egosundan

kaynaklanır. İnsanın mükemmelinin içinde bozuk hiçbir şey olamaz. Bu çok bencilce ve ruhsallıktan uzak bir davranıştır. Hataya asla izin verilmez, sonra da bunun adına mükemmeliyetçilik denir. Artık burada mükemmel yoktur. Burada insanın arzuları, kaygıları, beğenilme korkusu vardır.⁵⁰⁹

Yaptığımız her işi her zaman kusursuzca yapmak için hatasız hareket ederek daha çok sevmek, beğenilmek ve takdir edilmek ihtiyacı ile yanıp tutuşan bir dünyaya girdiğinizi hissediyorsanız, yalnız değilsiniz.

Her şeyin en iyisi olmak arzusuyla dolu ortamlar bizi üretmeye teşvik etse de, genellikle bizi yetersizlik duygusuyla boğuşturur. Mükemmellik arayışı hayata ve hayatın içinde olup bitenlere karşı merakımızı ve hayranlığımızı söndürmeye başlar.⁵¹⁰

Mükemmel insan iticidir, ulaşılamazdır, tolere edilmeleri zordur. Ortak noktada buluşmanız kolay değildir. Yine de mükemmellik arayışından vazgeçmiyor, hatta daha çok ardından koşuyor gibiyiz.

Güç elde etme ihtiyacımızın bizi sevdiğimizden ayırmasına gönüllü izin veriyor, elimizdeki gücü kibirden faydaya çekmekte zorlanabiliyoruz. Statü kazandıktan sonra onu korumak daha zor olduğundan, elde ettiğimiz statüyü kaybetme korkusuyla endişe dolu bir hayata katlanabiliyoruz.

Güçlü, statü sahibi ve mükemmel bir insan olma arzusu içerisinde kendi “imajımızı” yaratarak yaşıyoruz. Süreçte kendimiz olmayı unutuyor, iç huzurumuzdan her gün biraz daha ödün verebiliyoruz.

Mükemmellik takıntısı mutsuzluğu peşimize takarak yol aldığımız bir yolculuktur. Bizlerle birlikte çalışanları usandırdığımız, kendi yetersizliğimizi hatırlatan her kişi ve olaya tahammülsüz davrandığımız zamanlardır.

Mükemmele ulaşma arayışı yüzünden insanların başarısızlığı ve acı veren duyguları reddetme eğilimi içine girmesini anlamak zor değil. Ancak, şaşırtıcı olan şey, mükemmel elde etme arzusu nedeniyle başarının reddedilmesidir. Bunu, “her türlü maddi varlığa sahip” oldukları halde kendilerini sürekli mutsuz hisseden kimselerde görürüz. Hayalini kurduğumuz tek şey mükemmel bir hayat olsaydı,

⁵⁰⁹ Yasemin Soysal, *Mükemmel Olmak Pek Çoklarına Yetmez*, Kendinigelistircom, <http://www.kendinigelistir.com/mukemmel-olmak-pek-coklarına-yetmez-oldu-ve/#ixzz37B4xSZHM>
20 Haziran 2014.

⁵¹⁰ Ben-Shahar, s. 30, 31.

hayal kırıklığı içinde yaşamaya mahkûm olurduk. Çünkü yaşadığımız dünyada bu tür hayallerin gerçeğe dönüşmesi imkânsızdır.⁵¹¹

Yaşayabileceğimiz mümkün olan en iyi hayat nasıl olmalıdır? Bu anlamda olumlu psikoloji, mümkün olanın en iyisine yaptığı bu önemli vurguyla, bizleri mükemmel olma hayalleri kurmaya ve mükemmele ulaşma arzusu duymaya davet eden kişisel gelişim hareketi kapsamında, yapılmış birçok çalışmadan oldukça farklı bir konumda yer alır. Beklenenin tersine, mükemmele ulaşma sevdası hüsrarla sonuçlanıp insanda büyük bir hayal kırıklığı ve mutsuzluk duygusu yaratabilir.

Mükemmeliyetçilik genellikle, çocukluk döneminde “ancak bir şeyler başardığım zaman değer görür ve sevilirim” şablonunun öğrenilmesi ile hayata geçer ve zamanla genel bir tutum haline gelir. Bu düşüncenin bir sonucu olarak kişi, kendisine de başkalarının onu onayladığı ölçüde değer vermeyi öğrenir. Bu durumda özgüven tamamen başkalarının değerlendirmesi üzerine kurulur. Bütün bu çarpık düşünce ve oluşan tutum, kişiyi, başkalarının eleştirisi ve düşüncelerine karşı son derece hassas ve kırılabilir kılar. Sonuçta kişi, acı verici eleştirilerden kaçınmanın tek yolu olarak mükemmelliği görür ve umutsuzca mükemmel olma çabası içine girer.

Mükemmeliyetçi tutum, doğasından kaynaklanan kısır döngü sebebiyle kişiye acı verir. Bu döngü nasıl gerçekleşir? Özellikle kişisel gelişim kitapları ulaşılması neredeyse imkânsız hedefler koyar. Bundan sonra, hedefler -en azından başlangıç için- imkânsız olduğundan, başarısızlık kaçınılmaz olur. Üçüncü aşamada mükemmelliğe ulaşma baskısı ve hissedilen kronik başarısızlık duygusu kişinin verimini ve performansını düşürür. Dördüncü aşamada bu döngü kişinin başarısızlık sebebiyle kendini eleştirmesine ve suçlamasına yol açar. Böylece, başka insanların eleştirilerine gerek bile kalmadan özgüvene büyük bir darbe vurulmuş olur. Varılan noktada yaşanan değersizlik duygusu oldukça şiddetli olduğu için kişi her şeye baştan başlamaya karar verir. Ve döngünün ilk aşamasına geri döner.

Bu kısır döngü, mükemmeliyetçi bireylerin kişilerarası ilişkilerindeki davranışlarına da yansır. Mükemmeliyetçi kişiler, çevresindekiler tarafından onaylanmama, kabul görmeme beklentisi ve korkusu taşır.⁵¹² Bu korku sebebiyle küçük eleştiriler ve şakalara bile oldukça alıngan yaklaşır. Bu konudaki hassaslığı sebebiyle çevresindeki kişileri kendisinden uzaklaştırması da söz konusu olur. Bunun

⁵¹¹ Ben-Shahar, s. 26.

⁵¹² Ellis, s. 260.

yanı sıra, bilinçsiz şekilde, kendine ait yüksek standart ve kuralları çevresindekilerde görmeyi bekleyebilir ve aksi durumda son derece eleştirel davranabilir. Bu şekilde kendisindeki hataları ve eksiklikleri çevresindekilerin dikkatinden uzak tuttuğuna inanır. Kişilerarası ilişkilerde de ortaya çıkan bu kısır döngü sebebiyle mükemmeliyetçi kişilerin sosyal ilişkileri de tatmin edici değildir.

Mükemmel ulaşma saplantısı içinde olan insan, tatmin olmak nedir bilmez. Kendine sürekli olarak ulaşılması olanaksız hedefler ve standartlar belirlediği için başarılı olma ihtimalini daha en baştan reddetmiş olur. Ne kadar büyük başarılar elde ederse etsin, başarılarından hiçbir zevk almaz. Ne kadar çok şeye sahip olursa olsun –ne kadar para kazanırsa kazansın, çevresindeki insanlar ne kadar ona değer verirse versin- onun için hiçbir şey yeterli değildir.⁵¹³

Gerçek dünyanın koyduğu kısıtlamaları reddettikleri için aşırıyı elde etmek adına makul olmayan ve ulaşılması mümkün görünmeyen standartlar koyarlar, bu standartlara hiçbir zaman ulaşamadıklarından dolayı da kendilerini sürekli olarak hayal kırıklığı ve yetersizlik duygusu içinde yaşamaya mahkûm ederler.⁵¹⁴

Mükemmeli arayan insan, görünüşte basit değerler üzerine kurulmuş olan bir evrende yaşar –kavramlar ve olaylar doğru veya yanlış, iyi ya da kötü, en iyi veya en kötü, başarılı ya da başarısız diye iki kutuplu kategorilere ayrılmıştır. Bunun dışında mükemmeliyetçi insan yaklaşımında temel sorun, ona göre bunun dışında başka bir kategorinin olmamasıdır.

Mükemmeliyetçi insanın iki savunmacı tutumunu güçlendiren mekanizması vardır: Kendini yüceltme ve kendini onaylama. Kendini yüceltme, insanın kendisi ve başkaları tarafından olumlu şekilde görünme arzusudur; kendini onaylama ise, başkaları tarafından doğru şekilde algılanma arzusudur-gerçekte olduğunuz gibi, ya da gerçekte olduğunuza inandığınız gibi.⁵¹⁵

Mükemmeliyetçi insanın en temel amacı başarısızlıktan kaçınmak olduğu için ona göre en önemli şey, her ne pahasına olursa olsun oyunda kaybetmemektir.⁵¹⁶

Hayatta her şeyden mükemmel derecede zevk almayı adeta saplantı haline getirmiş bir kültür haline geldiğimize kuşku yok. İnsanı mutlu eden ve tatmin

⁵¹³ Ben-Shahar, s. 31.

⁵¹⁴ Ellis, s. 261.

⁵¹⁵ Ben-Shahar, s. 57.

⁵¹⁶ Ben-Shahar, s. 246.

duygusu sağlayan bir yaşamda bize acı ve üzüntü veren duygulara yer olmadığına inanırız.⁵¹⁷

Kişisel gelişim kitaplarında insanın mükemmel, tam ve noksansız gösterilmesinin getirdiği problemleri yukarıda belirttik. Şimdi ise İslam inancına göre insanın hangi vasıflarla yaratıldığını anlatmaya gayret edeceğiz.

İnsan öyle bir varoluştur ki sürekli olarak varlığın daha çok tamamlanmasına yönelir. Bu, genel olarak, iyi değerlere; dinginlik, incelik, yüreklilik, dürüstlük, sevgi, bencil olmama ve iyi olmaya yönelik bir istektir. İnsanların kendilerini geliştirdiklerinde hangi değerlere eğilim gösterdiği, hangi değerlerin peşinde koştuğu ve sağlığını yitirdiğinde hangi değerleri yitirdiğini keşfedebiliriz: Sağlıklı olgun, gelişmiş, kendini gerçekleştirmiş olarak nitelendirdiğimiz insanların, uygun koşullarda, en iyi ve güçlü durumlarındaiken yaptığı özgür seçimler, yüksek değerler, ebedi erdemler olarak adlandırılan erdemlerle hemen hemen aynıdır.⁵¹⁸

İnsanın kendini gerçekleştirmesi, içinde var olan insan olma potansiyelini ortaya çıkarması demektir. Potansiyelleri gerçekleştirmekten kaçınmanın bedeli suçluluktur. Bu, suçluluk duygusu yaşamaktan farklı bir olgudur. Varoluşçular bunu "ontolojik suç" olarak adlandırmaktadırlar. Ontolojik suç; içinde yaşadığımız kültürün değer yargılarına uygun davranmadığımızda ya da, toplumun bizden beklediklerini yerine getirmediğimizde yaşanan suçluluktan farklı, varoluşumuzun gerçeklerinden haberdar olamamaktan kaynaklanan bir olgudur. Din insana varoluş gerçeğini sunar. Dini yaşantının temelini, insanın kendi gücünün bilincine varması oluşturur.

Şöyle diyebiliriz ki gerek çeşitli kişisel gelişim anlayışlarında gerekse İslam literatüründe kişinin kendini gerçekleştirmesi ve hatta kendini aşması, doyum veren hayata ulaşması hedef alınır. Ancak İslam'ın öngördüğü hayat tarzında ve kişinin tekâmüle ulaşmasında tek anlam merkezi "Allah" iken, diğer pek çok kişisel gelişim anlayışına göre bu anlam merkezi yine "insanın kendisi, kendi istek ve arzularıdır". Allah'ı merkeze alan bir kişisel tekâmül yolculuğunda hedef sonsuzluktur yani, insanın kendisini aşması, meleklerden üstün bir seviyeye gelip kişinin Allah'ın

⁵¹⁷ Ben-Shahar, s. 316.

⁵¹⁸ Öznur Özdoğan, "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 2006, s. 127-141.

rızasına uygun yaşaması; O'nun emir ve yasaklarına riayet edilerek geçirilen bir ömür yaşamasıdır. İnsan merkezli bir kişisel gelişim yolculuğunda ise hayatın gayesi ve anlamına dair her şeyde insanın arzu ve istekleri ön planda olduğundan insanın gelişim anlayışında bir gaye ve anlam karmaşası söz konusudur. Çünkü ruhsallık boyutundan uzak bir kendini gerçekleştirme herkese göre farklı algılandığından tek başına her zaman için bir amaç olamaz.

Kur'ân insanoğlunun yeryüzünde gerçekleştirmekle yükümlü olduğu yüce görevlerden söz eder. Ona verilen bu görevler, insanlığın iyiliğini ve yararını içerdiği için esasen insanın kendi başına karar verdiği takdirde benimseyeceği türden amaçlardır. Ne var ki, insan ile bu görevleri arasına giren sonsuz sayıda etmenler vardır. Kur'ân insanoğlunun bu engellerin hepsini aşmaya kabiliyetli ve yeterli görür. İşte insanın görevlendirilmesinin gerisinde bu yeterlilik yer almaktadır.⁵¹⁹

Kendini gerçekleştirme penceresinden insan-din ilişkisine bakıldığında evrensel değerler rehberdir. Ahlaklılık insanın evrensel boyutudur. İnsanlar hangi dinde olurlarsa olsunlar yüksek değerler önem taşımaktadır.

İnsan 'ben'in iradi kararlarıyla, Allah tarafından yaratılan bu âlemdeki her şeyi tekrar inşa etmeye çalışır. Böyle bir iradeye sahip olan insan, âlemi önce müşahede eder, sonra ona şekil verir. Âlemi mükemmelleştirme hareketi insanın şerefli bir gayreti, Allah'ın ona verdiği bir emanettir. Çünkü insan, yeryüzünde başıboş, kendisini olayların ve zamanın akışına bırakacak, her şeyi oluruna terk edecek, tek başına hiç bir şeye etkisi ve yetkisi olmayacak şekilde yaratılmadığı gibi, insan bu kâinatın mutlak efendisi ve bütün tabiata ve olaylara hâkim bir yapıda da yaratılmamıştır.⁵²⁰

Kur'ân'a göre insanoğlunun yeryüzündeki serüveninin adı olan denenme zaruri olan bir takım donanımları da beraberinde getirmektedir. Bunların başında ahlaki özgürlük ve denenmenin konusunu gerçekleştirme kabiliyeti gelir. Kur'ân'ın yeryüzünde denediğini belirttiği insan bu iki donanıma da sahiptir. O, ahlaki anlamda iyi ve kötü davranışları tanıma, tasarlama, seçme ve yapma konusunda hem yetkin, hem de özgürdür. Nitekim bu donanıma fitrat denirken bu donanım da insanın özüne

⁵¹⁹ Yaşar Ünal, "Egemenliğin Kurucu Unsurları ve Bireyin Otonomluğu", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.10:2, 2012, s. 221-250.

⁵²⁰ Akif Akto, "Kişilik Oluşumunda Dinin Rolü", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.52:2, 2011, s. 197.

nakşedilmiştir⁵²¹. Öyle ki, insan yaratılışına uygun olarak güç ve kabiliyetlerini idrak ettiği zaman, yukarıda paragrafta anlatıldığı gibi önce kendini sonra da kendini var eden varlığı hakkıyla bilmeye başlar.

Fıtrat sözlükte; karakter, mizaç, boyuna yarmak, ikiye ayırmak, yaratmak gibi anlamlara gelmektedir.⁵²² Yaratma esas alındığında; varlıkların yokluktan varlığa Allah'ın yaratması ile çıkışı şeklinde anlaşılmıştır. İstılahta fıtrat; yaratılış, varlıkların belli yetenek ve yatkınlıklara sahip olmaları anlamlarına gelir. Fıtratın tevhit, İslam olduğu da söylenmiştir. Çünkü insan, yaratılıştan “Allah’ı tanımaya eğilimli, hak dini benimsemeye yatkın olarak doğmuştur.” Buna göre fıtrat; ilk yaratılış anında, varlıkların sahip oldukları temel özelliklerini, karakterlerini ve dış tesirlerden henüz etkilenmemiş ilk saf durumlarını belirten bir ifade olmaktadır.⁵²³

Bu durumda insan hayatını anlamlı kılan şey, hayata değer katan temel özellik, insanın fıtratına uygun davranarak kendinden beklenen sorumlulukları yerine getirmesidir. İnsanlık vazifelerini ihmal eden ve sorumsuz bir hayat yaşayan insanlar, gerçek anlamda insanlık değerini de yitirmiş, kaçınılmaz olarak kendilerini yalnızlık ve yabancılaşmanın kucağına terk etmiş olacaktırlar. Kur’ân’la, fıtratla, hak ve hakikatle barışık olmayan insan hep fıtratıyla çatışmak zorunda kalacak, iç bütünlüğüne kavuşamayacak, hayatını verimli ve mutlu olarak yaşamaktan mahrum kalacaktır.⁵²⁴

İslâmî ahlâk, insanın kâinat içindeki yerini anlamlı kılan bir varlık anlayışına dayandırılmıştır. Allah’a kulluk dışında bir amaç için yaratılmamış olan insanoğlu yeryüzünde ilâhî bir emanetin temsilcisi durumundadır⁵²⁵:

“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar yüklenmekten çekindiler. Onu insan yükledi.”⁵²⁶

Günahsız olarak doğan insanoğlu, bu sorumluluğu yerine getirecek güce de sahiptir,⁵²⁷ çünkü

⁵²¹ Düzgün, 2013, s. 21.

⁵²² Isfahani, s. 801.

⁵²³ Nurullah Kayışoğlu, “Kur’an Açısından İnsanın Kendisine Yabancılaşmasının Temel Sebepleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.24, 2010b, s. 54.

⁵²⁴ Kayışoğlu, 2010b, s. 56.

⁵²⁵ Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*, Sadeleştiren: Ali Arslan Aydın, Ankara, Nur Yayınları, 1991, s. 18-20.

⁵²⁶ Ahzâb, 33/72.

“Allah herkese ancak gücü yettiği kadar sorumluluk yükler.”⁵²⁸

Doğrusu “emanet” yeryüzünde ahlâka dayalı sosyal bir düzen kurma görevidir. O halde “emanet”i insan olma şartları olarak anlamak mümkündür.⁵²⁹ İnsanın hidayete ermesi, bu emanet kavramını ayakta tutmasına, kaybedenlerden olması ise bu kavrama ihanet etmesine bağlı olarak gerçekleşecektir. İnsanın yükseliş imkânı ve umudu, aynı zamanda iniş ve çöküş tehlikesi, kendi fitratına yerleştirilen, onu insan yapan bu temel kavram etrafında şekillenmektedir. İnsan “emanet”in emînidir ve ondan sorumludur. Nüfuz ve otorite sahibidir. İcat ve keşif kaynağıdır. Zaten “emanet” ayetinin sonu da bunu göstermektedir:⁵³⁰

“O emaneti insan yükledi.”⁵³¹

Kur’ân, insanın eğlence için yaratılmadığını söylerken onun asli vazifesini de tayin etmiş oluyordu aslında⁵³². İnsanın bütün kötü hasletlerinin çıktığı temel güçsüzlük Kur’ân tarafından “zafiyet” ve “zihin darlığı” olarak tanımlanmaktadır. Yani insanın gururu ve ümitsizliği, şevkinin kırılması hep insanın zafiyetli oluşunun sebeplerindendir.⁵³³

Bu zaaflarından dolayı insan, davranışlarının ileride vereceği sonuçları görmezden gelebilir. Bu aceleciliği yüzünden insan gururla dolup taşar ve korkunç derecede ümitsizliğe kapılır.⁵³⁴

Kişisel gelişim kitaplarında insanın her zaman mükemmel yetenek ve kabiliyetlere sahip olduğu vurgulanırken, onun insan olmasından kaynaklanan eksiklik ve zaaflarına pek yer verilmez. Yukarıda ki mükemmellik anlayışlarında zaten insan için zayıflık ve eksiklik yokmuş gibi bir ön yargı mevcuttur. Oysa insanı insan yapan şey eksikliklerini bilmesi ve bunlarla mücadele ederek kendi yükselişini sağlamasıdır. Şimdi Kur’ân da insanın sahip olduğu bazı özellikleri zikredeceğiz:

⁵²⁷ Gölcük ve Toprak, s. 248.

⁵²⁸ Bakara, 2/286.

⁵²⁹ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, çev. Alpaslan Açıkgenç, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2000, s. 51.

⁵³⁰ Ünal, s. 221-250.

⁵³¹ Ahzâb, 33/72.

⁵³² Akseki, s. 27; M. Cemal Sofuoğlu, *İslam Dini Esasları*, İzmir, 1996, s. 5.

⁵³³ F. Rahman, s. 61.

⁵³⁴ Enbiya, 21/37; Kıyame, 75/20-21.

İnsan zayıf yaratılmıştır⁵³⁵, nankördür⁵³⁶, acelecidir⁵³⁷, hırslıdır⁵³⁸, tartışmayı sever⁵³⁹, inatçıdır⁵⁴⁰, bu benzeri özelliklerinden dolayı insan hata yapabilecek bir potansiyele sahiptir. Aslında bu onun iyi bir insan olmasına engel değil, aksine zaaf ve eksikliklerini fark edip bunlarla başa çıkabilecek bir yeteneklerle de donatılmıştır. Buradan hareketle insan daha iyi olabilmek için dışarıdan bir desteğe ihtiyaç duymaktadır. İnsan aklının ve yetilerinin sınırlarının ötesinden vahy ile desteklenen insan, kendini varlık sahasında var edecek anahtarları da eline almış olacaktır.

İslâm, iradenin terbiyesi için gerekli en sarîh amelî bir program koyarak, iradeyi hikmet ve hidayet ölçülerine uygun olarak vazifelendirmiş⁵⁴¹, ona heva ve hevesler karşısında eğilmeden durabilme yeteneğini vermiştir. Böylece kendini değiştirme girişiminde bulunmanın mesuliyeti şahsa aittir. Allah sadece, eğer insanlar kendilerini değiştirmek için bilinçli bir seçimde ve girişimde bulunurlarsa onların şartlarını değiştirecektir. Özgür irade sorumluluk demektir ve insanoğlu yaratana karşı mesuldür. İrade sahibi olmak bir amaç sahibi olmayı da beraberinde getirir. Amaç ise insanoğlunu diri tutmak ve onu sürekli hareket halinde olmaya sevk etmektir.⁵⁴²

Maturidi'nin kelam sistemine göre insanın kâinattaki temel varoluşşallığı "imtihan" üzerine bina edilmiştir.⁵⁴³ En güzel şekilde yaratılan insanoğlunun yeryüzünde ki ana varlık sebebi imtihan edilmektir. İnsan dışındaki varlıkların da yaratılış sebebi insandır. Çünkü insan eşref-i mahlûktur.⁵⁴⁴ Maturidi her şeyi imtihan

⁵³⁵ "Allah sizden yükünüzü hafifletmek ister. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır." Nisa, 4/28.

⁵³⁶ "...Doğrusu insan çok nankördür." İbrahim, 14/34; Şura, 42/48; Zuhuf, 43/15; Hacc, 22/66.

⁵³⁷ "İnsan hayrı istediği gibi şerri de ister. İnsan pek acelecidir." İsra, 17/11.

⁵³⁸ "Gerçekten insan pek hırslı ve dar gönüllü yaratılmıştır." Mearic, 70/19.

⁵³⁹ "...Fakat insanoğlu tartışmaya her şeyden daha çok düşkündür." Kehf, 18/54.

⁵⁴⁰ "...Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabul etmezler." İsra, 89.

⁵⁴¹ M. Abdullah Draz, *Kur'an Ahlakı*, çev. Emrullah Yüksel ve Ünver Günay, İstanbul, İz Yayıncılık, 1993, s. 73.

⁵⁴² Akto, s. 198.

⁵⁴³ Alper, s. 151.

⁵⁴⁴ Talip Özdeş, "Çağımızda İslam'ın Algılanması ve Sunulmasında Bazı Önemli Noktalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 1998, s. 72.

üzerine bina ederken⁵⁴⁵, bu kulun çeşitli vesilelerle sınanacağını ve bu sınav neticesinde kendi hayatını ve ahiretini anlamlandıracağını belirtmektedir.

İşte Kur'ân, Allah'tan kopuşu engellemek için, sürekli aşkınlık, yücelik ve "öte" fikrini insanda canlı tutmak adına Allah'a karşı sorumluluk bilinci anlamı taşıyan "takvâ" kelimesini öne çıkarır. Takvâ, insanın ahlâki alanda bozulmaya karşı kendini korumasına ve şahsiyet açısından çözümlüp dağılmaktan korunmaya yardımcı olan ve özünde erdemli nitelikler taşıyan bir ahlak kavramıdır. Kur'ân'daki bütün âhiret fikri, işte bu takva kavramına dayanır. Bu sebeple insan, kalbini, zihnini, gözlerini, "aşkınlığa" çevirmeli ve "ben"inde/"bilinç"inde, gereken sorumluluk duygusunu oluşturmalıdır. Çünkü "Hüküm Günü"nde insanın şimdiki davranışları değerlendirilecektir.

İmanla birlikte insanın şahsiyetinde oluşan erdemler onun yaratılış amacını gerçekleştirmesinin ve hemcinsleriyle birlikte huzur ve uyum içinde yaşamasının temelidir. Bu aşamada Yüce Allah'ın emrettiği ibadetler imanın insan şahsiyetinde inşa ettiği faziletlerin bireysel ve toplumsal düzlemde kökleşmesinin ve olumlu davranış şekilleri ile somutlaşarak yaşam sahasında vücut bulmasının en etkin amilidir. Başka bir deyişle hangi etnik ve kültürel yapıya ait olurlarsa olsunlar bireylerin, ortak inanç ve ibadet hayatı ile mazhar oldukları müşterek ahlâkî faziletler toplumun vahdetinin esasını teşkil eder. Bu vahdet Kur'ân'da ümmet olarak isimlendirilir ve sapaşğlam bir binaya benzetilir. İman bu binanın temeli, ibadet direkleri, ahlâk ise çatısı ve duvarları mesabesindedir.

3.4.2. Başarı-Başarısızlık/Kazanmak-Kaybetmek Bağlamında Kişisel Gelişim Kitapları

Günümüz toplumlarında, değişen dünya düzeni ile birlikte rekabet artmış, bireyler ve örgütler hep bir yarış içinde olmaya başlamışlardır. Bu yarışta hedeflerine ulaşabilen, varmak istedikleri yere tam da istedikleri şekilde gelen bireyler ve örgütlerin başarıya ulaştıkları düşünülmüştür. Başarı ihtiyacının pek çok faktörü bulunmaktadır. Bunlardan biri para, diğeri statü, bir diğeri toplumda sevilme ve ait olma, mutluluk vb. şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Kişisel gelişim kitaplarında bu faktörler günümüzde başarılı insanı tanımlarken sıkça kullanılan niteliklerdir.

⁵⁴⁵ Alper, s. 152-156.

Seküler dünya görüşünde yer alan bir ön kabul de, insan dünyasının ötesinde anlamlı hiçbir şeyin yer almadığı düşüncesidir. Buna göre değerleri üreten insandır ve kendi varlığını aşan herhangi bir şey önünde secde etmek zorunda değildir. İnsan iradesinin gerçekleşmesinin önünde hiçbir tabiatüstü ve ahlaki engel bulunmamaktadır; mümkün olanlar sadece doğal ve pratik sorunlardır. İnsanın sınırlı oluşu insanlık durumunun bir parçası olabilir fakat insanın kendisini gerçekleştirme hakkı mutlaklıdır.⁵⁴⁶

Şunu belirtmek gerekir ki, teknoloji, gelişim yön, biçim ve hızı kendi içinden belirlenmiş yansız bir veri değildir. Hal böyleyken nereye gideceğine kendisi karar veren otonom bir varlık veya hangi aşamalardan geçip, ne tür bir nihaî biçim alacağı nesnel bir düzenlilik çerçevesinde baştan belirlenmiş bir doğal olgu da değildir. Bu manada, globalleşmenin dünyayı tek bir pazar çerçevesinde birleştirmenin ötesinde dünyanın kendisini bizatihi pazardır artık. Globalleşmeyi mümkün kılan teknolojinin, kapitalist üretim tarzı çerçevesinde, kapitalist sınıfın hedeflerine hizmet edecek şekilde, onun talepleri doğrultusunda gelişip biçimlenen bir teknoloji olması kaçınılmazdır.⁵⁴⁷

Postmodern belirsizliğe tutulan insanlar, kendilerine insanın zayıflığı ve insan kaynaklarının yetersizliği üzerine vaaz verecek vaizlere değil, “*yapabilirsiniz*” diyecek ve yapılacak olan şeyin nasıl yapılacağını gösteren kılavuzlara ihtiyaç duymaktadır. Bu kılavuzluk vazifesini kişisel gelişim kitaplarının üstlendiğine şahit olmaktayız.

Dünya hayatının imarı ve insana ait şahsi işlerinin takibi itibariyle bu yaklaşımın belirli bir derecede insan türüne menfaat ve maslahat getirdiği inkâr edilemez. Ancak, bu maslahat ve menfaatleri insan Allah’tan bilmeli, insanın ne kendini ne de tabiat ve evreni “hâlık yerine koyma” sapmasına düşmemelidir

Bu postmodern belirsizlikler ve kültürel baskılar bir yandan zirve deneyimler/ vecd arayışını yoğunlaştırırken öte yandan da bu arayışı dinsel ilgi ve kaygılardan koparmakta, bunu özelleştirmekte ve gereken hizmetlerin sağlayıcıları rolünü asıl olarak din-dışı kurumlara vermektedir. Daha önce yalnızca seçilmiş kimselere mahsus olarak görülen keşif, vecd, nefsin duvarlarını yıkma ve tam

⁵⁴⁶ Manzoor, s 130-145.

⁵⁴⁷ Ulvi Murat Kılavuz, “Küreselleşen Dünyada Din”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, S.2, 2002, s. 191-212.

aşkınlık deneyimi daha genelleşmiştir. Öyle ki bu durum postmodern kültür tarafından her bireyin ulaşabileceği bir şey yapılmakta, nefsinin inkâr ve dünyevî zevklerden el çekme gibi din kaynaklı pratiklerden kurtarılmakta ve dünyevî arzular için de geçerli kılınarak yoğun tüketici etkinliğinin itici gücü olarak kullanılmaktadır.⁵⁴⁸ Buradan hareketle kişisel gelişim kitaplarında hedef gösterilen başarı ve mutluluk denklemini aşağıda vereceğiz.

Başarı ve mutluluk kişisel gelişim kitaplarının en önemli ve hedef olarak gösterilen temalarıdır.⁵⁴⁹ Kişisel gelişim kitaplarının bir kısmında, hayattaki en önemli amaç mutlu olmaktır. Bu yazarlar için mutluluk, olmasını istediğin “şey”dir.⁵⁵⁰ Özgürlük de mutluluğun vazgeçilmez bir parçasıdır, bu diğerlerinin sınırlamalarından, dinden, gelenekten azadî olma anlamındaki özgürlüktür.⁵⁵¹

Ayrıca başarılı olma mevcut kişisel gelişim kitaplarına göre, bir kimsenin tatmin olduğu hayatı sürmesi anlamına gelmektedir.⁵⁵² Gelecek yönelimli dışsal amaçlar artık önemli olarak görülmez, onun yerine hayattaki en önemli şey kendini gerçekleştirme, öz-doyum, tatmin olarak görülür, amaçlara ulaşmak ise çabuk olmalıdır.⁵⁵³ Mutluluk hala önemli bir amaç olarak görülür, fakat mutluluk artık “*olmasını istediğin herhangi bir şey*” olarak tanımlanır, dışsal olarak tanımlanmış bir

⁵⁴⁸ M. Kılavuz, s. 206.

⁵⁴⁹“Başarı, birey için değeri olan planlanmış hedefleri hiç durmaksızın yerine getirmektir.” Schwartz s. 21; Turner, s. 3; John C.Maxwell, *Başarısızlık Kaderin Değil*, çev. Sinan Zorlu, İstanbul, Kalipso Yayınları, 1995, s. 31; Tarhan, s. 20.

⁵⁵⁰ “Mutluluk istediğimize sahip olmaktır.” Hastings, s. 69; Grabhorn, s. 101; Turner, s.120.

⁵⁵¹ “Para özgürlük getirir. Stresi azaltır. Sevdiklerine daha iyi bakmanı sağlar. Sadece vasatlar en iyisini yaptıklarını düşünerek ölürler.” Sharma, s. 43; Tarhan, s. 29; R. Covey, s. 8.

⁵⁵² Başarının kutsanarak anlatıldığı kitaplardan birisinde şu ifadeler rastlarız: “Buna göre en bahtiyar insanlar işleri, kendileri yükseldikçe yükselen ve büyüyen insanlardır. İşlerinde daha fazla büyüyenler ise başarılı olanlardır.” Tarhan, s. 170;Calabrese, s. 22.

⁵⁵³Dr. Gary Mckay, *Cesur Ol Değişime Ayak Uydur*, çev. Aslı Şentürk, İstanbul, Kalipso Yayınları, s. 238; “Daimi suretle işleri daha iyi yapacaklarını düşünen insanlar, bu işlerde daha muvaffaktırlar. Çünkü onlar başarının kendisinden, bir iş başarmanın onları tatmin ettiği kadar zevk almazlar.” Nüvit Osman, *İnsan Mühendisliği*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2013, s. 54; Canfield ve Hansen, s 19; Akyürek, s. 13.

başarı ölçütü yoktur.⁵⁵⁴ Başarı ve para kendi içinde birinci amaçlar olmasa da, başarılı olmanın “*doğal sonuçları*” olarak görülürler.⁵⁵⁵ Başarının önündeki engelleri kaldırmak ve başarıya giden yolda toplumun, dinin, ahlaki değerlerin kuşatıcı ve sınırlandırıcı zincirlerinden kurtulmak başarının anahtarı olarak lanse edilmektedir.⁵⁵⁶

Başarının tanımı yıllar boyunca “*öbür dünyaya ilişkin*” amaçlardan daha dünyevi endişelere kaymıştır. En sonunda günümüzde başarı kavramı neredeyse saf öznel özelliklere, dışsal özelliklerin olmayışıyla tanımlanmaktadır. Bu türdeki ilk kitaplarda ilerleme, çok çalışma ve hazların ertelenmesiyle dünyada ilerleme olarak görülmüştür. Zamanla çok çalışmak yerine, insanları istediğin gibi manipüle etmek kişiliği geliştirmek önem kazanmıştır. Çağdaş literatür ise ilerlemeyi yalnızca “içsel büyüme” ile eşit görmektedir.⁵⁵⁷ Zamanla başarı tanımı “öbür dünya” hedeflerinden daha dünyevi ilgilere doğru değiştirmiştir.⁵⁵⁸ Başarı kavramı tamamen subjektif niteliklerle tanımlanmaya başlanmış ve dışsal tanımlar devre dışı bırakılmıştır.⁵⁵⁹

⁵⁵⁴“ İsteklerinize ulaşmak için tatsızlıklara katlanmak, ahlaki bir sınavdan geçmek, ailenize ya da Tanrıya karşı nedenler açıklamak, şuan ki anınızdan daha fedakâr ve daha güvenilir olmak zorunda değilsiniz. Sadece tek bir şeye odaklanmanız gerekir mutlu olmak.” Grabhorn, s. 99; Mckenna, s. 34.

⁵⁵⁵ Ekşi, s. 163.

⁵⁵⁶ “Başkaları için yaşayamayız ya da kendimizi doğrulamak için onları kullanamayız. Başkalarının bizim olmamızı istediği şey olamayız. Bizler yalnızca kendi kendimize güvenebiliriz” Leo Buscaglia, *Kişilik Tümüyle İnsan Olabilme Sanatı*, çev. Nejat Ebcioğlu, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1987, s. 119; “İsteklerimiz konusunda hiç kimseye, hiçbir şeye, hiçbir otoriteye karşı bahaneler uydurmak zorunda değilsiniz. Mutlu olun yeter.” Grabhorn, s. 100; Hans Glnt, *Yaşamınızı Planlayın*, çev. Tayfun Aktaş, İstanbul, Kalipso Yayınları, s. 22; Yukarıdakilerini söyleyen birisinin artık dini, ahlaki, yaşam biçimi, sosyal ilişkileri vel hâsılı tüm değerler manzumesi göreceli ve subjektiftir.

⁵⁵⁷ “Egomuzun bizdeki en iyiyi çalışmasına izin vermekle kendi ilahi büyüklüğümüzü, içimizdeki tanrısallığı yadsımak birbirinden farklıdır. Her şeyi başarabilen daha büyük bir gücün ya da enerjinin bir parçası olduğumuzu anlayabilir ve bunu kabullenebiliriz.” Calabrese, s. 50.

⁵⁵⁸ “Başarıya giden yol; istediğiniz sonuçları bilmek, harekete geçmek ve başarılı oluncaya kadar değişmede gereken esnekliği göstermektir. Sizin inançlarınız bunları gerçekleştiriyorsa, onları bir kenara atıp yenilerini denemeniz gerekir.” Robbins, s.75; Bu ifadelerde dini inançların ve değerlerin “başarıya engel” olanlarının ayıklanması tavsiye ediliyor.

⁵⁵⁹ Twenge, s 37.

Artık başarı kendi başına bir amaç, kendini onaylama⁵⁶⁰ duygusunu yerleştirme tek başına elinde tutan rakipler karşısında kazanılan bir zafer gibi gözükmektedir.⁵⁶¹ En yeni kişisel gelişim ve başarı el kitapları başkalarını sömürme ve yıldırma gereksimini dürüstçe kabul etmeleriyle, başarının özüne ilgi göstermemeleriyle, görünüşlerinin başarıdan daha önemli olduğunda içtenlikle ısrar etmeleriyle daha önceki kılavuz kitaplarından ayrıldığını ifade etmeliyiz.

Zenginlik kişisel gelişim kitaplarında, ne olursa olsun başarının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kişisel gelişim kitaplarında başarının hem gıpta edilen bir mesleki konuma ulaşmak, hem de tüketim toplumunun gerektirdiği parasal imkânlarla ulaşmanın yolu olarak tanımlandığı ve bunun bir hedef olarak konulduğu gözden kaçırılmamalıdır.⁵⁶² Mutluluk ise, iyi ilişkiler ve tüketime dönük gereksinimlerin karşılanmasıyla ulaşılabilecek üst bir durum olarak resmedilmektedir.

Kişisel gelişim kitapları açısından insanın kendini geliştirmesi, organik bütündeki işlevselliği açısından önemlidir. Sosyal konum ve statülerin derecelendirilmesi burada doğal ve kaçınılmaz sayılmaktadır.⁵⁶³ Kişisel gelişim bu bağlamda üretim sürecinde şekillenen, antagonistik ve nesnel bir ilişki olarak sınıf düşüncesinin yerine meslek, statü ve gelir durumunu temel alan “sağduyuya dayalı görüşlerin” geçirilmesine manik bir tutumla hizmet eder. Mülkiyet edinmenin⁵⁶⁴ gerekliliği üzerine kurulu kişisel gelişim kitaplarının insanlara gösterdiği hedeflerin

⁵⁶⁰ “Hayal kur ve hayallerini önemse. Sen çok büyük bir insan olacaksın, tüm dünya seninle gurur duyacak.” Demirkıran, s. 264.

⁵⁶¹ “İnsan hayalleriyle vardır ya da yoktur. Anamlı bir hayat sürebilmek, başarılı olmak, mutlu olmak, zirveye çıkmak... Ancak muazzam bir hayal gücüyle mümkündür.” Demirkıran, s. 65.

⁵⁶² “Yaptığım en iyi işi yaparak bana tatmin edici bir gelir getirecek tatmin edici bir kariyere sahip olmak istiyorum; böylece yeni bir ev alabilirim. Bu hedefin peşinde koşmanın her adımının tadını çıkaracağım.” Glnt, s. 44.

⁵⁶³ “Yaşamının son gününe, gerçekten yaşamak istediğin hayatı değil de toplumun yönlendirmeleri nedeniyle istediğin hayatı yaşamış olduğunu fark ederek ulaşırsın. Eğer tutkulu bir yenilenme ve mükemmelliğin peşine düşmezsen sıradanlık sen farkında olmadan seni ele geçiriyor demektir.” Sharma, s. 83.

⁵⁶⁴ “Bunu hemen şimdi istiyorum.” İnsanlar bir şeyler istiyor, hem de hemen şimdi olsun istiyorlar. “Para istiyorum. Güzel, büyük bir ev, güzel bir araba, en güzel ve en iyi eğlence merkezini istiyorum. Hepsini istiyorum ve hak ediyorum.” Covey, s. 8.

neden evler ve arabalardan oluştuğu ortadadır.⁵⁶⁵ Başarının tek ve genel geçer ideal olarak sunulmasının ardında, bütün isteklerin ve arzuların kazanılması ve elde edilmesi mutluluğun temel parametresi sayılmaktadır.⁵⁶⁶

Kişisel gelişim kitapları mevcut kapitalist ve emperyalist sömürücü sistemin devamını sağlamak adına, kişiyi güçlendirip, piyasa şartlarıyla başa çıkabilecek bir konuma getirmeyi kendine hedef seçerken, bu sistemin yanlışlık ve adaletsizliklerinin sorgulanmamasını ve değiştirilmemesini de sürekli empoze etmektedir.⁵⁶⁷ Bunu da başarı veya başarısızlığı kişinin benliğine yükleyerek, başarı ve başarısızlığın kişinin yetersizliğine ve çalışıp çalışmadığına, düzenin şartlarına uyup uymadığına bağlayarak başarı ve başarısızlığı kişinin omuzlarına yüklemektedir.⁵⁶⁸ Böylece düzeni değiştirmek yerine kişinin kendisini değiştirmesini ve düzenin devam etmesini sağlamasını gerçekleştirmektedir kişisel gelişim kitapları.

Kişisel gelişim kitaplarındaki başarı ölçütü tüm insanlar için aynıdır neredeyse. Başarılı olmak için insanın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar, şahsi yapılar, beceri, kabiliyet, yetenek, kişilik, karakteristik yapılar, yaş, cinsiyet, eğitim gibi özellikler hiç dikkate alınmadan kişisel gelişim kitabını okuyanların hepsinin aynı sonuca ve başarıya ulaşacaklarını iddia ederler. Bunu da şöyle sloganlaştırırlar: *"Bir insan bir işi başarabiliyorsa sen de başarabilirsin"*.⁵⁶⁹ Bunun

⁵⁶⁵ Yakın ve Bektaş, s. 23.

⁵⁶⁶ "Başarılı olana kadar vazgeçmeyeceğim. Bu dünyaya yenilgiye gelmedim ve damarlarımda yenilgi de akıyor. Ben çoban tarafından güdülmeyi bekleyen bir koyunda değilim. Ben aslanım ve koyunlarla yürümeyi, konuşmayı ve uyumayı da reddettim. Başarılı olana kadar vazgeçmeyeceğim." Sharma, s. 111, 152; Reid, s. 76.

⁵⁶⁷ Akyürek, s. 16, 35, 250.

⁵⁶⁸ "İşlerimiz istediğimiz gibi gitmiyorsa, genel olarak dışımızdaki olayları, insanları ve kötü şanslı sorumlu tutma eğiliminde oluyoruz. Oysa her konuda değişiklik yapmanın yolu düşünme ve olayları algılama tarzını değiştirmekten geçer. Her insan yeterli kaynağa sahiptir." Zülfikar Özkan, *Bilincin Gücü*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2002, s. 160; "Bazı kimseler başarısızlıklarını talihsizliklere vererek dünyanın istisnasız hep aleyhlerine çalıştığına inanıp kendilerinin suçu, ihmali ve tembelliklerini görmezden gelirler." Samuel Smiles, *Kendine Yardım*, çev. Hurşit İlbeyi, İstanbul, Hayat Yayınları, 2008, s.110; "Başarısızlık yeterli olmadığımız anlamına gelmektedir." S. Dweck, s. 57; Robbins, s 32; Segal, s. 245-273; Glint, s. 53; R. Covey, s. 10.

⁵⁶⁹ "Bir insan da arzu ettiğimiz bir başarıyı görmek, muhteşem derecede çekici olan bir şey. Aynı şeyi sen de başarabilirsin." Oğuz Saygın, *Negatif Limanlardan Pozitif Sulara*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2007, s. 46, 67.

da nasıl olacağını sayısız teknikle kitaplarında bir birinden farklı olarak bolca verirler.⁵⁷⁰

Din ile dünya ilişkisine Kur'ân vizyonundan bakacak olursak tasavvufçuların yaygın kanaatlerinin aksine dinin dünya hayatına ve ona yönelik mal, mülk, servet, zenginlik gibi maddi şeylere, gelecek zamana ve çevreye, dünyayı ıslah ve yönetme eğilim ve arzularına karşı bir tavır takınmadığı rahatça görülebilir.⁵⁷¹

Bir taraftan bu dünya ve öteki dünya arasındaki irtibat parantez içine alınarak dindarlık ve ahiret adına dünya hayatı aşağılanmıştır ki, bu maddi dünyayı ve imkânlar alanını parantez içine alan ruhçu yaklaşımdır. Diğer taraftan da insan yapıp etmelerini ve hayatını maddi dünyayla sınırlı görenler var ki bu da, dünyayı dünya içinde olanla sınırlandırmaktır. İşte bu yaklaşım kelimenin tam anlamıyla dünyevileşmedir. Her iki yaklaşım da Kur'ân'ın ruhundan uzaktır.⁵⁷² İnsanın, insan olma ve varlıklar dünyasında yaşama gerçeğini, yani varlığı bilginin konusu yapma ve dünya kurma etkinliğini ve anlamını inkâr eden yaklaşımla, ahlaki değerleri ve sorumluluğu inkâr eden ve alay konusu yapan yaklaşımın kökleri oldukça derindir. Birisine göre, insanın dünya ile ilişkisinin amacı sadece ahirete hazırlanmak, dünyayı bir varlık alanı olarak doyumluk değil, tadımlık olarak görmek, bilgiyi insanın iman meselesine ışık tutan bir araç olmakla sınırlandırmaktır. Hâlbuki insanın hayatını insanca sürdürmesi ve kazanması, kazancıyla paylaşması, varlık alanında varlığa dönük araçsal değerler üretmesine ilişkin bütün dini ifadeler bu eğilimin karşısında yer almaktadır.⁵⁷³

⁵⁷⁰ “Eğer bir insan bir şeyi yapabiliyorsa bunu modellemek ve başkalarına öğretmekle mümkündür.” Özkan, 2002, s. 159; “Bir insan başarabiliyorsa, siz de başarabilirsiniz. İşte bunu mükemmelliğin modellemesiyle gerçekleştirebilirsiniz.” Saygın, s. 46, 105; Confield ve Hansen, s. 12; “Biz şöyle düşünebiliriz: *“Eğer onlar bunu yapabiliyorsa, biz de yapabiliriz.”* Davies, s. 20; “NLP'nin en önemli stratejisi şu dur: “Eğer bunu dünyada bir kişi bile yapabilmişse benim de yapabilmem mümkündür.” Tarhan, s. 15, 35, 150; Robbins, s. 32, 60 ; **“Doğrusu Allah Rasulü sizler için, Allah'a ve ahiret gününe umut besleyen ve Allah'ı sürekli hatırdan tutan herkes için güzel bir örneklik teşkil eder.”** (Ahzab, 33/21.) Ayetinde de belirtildiği gibi Teessi (usve) taklid ve teşebbüh değil, birinin yaptığını onun maksadını gözeterek yapmaktır. İnsanlığa model olmak, iyiliği artırmak adına varlığını Allah rızası için sadaka vermektir.

⁵⁷¹ Özarslan, s. 146.

⁵⁷² Şaban Ali Düzgün, “Bir Kelam Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi Sempozyumu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XLIII, S.2, 2002, s. 463-488.

⁵⁷³ Özarslan, s. 146.

Kur'ân-ı Kerim'de dünya hayatının ve nimetlerinin faniliği-geçiciliği sıklıkla vurgulanmaktadır; fakat bu vurgunun amacı dünya nimetlerine dalınarak Allah'ın ve öteki dünyanın/ahiretin varlığının unutulmamasıdır. Yoksa dünya hayatının ve nimetlerinin bizatihi kötü olduklarını bildirmek değildir.

Allah'ın rızası ve ahiret bu dünya yaşamında kazanılacaktır.O halde bu dünya ile ilgilenmemiz onun değer ve eşyasıyla haşır neşir olmamız, onu imar, iskan ve ıslah etmemiz, en iyi şekilde idare etmemiz kaçınılmaz bir görev olmaktadır.⁵⁷⁴ Kur'ân'ın dünya hayatı ve nimetleri konusundaki hassasiyeti burada yoğunlaşmaktadır. Malın mülkün ve servetin fütursuzca yığılmasını ve bu servetin insana Allah tarafından ilahi iradenin yerine getirilmesi için emanet edilmiş olduğunun unutulmasına Kur'ân rıza göstermez. Kur'ân'ın bu konudaki temel kanunu göklerde ve yerde olanların tamamının Allah'ın olduğudur.⁵⁷⁵

İslam çalışmayı emreder, ama İslam servetin belirli ellerde tekelleşmesine karşıdır. Bu tekelleşmeyi önlemek için İslam, mevcut sermaye birikimini üretime dönüştürür ya da zekât vermek ve infakta bulunmak gibi, servetin toplumsal hayatta ihtiyaç sahiplerinin ekonomik anlamda güçlendirilmelerine teşvik eder.⁵⁷⁶

İslam, insana ekonomik teşebbüs özgürlüğü verirken, bir yandan da tekelciliğin gelişmesini kontrol eder, denetler. Bu manevî öğelerden arındırılmış bir dinî anlayışın, vahşi kapitalizmin câzibesinden yakayı kurtarması zordur.

Said Nursi'ye göre, her türlü ahlaki değerden kayıtsız yaşayan insan, aşırı tamah sonucu, anlık doyumlara dayalı yaşam biçimini seçmek suretiyle dünyevileşir. Artık o yeni bir kimlikle tanınır: “Ehl-i dünya.” Şahsi kaprisleri doyurmaya yönelik ehl-i dünya için tek bir yaşam biçimi vardır: “Hedonizm.” Hiçbir ahlaki kural ve bariyer tanımayan hedonist kimlik için dünyevi zevkler uğruna her şey mubahtır. O, bu tür bir dünyevileşmenin insan hayatında negatiflik anlamındaki hırsı ve hedonizme düşkünlüğü beslediğine dikkatlerimizi çeker. Nihilist bir bakış açısına sahip olan bu yaşam tarzı, ahlaki anlamda insanı yaralamış ve asıl vazifesinden uzaklaştırmıştır. Gerek bireysel ve gerekse sosyal hayatta nefsi olabildiğince kışkırtma üzerine dayalı sefihane bu hayat, maalesef insanın ulvi latifeleri ve aklını

⁵⁷⁴ Fikret Karaman, “Rızık ve Kazanç Anlayışı Üzerine Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 1996, s. 172.

⁵⁷⁵ Özarslan, s. 146.

⁵⁷⁶ Karaman, s. 172.

nefsi emmarenin tutsağı haline getirmiştir. Bunun sonucu olarak insanın dinle ilgili duyarlılığı ve hassasiyeti olabildiğine zayıfladığı için insafsızlık, yalancılık, hırs, israf, fuhuş, hıyanet, gıybet gibi Kur'ân tarafından şiddetli bir surette yasaklanmış olan rezaletler ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁷

Said Nursi'ye göre, insan ancak bu edna hayattan; hüsnü niyet sahibi olmak, başkalarına iyilik etmek, iffet, hayâ, müsamaha, sabır ve tahammül, iktisat, doğruluk, istikamet, sulhperverlik, hakperestlik gibi ahlaki değerleri kuşanmakla ve itikadi anlamda bütün benliğiyle Allah'a itimat, tevekkül ve itaatle kurtulabilir. Onun için Kur'ân'da sürekli âhret bilinci vurgulanır. Çünkü âhret bilinci, takvâyı göz ardı eden insanın eşyanın çekiciliğine dalıp, buraya, şimdiye (ed-dünyâ) çakılıp kalmasını önler. Ancak, insanın vicdanında “ben burada yaşıyorum ama öteye mensubum” fikri âhret bilinciyle kökleşir.⁵⁷⁸

Said Nursi'ye göre, ahlaki değerlere kayıtsızlık düşüncesi, dünyevileşmeyi doğurmaktadır. Bu durum, toplum hayatında gelir dağılımındaki adaletsizlikleri körükler, lüks ve konfora özentisi, sınıfsal ayrımları derinleştirir. Ahlâkî dindarlığın zayıflamasıyla eş zamanlı olarak dünyevî hassasiyetlerin artması ön plana çıkar. Eğer temelinde “bereket” yatan yeni bir iktisat ahlakı geliştirilmezse, dünyevileşmeyi dizginlemek zorlaşır. Bireysel hayattan toplumsal hayata, hatta uluslararası ilişkilere varıncaya kadar, onuru korumanın yolu, “dini ahlakı” eksen alan yeni bir iktisat anlayışından geçer. Çünkü “sahip olma” içgüdüsünü olabildiğince besleyen “hırs”, samimi dindarlığı ortadan kaldırdığı gibi, âhret hayatının kazançlarına yönelik paylaşma ahlakını da yok eder. Said Nursi'nin ifade ettiği gibi, özellikle “israf ekonomisiyle” malul bir yaşam biçimi, kanaatsizliği, kanaatsizlik de şükürü ortadan kaldırarak şekvayı kuvvetlendirir. Bu durum, onuru kırmakla kalmaz, birey ve toplumların şahsiyetini zedeleyen dilencilik yolunu açar.⁵⁷⁹

Netice olarak, kişisel gelişim kitaplarında hedef olarak gösterilen başarı olmak hedefi; adeta, dünya üzerindeki servete sahip olmakla eş anlamlıdır. Bu servete sahip olanlar başarılı olarak addedilmekte. Bunu yapamayanlar ise zayıf ve başarısız olarak tanımlanmaktadırlar.

⁵⁷⁷ Ramazan Altıntaş, “Said Nursi'ye Göre Dünyevileşmek”, *Köprü Dergisi*, S.107, 2009, s. 73.

⁵⁷⁸ Altıntaş, 2009, s. 73.

⁵⁷⁹ Altıntaş, 2009, s. 74.

3.6. Kişisel Gelişim Kitaplarına Olumlu Bir Bakış mı?

Tezimize konu olan kişisel gelişim kitaplarını İslam dini üzerinden değerlendirirken karşımıza hiç de yabancı olmadığımız birçok kavram çıkmıştır. Bunlar çalışmamızda ifade ettiğimiz; “*kazanmak, başarmak, mutlu olmak, sevmek, haz almak, inanmak, manevi olarak huzur bulmak, kendimiz ve toplumla barışık yaşamak*” gibi. Bunların yanı sıra İslam dinin temel ahlak ilkeleri olarak sıralayabileceğimiz; “*sebat ve metanet, nefse hâkim olmak, şecaat, tevazu ve vakar, hilim, edeb ve hayâ, emanete riayet, sıdk, iffet, sehâ sahibi olmak, cömertlik, diğerkâmlık*” gibi pek çok kavram, kişisel gelişim kitaplarında kendine pek yer bulmamaktadır. Bu kavramlar kişisel gelişim sisteminde kendine yer bulsa bile bu kavramlara yüklenen modern batılı anlam ile İslam dininin yüklediği “*mana*” ve “*niyet*” örtüşmemektedir.

Temel sorun, Batı paradigmasından beslenen hümanist, sekülerist, pozitivist ve materyalist bir sistemin bağrından çıkan kişisel gelişim kitaplarının genleriyle, İslam dinin var oluş manifestosu olan İlahi vahy arasındaki uyumsuzluktur. Kişisel gelişim, bireyin kendine karşı yerine getirmek zorunda olduğu bir görev, bireysel bir sorumluluktur. Her birey kendisi için gelecekte en iyi olanı şimdiden hazırlamak ve kendini bu yönde geliştirmek için sorumluluk almaktadır. Kendisini âlemin ve Tanrının karşısında konumlandıran kişisel gelişim sistemi, ahlaki bir değer üretmek, toplumu ıslah etmek, iyiliği yaymak, nefsi arındıracak ibadetler yaparak da Allah'ın razı olacağı bir hayatı yaşamak ve neticesinde Rıza-i İlahiye kavuşmayı umacak bir metafizik inanış ve düşünceye sahip değildir.

Kişisel gelişim sisteminin öngördüğü dünya tek boyutlu ve tek anlamlıdır. Maddenin arkasındaki yaratılış ve varoluş gerçeğinden kopuk, tek düzeylidir. Kişisel gelişim sisteminde âlemi adalet üzere yöneten, kulları üzerinde tasarrufta bulunan, kullarının maslahatını düşünen, kendisine dua edilip yardım istenilen bir Vacibu'l Vücut Allah algısı mevcut değildir. Kişisel gelişim kitaplarında bu boşluk; insanın kendini kendisinde gerçekleştirilmesi, evrensel ruhla ilişkiye geçmesi olarak tarif edilir. Ayrıca insanın kendini aşip bu dünyalığı ele geçirmesiyle beraber hayatının idaresini eline alacağı da iddia edilmektedir. Bu açıkça nefsi ilahlaştırma projesi olarak karşımızda durmaktadır.

Birçok Müslüman kişisel gelişim uzmanı! Batı menşeli kavramları İslamileştirerek, İslami bir kişisel gelişim sistemi ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Oysa tezimizde anlattığımız çerçevede değerlendirdiğimiz kişisel gelişim paradigmanın, İslamlaştırılması, ondaki bazı kavramların revize edilerek İslami forma dönüştürülmesi ve Müslüman insanın burası üzerinden kendisine “*âlem, insan ve Allah*” tasavvuru belirlemeye çalışması, Kur’ân’ın yeterince anlaşılmadığı anlamına gelmez mi? Bizce İslam’da kişisel gelişim arayışları problemlili ve kusurludur. Kişisel gelişim yerine önereceğimiz yol İslam’da ki “*kişilik gelişimi*”dir. Bunun nasıl olacağı ise yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerim’de ve Allah Resulünün pak Sünnet-i Seniyyesin de açıkladıkları; “*insanın varoluş ve yaratılış amacında*” net bir şekilde belirtilmektedir. Ancak İslam’ın vaaz ettiği anlam, inanç ve niyet çerçevesinde yukarıdaki kavramlar insan ’da tecessüm ederse bunun adı kişisel gelişim değil; “*kişilik gelişimi*” olur.

İçinde taşıdığı Batıl itikatlar, yanlış felsefi telakkiler göz ardı edilerek kişisel gelişimi İslamlaştırma, yerlileştirme, millîleştirme, saf ve faydalı gösterme çabalarına dikkat edilmeli ve böylesi konularda “*ince eleyip sık dokuyan, ayırıştırıcı ve ayıklayıcı*” bir yaklaşım sergilenmelidir.

SONUÇ

İnsanın anlam arayışı, hayatı algılama biçimi, hayatta kendine yer tayin etmesi, kendi varlığını anlamlandırma çabası insanın var olduğu günden beri önemini korumuştur. Bu arayışa cevap bulabilmek için insanlar zaman içerisinde farklı kaynakları kullanmışlardır. Bu kimi zaman vahiy, kimi zaman bir inanış, bazen akıl, bazen sezgi olmuştur. Kişisel gelişim kitapları da bu çabanın bir devamı olarak insanın anlam arayışına cevap verme iddiasındadır.

Batı düşüncesinin son yüzyıllarda içinde bulunduğu hümanist, sekülerist, pozitivist ve materyalist modern girdap, kişisel gelişim sisteminin kendini var ettiği felsefenin arka planını oluşturmuştur. Onun Tanrı-evren ve insan tasavvurunu da şekillendirerek, kişisel gelişim kitaplarının amacını ve muhtevasını ortaya dökmüştür.

Modern, seküler ve kapitalist bir sistemin içinde zihni şekillenmiş olan modern insan, her an sayısız varoluş problemiyle karşı karşıya kalmakta ve bu sorunlarını çözmek için yeni yollar aramaktadır. Son yıllarda bu ihtiyaca en çok cevap verenin ise, kişisel gelişim kitapları olduğu iddia edilmektedir. Öyle ki sayıları artık on binlere yaklaşan bu kitapların arasına her gün bir yenisi eklenmektedir.

Tamamen tüketim kültürünün egemen olduğu bir sistemin içinde yaşayan modern insan, dışa vurumsal bir hayat inşa etmektedir. Bireyin *“yaşayacak tek bir hayatı vardır ve bu yeryüzünde kurulacak tek boyutlu bir hayattır.* Ancak modern bireyin etrafı çok çeşitli kültürel mallar, tecrübeler ve hayat tarzları ile çevrilidir, birey bunlarla ilgili geniş bir enformasyona sahiptir ve bunların hepsi de benliğin ve hayat tarzının dönüştürülme kapasitesine işaret ederek ona yeni menziller ve amaçlar belirlemeyi kendine görev kabul etmiştir.⁵⁸⁰ Bu yeni bir misyon olarak kişisel gelişim kitaplarında kendine yer bulmuş ve modern sistemin devamı ve hayatiliği bu misyon üzerinden ikame edilmiştir.

Günümüzde bazı kişisel gelişim kitapları ve seminerlerinde kişisel gelişim adı altında lanse edilen kapitalist yaklaşımlar, insanı sermaye veya müşteri olarak

⁵⁸⁰ Ekşi, s. 51.

görmekte ve insana bencilik aşılacaktır. Kişisel gelişimin sermayesi “insan”dır. Kişisel gelişimin özünde “Ben”den başka herkesi sermaye ve basamak olarak görmek vardır. “Ben”den başka herkes rakip olarak lanse edilmekte, ben’den başka herkes değersiz olarak görülmektedir. Bu düşünce sistemi, insanı dünyanın merkezine oturtmakta ve nefisini okşayacak söylemler kullanmaktadır.

İnsanlarla iyi ilişkiler kurmak için karşısındakini daima anlama ve kendini anlatma insanın var oluş çabasından birisidir. Kişisel gelişim kitaplarında ise karşısındakini anlama; müşterinin isteğini öğrenme çabasıdır. Kişisel gelişim öğretisine göre karşındakini dinlemek, o kişinin varsa bir sorununu çözmeye yönelik bir sosyal sorumluluk, insani bir davranış değil, karşındaki müşteri görerek onun hoşuna ne gider ya da ona ne satabilirim anlayışıdır. Çünkü kişisel gelişim sisteminde amaç; en hızlı ve kolay bir şekilde karşındakini çözümleyip anlama, anlamaktan kasıt da müşterinin kişiliğini çözmek, ona ihtiyacı olan ürünü satmaktır. Burada üründen kastedilen maddi bir araç olabileceği gibi manevi olarak da; bir düşünce benimsetme, belli bir inancı veya algıyı kabul ettirmede olabilmektedir.

İncelediğimiz kişisel gelişim kitaplarında insanın kendi yaşamını düzenleme kapasitesine sahip olduğu, kendi yaşantısını denetleyebileceği, yaşamının direksiyonuna kendisinin oturması gerektiği ifadeleri sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu olgu “*kaderinin efendisi olmak, kadere meydan okumak, ruhunun kaptanı olmak, kaderi kontrol etmek*” ve benzeri gibi ifadelerde karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlar modern insanın kontrol takıntısını gösteren ifadelerdir. Ancak kişisel gelişim kitaplarındaki kontrol kişinin içsel kontrolü, yaşamının kontrolü, duygularının ve düşüncelerinin kontrolü gibi sadece bireyin kendisiyle sınırlı bir hâkimiyet alanı sunmaz, aksine modern insana bu hâkimiyet düşüncesiyle âlemi ve içindekilerini de idare edebileceği fikri aşılacaktır. Kişisel gelişim kitapları bireye hâkimiyet sağlanmasına destek verirken narsistik ve coşkulu ifadeler kullanarak, kişinin kendisi üzerinden her şeyi anlamlandırmasını emretmektedir.

Materyalist ve kapitalist sistemin içinde doğan modern bireyler hayatta başarılı olabilmek için sürekli bir yarışın içinde bulmuşlardır kendilerini. Bu yarışta öne geçebilmek için de aşırı bir öz güvene, mükemmellik algısına ve bireyselliğe itilmiş bir yolu seçmek zorunda bırakılmışlardır. Batılı insan dini inanç ve değerlerden uzaklaşıp seküler bir hayatı benimsediği için manevi bir boşluk yaşamaktadır. Ve bu nedenle içinde bulunduğu halden hiçbir şekilde mutmain

olamayıp hayatını hep daha fazlasını, daha ötesini aramakla geçiren batılı insanın bu doyumsuz arayışı, onu; elde etmek istediği şeyleri, nasıl daha kolay, daha kısa yoldan elde edebileceği arayışına sürüklemiş ve onu kişisel gelişim kitaplarının kucağına itmiştir. Mevcut kişisel gelişim kitaplarına göre, “*bir kimsenin tatmin olduğu hayatı sürmesi*” başarılı olduğu anlamına gelmektedir. Başarı ve para kendi içinde birinci amaçlar olmasa da, başarılı olmanın “doğal sonuçları” olarak görülürler. Başarının önündeki engelleri kaldırmak ve başarıya giden yolda toplumun, dinin, ahlaki değerlerin kuşatıcı ve sınırlandırıcı zincirlerinden kurtulmak başarının anahtarı olarak lanse edilmektedir.

Kişisel gelişim kitaplarındaki başarı ölçütü tüm insanlar için aynıdır neredeyse. Başarılı olmak için insanın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar, şahsi yapılar, beceri, kabiliyet, yetenek, kişilik, karakteristik yapılar, yaş, cinsiyet, eğitim gibi özellikler hiç dikkate alınmadan kişisel gelişim kitabını okuyanların hepsinin aynı sonuca ve başarıya ulaşacaklarını iddia ederler. Bunu da şöyle sloganlaştırırlar: “*Bir insan bir işi başarabiliyorsa sen de başarabilirsin*”. Bunun da nasıl olacağını sayısız teknikle kitaplarında bir birinden farklı olarak bolca verip insanı yol ararken yolda bırakmaktadır.

Öte yandan başarı ve mutluluğun sadece kişilerin içinde olanlarla elde edileceğine olan inanç oldukça ekonomik, tasarruflu bir yoldur ve bu nedenle de caziptir. Başarı ve istekleri elde etmenin tamamen kişilerin elinde olduğu iddiası tesadüfleri ortadan kaldırırken, kaybeden olmak, kişinin kendi isteğiyle gerçekleşmiş bir duruma dönüşür. Bu durumda mevcut sistemi değiştirmeyi değil, kendini değiştirerek sisteme uymaya yönelik stratejiler geliştirmekle olur. Kişisel gelişimcilerin sevdiği bir ifade olan oyun ve oyunu kurallarına göre oynamak, stratejilerin belirli bir amaca ulaşmak için düzenlenmiş eylemler olduğu “gelişim”den anlaşılanın kazanmak olduğunu gösterir. İnsan doğasının çıkarıcılığı yolundaki ön kabul gelişimden anlaşılan kazanç ile eşitlenir.

Kişisel gelişim kitaplarında insanın kendisini, yenilmez bir varlık olarak görmesi istenmektedir. Sınırsız şeyi başarabileceğine inandırılmaktadır. Ancak bu kitaplardaki tavsiyelere uyup da hayatları beklediği gibi mükemmel olmayanlar haliyle büyük bir hayal kırıklığıyla karşılaşarak, yıkılmaya mahkûm olmaktadır. Çılgınlığın insanlara umut sattığını ve sahte umutlar peşinde koşma sendromundan muzdarip bir toplum oluşturduğunun altını çizmek gerekmektedir. Modern çağın

insanları bu akımın ışığında daha mükemmel olabilmek için kendini sürekli değiştirmeye çalışıyor ve sürekli başarısızlığa uğruyor. “Pozitif düşünce” ile günü, hayatı ve kendini kurtarabileceğine, olma ihtimali çok düşük olan şeylerin bu şekilde gerçek olabileceğine inandırılan insanlar, psikolojik olarak büyük zarar görüyor, gerçeği algılama yetisini de kaybediyorlar. Asıl kendine güven ve mutluluğun sırrı ise gerçeği ve kendini olduğu gibi kabul etmekte yatmaktadır.

Kişisel gelişim kitaplarının birçoğu yabancı kaynaklıdır. Farklı bir dünyada, ortamda, kültürde ve inanışta yaşayan insanların değer ve algı biçimleri ile düşünmemiz ve yaşamamız öğütlenmektedir. Bununla beraber sahip olduğumuz kültürel, sosyal, ekonomik ve dini yaşam biçimimiz tehdit altına alınmaktadır. Bu kitaplar aracılığıyla kültür ve inanç yüklemesi ve transferi sağlanmaktadır.

Kişisel gelişim kitapları, değer ve ahlak sorunlarını bireysel bir perspektiften sunmaktadır. Bu kitaplara göre ahlak bireysel bir tercihtir, kişisel gelişim kitaplarında rölativist bir ahlak anlayışı hâkimdir.

Dilin insanlar arası ilişkilerde nasıl kullanılacağı dışında kalan ama yine dil ile ilgili bir diğer konu da kişisel gelişim kitaplarında kullanılan dilin kullanım biçimidir. Kişisel gelişim kitaplarında örtük bir din dili varlığını hissettirir. Teologlar açısından ortalama insanın önünde bir engel teşkil eden dini terminolojiye bu metinlerde başvurulmaz. Din dilinin içerdiği ve artık “özgün anlamını yitirmiş ve mümkünse yeniden, farklı bir şekilde kullanıma sokulması ya da atılması gereken” kelimelerde bu metinlerde yer almaz. Gene de bir inanç çerçevesinin kişinin yaşamına bir bütün olarak uyarlanabilmesine yönelik çarpıcı örneklerle her aşamada başvurulur. Bunun dışında şükran duyma, şükran duası, evrensel zekâ, trans durumu, sevgi, tinsel DNA, ilahi kaynaklardan alınan mesajlar, mıknaıs insan, enerji, güçlü beyaz ışık, saf arzu yasası, yayılan etki yasası, duanın gücü ve geleceğe ve insanlığın uyanışına dair ifadeler kullanılır. Tüm bu terimler kitaplar içerisinde vaaz tonlamasında verilir. Kişisel gelişimcilerin devlet kurumları, bankalar, özel şirketler ve üniversiteleri gezerek üç-dört günü kapsayan ve “cemaati” arttırmaya yönelik toplantı, seminer ve kursları da Amerikan Protestan Kiliselerinin düzenlediği “Uyanış Toplantıları’ni çağırır. Liberalizm, bir inanç sistemine dönüşürken sahip

*ve efendi olmaya dair huşu uyandırıcı örnekler de hep inanmak üzerine kurulur. İnanç yoluyla kurtuluşa işaret eden bu yeni din “Hedef”i bu dünyaya yerleştirir.*⁵⁸¹

Kişisel gelişim kitaplarında sosyalleşmenin öneminden bahsedilmekte insan ilişkileri ve insanlarla nasıl iletişim ve ilişki kurulacağı anlatılmaktadır. Fakat sosyalleşin diyen bu kitap ve öğretiler insanları müşteri olarak gördüğünden dolayı sosyalleşin mesajını sıklıkla hatırlatmaktadır. Gerçekten sosyalleşen insanlar bencilleşmezler. Kişisel gelişimde bencillik merkezli sosyalleşmeden, sömürü sosyalleşmesinden bahsedilmekte, bu düşünce ve anlayış alttan alta insanların beyinlerine ve bilinçaltlarına yerleştirilmektedir.

İncelediğimiz kişisel gelişim kitapları bir yandan kişisel ilişkilerin geliştirilmesi ile insanların istedikleri her şeye sahip olabileceklerini, başarı ve mutluluğun hazzına erişebileceklerini vaat ederken, öte yandan kendini korumaya aşırı vurgu yapmaktadırlar. Bu vurgu, saldırgan bir rekabetçi piyasa içinde yersiz-yurtsuzlaştırılan insanların savunmasızlıkları ve geleceğe olan güvensizliklerini işaret eden ‘risk toplumu’na karşı kendilerini savunma güdüsü ile hareket etmelerini işaret etmektedir. Zorlu yaşama koşulları altında yaşamı sürdürmeye çalışan insanlar güçsüzlükleri nedeniyle, güçlü olan karşısında stratejik tavırlar benimsemek, başka bir deyişle rol yapmak zorunda kalmakta(takiyye), bu da iletişimsel edimde var olması gereken açıklık ve içtenliği çarpıtmaktadır.

Kitaplara ulaşma, okuduğunu anlama şansı olan, eğitim düzeyi yüksek, üst gelir sınıfına ait insanlar için bu kitapların büyük bir zararı yok denilebilir. Fakat alt sosyo-ekonomik sınıfa mensup bireyler bu kitapların kurguladığı evrenle kendi gerçekliği arasında sıkışmakta, böylece umutsuz hayallere kapılıp sonrasında ağır depresyonlara girme ihtimali yüksek olmaktadır. Psikolojik açıdan şu bir gerçek: Bir insanın yolunu çizmesi için, dini, sosyal, kültürel ve ekonomik durumuyla bağlantılı bir kişisel gelişim süreci içinde çaba sarf etmesi kuşkusuz o kişiye başarı getirebilir. Ama “kalbimden isteyeyim, evren bana mutluluk, para, şöhret getirsin” diye bir şeyin olabilirliği mümkün değildir. Bu, medyumdan, büyüden, yatırlara giderek; ip, çaput bağlamaktan medet ummanın başka bir çeşidi ve hastalıklı bir durumdur.

Kişisel gelişim kitaplarındaki evren tasavvurunda kadir-i mutlak bir Tanrıya yer yoktur. Evren tamamen düşüncenin ve kozmik enerjinin yeni halidir. Kişisel

⁵⁸¹ Yakın ve Bektaş, s. 33.

gelişim inancına göre istediklerinizi içinizde ve zihninizde canlandırmanız, bilinçaltında bunu şekillendirmeniz ve zihninizde oluşturduğunuz bu gerçeği bilinçdışına taşımanızla evrendeki sistemi harekete geçirmiş olacaksınız. Evren sizin bu istek ve arzularına şartsız destek verecektir. Ve siz zihninizde tasarlamış olduğunuz şeye sahip olabileceksiniz. İstediklerinizi anlatan kurallara uygun şekilde zihninizde canlandırırsanız evrene sipariş vermeniz anlamına geleceğinden bahsederken, insanın tüm enerjisini ve çabasını dünyalık şeyleri ele geçirme üzerine kurgulamak olduğunun tespitini yapmak gerekecektir. Tanrının şekil ve suret değiştirerek metaforumuza uğradığı, Tanrının evrenle bir, bazen evrenin Tanrı olduğu paradoksu kişisel gelişim kitaplarında kendine sıkça yer bulmaktadır.

Evren, size istediklerinizi vermek için programlanmıştır. Dilediğiniz her şey gerçek olur, yeter ki siz isteyin. Burada kişisel gelişim kitapları, kapitalist sistemin ışığı altında hayat körü olmuş insanların öykülerini anlatırlar. Bu öyküler de kesinlikle yaşanmış öykülerdir; masal değildir, emin olabilirsiniz! Diyerek; siz de para isteyin zengin olun, sevgi isteyin sırlısklam âşık olun demeye getirmektedirler.

Nasıl ki postmodernist yazında, doğa bilimleri ve felsefesinden alınan bulanık düşünceler ve matematik ve fiziğin kavramları sığ bilgiler eşliğinde anlaşılmasız bağlamlarda bolca kullanılıyorsa, kişisel gelişim kitapları da ”*kuantum bilgeliğinden*” söz ederken aynı yola başvururlar. Bu kitapların “*kendi içinde bir evren olan insan*” tahayyülü, üzerine bir tutam okültizm ve göz kararı tasavvuf tozu serpiştirilmiş kuantum dünyasına kadar yaymalarının sorumluluğu, postmodernist kişisel gelişim yazarların son model arayışları olmalıdır.⁵⁸²

Kişisel gelişim kitaplarında bir yandan “*kuantum mekaniği*” ile ilgili bir takım tam açıklanmamış ifadeleri, öte yandan mekanikçi Newton evreninin izlerini bulan okurun kafası karışacaktır. Ama bu kafa karışıklığı okurun her ikisine dair bir eğitim almış olmasından ya da bu iki tasarımın bir araya gelip gelemeyeceğinden kaynaklanmaz. Tüm söylenenlere inandığınız takdirde ardından bu “*cömert evren*” de hiçbir şeyin bedava olmadığı açıklaması gelecektir. Evrende de piyasada olduğu gibi bedava olanın değeri yoktur. Çaba sarf etmek ve emek vermek arasındaki anlayamadığımız fark yüzünden işini severek yapan kişilerin çaba sarf etmediği,

⁵⁸² Yakın ve Bektaş, s. 25.

“düşünmeden düşünmek”, “önce düşünmek, imgelemek ama sonra akışına bırakmak” gibi yollarla isteklerine kavuştuklarını öğreniriz.

21. yüzyıl için yeni ruhsallık: politik devrim değil, bireysel başkaldırı sloganı atar ve “yeniçağ ruhiyatçılığı” olarak da bilinen muhafazakâr düşüncelerle birleşir. Bu yeniçağ ruhaniliği, insan zihninin yetenekleri, sezginin önemi, insanın potansiyel sağaltıcı oluşu, melekler ve ruhani yol göstericilerin varlığı, parapsikoloji ve meditasyon, her şeyin evrensel olarak bağlı oluşu ve biyosferin canlı bir organizma olduğu yolundaki çeşitli düşüncelerden beslenir. Kişisel gelişim kitaplarında sıklıkla konu edilen çekim yasası düşüncesi de Yeni Çağ akımları içerisinde yer alan düşüncelerle bir yandan doğa bilimlerinin insan bilimlerini iğfal çabasına hizmet ederler diğer yandan da aklın yerine çok biçimli bir inanç sisteminin geçirilmeye çalışıldığı bir dünya kurmayı hedeflerler.⁵⁸³

Yeni Çağ (New Age) inanışları, varlığın melekût yönünü ihmal eden Batı medeniyetinin arayışları neticesinde bulduğu kadim Doğu kültürlerinin yeni bir anlayışla harmanlanması ve bunun tüketilebilecek bir şekilde sunulmasıdır. Bir inanç, felsefe veya dünya görüşü değil, sadece bir strateji... Değişebilen, şu an için işe yarayan bir strateji... Bir tüketim metaı... Yeni Çağ; en genel mânâsıyla, hayatın mistik/metafizikî yönü ile ilgili her türlü bilgiyi (astroloji, tarot) inancı (budizm, sufizm) sanat figürlerini (totem), fizikî egzersizi (yoga), rûhanî tecrübeyi (astral seyahat, meditasyon), müziği (dünya müziği, sufi müziği) içeren bir manzumeler toplamıdır. Yeni Çağ akımı aslında kısaca, "Bu dünyada mutlu ve huzurlu olmak için dine ihtiyacın yok." anlayışını dayatmaktadır. İşin mânevî/metafizikî boyutunu meditasyona, içi boşaltılmış bir mistisizme bırakan Yeni Çağ kültürü, fizikî boyutta da kişisel gelişmenin önemine vurgu yapıyor. Buradaki münasebeti net olarak ortaya koymak gerekirse, Yeni Çağ akımı, bu kültürleri kendine ait bir kişisel gelişme anlayışı içerisinde harmanlıyor. Ama netice olarak bu kültür içerisinde oluşan kişisel gelişme anlayışı insanımızı ciddi manada tehdit etmektedir.⁵⁸⁴

İnanma ihtiyacı insan fitratının en güçlü unsurlarından biridir. Esas itibarıyla insanın yaratıcısını bularak ona bağlanması üzerine temellenen iman duygusu en olumsuz psikososyal şartlarda bile varlığını devam ettiren ve vahiy aracılığıyla irşat edilmediği takdirde şirke dayalı batıl sonuçları doğurabilen bir

⁵⁸³ Yakın ve Bektaş, s. 27.

⁵⁸⁴ Yakın ve Bektaş, s. 28.

yapıya sahiptir. Bundan dolayı Yüce Allah, varlık zemininde vücut bulduğu ilk andan itibaren insanı, peygamberleri aracılığıyla kendisine inanmaya davet etmiştir. Hatta diyebiliriz ki, genelde bütün kutsal kitapların, özelde ise Kur’ân’ın ana teması ve temel hedefi Allah’ın varlığına, birliğine ve eşsizliğine iman etmeleri konusunda insanlara rehberlik etmek olmuştur.⁵⁸⁵ “Tevhid” olarak isimlendirebileceğimiz bu hedefi itibarıyla Kur’ân; insanları, eşsiz ulûhiyetin yegâne sahibinin Allah olduğuna iman etmeye davet eden bir “tevhid çağrısı”dır.

Tevhid, inanca ve inancın sistematik yapısına rengini veren en temel dini ilkedir. Allah kavramı etrafında örülen bir hayat görüşü ve yaşam tarzına dayanan sistem fikrinin çekirdeğinde Tevhid kavramı yatmaktadır.⁵⁸⁶ Tevhîd inancının temel amacı insanları, Allah dışındaki canlı cansız herhangi bir varlığa kulluk etmekten korumak ve şirke düşmüş olanları da bu bataklıktan kurtarıp tek olan Allah’a kul olmalarını, dini yalnız Allah’a tahsis etmelerini, bunun neticesinde de onlara dünya ve ahiret saadetini sağlamaktır.

Tevhid fikrinin insanlık için getirdiği en büyük kazanım, insanları birçok Tanrıya ve sisteme inanmanın getirdiği zihin parçalanmasından ve bağımlılık duygusundan kurtarmasıdır. Bu anlamda semavi dinlerin, dünyanın üca köşelerindeki primitif inanç gruplarına monoteizmi taşımaları insanlık, din ve kültür tarihi adına büyük bir başarıdır. Kur’ân, evrende var olmakta olan her şeyi tek bir Varlığa bağlamak suretiyle, iyiliğin kaynağını bir ilaha, kötülüğünü ise bir başkasına atfeden yahut yaratan ve yarattığının devamını sağlayacak kudret ve inayete sahip bir varlık olarak Allah fikrine sahip olmakla birlikte, ona götürecek başka aracı varlıkların peşine de düşen her türlü putperest tezahürü yıkmaktadır. Kur’ân, Tek Allah’ın dışında herhangi bir varlığa, O’na denk bir bağlılıkla bağlanmayı putperestlik olarak görmekte ve şu ayette işaret edildiği gibi bu insan tiplerini kınamakta ve onları karanlıklarda kalan körler olarak adlandırmaktadır.⁵⁸⁷

“... “Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” De ki: “Allah’tır”. O halde de ki: “Onu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?” De ki: “Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?” Yoksa O’nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu

⁵⁸⁵ Pişgin, s. 22.

⁵⁸⁶ Düzgün, 2005, s. 3.

⁵⁸⁷ Düzgün, 2005, s. 6.

yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.⁵⁸⁸

Zihnini ve düşünme biçimini mutlak kudret sahibi olan ve yaratmasında ve yarattıklarının hayatlarını idame ettirmelerinde onlara rahman ve rahim isimleriyle eşlik eden Tek bir Varlık fikri etrafında ören mümin insan, bunun arkasından böyle bir inanmanın gerektirdiği davranış tarzlarını da geliştirecektir. Tek bir İlah'ın kabulünün hemen ardından, insanın kendinden daha yüce ve üstün bir Varlık'la ilişkisine rengini veren bağlılık, bağlanma, şükretme, vefa, minnettarlık, vb. duygular geliştirilmektedir:

“Ey iman edenler! ... Eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin.⁵⁸⁹

Neticede “Allah'ın Tevhid'i sebebiyle Müslümanların tek temele dayanmaları, birliklerini muhafaza etmeleri istenir; Allah'ın Samediyeti dolayısıyla emredilir; Allah'ın Mutlak Varlık olması sebebiyle (kendilerini ahirete verip) dünyevi şeylerden tamamen vazgeçmemeleri; Allah'ın yüceliği sebebiyle de her şeyde mükemmelliğin en yüksek mertebelerini yakalamaya çalışmaları istenir.”⁵⁹⁰

Yukarıda tavzih ettiğimiz şekliyle kişisel gelişim paradigması insana; her şeyin yaratıcısı, bütün mevcudatı taht-ı emrinde tutan kadir-i mutlak bir yüce varlığın etki alanı dışına çıkaran; uhrevi olan her şeyi yok sayan, âlemi algı dünyamızla sınırlayan ve ona tamamen otonom, dünyevi, yarı Tanrısal, zihinsel ve duygusal bir bilinçaltı vehmettiren bir âlem algısı sunmaktadır.

İnsanın varlığının ayrılmaz bir parçası olan inanmayı, yaratıcısına karşı kulluk ve sorumluluk şuuru içinde olarak, diğer insanlarla ve evrenle münasebetlerini düzenleyen tevhid akidesini tamamen dışlayan kişisel gelişim kitapları, yepyeni bir âlem ve insan tasavvuru inşa etmektedir. Bu yönüyle “*insanı, insan eden imandır*” evrensel düsturuna muhalif olarak, hangi dine mensup olursa olsun tüm insanlara gerekirse imanî düsturları kişisel gelişim paradigmasının çıkarlarına alet etmekten çekinmeyerek, içi boşaltılmış ve kof bir akide şeklini kullanarak kalpleri iman noktasından uzaklaştırmaktadır.

⁵⁸⁸ R'ad 13/16.

⁵⁸⁹ Bakara 2/177.

⁵⁹⁰ Düzgün, 2012b, s. 137.

Sonuç olarak tevhid akidesinin temelini oluşturan Allah'ın yarattığı hiçbir varlığa benzemeyeceği ve O'na ait zati vasıflarla hiçbir varlığın mücehhez olamayacağı inancı; insanı Tanrısallaştıran ve istediği her şeyi yapabileceğini tasavvur ettiren kişisel gelişim paradigması ile arasında mutlak bir tenakuz zuhur etmektedir. Bu paradigma, insana vaat ettiği mutluluk ve başarıyı sağlamaktan uzak olduğu gibi, insan olarak sahip olunması gereken her türlü erdemi erozyona uğratarak, mükemmelleşme adına insanı yalnızlaştırmakta, fitri varoluşuna ve topluma karşı duyarsız kılmaktadır. Rabbinden uzaklaşan insan, hakikatin sırrına eremediği gibi, kâmil insan olma yolunun aksine bir akışa kendini kaptırmakta, varlık sahasında Tanrıçılık oynayarak ebedi mutsuzluğa talip olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulvehhab, Arab-zâde, *Neseî Akaidi Tercümesi*, hazırlayan; Osman Karadeniz, Trabzon Halk Kütüphanesi-Kayıt No: 501/1'de yazma eser, İzmir, 1999.
- Abduh, Muhammed, *Tevhid Risalesi*, çev. Sabri Hizmetli, Fecr Yayınları, Ankara, 1986.
- Abdü'l-Bâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2000.
- Aclûni, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amme işteharâ mine'l-Ehâdîsi ala elsineti'n-Nâs*, tahk. Yusuf b. Mahmut el-Hac Ahmed, I-II, Mektebetü İlmi'l-Hadîs, Dîmeşk, 2001.
- Addington, Jack Ensign, *% 100 Düşünce Gücü*, çev. Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşa Yayınları, 2007.
- Akto, Akif, "Kişilik Oluşumunda Dinin Rolü", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.52:2, 2011.
- Akseki, Ahmet, Hamdi, *Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*, Sadeleştiren: Ali Arslan Aydın, Nur Yayınları, Ankara, 1991.
- Aktürk, Eyüp, *Eskatolojik Açıdan Kişisel Özdeşlik Sorunu*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Akyürek, Bülent, *İçinizdeki Öküze Oha Deyin*, C4 kitap, Ankara, 2012.
- Altıntaş, Ramazan, *Din ve Sekülerleşme*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.
- Altıntaş, Ramazan, "Said Nursi'ye Göre Dünyevileşmek", *Köprü Dergisi*, S.107, 2009.
- Alper, Hülya, *İmam Mâturîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010.
- Ardoğan, Recep, "Kelâmcılara Göre Allah'a Akıl Yürütmenin Değeri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt VIII, S.1, 2004.
- Arthurray, James, *Sipiritüellik Nedir? Nasıl Kullanılır?* çev. Merve Duygun, Butik Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Asım, Efendi, *Kamus Tercümesi*, Bahriye Matbaası, İstanbul, Cilt II. 1305.

- Aydın, Ali Arslan, *İslam İnançları Tevhid ve İlm-i Kelam*, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1984.
- Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir, İzmir İlahiyat Yayınları, 1987.
- Aydiner, Furkan, *Seküler Bilimin Tanrıları*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2012.
- Baumann, Zygmunt, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Y. Alagon, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Bauman, Zygmunt, *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Baloğlu, Adnan Bülent ve Keskin, Halife, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- Bayram, Enver, “Kur’ân’a Göre Allah-Âlem Münasebeti”, *Gazi Osmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt I, S.1, 2013.
- Bayram, Yavuz, Postmodernizm Üzerine, Çorum, *Baykara Dergisi*, S.5, 2007.
- Ben-Shahar, Tal, *Mükemmeli Aramak*, çev. Bülent Akat, Ankara, Elma Yayınevi 2012.
- Beiser, Arthur, *Modern Fiziğin Kavramları*, çev. Gülşen Önengüt, Ankara, Akademi Yayıncılık, 2008.
- Bilgen, Aydın, *Kişisel Gelişim Kitaplarındaki Başarı İdeolojisi: Mümin Sekman Örneği*, Volume 8/3, Winter 2013, p. 17-35, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1088298414_2Ayd%C4%B1nSevimBilgen-17-35.pdf, 12 Mart 2014.
- Biçer, Ramazan, “Heretik Bir New Age Tarikatı Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2006.
- Bilgin, Nuri, *Kollektif Kimlik*, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1995.
- Bodur, Hüsnü Ezber, “Küreselleşme Bağlamında Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketler ve Türk Toplumuna Etkileri”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, Cilt I, Diyanet İşleri Bşk. Yayınları, Ankara, 2000.
- Bristol, Claude M., *İnancın Büyüsü*, çev. Biray Anıl Birer, İstanbul, Koridor Yayıncılık.(t.y)
- Bulgen, Mehmet, “İslam Dini Açısından Tenasüh ve Reenkarnasyon”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.40, 2011.
- Buscaglia, Leo, *Kişilik, Tümüyle İnsan Olabilme Sanatı*, çev. Nejat Ebcioğlu, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1987.

- Bülbül, Kudret, *Küreselleşme, Kültür, Medeniyet; Yerel Kimliklerden Küresel Stratijelere*, Ankara, Orient Yayınları, 2007.
- Canfield, Jack ; Hansen, Mark Victor, *Tavuk Suyuna Çorba Hayallerinizdeki Hayatı Yaşayın*, çev. Elif Özkaya, İstanbul, Koridor Yayınları, 2010.
- Calebrese, Adrian, *6 Adımda İstediyin Her şeyi Elde Et*, çev. Ayşe Kara, İstanbul, Kalipso Yayınları, 2012.
- Cloud, Dr. Henry; Townsend, Dr. John, *Sınırlar*, çev. İdil Güpgüpoğlu, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2007.
- Coşkun, İbrahim, “Amidi’nin “İspat-ı Vacib” Delili ve Klasik Delillere Getirdiği Eleştiriler”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt VIII, S.1, 2006.
- Covey, Stephen R., *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı*, çev. Osman Deniztekin ve Filiz Nayır Deniztekin, İstanbul, Varlık Yayınları, 2009.
- Çapcıoğlu, İhsan, “Küreselleşme, Kültür ve Din”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLIX*, S.2, 2008.
- Çelik, Celalaeddin, “Türkiye’de Dini Grupların Sosyolojisi”, *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, S.1, 2011.
- Çiftçi, Adil, *Fazlur Rahman İle İslam’ı Yeniden Düşünmek*, Ankara, Kitâbiyât, 2001.
- Çiğdem, Ahmet, *Akıl ve Toplumun Özgürleşmesi*, Ankara, Vadi Yayınları, 1992.
- Çoruk, Adil, *Okul Müdürlerinin Kişisel Gelişim Çabaları ve Birlikte Çalıştığı Öğretmenlerin Kişisel Gelişime Katkıları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2007.
- Davies, Philippa, *Evreka Gündelik Hayatta Yaratıcı Zekâ*, çev. İbrahim Şener ve Yusuf Tan, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007.
- Demir, Ömer *Bilim Felsefesi*, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.
- Draz, M.Abdullah, *Kur’ân Ahlakı*, çev. Emrullah Yüksel ve Ünver Günay, İstanbul, İz Yayıncılık, 1993.
- Düzgün, Şaban Ali, “Bir Kelam Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi Sempozyumu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XLIII, S.2, 2002.
- Düzgün, Şaban, Ali, “Kur’ân’ın Tevhid Felsefesi”, *Kelam Araştırmalar Dergisi*, S.3:1, 2005.
- Düzgün, Şaban Ali, *Allah, Tabiat ve Tarih*, Ankara, Lotus Yayınları, 2012b.
- Düzgün, Şaban, Ali, *Kelam El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012a.

- Düzgün, Şaban, Ali, *İslam İnanç esasları, Allah'a İman*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2013.
- Dweck, Carol S., *Aklını En Doğru Şekilde Kullan*, çev. Uğurcan Kaya, İstanbul, Yakamoz Yayınları, 2006.
- Ebu Hanife, İmam-ı Âzam, *Fıkıh-ı Ekber*, Şerh: İsmail kaya, İstanbul, Madve Yayınları, 1984.
- Ellis, Albert, *Başarının Şifresi*, çev. Hatice Bayrak, İstanbul, Kalipso Yayıncılık, (t.y)
- Erbaş, Hayriye, *Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2009.
- Erdem, Hüsameddin, "Allah'ın Varlığının Delillerinin Kur'an'ı Temelleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, 1999.
- Ersöz, Ahmet, *Ruh Dosyası*, İzmir, Nil Yayınları, 1991.
- Erşahin, Cengiz, *Zorluklara Karşı Kendini Ateşle*, Ankara, Tutku Yayınları, 2009.
- Esen, Muammer, "Hz. İbrahim'in İmanı ve Tevhid Mücadelesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakülte Dergisi*, S.52:2, 2011.
- Ekşi, Füsün, *Kritik Bir Bakış açısıyla Kişisel Gelişim Kitapları*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2012.
- Ethem, Baran; Dinçer, Eşitgen; Çağrı, Güler ve Kozanoğlu, Can, "Popüler Kültür ve Futbol Üzerine", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S.57, Ankara, MEB Yayınları, 2004.
- Gazali, Ebu Hamid Muhammed, *el-İktisad Fi'l-İ'tikad*, Beyrut, 1983.
- Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Glnt, Hans, *Yaşamınızı Planlayın*, çev. Tayfun Aktaş, İstanbul, Kalipso Yayınları, (Tarihsiz)
- Gödeş, Mustafa, *Kişisel Gelişim Zirvaları*, İstanbul, Esen Kitap, 2013.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999.
- Gölcük, Şerafettin, Toprak, Süleyman, *Kelam*, Konya, Tekin Kitabevi, 1998.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiiilik*, İstanbul, Der Yayınları, 1979.
- Grabhorn, Lynn, *Secret Çekim Yasası*, çev. Suat Kadioğlu, İstanbul, Kalipso Yayınları.(Tarihsiz)

- Günay, Nasuh, “Yoga’nın Mahiyeti ve Çeşitleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19, 2007.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, , İstanbul, İnsan Yayınları, 1998.
- Güleç, Cengiz, *Psikiyatrinin ABC’si*, İstanbul, Say Yayınları, 2006.
- Halîmî, Abdullah Hüseyin b. Hasen, Kitâbu’l - Minhâc fî Şuabi’l - İman, thk ve nşr. Hilmî Muhammed Fûde, Beyrut, 1399 / 1979.
- Handler, Eckhart, *Limitsiz Secret*, çev. Selvihan Kurt, İstanbul, Are Kitap, 2008.
- Hastings, Julia, *İsteyin, Düşleyin Sahip Olun*, çev. H. Betül Çelik, İstanbul, Sistem Yayınları, 2003.
- Hazır, Mesut, “Postsekülerliğin Gelişi: 21. Yüzyılda Sekülerliğin Sosyolojisini Yapmak”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 7, S.2, 2012.
- Hesapçioğlu, Muhsin, *Postmodern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları*, İstanbul, DEM Yayınları, 2004.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Astroloji> 17 Ağustos 2041.
- Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *Üss-i İslâm*, Sadeleştirenler: Adnan Bülent Baloğlu ve Halife Keskin, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Hocaoğlu, Durmuş, “Bilim ve İnanç/İman Üzerine Felsefi Bir İrdeleme”, *Köprü Dergisi*, S.53, 1996.
- Karaman, Fikret, “Rızık ve Kazanç Anlayışı Üzerine Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 1996.
- Kasar, Veysel, “İsmail Fenni Ertuğrul ve Bazı Çağdaşlarına Göre Ruhun Bekası ve Ahiret”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.20, 2008.
- Kasar, Veysel, “Yaratma Sıfatı Bağlamında Tabiat Kanunları”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.8:1, 2010.
- Kasım Sezen, *İkna Sanatı*, Ankara, Aktifhayat Yayınları, 2010.
- Kayısoğlu, Nurullah, “Kur’ân’da İnsan Fiillerinin Ahlaki İçeriği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.23, 2010a.
- Kayısoğlu, Nurullah, “Kur’ân Açısından İnsanın Kendisine Yabancılaşmasının Temel Sebepleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.24, 2010b.
- Keskin, Halife, *İslam Düşüncesinde Allah-Âlem İlişkisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996a.
- Keskin, Halife, *Kader ve Kaza*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1997a.

- Keskin, Halife, *Bilgi Teorisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1997b.
- Kılavuz, A. Saim, *İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2012.
- Kılavuz, Ulvi, Murat, “Küreselleşen Dünyada Din”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, S.2, 2002.
- Kirman, M.Ali, “Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, 1999.
- Koç, Turan, *Din Dili*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998.
- Köse, Ali, *Milenyum Tarikatları, Batı’da Yeni Dini Akımlar*, İstanbul, Truva Yayınları, 2006.
- Kurşunoğlu, M.Sait, *İnan-Evren İlişkisi ve Antropik İlke*, Ankara, Elis Yayınları, 2006.
- Kumcu, Alper, *Kişisel Gelişim kitaplarının 80 ve 90’lı Yıllardaki Yeniden Doğuşu Çoğul Dizge Kuramı Etrafında Bir Değerlendirme*, <http://yazihane.alperkumcu.com/kisisel-gelisim-kitaplarinin-90%E2%80%99li-yillardaki-yeninden-dogusu-coguldizge-kurami-isiginda-bir-degerlendirme/> 15 Aralık 2013.
- Küçükcan, Talip, “Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.13, 2005.
- Lama, Kutsal Dalai ve Cutler, Howard C., *Mutluluk Sanatı*, çev. Güneş Tokcan, İstanbul, Dharma Yayınları, 2001.
- Manzur, İbn, Celalüddin Muhammed b. Mukrim, *Lisanu’l Arab*, Dar’u Sadır, Beyrut, Cilt III, 1968.
- Manzoor, S. Parvez, “Tanrıyı Terk Etmeden Tarihe Sahip Çıkmak: İslam, Sekülerizm ve Dünyevileşme Sorunu”, çev. Yücel Aşıkoğlu, *Milel ve Nihal Dergisi*, Cilt 5, S.2, 2008.
- Mapes, James J., *Kuantum Düşünce Yöntemi*, çev. Eda Aksan, İstanbul, Yakamoz Yayınları, 2012.
- Mardin, Şerif, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002a.
- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002b.
- Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed, *Kitabu’t-Tevhid*, thk. F’ethullah Huleyf, İstanbul, 1979.

- Maxwell, John C., *Başarısızlık Kaderin Değil*, çev. Sinan Zorlu, İstanbul, Kalipso Yayınları, 1995.
- Mckay, Dr. Gary, *Cesur Ol Değişime Ayak Uydur*, çev. Aslı Şentürk, İstanbul. Kalipso Yayınları.
- Mckenna, *Hayatınızı 7 Günde Değiştirin*, çev. İbrahim Şener, İstanbul, Pegasus Yayınevi, 2013.
- Mckay, Matthew ; Fanning, Patrick, *Özgüvenin Yaratılması Ve Korunması*, çev. Anita Tatlıer, İstanbul, Epsilon Yayınları, 1998.
- Mermer, Yamina Bouguenaya, “Tümevarım Problemine Bir Çözüm Önerisi “Tabiat Kanunları” ve “İllyet”, *Köprü Dergisi*, S.53, 1996.
- Mollaer, Fırat, *Ruhun Metafizik Ayaklanması*, İstanbul, Yedi İklim Yayınları, 2007.
- Nesefi, Ebu Muin, *Tabsıratu'l-Edille*, haz. Hüseyin Atay, Ankara, DİB Yay., Cilt I, 1993.
- Nursi, Said, *Lem'alar*, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 1998.
- İsfahanî, Rağıb, *Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul, Çıra Yayınları, 2010.
- İkbal, Muhammed, *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmet Asrar, İstanbul (Birleşik Yayın t.y).
- İslâmoğlu, Mustafa, *İman*, İstanbul, Denge Yayınları, 1998.
- İzmirli, İsmail, Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, İstanbul, 1946.
- Osman, Nüvit, *İnsan Mühendisliği*, İstanbul Alfa Yayınları, 2013.
- Osho, *Devrim*, Editör; Pantha Nirvano, çev. Işıl Ölmez, İstanbul, Butik Yayıncılık, 2010.
- Özarlan, Selim, *Günümüz İnanç Problemleri*, Ankara, Nobel Yayınları, 2012.
- Özdeş, Talip, “Çağımızda İslam'ın Algılanması ve Sunulmasında Bazı Önemli Noktalar,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 1998.
- Özdemir, Uğur, *Yeni Çağ Dini Akımların Teolojik Açından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011.
- Özdemir, İlker, *İletişimin Stratejikleştirilmesi: Kılavuz Kitaplar, Kişisel Gelişim Kursları ve İletişim Eğitimi Seminerlerinin Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

- Özdemir, İlker, “Kişisel Gelişim Kitaplarının Eleştirel Bir Değerlendirilmesi”
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, S.2, 2010,
- Özdoğan, Öznur, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”,
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt.47, S.2, 2006.
- Özkan, Zülfişkar, *Bilgeliğe Yöneliş: Kişisel Gelişim Dinamikleri*, İstanbul, Hayat Yayınevi, 2000.
- Özkan, Zülfişkar, *Bilincin Gücü*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2002.
- Özkan, Ali Rafet, “Seküler Dindarlık Biçimleri: Yeni Dini Hareketler”, *Dinler Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt IV, S.6, 2008.
- Özsoy, Ömer ve Güler, İlhami *Konularına Göre Kur’ân*, Ankara, Fecr Yayınları, 1999.
- Özsoy, Ömer, *Sünnetullah*, Ankara, Fecr Yayınları, 1999.
- Peale, Norman Vincent, *Olumlu Yaşamının Gücü*, çev. Şahin Cüceleoğlu, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997.
- Pişgin, Yasin, “Vahdet Bilincinin Kur’ân’daki Temelleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, S.58, 2014.
- Rahman, Fazlur, *Ana Konularıyla Kur’ân*, çev. Alpaslan Açıkgenç, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- Raskin, Marcus ve Chomssky, Noam ve Diğerleri, *Bilim ve Postmodernizm Tartışmaları, Postmodernizm ve Rasyonelite*, çev. Sevinç Altınçekiç ve Taylan Doğan, İstanbul, BGST Yayınları, 2008.
- Razi, Fahreddin, *el-Metalibu’l Âliye*, tah. Ahmet Hicazi es-Sekâ, Cilt III, Beyrut, 1407/1987.
- Reid, Natalie, *Kuantum Mucizesi*, çev. Pelin Tornay, İstanbul, Omega Yayınları, 2007.
- Robbins, Anthony, *Sınırsız Güç*, çev. Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1993.
- Robinson, Francis, “İslam’da Sekülerleşme”, çev. Celaleddin Çelik, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, 2002.
- Sâbûnî, Nûreddin, *Mâtüridiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, “Yeni Dini Akımlar”, *Dinler tarihi Araştırmaları-2*, (Sempozyum 20-21 Kasım Konya, 1998), Ankara, 2000.

- Saygın, Oğuz, *Negatif Limanlardan Pozitif Sulara*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2007.
- Sayar, Kemal, *Terapi: Kültürel Bir Eleştiri*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.
- Schwartz, David J., *İstedğini Elde Etmenin Büyüsü*, çev. Seda Serdar, İstanbul, Koridor Yayınları, 2010.
- Segal, Dr. Jeanne, *Kazanma Sanatı*, çev. Selen Özdil, İstanbul, Kalipso Yayınları, 2012.
- Sezik, Nejat, *Kişisel Gelişim El Kitabı*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2002.
- Sharma, Robin, *Ünvanlı Lider*, çev. Filiz Gülerkaya, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2010.
- Sim, Stuart, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, çev. Ali Utku ve Mukadder Erkan, Ankara, Babil Yayınları, 2006.
- Smiles, Samuel, *Kendine Yardım*, çev. Hürşit İlbeyi, İstanbul, Hayat Yayınları, 2008.
- Smith, Philip, *Kültürel Kuram*, çev. Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu, İstanbul, Babil Yayınları, 2007.
- Sofuoğlu, M. Cemal, *İslam Dini esasları*, İzmir, 1996.
- Soysal, Yasemin, *Mükemmel Olmak Pek Çoklarına Yetmez*, Kendinigelistircom, <http://www.kendinigelistir.com/mukemmel-olmak-pek-coklarına-yetmez-oldu-ve/#ixzz37B4xSZHM>, 20 Haziran 2014.
- Şaylan, Gencay, *Posmodernizm*, Ankara, İmge Yayınevi, 2009.
- Şeker, Mehmet, Emin, “Kur’ân’da Heisenberg Belirsizlik İlkesi: Fatır Suresi (35) 13. Ayetin Anlattıkları”, *Kelam araştırmaları Dergisi*, S.11:1, 2013.
- Şirin, Turgay, *Kişisel Gelişim Medeniyeti*, İstanbul, Armoni Yayınları, 2005.
- Taburoğlu, Özgür, *Dünyevi ve Kutsal: Modernlerin Maneviyat Arayışları*, İstanbul, Metis Yayınları, 2008.
- Taftazani, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, çev. Süleyman Uludağ, Ankara, Dergah Yayınları, 1991.
- Tarhan, Mustafa, *İçindeki Gücü Keşfet*, İstanbul, Kalipso Yayıncılık, 2005.
- Taslaman, Caner, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2008.
- Tat, Mehmet, *Zihin Dili Programlanması (NLP)nin Kişisel Gelişim ve Kişilerarası İletişime Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.

- Taylan, Necip, *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Nu. 80, İstanbul, 1994.
- Taylan, Necip, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, İstanbul, Şehir Yayınları, 2000.
- Taylor, Sandra Anne, *Kuantum Başarı*, çev. Buket Yılmaz, İstanbul, Crea Yayınları, 2009.
- Topaloğlu, Bekir, *Allah'ın Varlığı*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Tunçbilek, H.Hüseyin, "Muhyiddin İbn Arabî'de Vahdet-i Vücut Telakkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19, 2008.
- Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Turan, Ertuğrul R., "Agon Kökenindeki Savaşın Öyküsü", *Doğu Batı Dergisi*, Ankara, Doğu Batı Yayınları, S.48, 2009.
- Turner, Colin, *Herkes Doğuştan Başarılıdır*, çev. Gülder Tümer, Ankara, HYB Yayıncılık, 2007.
- Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, Ocak Yayınları, 1997.
- Twenge, Jean M., *Ben Nesli*, çev. Esra Öztürk, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2009.
- Uludağ, Süleyman, *İslam'da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, İstanbul, Marifet Yayınları, 1998.
- Ünver, Mustafa, "Nesimi ve Vahdet-i Vücut", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.39, 2009.
- Ünal, Yaşar, "Egemenliğin Kurucu Unsurları ve Bireyin Otonomluğu", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.10:2, 2012.
- Yakın, Aslı, Yazıcı ve Bektaş, Rahşan, Balamir, "Liberalizmle Muhafazakârlık Arasında Hipnoz: Kişisel Gelişim Fantezisi," *Doğu Batı Dergisi*, Ankara, Doğu Batı Yayınları, S.48, 2009.
- Yaşar, Gamze, Aslan, *Ortaçağdan Günümüze "Modernite": Doğuşu ve Doğası*, http://www.adyusbd.com/Makaleler/153800680_ASLAN,%20GAMZE_E.pdf, 06 Mart 2014.
- Yazıcıoğlu, M.Said, *Maturidi ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, Ankara, Akid Yayıncılık, 1988.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Ankara, Berikan Yayınevi, Cilt X, 2002.

- Yıldırım, Ömer, Ali, “İslam Düşüncesindeki Yoktan Yaratma ve Kıdem Tartışmaları: Kelamcılar ve İbn Sina merkezli Bir İnceleme”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S.10:2, 2012.
- Yıldırım, Suat, *Kur’ân’da Ulûhiyet*, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1997.
- Yıldırım, Ergün, *Kişisel Gelişimin Sosyolojisi*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2003.
- Yitik, Ali, İhsan “Doğu Kökenli Batılı Akımlar”, *Diyanet Aylık Dergisi*, S.221, 2009.
- Yüksel, Emrullah, *Sistemik Kelam*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.
- Zeki İşcan, *Muhammed Abduh’un Dini ve Siyasi Görüşleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998.